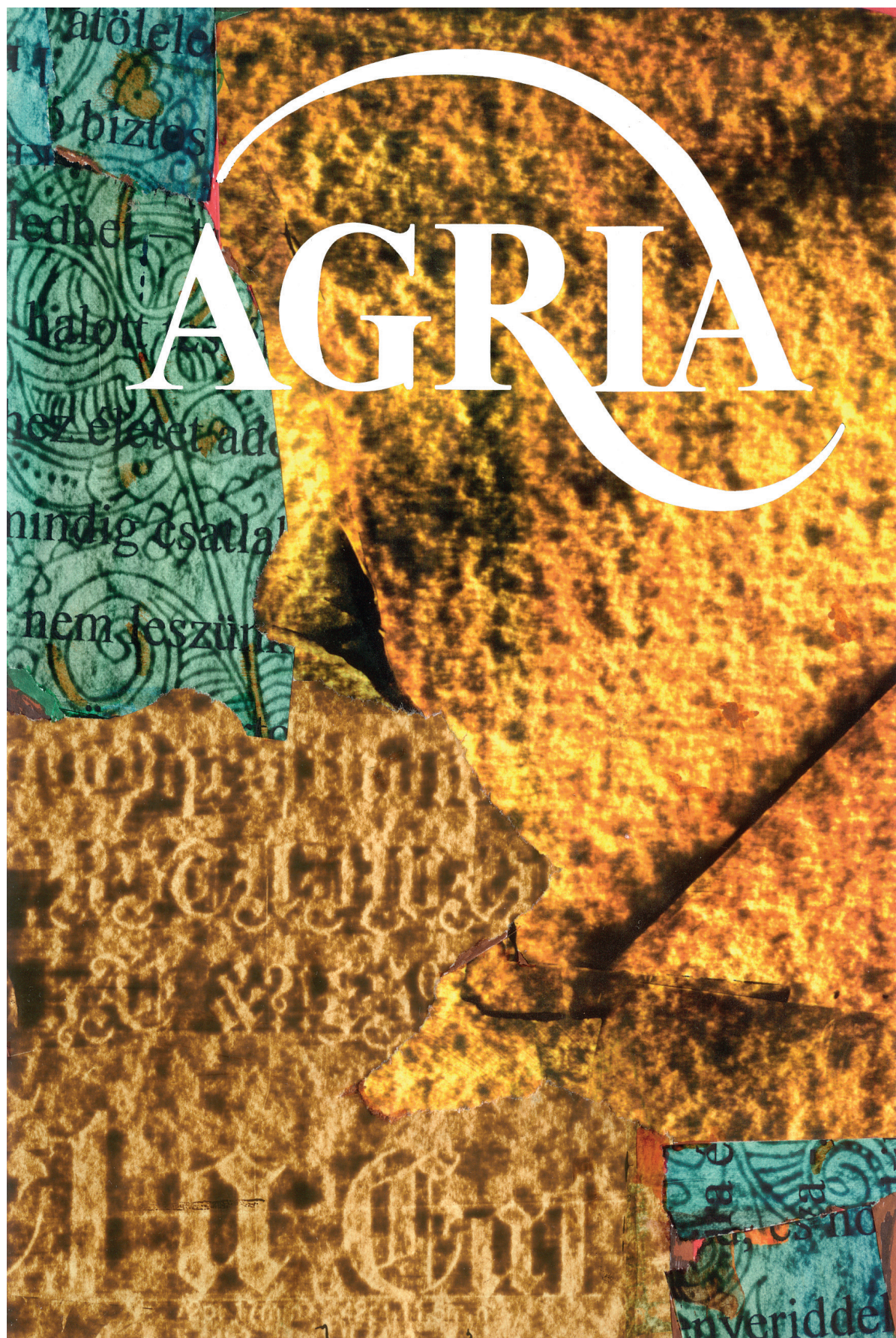


# AGRIA



# AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat  
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: **ANGA MÁRIA**  
BERTHA ZOLTÁN  
NAGY ZITA  
SERFŐZŐ SIMON  
SZAKOLCZAY LAJOS

Szerkesztőségi titkár: IFJ. KÖDÖBÖCZ GÁBOR  
Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER  
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN  
Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából  
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár  
A kiadásért felelős: TÖZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,  
a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Katolikus Egyetem  
3300 Eger, Eszterházy tér 1.  
Tel.: (36) 520-450/2064  
Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00  
[www.agriafolyoirat.hu](http://www.agriafolyoirat.hu)  
E-mail: [kodigabi@gmail.com](mailto:kodigabi@gmail.com)

Kapható:  
Írók Boltja – 1061 Budapest, Andrássy út 45.  
Bródy Sándor Könyvtár – 3300 Eger, Kossuth Lajos utca 16.  
Előfizethető: [info@brody.iif.hu](mailto:info@brody.iif.hu)  
Előfizetési díj 1 évre: 2000 Ft.  
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.  
Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.  
3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem és a Bródy Sándor Könyvtár  
különbféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379



Nemzeti Kulturális Alap





# Tartalomjegyzék

## ARTériák

---

|                                                                              |    |
|------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>Cseke J. Szabolcs</b>                                                     |    |
| Szürke zóna – egy/ügyű „korona” elégia K. Lászlónak                          | 13 |
| <b>Sebestény-Jáger Orsolya</b>                                               |    |
| A lant                                                                       | 15 |
| Azt tanítottad...                                                            | 15 |
| Napkelte                                                                     | 15 |
| Emlékek tava                                                                 | 15 |
| A vihar                                                                      | 16 |
| <b>Devecseri Zoltán</b>                                                      |    |
| Harmadnapok                                                                  | 17 |
| <b>Antal Attila</b>                                                          |    |
| Őskikelet                                                                    | 18 |
| Február                                                                      | 18 |
| Olvasás a Bodrog vidékén                                                     | 18 |
| Látogatók                                                                    | 19 |
| (Országszéli ásatás, 1970-es évek)                                           | 19 |
| <b>A. Túri Zsuzsa</b>                                                        |    |
| (pálmaház)                                                                   | 20 |
| (a gyermek)                                                                  | 21 |
| (Vers)                                                                       | 21 |
| (utána a csend)                                                              | 22 |
| Időn kívül – <i>Francescónak</i>                                             | 22 |
| <b>Baranyi Ferenc</b>                                                        |    |
| Az ébrenlét a bátorság                                                       | 23 |
| <b>Jóna Dávid</b>                                                            |    |
| A félálom takarít – <i>Baranyi Ferenc Az ébrenlét bátorsága című versére</i> | 24 |
| <b>Kégl Ildikó</b>                                                           |    |
| biográfia                                                                    | 25 |
| málnafagyi                                                                   | 25 |
| <b>Ambrus József</b>                                                         |    |
| meghívó az esőnek                                                            | 26 |
| fénydimenzióban                                                              | 26 |

|                                          |    |
|------------------------------------------|----|
| <b>Csáky Anna</b>                        |    |
| Szállj, pillangó! – Kóbor János halálára | 27 |
| Áradó tavasz                             | 27 |
| Hullámok hátán                           | 28 |
| Kötődéseim                               | 28 |
| <b>Fecske Csaba</b>                      |    |
| Osztálytalálkozó                         | 29 |
| Párna                                    | 30 |
| Örökség                                  | 30 |
| Ritka vendég                             | 31 |
| Három lábú macska                        | 31 |
| <b>Csontos Márta</b>                     |    |
| Ahol...                                  | 32 |
| Apokrif                                  | 33 |
| Egy másik mese...                        | 34 |
| <b>Oláh András</b>                       |    |
| számon tartott titkaink                  | 35 |
| aluljárók foglya                         | 35 |
| kiterítve                                | 35 |
| szavak hűsége                            | 35 |
| <b>Bartal Klára</b>                      |    |
| Örök szövetség                           | 36 |
| <b>Steier</b> tájon                      | 36 |
| Újévi köszöntő                           | 36 |
| <b>ArtMűhely</b>                         |    |
| <hr/>                                    |    |
| <b>Serfőző Simon</b>                     |    |
| Búcsúírás                                | 37 |
| <b>ARTériák</b>                          |    |
| <hr/>                                    |    |
| <b>Aknay Tibor</b>                       |    |
| Viaszvirág a Hold                        | 58 |
| A régi erdő                              | 58 |
| Azok a délelőtti fények                  | 58 |
| Nézem                                    | 59 |
| Ahol Veled                               | 59 |
| Házsongárd                               | 59 |
| ma az angyalok                           | 59 |
| Mint régi képek                          | 60 |
| Hanem                                    | 60 |

|                                                                           |    |
|---------------------------------------------------------------------------|----|
| S éppen verset                                                            | 60 |
| Zúzos ágakról                                                             | 60 |
| Már énekelnek                                                             | 60 |
| Amíg lehet                                                                | 60 |
| <b>Fazekas József</b>                                                     |    |
| Őrzök <b>egy mosolyt</b>                                                  | 61 |
| Tabula rasa                                                               | 62 |
| Kertben                                                                   | 62 |
| Április ( <i>reményvers</i> )                                             | 63 |
| <b>Nagygyörgy Erzsébet</b>                                                |    |
| Itt jó a léha éj                                                          | 64 |
| A fagykirály már itt liheg                                                | 64 |
| Füst tekereg                                                              | 64 |
| Elvesztünk                                                                | 64 |
| Csak fakón fénylek                                                        | 65 |
| <b>Műhely</b>                                                             |    |
| <b>Sz. Tóth Gyula</b>                                                     |    |
| Magyar–francia irodalmi különjárat. Magyar próza francia nyelven          | 66 |
| <b>Pődör György</b>                                                       |    |
| Ballada a hamis világról                                                  | 73 |
| Peri Lithon                                                               | 73 |
| A bodza illata                                                            | 74 |
| <b>Koncsek József</b>                                                     |    |
| Húsvéti hóesés                                                            | 75 |
| Farsangi csujjogató ( <i>Jányok meg asszonyok mongyák; Fiúk mongyák</i> ) | 76 |
| <b>Kaszás István</b>                                                      |    |
| Szárnyas betéttel Párizs fölött                                           | 77 |
| <b>Pataki István</b>                                                      |    |
| a szép varrónőnél                                                         | 81 |
| hagyományőrző                                                             | 81 |
| kürtős                                                                    | 82 |
| ősz levele                                                                | 82 |
| Szentségek                                                                | 82 |
| szügyes                                                                   | 83 |
| társas játék                                                              | 83 |
| csak párosban                                                             | 83 |
| várakozás                                                                 | 83 |

## Kegyelet és emlékezet

---

### **Bertha Zoltán**

„Sorsformáló értelem”. Az erdélyi művelődéstörténész Benkő Samu  
(1928–2021) emlékére

84

## ARTériák

---

### **Bencze Mihály**

Isten nevében máglyára megyek

86

Nézem az arcodat

87

### **Káliz Sajtó József**

Örökre velünk maradsz (*In memoriam Csoóri Sándor*)

88

Éveim a 'tábornoki' szemlén

88

Töprengés

88

Istenek kegeltje

89

### **Pozsgai Györgyi**

Tűzvész

90

Csend (*Cseh Károly emlékére*)

90

Az ősz színei

91

Szeptember végén Nagykovácsiban

91

Megenyhült éjszaka

91

### **Simek Valéria**

Időtlenség (*Zs. I-nek*)

92

Hallgatás

92

Borospince (*Szüleimnek*)

92

Visszavágyom

92

## Agria Exkluzív

---

Urbán Péter beszélgetése Pósa Zoltánnal a *Mítoszok és ikonok* című  
tanulmány- és esszékötetéről

93

## ARTériák

---

### **Wilhelm Ottó**

Szent István utolsó imája

106

Bazilika alapító levél

107

### **Szakolczay Lajos**

A grafika eleganciája. Ürmös Péter művészetéről

108

|                                                                                              |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Deák-Sárosi László</b>                                                                    |     |
| A pozsonyi csata. 907 – eposz, 60/1. és 60/60. énekek<br>(1. Dicsérő ének; 60. Hálaadó ének) | 112 |
| <b>ArtMűhely</b>                                                                             |     |
| <b>Csatáné Bartha Irénke</b>                                                                 |     |
| Ősi gyökerekbe, fénybe kapaszkodó hittel. Emlékezés Farkas Árpádra                           | 114 |
| <b>ARTériák</b>                                                                              |     |
| <b>Lipcsei Márta</b>                                                                         |     |
| Szemcsék (16–30.)                                                                            | 119 |
| <b>Műhely</b>                                                                                |     |
| <b>Kellei György</b>                                                                         |     |
| Egy regényes költői élet. Monográfia Búzás Huba munkásságáról                                | 123 |
| <b>ARTériák</b>                                                                              |     |
| <b>Bíró József</b>                                                                           |     |
| Közép-európai családtörténet                                                                 | 134 |
| <b>Szabadkéz</b>                                                                             |     |
| <b>Hajdu Zoltán</b>                                                                          |     |
| Mióta vagyunk krízisben?                                                                     | 135 |
| <b>ARTériák</b>                                                                              |     |
| <b>N. Borosnyay Katalin</b>                                                                  |     |
| A túlsó partra ( <i>Hommage á Nagy László</i> )                                              | 138 |
| Játékidő                                                                                     | 138 |
| Őszi levelek                                                                                 | 138 |
| Hited                                                                                        | 138 |
| Novemberi tájkép 2021                                                                        | 139 |
| Az alvó égbolt...                                                                            | 139 |
| Ágyam fölött...                                                                              | 139 |
| <b>Kegyelet és emlékezet</b>                                                                 |     |
| <b>Bertha Zoltán</b>                                                                         |     |
| Az éthosz szelíd rendíthetetlensége. Kalász Márton (1934–2021) emlékére                      | 140 |

## ARTériák

---

### ***Fellinger Károly***

Soproni járás (*Ágfalva; Csapod; Egyházasszalu; Fertőboz; Felsőendréd; Fertőrákos; Fertőszéplak; Gyalóka; Harka; Hegykő; Kópháza; Lövő; Nemeskér; Pereszteg; Petőháza; Sopronhorpács; Szakony; Fertőd; Felsőszentmiklós; Sopron*)

142

## Műhely

---

### ***Mihályi Molnár László***

A felvidéki magyar írásbeliség és irodalom újrakezdése a jogfosztás évei után a kommunista diktatúra árnyékában, Mács József nyomát követve

148

## ARTériák

---

### ***Németh István Péter***

Az én múzeumom (XXIX–XXXV.)

155

### ***Bene Zoltán***

Balszerencse (*Részlet az Igazak című, készülő regényből*)

158

### ***N. Fodor Iza***

Hóbarátok

164

Kígyókerekerek

164

Százlá-bú

165

Csigabál

165

## Műhely

---

### ***Bozók Ferenc***

Nyugattól Újholdig Pilinszkyvel és Nemes Nagy Ágnessel

166

## ARTériák

---

### ***Tell Imre***

járvány

170

Világ farsangja

170

kávét

170

tarisznyádba...

170

Út szélén

171

Veszélyes állat

171

Kis esti zene

171

csendélet karanténából

171

Bohém rapszódia

172

---

## Dialógus

---

Én jól, s háma?

*Albert-Lőrincz Márton kérdéseire válaszol Bölöni Domokos* 173

---

## ARTériák

---

### **Hadnagy József**

Az én Uram – *Adyra emlékezve* 178

Vigasztaló 178

Húséges társ 179

Mint szél a cédrust 179

### **Homa János**

A tékozló fiú álma 180

Falusi idill 180

Istenkeresés (*Egy elmélkedés summázata*) 180

pályaudvar 180

Ami megmaradt (*Pilinszky Jánosnak*) 181

Tehetetlenül állok itt (*Portugál emlék*) 181

Apokalipszis 181

Kapcsolat 181

### **Johann Wolfgang Goethe**

Wanderns Nachtlied – *Jámbor Ildikó műfordításai*  
(*Távozó dal; Az út vége; Vándordal, éj előtt; Esti vándordal*) 182

---

## In memoriam

---

### **Sipos Erzsébet**

Örökre megmarad. *Dsupin Pál: Ami szívből jön, megmarad* 183

---

## ARTériák

---

### **Sipos Erzsébet**

Dsupin Pálnak 185

---

## Szabadkéz

---

### **Török Nándor**

Dante 700, avagy 2021 a Pokol éve. *Visszatekintés a Dante-kiállítások, konferenciák és előadások tükrében* 186

---

## ARTériák

---

### **Török Nándor**

Dante álma 191

|                                                                         |     |
|-------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Kántor Zsolt</b>                                                     |     |
| Podcast                                                                 | 192 |
| Plankton                                                                | 193 |
| Lakmusz                                                                 | 193 |
| <b>Simonyi Emő</b>                                                      |     |
| Egy nem muzsikus élménye a muzsikáról                                   | 194 |
| <b>Bence Lajos</b>                                                      |     |
| mellékdal.                                                              | 196 |
| <b>Bakacsi Ernő</b>                                                     |     |
| Szingli                                                                 | 197 |
| <b>Saitos Lajos</b>                                                     |     |
| Rögtönzés klavírra...                                                   | 208 |
| Rögtönzött négysoros                                                    | 208 |
| Küldetés                                                                | 208 |
| Öt sorban                                                               | 208 |
| Közlemény ( <i>Biankó – nem kívánt törlendő</i> )                       | 208 |
| A sisakrostély mögül                                                    | 208 |
| <b>ArtMűhely</b>                                                        |     |
| <b>Ködöböcz Gábor</b>                                                   |     |
| Okos szívvel és érzékeny elmével teremtett világ                        |     |
| <i>Kégl Ildikó miskolci kötetbemutatója elé</i>                         | 209 |
| <b>ARTériák</b>                                                         |     |
| <b>Balajthy Ferenc</b>                                                  |     |
| Alfától az Omegáig                                                      | 211 |
| Sisyphus ( <i>A Magyar Rajzfilmkirály, Jankovics Marcell emlékére</i> ) | 211 |
| Attila, szólj csak!                                                     | 212 |
| <b>Kegyelet és emlékezet</b>                                            |     |
| <b>Pintér Márta Zsuzsanna</b>                                           |     |
| In memoriam Varga Gyula                                                 | 213 |
| <b>ARTériák</b>                                                         |     |
| <b>Szekeres Mária</b>                                                   |     |
| 2022. Újév előtt                                                        | 215 |
| Valóságunk széttört síkjain, az IDŐ...                                  | 215 |
| éjszaka 2021...                                                         | 215 |
| Istenkép                                                                | 215 |

|                                                                                                                            |     |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>M. Fehérvári Judit</b>                                                                                                  |     |
| A tenger ( <i>Prózavers Édesapám, Fehérvári Antal emlékére</i> )                                                           | 216 |
| <b>Farmosi László</b>                                                                                                      |     |
| A Nap imája                                                                                                                | 219 |
| Opus Magnum                                                                                                                | 219 |
| Szent Mihály hava                                                                                                          | 220 |
| <b>Bulla Márta</b>                                                                                                         |     |
| Miféle elementál kerített hatalmába?                                                                                       | 221 |
| <b>Demeter József</b>                                                                                                      |     |
| Hosszú hajú hegedű(szó)                                                                                                    | 223 |
| Idomárnő                                                                                                                   | 224 |
| <b>Dialógus</b>                                                                                                            |     |
| „Van, amihez kell az a négy kéz”. <i>Jámbor Ildikó beszélgetése<br/>Debreczeni Zsóka, szilvásváradi keramikusművésszel</i> | 225 |
| <b>ARTériák</b>                                                                                                            |     |
| <b>Vasas Tamás</b>                                                                                                         |     |
| Üde bútorok                                                                                                                | 228 |
| <b>Zilahy L. Ágnes</b>                                                                                                     |     |
| Vaskhohászat                                                                                                               | 229 |
| <b>Benyó Tamás</b>                                                                                                         |     |
| Párbaj                                                                                                                     | 231 |
| Magam elől                                                                                                                 | 231 |
| <b>Könyvjelző</b>                                                                                                          |     |
| <b>Balázs Sándor</b>                                                                                                       |     |
| Szakolczay Lajos: „Szólíts nyugodtan Gyurkának!”<br><i>Találkozások Faludy Györggyel (Szerkesztette: Csécsi László)</i>    | 232 |
| <b>Bertha Zoltán</b>                                                                                                       |     |
| Bíró József: Napszentület után                                                                                             | 235 |
| <b>Nagy Zita</b>                                                                                                           |     |
| Turai Laura – Angelo Minuti: Felfedező útvonal                                                                             | 241 |
| <b>Lisztóczy László</b>                                                                                                    |     |
| Molnár Pál: Gyöngyös, a Mátra kapuja                                                                                       | 245 |
| <b>Oláh András</b>                                                                                                         |     |
| Kaiser László: Gyerekszoba                                                                                                 | 248 |

|                                                            |     |
|------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Szíki Károly</i>                                        |     |
| Király Béla: Sárgamellényben                               | 250 |
| <b>ARTériák</b>                                            |     |
| <hr/>                                                      |     |
| <i>Bakó Judit</i>                                          |     |
| Újra és újra                                               | 257 |
| Tartósított beszéd                                         | 257 |
| Türelemkő                                                  | 257 |
| <b>Könyvjelző</b>                                          |     |
| <hr/>                                                      |     |
| <i>Madarász Imre</i>                                       |     |
| Nemes Péter: Amerigo. Egy szobrász, aki meghódította Rómát | 258 |
| <i>Frang Gizella</i>                                       |     |
| Jezsó Ákos: Mécses a ködben                                | 260 |
| Rendhagyó recenzió egy rendhagyó könyvről                  |     |
| <i>Gál Ildikó: Életem képei</i>                            | 267 |
| <i>Ványai Fehér József</i>                                 |     |
| Kaiser László: Vándorok, vérebek, angyalok;                |     |
| Erkölc és teljesítmény – Németh László – Béres József      | 269 |
| <i>Oláh András</i>                                         |     |
| Kocsis Csaba: Apák napja                                   | 273 |
| <i>Csontos Márta</i>                                       |     |
| Kemenes Henriette: Odú                                     | 275 |
| <i>Rideg István</i>                                        |     |
| Jászkunsági évszázadok – Szerkesztette: Bathó Edit         | 279 |
| <b>ARTériák</b>                                            |     |
| <hr/>                                                      |     |
| <i>Baricz Lajos</i>                                        |     |
| Az eltelt évet                                             | 288 |
| Minden véget ér                                            | 288 |

Cseke J. Szabolcs

## Szürke zóna

*egy/ügyű „korona” elégia K. Lászlónak*

Vádak és vágyak együtt égnek  
a teljesség ígézetében  
kedvesem szemében időz  
a nyárvég és a kora ősz  
– mint bizonytalan üzenet:  
keze kezemben megremeg

A nádas hallgat – vén halak  
pipálnak buborékokat  
szellőztetik a nappal hőjét  
siratván fajuknak jövőjét

\*\*\*

Uram! Ez itt a szürke zóna  
örülhet ha nincs nagyobb móka  
a problémáit majd ellátják  
DE NE HAGYJA EL A SZOBÁJÁT!  
Ez legyen legnagyobb keresztje  
ha sikerül mind a két tesztje  
Pár kórteremmel arrébb állnak  
a vörös kóddal jelölt ágyak  
ha jajgatást hall felfekvéses  
betegnek járnak átkötések  
Tanár volt? Mutasson jó példát  
teher-többletet ne rakjon ránk!  
Látogatóknak ha lennének  
engedni kell a karanténnek  
Ejhaj ez ám a királyi sors –  
felépülése legyen jó gyors!  
De mit itt lát ki ne beszélje  
– okít a takarító néne.

\*\*\*

Aludni reggel délben éjjel  
ma felér egy tündérmesével  
„Ne is törődj mi van a kerttel!” –  
vigasztal társam SMS-ben  
bár nem kúszott az agg diófa  
levele magától zsákokba  
tavaly korán jött hó edzette  
az avart ilyen rendetlenre  
most meg a járvány-idegrángás  
maszkos és kesztyűs boltba járás  
félelme kíséri az álmát  
is a magára maradottnak  
(Úristen mit hoz még a holnap?)

Hiányoltok távol-barátok?  
Bizakodva hogy újra láttok?  
Kézfogás nélküli találka  
amire egyikünk se vágyna!  
Üres a kórház parkolója  
a lámpafény befagyott tócsa  
nem kell most szabad helyre várni  
ingyen utazhat mentőn bárki  
szép új világ ez – szeppent csendbe  
pirosruhások mazsorettje  
billeg kultikus táncot lejtve  
találós játék kivel merre  
Újságos sincs; s nincs ünnepvárás  
a napok sora útlezárás  
SZÜRKE ZÓNA AZ ÉLET kint s benn  
vadul kattogó műszerekben  
forgolódik a sorsmotolla  
(a hidegvér Istenre tolvá)

Ne akarj te se többet másnál  
félelmedet fölényre váltván  
majszolgathatod ebédedet  
nem kell hozzá ebédszünet  
– ha köhögész gyanús leszel máris;  
fojtogató e híg kanális  
Összezúzva az idők rendje  
robban az infúziók cseppje...

\*\*\*

Győztem megint!

Mint obsitosra

néznek: térhetek otthonomba  
Védekezés a legfőbb munka  
annak ki éppen csak megúsza  
Nincs kirándulás tóparti séta  
csupán a pandémia-téma  
MIÉRT és HOGYAN? úgy csinálták  
próbaként tán kik s MEDDIG állják  
Modern életünk visszatér-e  
vagy ez marad a végső mérce?  
Csitt mélabú! Takarodj pánik!  
URUNK! Szánd korunk páriáit!

\*\*\*\*

MASZKOM és KESZTYŰM leteszem  
MAGAM leszek fegyverzetem  
Egy/ügyű karantén- tünet:  
FELFEGYVERZETT FEGYVERSZÜNET?

*Sebestény-Jáger Orsolya*

## A lant

Azt gondoltam leteszem,  
de a szög kifordult magától,  
én nem tudom félbehagyni már,  
amit kaptam induláskor.

Lantom fehér húrjain  
most angyalujjak lejtenek,  
hangok csendes foszlányai...  
és sírok, mint egy kisgyerek.

## Azt tanítottad...

Azt tanítottad: tűzünk megmarad,  
átalakulhat, de nem veszhet el,  
mert terved volt valaha velünk,  
terved volt ezzel az Egésszel.

S amíg élek, a csöndes emlékek  
megélt igaza kísértetni fog,  
homlokom mögött lassan menetelve,  
mint elrendelt ívben a csillagok.

## Napkelte

Új nap. Ámulva nézem, ahogyan reggelig  
körülöttünk cseppenként a világ,  
miként egy szent serleg,  
fényeddel megtelik.

## Emlékek tava

Rezdülnek gyöngyházfény tavak,  
szikrázón, melyekben a percek,  
ezüst ruhájuk öltik magukra,  
s az Idő felébred, mint ifjú herceg.

Mert minden fénylő emlékezet itt,  
hol minden perem új peremhez ér,  
surrogva moccan meg a nád,  
az ég bíbor lesz, a tó pedig fehér.

Gyermekkorom csapongva száll,  
s én nem tudok más szemekkel nézni,  
az ujjaim közt pergő homokszemek  
sorsomat csendes derűd kíséri.

Mert Te tartogattad ezt is nekem,  
és tűnődve a régmúlt annyi képe,  
időtlen kezedből egyre hullik alá,  
hogy elmém újra, szomjasan megélje.

## A vihar

(Mt 8,23-27)

Felzúgnak fent a korbácsos szelek,  
a hullámok fölött átcsap a rettenet,  
az ég ereje tombol irgalmatlanul,  
és mindennek vége, ha a bárka felborul.

Nincs kapaszkodó. Mi fontos volt, eltűnik,  
nem téphetjük le a félelem bilincseit.  
Mintha vaspánt szorítana, perzsel, szinte fáj.  
A túlélés marad az egyetlen szabály.

A bárkának mégis nyugópontja van,  
ott, ahol a mélyben Te alszol Uram.  
Veszve a hajónk, és veszve a hitünk,  
ments meg, látod: mindnyájan elveszünk.

A sötétlő ég alatt szánakozón  
néz rájuk az Úr, míg a vihar vonul:  
Már olyan sok mindent átértetek,  
miért rettegtetek, kicsinyhitűek?

És egyetlen szó elég, az Ő egyetlen szava,  
az égbolt tiszta lesz a mélységes víz sima.  
Majd lőn nagy csendesség, fénye betakar.  
Mert ha szólsz Istenünk, megszűnik a vihar.

*Devecseri Zoltán*

## Harmadnapok

Nagyszombat múltán, írva van:  
mégis-remény száll föl velünk,  
harmadnapok jönnek,  
újra komponált dallamok  
üzenik: a sír-nehéz kő  
nem akadály, elgördíti  
egy Bartók- hangsor vihara  
vagy az Aranyimátyánk  
hosszútürelmű áhitata,  
üres templom kórusdala,  
hangszerünk meggyfatörzsből hárfa:  
„...Alleluja, alleluja” –  
Madárrá lettünk  
röppenők,  
fellegajtóig érkezők,  
szárnycsapásunk számolatlan,  
a valahai-mély  
fehér-izzású égi esély  
visszatér  
(szárnyainkon emlékezet) –  
Hazabotorkálnak a siratóasszonyok  
fényt keresnek, élő napot,  
s fogyó jövődönk bozótosából  
égi szózáttal, földi beszéddel  
ideérnek a Harmadnapok!

*Antal Attila*

## Őskikelet

Élet suttog a fagy mögül a hó alól  
mi szürke volt zöldre derül sámán dobol  
folyó hízik vize surrog sárpartja dől  
patak-mélyről hal ezüstje feltündököl  
barkaágat lélek-tudó sápadt pap áld  
foszló havon világ-érző sámán kiált  
hamuhodott ős változik zöldre derül  
a mindenség szíve dobban a fagy mögül  
világ-érzők lélek-tudók ereje kél  
zöld láng szökken életet szít a hóka szél

## Február

Sötétre ázott ágak mögül  
nincs-horizont leskel  
nincs-szél incselkedik tavalyi  
halott levelekkel

nem fogy ki vizeiből az ég  
saraiból a föld  
távlatlanság fészkein köd-  
kötlosok hada költ

nyirkos csönd fogja le szárnyát a  
kedv-éltető szónak  
párás üvegen gyerekrajz-Nap  
s kérdőjel fogódznak

## Olvasás a Bodrog vidékén

Apró neszek és  
tükrös sziporkák  
lyuggatják a szúnytából  
eszmélő mocsárrét  
párafátylát

töltődnek  
gyöngyház-derengésben  
óriás akkumulátorok:  
opálszürke nyárfák

kamaszkéz  
bakfiskezet keres  
boldog sejtelem válasz-  
sejtelemre les

folyó-tükröben a hegyek  
tótágast állnak  
havuk csiklandó leve  
fölfele árad

fejre áll a vérben is  
valahány elem  
hólé-kimosta  
kristályként süt fel  
a diákszerelem

## Látogatók

*(Országszéli ásatás, 1970-es évek)*

Fukaron adta a föld az Árpád-kori falu lakóinak csontjait. Megküzdöttünk minden ujjpercért, bordáért, csigolyáért. A mellőlük rézrozsa-zölden fölpillogó szégyenes tárgyak csalódást okoztak, de hamar megvigasztalódtunk. Mert ezernyi élet zirregett, mocorgott, mászott, röpködött körülöttünk, mert a mélységes-mély égen dagadó felhő-vitorlák suhantak, mert a felkönyöklő Nap, miután összegyűjtötte, kifőtt arcunkra freccsentette a hajnali hűvösségben szétszórt gyöngycseppjeit, s míg forró kemencévé fűtötte az ásóink sebezte dombot, a távoli láperdőkön az ezüst, a zöld s a kék tucatnyi árnyalatát futtatta végig a szellőjárás ütemére.

Az ásatás híre hamar elterjedhetett a környéken, mert fontos emberek autói kezdtek felkavarni a nyugalomhoz szokott port füves-bokros lankánk tövéénél. És kiszálltak ruganyos, ébenfekete autóikból ezek a fontos emberek, s hű kísérőik (gépkocsivezető, titkárnő) élén általában előbb körbelábalták szelvényeinket, kedélyes szavak filléreit hullatták ránk, lapátolókra, aztán némi kísérői segédlettel elfoglalták a legmagasabb – addig bölcsen elkerült – földhányás csúcsát. Ott megállapodva szétterpesztették lábukat, bólogatva nyugtázták az ásatásvezető régész beszámolóját, majd sodró erejű előadást rögtönöztek a régióról. Bevezetésként elmondták, hogy az ország e félreeső zugát (eldugott csücskét, sötét sarkát) nem sikerült még teljesen megszabadítani természeti és szellemi béklyóitól. A homályos örvénylésekbe torkolló beszédekből később már csak olyan ismétlődő kifejezéseket hallottunk ki, mint: haladás, vívmányok, tájformálás, átnevelés, ideológia, harc.

Voltak másféle látogatóink is: öreg juhászok, csőszök, mezőőrök. Egyedül jelentek meg, s nemegyszer olyan váratlanul, mintha mellettünk léptek volna ki a vegetációból. Köszöntek, váltottak velünk pár szót, aztán csak hallgattak, mint a föld mélye s a csontok. Nem ágaskodott bennük fontos mondandó se magukról, se másról. Álltak a nyári kánikulában borosta-deres állal, szemükben rőt lombú ágakat idéző vérerekkel. Álltak rezzenetlenül a temető szélén, az enyészet peremén. Nem vártak (el) semmit. Időztek. Fél óráig, óráig akár. A múlt miatt? A holtak miatt? Maguk miatt? Mire halk búcsúszavukra felkaptuk a fejünket, már nem voltak sehol. Visszaolvadtak a tájba.

*A. Túri Zsuzsa*  
**(pálmaház)**

Párában  
egy füledt  
pálmaházban  
a csend felett  
gomolygó  
félhomály van,  
csillogón  
veri vissza a csempe  
a sovány fényt pislogva  
éjjelente,  
s időnként  
a nyúlós langymelegben  
lepkeszárnny,  
vagy éppen virág rebben,  
szelíden,  
ahogy magamban hordlak,  
most mikor  
már kétséges a holnap,  
lassanként felszívódik az élet,  
de a régi álmok fehérek,  
s áttetsző tejüveg van köztünk,  
mindegy már,  
életre honnan jöttünk,  
össze sem kötjük már a sorsunk,

de meghat,  
hogy hasonlóak voltunk,  
s előtör szívből fakadva talán  
néha egy hang, s  
az ócska magány,  
a csalódások előttünk hevernek,  
lassan negyven éve,  
hogy szeretlek,  
oly tisztán, mint hívó alázat,  
titokban,  
mit az ünnep áthat,  
nehezül a szív,  
lassul egyre,  
s összecseng  
mintha mese lenne,  
századok  
harangja szavával,  
összemos  
tegnapot a mával,  
minden csak  
ismétlődik egyre,  
ritkábban játszunk éledelegve,  
a megszokás irányít,  
kegyetlen, de hadd legyek  
szép emlék fejedben.

**(a gyermek)**

A gyermek már  
nem ugyanaz a gyermek  
aki csészéaljszemekkel bámult  
végtelen csodálattal  
akiért  
aki által  
aki miatt történt minden  
akinek te voltál a biztos pont  
alfa és omega  
azt a gyermeket  
nem találod meg soha

elsodorta az idő

messzire messzire messzire tőled  
szemfényvesztés minden mozdulat  
hinni mindig csak  
valami hihetetlenben érdemes  
a csúcsokról csak lefelé  
vezet az út

életed végéig itt marad  
az emlék  
az illatok  
de a szeretet már csak  
részvét  
szánalom  
életed végéig tartó  
kegyetlen  
gyász

**(Vers)**

A vers legyen vad kiáltás,  
rengesse meg az eget,  
érjen fel a felhők fölé,  
visszhangozzák a hegyek,  
zuhanjon nagy suhogással,  
táguljon tőle a tér,  
sebezzen meg felpattanva,  
majd ragyogjon, mint a vér,  
sötét foltként, lázas vágyként  
törjön át minden falon,  
sosem enyhülő sajkásként,  
szédülten, vagy józanon,  
majd csillogjon messziről,  
ahogy kupolás torony,  
s rázzon fel unalmas csendben,  
csattanjon, mint egy pofon,  
rohanjon át a házak közt  
patkó-görbe utakon,  
fusson neki a tömegnek  
könnyedén és csupaszon,  
fenyőzöldben, kútkávékon,  
találjon meg a csoda,  
lásd, amit eddig nem láttál,  
s ne feledd el már soha.

## (utána a csend)

Az ajtók bezáródnak.  
Tudomásul vesszük.  
Sosem tudjuk meg,  
mi van mögöttük, mi lett volna,  
ha sikerül kinyitni őket.

Az ablakok is bezárulnak.  
Elfogadjuk.  
Látjuk rajtuk keresztül  
az elérhetetlent.  
Emelt fővel megyünk tovább,  
a kivilágított folyosón.

Átlátjuk. Legalábbis azt hisszük.  
Egyre kevesebb az ajtó, meg az ablak is.  
Megértjük. Folyton csak  
belenyugszunk valamibe,  
miközben egyre távolabb kerül,  
ami már majdnem a miénk lett.

Aztán már csak a pillák függőnye.

Vérpiros bársony.  
Összezárt képzetek.  
Elképzelt világok illata.  
Életlen gondolatok felszívódása.  
Csigaházak keresztmetszete,  
kagylók tompa zúgása.

Utána a csend.

## Időn kívül

*Francescónak\**

Ha elhomályosul a szem,  
s befelé néz, távolra nem

és ritkábbak már a szavak,  
csak a letisztult váz marad,

többé nem vádol, nem ítél  
harmóniát és dalt ígér

a hit és telve a kehely,  
a lélek száll : könnyű pehely,

lassan kitágul majd a tér,  
a kezdet s a vég összeér.

*\*Baranyi Ferenc*

*Baranyi Ferenc*

## Az ébrenlét a bátorság

Éjfélkor a sötét belém lát,  
ilyenkor vallanak a némák,  
és a süketek dobhártyája  
beleremeg az éjszakába.  
Nem könnyű a magunkba-nézés,  
ítélőszékhez önidézés,  
jaj, gyáva vagy, megfutsz magadtól,  
ha ilyen éjszakán elalszol!

Az ébrenlét a bátorság itt:  
lehurrogni leked, ha ámít,  
rágondolni, amire nem mersz,  
akármilyen nehéz, keserves,  
büntetni magad röstellt könnyel,  
társ-nélküli, szegetlen csönddel,  
nézni, midőn a képre fény száll,  
amit az éj tükre eléd tár.

Ó én tudom: a gyöngeségem  
legláthatóbb a tükör-éjben,  
s én látom legjobban, hisz éjjel  
magam vagyok rossz számizével.  
Nincs kínzóbb a felismerésnél:  
hazugnak látni, mit beszéltél,  
mondandónak, mit elhallgattál,  
adandónak, amit nem adtál.

Magam vagyok magam fegyence,  
bíráim legkegyetlenebbje,  
s még az lehet csak, akin látszik,  
hogy éjszakákat áttusázik,  
aki velem éber az éjben:  
legyen bírám s ha kell, pribékem,  
de megítélni hogy merészel,  
aki nyugodtan alszik éjjel?!

Legyen a bírám talpig ember,  
magát-vizsgáló becsülettel,  
s ítéljen el, egyazon szinten,  
mint embert ember, istent isten,  
mint ön-legyőző ön-legyőzött,  
miként legyőzöttet legyőzött,  
de sárga törpék tű-sisakban  
ne mocorogjanak alattam.

Ha számonkérő éjben alszol:  
jaj, gyáva vagy, megfutsz magadtól!  
Bár nehéz a magunkba-nézés,  
ítélőszékhez önidézés,  
de áldozzunk ennyit magunknak,  
kiéjszakázott igazunknak,  
s azoknak, akik tisztelettel  
úgy neveznek minket, hogy ember.

Jóna Dávid

## A félálom takarít

*Baranyi Ferenc Az ébrenlét bátorsága című versére*

Az érzékszervek tompulnak,  
a küszöblét már befelé figyel,  
a csend tele van válaszokkal,  
mutatja, hogy hol, mikor és kivel...

Rám száradt pillanatok,  
a mozdulatlanságban érnek utol,  
a lehetségestől a lehetetlenig  
az álom végig kalauzol.

Újraél, és tovább játszik,  
nem egyszer kiutat keres,  
a színek sincsenek már,  
s a kontúr is csak hozzátvetőleges.

A félelmeket vetíti ki az agy,  
talán azért, hogy megértse őket,  
mint a víz sima felületén  
a veszély is visszatükröződhet.

Azt mondják az álom, szimbólumokkal üzen,  
oka és főleg jelentése van,  
az elfogadás előszobájában  
a megértés a gyermek - a jelkép-babakocsiban.

Mondd, bírám, legyek, bölcs és szigorú?  
Ítélszékem szava a sors mennydörgése?  
Igazságom egyetemes:  
a bűn mindig visszavezethető az önzésre.

Az igazunk önfelmentés,  
és sokszor hitetjük, hogy más tehet róla.  
De mi már mindketten tudjuk,  
hogy nem minden tengeri kosznak van  
gyöngykalapja.

*Kégl Ildikó***biográfia**

vagyok ütemhangsúlyos  
versben a hangsúlytalan szótag  
ragulevesben csipetnyi tárkony  
nylonharisnyán a felfutó szem  
Schopenhauerben az életöröm

vagyok sűrű fekete  
pillák közé zárt kétely  
szövegkorpuszban  
megkopott melléknév

vagyok ma aki olykor  
a tegnapi vagyok  
és vagyok a holnapot kereső  
kétségbeesett filmkocka

jelenet egy alacsony  
költségvetésű művészfilmben  
amit Párizs helyett Borsodban  
forgatott az Isten

**málnafagyi**

besüt a nap az emlékeimbe  
ráragyog az alsórakparton  
sétáló magunkra kezünkben  
tölcsér számban a málnaízű  
nyár hogy lubickol a fényben  
a tétova mozdulat ahogy  
bronzvörös tincsemet a fülem  
mögé simítod semmiség volt  
súgom az agyamnak de milyen  
jó felbontású szelfit képes  
csinálni a hippokampusz jobbat  
mint az ájfonom és a mentést  
tényleg másként végzi  
nézem magunkat tekinteted  
átizzik téren és időn  
s nekem minden ellened  
szóló érvem elolvad mint  
málnafagyi a déli nap  
hevében

*Ambrus József***meghívó az esőnek**

magányos ikonok rímelméletek  
háborús kabátjait gombolgom  
keresek hozzátok belépőjegyet  
de férges a szó a domborzaton  
mint gyűlölet rakódnak az évek  
teremtés óta törekeny a vizsály  
– harcosa vagyok a túlélésnek  
csak a Genezisben lehet szabály  
beköszön a szokatlan költemény  
csontodnak itt nyugalma nem lesz  
– csak pupilládon ezerarcú fény  
gyönyörében koldusbotra vedlesz

és kalászt tépkedsz karmaival  
maradék hitem isten ellen lázad  
barátkozol szomjas parancsaival  
fordítottja sem igaz a hazugságnak  
férges a szó de megőrzi neved  
versemre virágzik ballada bordal  
– a tartalom sokszor odaveszett  
mert játszottam a gyújtózsínórral

hajnali csend versemre virágzik  
védett bogáncsai parancsra nőnek  
másodpercenként a reneszánszig  
ha meghívót küldök az esőnek

**fénydimenzióban**

gyertyafényes estéim összeérnek  
csak isten látja hogy pusztulok  
– síri csend van – érik az élet  
hervadnak a jól nevelt gusztusok  
és az óraszerkezet mutatója  
– félkörben méri fel arcomat  
bölcs elmúlásom öltözteti rája  
amíg önfegyelmet ad a bizalomnak  
szimbólum-templomok mellett  
ahol a falak kilincsek kulcsra zárnak  
– a galléros élet percei felett –  
ahol romba dől a levegőszabályzat

mert ráfeszülök a szétrepedt világra  
estéim a csillagokkal összeérnek  
bús önmagát tökéletesnek szánva  
halandó csak a versekben ért meg  
estét játszani csak fényben szabad  
– csontjaimból nőnek ki a hegyek  
remeg a Föld a templom alatt  
a háború hangja megérkezett

tetővel fedem be éjszakámat  
hogy megérinthessem lényeged  
mert halálom előtt ezt kívántad  
hogy más dimenziót építsek neked

*Csáky Anna*

## Szállj, pillangó!

*Kóbor János halálára*

Szállj, gyönyörű pillangó,  
az égből arany napsugár pereg  
áttetsző, feszes szárnyaidra,  
világos-sárga, narancs-okkerek.  
A nap-hajú mezőkön lila, kék,  
piros szín-terek,  
pipacs-bíborral habos a rét,  
s hullámszik, hív száz berek,  
de te ne fordulj vissza,  
csak szállj tovább!  
A nap könnyed majd felissza.

Szállj, gyönyörű pillangó!

Siratod tán a kék eget,  
mely esővel mosdik nyáridőben?  
Az ősszel kigyúló fák fénye lett  
vagy a ködös erdő fáklyalángja,  
mely rabul ejt még ma is?  
Talán a bimbók kibomló vágya,  
a fűben megbúvó haris,  
a sikongó haraszt fogva tart?  
Gyümölcsfák ágain futó madárőrület,  
zaklatott, szélfútt kósza hang  
csiklandja dalra szánt füled?

Sok itt a káprázat, illat, délibáb,  
most tart a nap delelőt,  
de te ne nézd, – szállj tovább! –  
miként szorongnak őszi ködben  
a bokrok hullás előtt!  
Szállj, ahogyan száll egy lepke  
illanó, könnyes sóhaja,  
mintha a nap ideszédült lelke  
zokogva búcsút mondana!

## Áradó tavasz

A tavasz hullámszik  
megállíthatatlanul,  
szétárad magában  
a kibomló hársfa,  
gyors-táncú rózsaszívek  
dobolnak a kertben.  
Csillagokig emel  
ez a mennyei szépség.  
Csattan a fény kapuja  
habos egekben,  
s fehér virágok öröme  
lelkembe szivárogo,  
hálóként merítem elmém  
a Mindenség hullámaiba.

Jöjj karomba, édes!  
Gyönyörre vár az éjszaka.

## Hullámok hátán

Hullámok hátán siklik a bárkánk,  
álmodozók, költők fedélzetén,  
a mennyország sugárkaput tár ránk,  
dalolunk, a Szép hajt minket s Remény.

Alul a mélység torz szörnyetege,  
tajték-hulláma méreggel teli,  
hatalmas teste tüskés, fekete,  
s milliók létét – jaj! – tizedeli.

Nyúlós, didergő, hosszú ott az éj,  
a rémség mintha rátapadt volna,  
gyilkos sötétben bukfencez a mély,  
s minden létezőt elnyel a pokla.

De mi kigyúlunk, mint hajnali láng,  
vitorlánk szárnyas oltár, leng, lobog,  
izzik a lelkünk, s az égbe kiált:  
hadd legyünk ismét szépek, boldogok!

## Kötődéseim

Sem hazám,  
sem családom,  
sem szerelmem  
soha másik:  
őrzi őket a szívem örökké,  
az utolsó dobbanásig.

Kihulltál belőlünk, kék üstökös,  
bár csillagod sok, még marad itt,  
s lelked gyönyörű virága  
talán nyitja szirmait.  
Nézz a pergő napsugárra:  
égbe billenő fejed koszorúzza,  
ne gondoldj többé ideátra,  
kivérző szívekre, csak a TÚL-ra!

Bennünk a hulló fájdalom-könnyek  
sötét gyöngyöket mosnak,  
minden cinegénk szárnyaszegett lett,  
ereje nincs a mosolynak,  
az éj csillaga, holdja  
bennünk ma szívig ég el,  
s minden bánatunk, keservünk  
homlokunkra ül ki éjjel.

Szállj, gyönyörű pillangó,  
szivárvány-hidakon égve,  
szórd ki szét szárnyaid hímporát  
a táguló messzeségbe!

*Fecske Csaba*

## Osztálytalálkozó

huszonnégyből tizennyolc nem rossz arány  
mit várhat az ember annyi év után  
volt aki igazoltan maradt távol  
csak nevét hagyta meg nekünk magából  
J. írta tesz az ilyen ünnepekre  
nosztalgizni neki semmi kedve  
és ideje most hogy fontos ember lett  
bosszantja ha férfiak érzelegnek

a bejáratnál sorra kezét ráztam  
az urakkal akikben megtaláltam  
a régi kis srácot – egyet tévedtem  
egy volt csupán aki eltévedt bennem  
bocsáss meg Feri nem ismertelek meg  
az évek mindent úgy összekeverték  
átírtak ősz lett a haj ráncos az arc  
magaddal valaki idegent takarsz  
te megjátszod a hőst én a boldogot  
szemünkben távoli fáradt fény lobog

kiből lett az ami szeretett volna  
a múlt aranybányáiból ki hozta  
fel a kincseket fiúk mi lett belőlünk  
a világ bizony meghökölt előlünk

mit is akartam én mit is akartunk  
kész vagyunk már a vége felé tartunk  
Pali májrákkal vonult kórházba  
Sanyi a földi lét nyűgét lerázta  
szklerózis multiplexe volt évekig  
ápolta neje lám ez jutott nekik  
Peti három volt feleség négy gyerek  
Áron szívét senki sem találta meg  
újra mutatja magát a kamaszkor  
– riadt állat a szív alá bevacol –  
egyed – oda-vissza – kétszer élni meg  
ezt akarná a korrupt emlékezet

„Föl-föl fiúk, csak semmi félelem!”  
élni míg le nem merül az elem  
itt a lehető legjobb köztetek  
ennél a menny is csak rosszabb lehet

## Párna

álomban verset mondtál  
fejhangon deklamálva Pilinszkyt  
csodálkoztam ezen hiszen te  
mindig is Zámbó Jimmy-rajongó voltál  
meglepő volt hát hallani  
*az ágy közös a párna nem*  
ez azért is szép volt tőled  
mert egy porcelán edényben szolgálod  
az örökkévalóságot  
tévedhetetlen némasággal  
és már nem csak a párna  
az ágyunk sem közös

## Örökség

megcsapott a naftalin szaga  
ahogy kivettem a szekrényből  
ahol évek óta lógott a molyokat  
és az éveket ingerelve  
földróbáltam kidobjam-e  
de jó volt rám a zakó és a nadrág is  
hát visszatettem majd adódik alkalom viselni  
beleöregedtem apám öltönyébe  
nem is tudom miért nem ebben  
szóval a koporsóba –  
talán majd én  
ha már egyszer jó rám



Ady Endre – A mesebeli  
János (linómetszet)

## Ritka vendég

ritka vendég nálunk  
zavartan fészkelődő fehér holló  
hangja nem panaszkodó károgás  
érzelemmentes tényközlés inkább  
kibújik belőle szégyenkezve a valóság  
kemény fából faragták  
hasonlít nagyapámra akit csak egy  
kopott fényképről ismerek  
az idők hangját vélem hallani  
ennek az embernek a szájából  
a félénk mosolytól szinte  
megnyikordul az arca és belecsusszan  
hirtelen a száj sötét üregébe  
évei mint üszkös gerendák  
füstölögnek egymásra dobálva  
egy örömtelen élet bizonyítékaiként  
szavai gesztusai őt igazolják és velünk marad  
azután is hogy bezárul mögötte az ajtó

## Három lábú macska

gyerekkoromban volt egy három lábú szürke macskám  
derék egérpusztító kedvenc kandúrokat örületbe kergető  
szépséges cica-Lollobrigida dorombolása gordonka hangja  
egy szép napon elszökött otthonról és három lábbal került elő

pár nap múlva tépett-véres bundában alig pislákol  
benne az élet bal hátsó lábát valamelyik kolbász szagú  
padláson egy (talán patkánynak állított) csapdában hagyhatta  
a rászíjazott falábat amit a bátyámmal faragtunk nem fogadta el

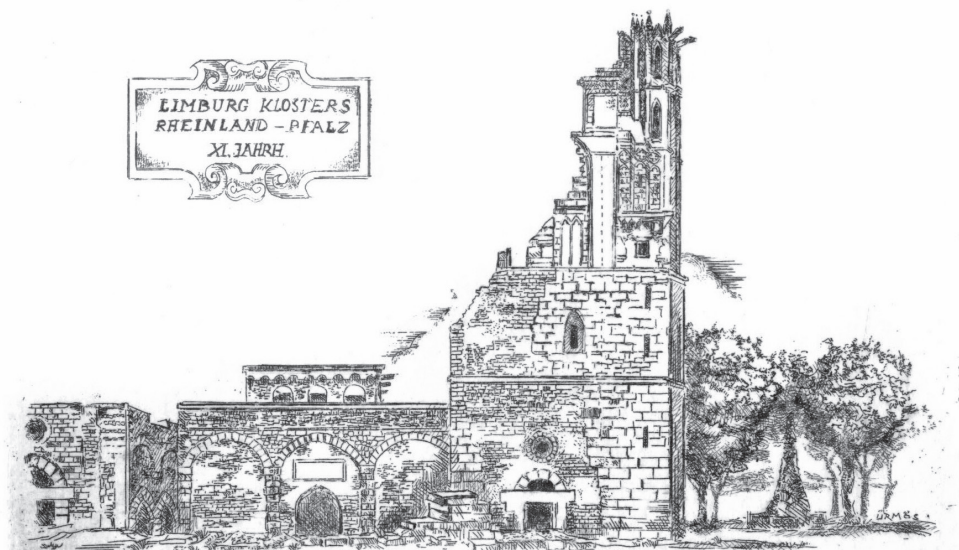
lerázta magáról két napig élt szerencsétlen nyomorékan  
szemében nem gyúlt ki többé a régi fény keserves nyávogását vélem  
hallani azóta is az a szörnyű seb nem bír begyógyulni ötven éve  
vigyázzatok hát a cicákra barátaim

Csontos Márta

## Ahol...

*„a kopjafák, a fejfák  
jegyzik a büszke fajtát,  
s talán jegyzik a dalok...”  
(Ratkó József, Világnemű)*

Szabadesésben kopognak az emlékek  
agyam szegletébe; oda, ahol még  
helyet kaphatnak a dalok,  
ahol még megőrizhetők  
az ajkáról ellopott sóhajok,  
ahol anyám arca lüktető csillag marad,  
s apám kedvenc lemezéből  
fülembe ágyazza magát a sors-szimfónia,  
ahol távoli lépcsősor nyílik a semmiből,  
ahol az ősök neve a fejfákon  
átrendeződik örök-szépségű intarziába,  
ahol virág fakad a sötétbe lapátolt rögökön,  
ahol versem több lesz, mint keserű, hajnali pára.



*Limburgi kolostor – rézkarc (2011)*

# Apokrif

*„Véka alá rejtett lámpásnak születtem  
világosságomnak nem lesz soha vége  
s így fulladok onnat magam-setétéjébe...”  
(Határ Győző: Opera omnia)*

Nem engedted az életet elmenni melletted,  
a csigamászást próbáltad összeegyeztetni  
a fénysebességgel, megfogadtad, hogy  
soha nem adod fel, te leszel az örök  
világosság fáklyáját hordozó Napember.  
Fogcsikorgatva nézted, mint szakad  
a rend összerakhatatlan mozaikokra,  
ringattad, becézted a belőled kiszakadt torzókat,  
új túlélőket faragtál a maradékból,  
mint Michelangelo a széklábat Madách tablóján,  
fogyó időd beleordított az izzó verssorokba.

A lét most már kisbetűs neked,  
riadt kis jószág lettél, önérzet-vesztett *nemecsek*.  
Az észpróbát kiálltad, mégis apokrif maradsz,  
rejtett kinyilatkoztatás egy soha nem olvasott könyvben.



*Ürmös Péter ex librise – rézkarc, akvatinta (1992)*

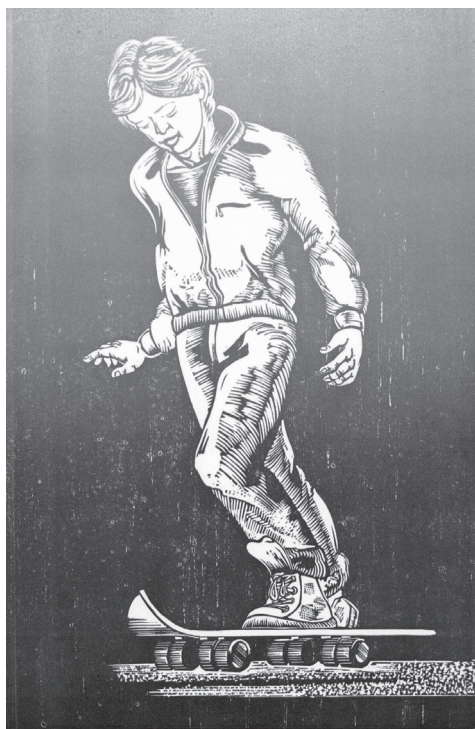
## Egy másik mese...

Hazudj nekem egy másik  
mesét, amit én is elhiszek,  
ne azt, hogy a csillagok  
helyet cserélnek a Földdel,  
s az égre írt mesék elérhetetlenek.

Hazudj egy másik történetet,  
amiben nincs fekete madár,  
tudnom kell hogy Ariadné  
fonalát nem hiába tekerem,  
a jelszó nem lehet: Soha *már*.

Hazudd azt, hogy te is elhiszed,  
a szélmalom szétszórja szavad,  
hazudd, hogy te töltöd fel a Napot  
hajnalonta, s a fényből,  
Illás szekeréhez kötöd a lovakat.

Hazudd, hogy az álmaid szegélyén  
ülsz, ahol hallgatnak a fegyverek  
hazudd, hogy a saját rendedben csak  
én vagyok az eretnek; mégis, a  
mérhető magasságban ott állunk;  
Te meg Én, ott az Ég szennyes,  
megtiport mennyezetén.



*Gördeszkás – linómetszet (1987)*

*Oláh András***számon tartott titkaink**

él egy kép a lázas ifjúság korából  
amikor álmodni is csak lopva lehetett  
beszélgetést imitálva sétáltatok a téren  
kiszúrva az újságjába mélyedő öltönyös  
férfiakat mert aki március idusán  
újságot olvas a Batthyány-mécses közelében  
az fölöttébb gyanús – hivatalból van itt –  
s túlhan a fényképezővel babráló  
fickó sem tűnt laza turistának  
de a mécses körül már hevert néhány  
virág és egy pár most is ott csókolózott  
ezt tettétek hát ti is és kezetekből szinte  
észrevétlenül csusszant ki a sárga rózsa  
– mert sárga kellett az Illés-dal miatt –  
s máris könnyűek lettetek mint fákon a rügyek

**kiterítve**

panasz és gög ölelkezik  
hogy töppedt agyakba  
fészülje a szennyet  
dölyf és üresség  
merész hullámokon lovagló  
kivagyiság ünnepel újsághírbe  
csalogatott szenvedélyt  
s kifinomult érzékkel lép át  
ádáz kínokat míg elő  
nem bukkan a felismerés:  
egy életed van csupán  
és az sem kizárólag a tiéd

**aluljárók foglya**

graffitis falakra sötétül az árnyék  
rongyba csavart álmok szorítanak hátrébb  
szív-hideg síneken zakatol a mámor  
kihalt végállomás... nem fékez a távol...

szemétbűzbe fullad plakátra gyűrt érved  
nincs esély hogy Isten holnap erre téved  
beszűrődő fénycsík robbantja a jászlat  
nem remény született csak gyöngye utánzat

**szavak hűsége**

szomjan haltak bennünk az álmok  
s elmaradoztak az ájult tegnapok is  
így lettünk lakatlan sziget – ahol már  
csak a szavak hűségére vigyáz  
a vendégként átszivárgó fájdalom

*Bartal Klára*

## Örök szövetség

Nevetésedben szivárvány ragyog,  
Pilláid mélyén álom hordozod.  
Szemed tükrében ráncaim lesem:  
Barátom is vagy, nem csak kedvesem.  
Az ölelésed biztató, meleg,  
A vágynál több, mi benne átremeg  
S amíg nekem vagy és neked vagyok,  
Jöhetnek újabb bajok, bánatok,  
Várhatnak léha, könnyű örömek,  
Tán meg se látjuk - szerelmünk örök.

## Steier tájon

Eget ostromló vén hegyek.  
Az ormokon, fenn, köd remeg...  
Bánat súlyától leszakad,  
A völgybe ér a könnypatak.  
Ki tudja, miért, mit sirat...  
Vagy lelke rendjét félti csak,  
Mert bánat nélkül nincs öröm?  
Értettem, Uram - köszönöm.

## Újévi köszöntő

Adjon Isten minden szépet,  
Irigyeknek békességet,  
Adjon Isten minden jót,  
Hazug szájba igaz szót!

Hontalannak menedéket,  
Éhezőknek eleséget,  
Tollat író kezébe,  
Pulyát asszony ölébe.

Legényeknek feleséget,  
Szegényeknek nyereséget,  
Áfonyát a havasra,  
Pisztrángot a patakba.

Istenhitet a pogánynak,  
Hű szeretőt a leánynak,  
Szép időben jó vetést,  
Szomorúknak feledést.

Sarkvidékre hideg telet,  
Az árváknak jó kenyeret,  
Fegyvereknek nyugalmat,  
Szelíd szónak hatalmat.

Betegeknek egészséget,  
Fuldoklóknak reménységet,  
Vitorlának jó szelet,  
Napfényből is öleget.

Jó lövést az ordasokra,  
Nyíló ajtót vaskapukra,  
Vándoroknak fogadót -  
Isten adjon minden jót!

*Serfőző Simon*

## Búcsúírás

1.

Nagyon legyengültnek éreztem magam. Egyedül voltam otthon. Különösebb dolgom nem lévén, a mosdóból visszamentem a szobába, és lefeküdtem. Mi történt utána, máig sem tudom...

Még nem váltam el gyermekeim anyjától, de már az új feleségemmel éltem együtt, legalábbis én annak tekintettem. Voltak előbbre való dolgaink, mint hogy a válással foglalkozunk.

Az előző napok valamelyikén együtt voltunk a szomszéd nagyváros kórházában, ahol az ambuláns orvos a vérvételt követően, tudomásul véve a laboratóriumi leletben leírt referenciaértékeimet, ami jóval eltért a normálistól, hazaküldött az-zal, hogy két hét múlva jelentkezzem újra. Arról nem tett említést, hogy az eltérés azonnali beavatkozást igényelt volna. Ez csak jóval később jutott a tudomásomra. Gyógyszereket írt fel. Majd meglátjuk az eredményt, mondta bizakodóan. A hangjából legalábbis ezt érzékeltem.

Úgy telt el a két hét, hogy nem történt változás. Kórház lesz belőle: fel voltunk készítve erre az eshetőségre is. Vittük magunkkal az utazótáskát, amibe be volt készítve a törülköző, pizsama, szappan, borotválkozó eszköz, minden, ami a bennmaradáshoz szükséges.

Egy régebbi alkalommal már kaptam vért ebben a miskolci kórházban, most is ez következik, gondoltam, másképp a vértetszámom aligha szaporodik meg annyira, amennyi az életben maradásomhoz szükséges. S miért ne maradnék még életben?! Eddig is megmaradtam, ezután sem történhet másképpen. Hány éves lehettem ekkoriban? Hatvanvalamennyi. Túl már számos krízisen, mikből mindig kilábaltam, ha nem is teljesen. De akkor, sem most nem tartottam magam elesettnek, ellenkezőleg, még nagyon is életrevalónak. Ebben a hitben igyekezett megerősíteni a mostani orvosom is. Nem úgy a feleségem – így mutattam be neki, bár nem érdekelte különösebben –, aki észlelte a legyengültségemet.

– De hát főorvos úr, a betege hetek óta semmit nem javul, hiába szedi a gyógyszert. Nem kellene infúziót, valamit kapnia?

– Nem látom szükségesnek. Levélben fogjuk majd értesíteni az eredményről.

– De addig tovább romolhat az állapota.

– A kórház viszont nincs felkészülve az ilyen betegek fogadására. Menjenek haza. Nyugodjanak meg. A beteg szedje továbbra is a gyógyszert.

Igaz is! Mért akarnánk mi ennél többet?

Fogva a csomagjainkat ezúttal is fordulhattunk vissza Egerbe.

Aztán jött a másnap, amikor megállt velem az idő. Orvost kellett hívni, aki jött is hamarosan. A feleségem régtől fogva ismerte, barátnők voltak, vagy majdnem azok. A hölgy megállapította a vérszegénységem, megmérte a lázam, amit elég magasnak talált. Vizes ruhát helyezett a homlokomra, és azt tanácsolta, hogy kíséret nélkül ne menjek sehova. A fürdőszobára, mosdóra, konyhára gondolhatott. Annál messzebbre nemigen.

Az orvosnő telefonált a helyi kórházba, ahol a belgyógyászati osztályra sikerült ágyat beállítani számomra. A szomszédban lakó ismerősünk segített kicipelni a mentőautóhoz, hiszen magatehetetlen voltam.

Ezt is a feleségem elmeséléséből tudom, ő igyekezett föleleveníteni, mi történt velem otthon, majd utána a kórházi vaságyon. Sok nemigen. Infúziót, gyógyszert nem kaptam, orvos nem nézett rám. A feleségem kiküldték a kórteremből, elme-hetett volna haza, mint aki jól végezte dolgát. Ő azonban ott maradt a folyosón, nem hagyott magamra. Szerette volna tudni, mi történik velem.

Eltelt egy nap, két nap. Kezelést továbbra sem kaptam. A feleségem nem nyugodt bele, az történjen, ami akar, a folyosón meglátva az osztályvezető főorvost, le is térdelt előtte, ami eléggé teátrális jelenet lehetett. Viszont azonnal intézkedett, hogy az intenzív osztályra kerülhessek, hátha ott segítenek rajtam.

Valamennyire javult az állapotom. Kaptam gyógyszereket, vért. Ebédet mindennap hozott a feleségem, a kórházi kosztól egyik beteg sem lakik jól, nem is azért van ott.

Jobban voltam úgy-ahogy, az állapotom stabilizálódott. De nem annyira, hogy az igazi felgyógyulásom ebben a kórházban biztosított lett volna. Átmenetileg csak. Miért addig? Nem volt a kórházban megfelelő szakember? Mi hiányzott? Egyáltalán: hogy kerülhettem ilyen helyzetbe?

Valószínűleg egy-másfél évtizeddel ezelőtt alakulhatott ki bennem az a hajlam – talán életkörülményeim okozhatták –, amelyek következtében elindult bennem egy olyan nagymérvű vérveszteséggel járó folyamat, amelyet a szervezetem vörösvértestekkel később már nem tudott pótolni. Ennek megállapítása annak idején két hónapnál is tovább tartott. Sokáig ismeretlen eredetű fertőzésre lehetett gyanakodni, amit otthon, a miskolci lakásban kaphattam el. Még a közegészségügyi hivataltól is kijöttek, és átfertőtlenítették a lakást. Pedig a higiénikus körülményeket aligha kifogásolhatták. Mégis az a hír terjedt el a szülőfalumban, nyilván édesanyám révén, aki eljött meglátogatni a kórházba, és a lakásunkon járva látta, mi történik nálunk. A szóbeszéd ezt nagytotta fel aztán: „kifertőtlenítették az egész lakást, valamivel még az ágy alá is befújtak!”

Ha a gyanú a kórházban, akkor anyámban is miért ne merülhetett volna fel? Erre viszont nagyon megsértődött az akkori feleségem, mert attól kezdve nagyon

elhidegült közöttük a viszony. Többször már nem is igen találkoztak. Ha igen, abban sem volt sok köszönet.

Egyik hazalátogatásunk alkalmával például, mikor a gyerekek szaladtak befelé a kaputól, egyenesen a láncra kötött kutyaához, azt simogatták, anyám megjegyezte: ezek szerint a kutya előbbre való, ő csak utána következik.

Szegény anyám... Megértettem őt, a helyében mégse vettem volna a szívemre, hogy a gyerekek először nem őhöz siettek. A kutya, amint meglátta őket, olyan „örömmel” ugrált, nem lehetett nem odamenni hozzá, megsimogatni a buksiját. Ezt követően gyermekeim anyja nem hogy az anyámat, az apámat sem látogatta meg, pedig évekig ágyban fekvő beteg volt. Én jártam hozzá rendszeresen. De magam is sokszor lázasan feküdtem otthon, szedtem a gyógyszereket, nyomkodtam magamba a véralvadásgátló injekciókat.

A különböző kivizsgálások után – sok év évre rá – derült ki végül, mi okozta a szervezetemben elhatalmasodott betegséget. Gyógyításomra ugyanis orosz (szovjet) gyártmányú gyógyszert kaptam – állítólag nem volt más akkoriban –, amely egy időre stabilizálta az állapotomat, aminek aztán vége szakadt, a panaszaimmal hiába jártam a miskolci kórházakat, tettek meg mindent értem az ottani orvosok. Ezért egyik alkalommal a budapesti Korányi Kórházat kerestem fel, kérve az ottani főorvos – Kormos Tamás – segítségét. Új gyógyszert kell alkalmazni, mondta. Olyannyira tudta, melyik lenne az, hogy egy hét után haza is mehettem. A lábam bele tudtam dugni a cipőbe, nem dagadt kisebb fajta cipő nagyságúra. Bár a vérésegyenységem továbbra sem szűnt meg...

Annyi év után most újra a Korányi Kórház főorvosához fordultunk. Ő javasolta, valamelyik fővárosi kórházba kellene engem elhozatni, amelyekben tudnának segíteni rajtam, ha már a vidékieknek nem áll módjában. A feleségem megfogadta a tanácsát, és kihasználva az ismeretségi körét, látva, hogy a lakóhelyünkön nem tudnak mit kezdeni velem, amit nem is titkoltak, az egri kórházból elhozott Budapestre. Itt intézkedtek további sorsom felől.

Beajánlóim, mielőtt bármit is tettek volna – nagyon helyesen – minden kórlapomat megvizsgálták, miféle bajom lehet, amit helyben nem lehet orvosolni. Aztán telefonon felhívták a Korányi Kórház megfelelő osztályát: érdeklődtek, ki lehet az a Kormos Tamás? Egyszóval informálódtak. A főorvos el nem tudta képzelni, honnan kereshetik őt vizit közben, amit az asszisztensnő nem volt képes visszaautásítani, pedig felhívta a figyelmét, hogy dolgozik, ilyenkor nem ajánlatos őt zavarni.

Miután tisztázódtak a körülmények, kijelölésre került az a kórház, ahol helyet biztosítottak számomra. A hematológus főorvos – specialistája a betegségemnek – kész volt fogadni az osztályán.

A mentőautó végig szirénázta Budapestig az utat. Sürgős volt az elszállításom, nem lehetett arra várni, hogy majd valami szerencse folytán jobbra fordul a sor-

som. Ahol addig voltam, ez a lehetőség aligha várt volna rám. Az élet nem, az is biztos. Feltételezhetően azok egyikére-másikára sem, akik továbbra is ott maradtak, hiába reménykedtek a gyógyulásukban, pedig még nem voltak idősek, krónikus betegek sem. Mivel vagyok külön, hogy én még bizakodhatom? Kinek köszönhetem? A feleségemnek, hogy megtalálta az utat azokhoz, akik, ki tudja milyen meggondolásból, kimentenek a bajból? A Korányi Kórház belgyógyász orvosának, aki felhívta a figyelmét, hová, kihez forduljon segítségért? Mivel hálálhatom meg neki? Mivel azoknak, akik meghallgatták a panaszát?

Mindenesetre én bizakodva fogadtam a lehetőséget, és vártam, mi történik velem? Ami új beteg esetében ilyenkor szokásos. Először is, miután kivizsgált a főorvos, vért vetetett tőlem. Majd egy fiatal, agilis orvos jelent meg az ajtóban. Bemutatkozott, és különböző műszereket rakott mellém. Csontvelőt vesz tőlem, jelentette ki. A legrosszabbra készültem, hiszen tudtam, ez mivel jár. A miskolci kórházban már volt alkalmam megtapasztalni. Amíg készülődött a mellkasom felnyitásához, kiderült, hogy odavalósi a fiatalember, ahol évtizedekig laktam. Közös ismerőseink is vannak. Mindjárt nagyobb bizalommal voltam iránta. Enyhült valamennyit a szorongás bennem. A szobát is barátságosabbnak ítéltam, hiszen azon túl, hogy a helyiség egyedüli lakója voltam, a feleségem is velem lehetett. Estére ment csak el a Magyar Írószövetség vendégszállására, ahol éjszakára meghívta magát. Aztán már oda sem ment, alkalmanként főzni csak, valami ételt készíteni magának, nekem, különben ott aludt mellettem két összetolt széken, később a földön. A nők elnézték neki, hogy éjszakára is velem marad. Legalább nem kellett rám is figyelniük. Úgy gondoltuk, akár csak ők, hogy ez az állapot egy-két hétig tarthat, és megyünk haza.

Ez a hazamenetel azonban még odébb volt, amit előre nem tudhattunk. Ráadásul nem tartottuk elfogadhatónak, hogy a Király utcában hetekig foglaljunk el azt a szálláshelyet, amelyet felajánlottak részünkre, és ezért nem fizetünk semmit. Ingyen használjuk a konyhát, a mosógépet: másoktól vesszük el a helyet. Volt, aki ezt szóvá is tette. Igaza volt. Amint tehettük, el is költöztünk egy közeli albérletbe. Senkinek ne legyünk útjában, aminek azonban még sora volt.

A hematológiai részleg főorvosa először is igyekezett tüzetesen megismerni a betegségemet. A zárójelentéseim után az itteni véreredményeim, valamint a csontvelőből vett minta alapján kellett döntenie az orvoslásom mikéntjéről. Úgy tudom, konzultált más orvosokkal is. A tüdőmet is kivizsgáltatta. Mentőkocsival vitetett el az egyik budai kórházba, ahol azonnal hozzáláttak annak megállapításához, miféle vízenyő gyülemlik bennem, amitől belázasodom. Egyáltalán közelebb lehessen jutni betegségem okának megállapításához. Mikor azonban beakartak hatolni a tüdőmbe, ez a művelet heves ellenkezést váltott ki belőlem: nem engedtem, hogy hozzám érjenek! Hiszen majd megfulladtam. A professzor asz-

szony a feleségemtől kért volna engedélyt, hogy durvább eszközökhöz nyúljanak. Ő azonban, ha ez beavatkozás bennem ilyen ellenállást vált ki, úgy döntött, álljanak el a kényszerítéstől.

A kezelőorvosom más eszközök bevetését javasolta: a vizsgálatot altatással kell elvégezni. Erre a vizsgálatra később (egy héttel, kettővel?) került sor. De már nem fönt a „hegyen”, hanem abban a kórházban, ahol eredetileg voltam, csak egy másik épületben. A vizsgálatot az a professzor asszony végezte el, aki már a „hegyen” is szerette volna. Valószínűleg a kezelőorvosom ragaszkodott a személyéhez.

Az ominózus vizsgálat – kiderült egy-két nap után – nem hozott új eredményt. A kezelőorvosom hiába kért tanácsot azoktól a munkatársaitól is, akiket bevont az én gyógykezelésembe, nem tudtak számottevő segítséget nyújtani. Maradt az altatás, később pedig a lélegeztetőgép.

Ez már olyan stáció volt, ami nem sok jóval kecsegteti a beteget. Hiába kaptam a gyógyszereket, infúziókat, nem csillapodott a lázam. Barátaimat, akik eljöttek meglátogatni – Bertha Zoltán, Tamás Menyhért – nem ismertem meg. Nem is tudtam, hogy meglátogattak. Jelenlétüket később a feleségem próbálta felidézni bennem. Ő mindvégig, amikor csak lehetett, ott volt, aludt továbbra is mellettem a földön, etetett, adta a gyógyszereket, takarított alólam. A nővérek elnézték neki, akár csak az orvosok, hogy éjjel-nappal velem van, gondoskodik rólam. Szabályellenes volt ez a felügyelet, de mivel észrevétlen húzta meg magát a kórteremben, szemet hunytak a jelenléte fölött.

Máskor, mint például, amikor az intenzív osztályra vittek át, ahová nem lehetett bemennie, az udvari padon ült a feleségem, ott izgult, szorongott értem. Késő este, sötétedéskor szállt csak villamosra, és másnap – elmondták később a nővérek – újra kint látták a padon. Mire gondolhatott közben? Arra az éjszakára, amikor egymásra szabadultunk, és többé nem volt menekvésünk? Ő elvált volt, én pedig még hónapokig hazajártam. Évekbe telt, mire végre a bíróság a válást kimondhatta. Pedig hetvenévesen már nem szoktak új életet kezdeni az emberek. Én mégis vállaltam: magamért, őérte, egyebet nem tehettem. Mint ahogy ő sem.

Fizethettük aztán az asszonytartást, amit a bíróság megítélt. Havonta kölcsönt kellett kérnem egyik miskolci barátomtól, hogy az összeget postára tudjam adni. Ám ez lett volna a legkisebb... Hanem amit akkor éreztem, amikor a fiam a tárgyalás után megkérdezte tőlem: „Most jobb?” Azt az érzést nem kívánom senkinek. Legszívesebben elsírtam volna magam. Tudtam, hogy most olyan megszűnésbe távolodik tőlem, talán sohasem közelíthetem meg. Arra is gondoltam, egyhamar nem lesz megbocsátás a lányomban sem. Az anyjával érzett együtt, aki egyedül marad. Ő Pesten dolgozik, ahonnan, ha szükséges, minduntalan nem szaladhat haza.

Felmerült bennem, azért kell járnom most a vizsgálószobákat, kórházakat, mert

a válásom miatt ez a büntetésem. Csak hogy én már előtte is jártam a magam kálváriáját, nem most kezdődött, és nem a lélegeztetőgépre kerüléssel. Mert egyszer csak azon találtam magam. Azt se hagyjam ki az életemből!

A Korányi Kórház főorvosa, akinek szakterülete a tüdőgyógyászat, legszívesebben már le is vett volna a gépről. Mindegy, milyen állapotban vagyok, féltett, nehogy gégemetszést kelljen rajtam végrehajtani. Az a végemet jelentené. Ezt persze az itteni orvosnő is tudta, mert még aznap éjjel kivette a csöveket belőlem. A feleségemnek nem kellett szólni, még csak az hiányzott volna!

Megmenekültem a nagyobb bajtól. Ráadásul más segítséget is kaptam, azt a gyógyszert, amelyiket egyik nap, visszakerülve a hematológiai osztályra, az itteni főorvos egy dobozból vett elő, a zsebében hozta. Ma sem tudom, miféle gyógyszer volt az. Mindenesetre hatásosnak bizonyult. Vagy csupán hozzájárult a többi bennem felszívódó gyógyszer hatásának megnöveléséhez? Nem tudom. Efféle tudomány nem lakik a fejemben.

Sürgető lehetett valamiféle stabilizálásom, mert így is már sokadszorra fölmerült a rehabilitációs osztályra történő átvitelem, mondván, a mostani helyemen nem maradhatok. Már így is tovább tartottak itt, mint az megengedhető lenne.

- Csak oda ne vigyék! – tiltakozott a feleségem.
- De asszonyom, láthatja, milyen állapotban van! – érvelt a főorvos. – A férje lábra sem tud állni. Majd ott megpróbálják felerősíteni.
- Inkább hazaviszem... – határozta el a feleségem.
- Azt semmiképpen nem javaslom. Három nap múlva vissza fogja hozni. Abban sem tud neki segíteni, hogy az ágyban felüljön, vagy kimenjen a mosdóba.
- Csak még pár napig tartsák itt – fogta könyörgőre a feleségem.

Abban bizakodott, hátha történik valami, maga sem tudta, micsoda. Mindenesetre addig is telik az idő. Arra gondolt, ha rá tud venni, hogy megegyem, amit a számba ad, csak nem lesz hatástalan. Azzal kezdte, hogy a Gundel étteremből rendelt számomra húslevest. Azt már csak meg tudom enni, gondolta, nem lesz hányingerem tőle, nem úgy, mint attól, amit a kórház konyháján főznek. Taxival hozatta el az ételt. De hiába került annyiba, amennyibe, nem tudtam megenni.

Majd akkor ő főz nekem, szánta el magát, meglátom, finomabb lesz, mint amit a Gundelből hozatott. S valóban finomabb lehetett, vagy csupán annak érezhettem, mert két-három kanállal elfogadtam belőle.

Ezután minden este, amikor ment haza, a sarki boltban bevásárolt gyorsan, megfőzött két csirkecomb, és másnap hozta, próbálta velem megetetni, erősödjek, mert mennünk kell innen. El kell hagyni a kórházat, pedig az ágyról még le sem tudtam lépni, lefordulni tudtam volna csak. Segítség után kellett nézni. Kérésre, természetesen fizetség ellenében, a kórház mentőszolgálatától jött valaki és próbált lábra állítani.

Majd legközelebb Zoli fiam igyekezett egy székre kiültetni. Aznap vásárolta és hozta be a kórterembe. Amikor azonban nekiveselkedett, hogy nagy küszködéssel valahogy ráemel, a szék összerogyott alattam. Nem azért, mert olyan súlyos lettem volna, hanem mert kempingszék volt, valahogy nem sikerült jól összerakni. Ott is hagyott a székkal együtt. A nővéreket kérte meg, hogy segítsenek, ő nem bír egyedül visszatenni az ágyra.

Ekkoriban már Zsuzsa lányom is meg-meglátogatott. Talán, mert látta, milyen állapotban vagyok, és mintha mindketten megbocsátották volna az édesanyjuk ellen elkövetett „vétkemet”. Mit hozzon holnap, kérdezte mindig a lányom, amikor készült elmenni. Ásványvizet kértem csak. Hozta is szorgalmasan, nem győztem meginni. Majd egyszer a feleségem felé fordult kérdően, akit ő nem sokra tartott. „Te itt maradsz most is? Mit tudsz a kórteremben csinálni egész nap?” Nem sok tisztelettel volt iránta, mostohájának tekintette. Nem ő volt az édesanyja, amiről egyikőjük sem tehetett. Pedig elmondtam idejében neki és a fiamnak is, mit miért teszek. Hogy az édesanyjukkal évek óta külön életet élünk. Nézeteink nagyon eltérnek egymástól, hiába igyekeztünk egyeztetni. Többnyire elviekéről szóló viták voltak ezek – összefüggésben a munkahelyemen történetekkel. Egyikünk sem engedett a meggyőződéséből. Mindehhez hozzájött még a számonkérés: miért nem teszek többet a csaláért? Ne Lakitelekre járjak én, ki tudja ott kikkel adom össze magam. Nézzem meg, közben mások mire viszik! Most itt lenne a lehetőség. Én meg nem azt néztem... Mellesleg nem hanyagoltam el egyik gyerekeket sem. Amit tudtak ők, ha nem is beszéltek róla.

Ekkoriban már magamtól is próbáltam felülni az ágyon, ami azzal a veszéllyel járt, hogy a rácson átmászom, és a földön találok magam. Jó helyen! Viszont a feleségemnek haza kellett mennie, a húsleves megfőznie másnapra. Mit tegyen, odakötözzön az ágyhoz? Megbeszélte a főnővérrel, hogy behívnak valaki ápolónőt, aki már nyugdíjas, dolgozott is ezen az osztályon, és némi ellenszolgáltatás fejében őriz majd éjszaka. Ezt az ápolónőt, akárcsak a lányomat, Zsuzsának hívták. Nem sokszor kellett rám vigyáznia, mert a lázam kezdett csillapodni, legalábbis közelítette a normális szintet: már nem akartam világga menni. Bár ekkor is előfordult, hogy álmomban egyszer ki tudja melyik posta raktárában feküdtem, ott is egy húzós postakocsin, és állandóan valami farkaskutya szeretett volna mellem feküdni, alig tudtam ellökdösni magamtól, közben az ágyat szerettem volna széttörni.

Elérkezett az a nap, amikor kezembe vettem a zárójelentést, a kórházból kiadták az utamat. Noha a kezelőorvosom szerint az intenzív osztályon lenne a helyem.

Tolókocsin vittek le a kórház harmadik emeletéről, és tettek a betegszállító autóba. Aztán irány a Király utca. A gondnok annak idején az egyik padlásszobát jelölte ki számunkra. Amit időnként a feleségem használt, és most már én is ide-

költöztem. Kórház, illetve orvos közelében kellett maradunk, nem Egerben vagy szülőházamban, Zagyvarékason, száz kilométerre a fővárostól.

Ekkor még egy-két lépést ha meg tudtam tenni. Azt is segítséggel. Én azonban lépegetni szerettem volna, mondjuk legalább az ágy mellett, pár nap múlva már magamtól a mosdóba... Az ágy végétől azonban nem jutottam messzebbre.

Ismét Zsuzsa ápoló nénire voltunk rászorulva, így szólítottam, pedig nem sokkal lehetett idősebb nálam. Kértük, addig vigyázzon rám, amíg a feleségem elmegy a piacra, boltba. Ez a Zsuzsa néni találta ki, majd ő hoz valahonnan járókeretet. Az segít majd nekem megtanulni a járást. Ki tudok vele menni a mosdóba is. Az jó lesz, gondoltam. Nagyon elcsodálkoztam aztán, hogy könnyebben tudok én már menni, mintha a járókerettel tipegnék. Fölemeltem magam előtt, és tessék, tettem a lábamat, egyiket a másik elé. Zsuzsa néni visszaviheti a járókeretet oda, ahonnan hozta.

Nem járókeret kell már nekem, hanem gyógytornász, állapította meg. Vagyis Beáta. Így hívták a hölgyet, aki azután egyik délután beállított hozzánk, hogy engem kezelésbe vegyen. Előtte, ha igaz, Tornai József költőhöz is járt. Egy-egy alkalomra háromezer forintot kért. Ma sem bántam meg, hogy a tudásáért ennyit kellett fizetni. Bár ezt a tudást eleinte nem tartottam sokra. A katonaságnál – a 27 hónapos szolgálati idő alatt – volt lehetőségem begyakorolni, mi az leguggolás, felállás, karlendítés előre-hátra. Ennél többet Beáta sem kért tőlem, és ennyit magamtól is tudtam. Akkor miért nem csináltam? Mert nem volt, aki számon kérje. Ő kellett hozzá. Bennem meg az akarat, hogy először a korlátba kapaszkodva a lépcsőn leküszködjem magam a földszinten lévő konyhába, a reggelit, ebédet, vacsorát ne a feleségemnek kelljen felhordania az emeletre, ami már ekkor egyre terhesebb volt számára. Nem egyszer panaszkolta, hogy hol a dereka fáj, hol az oldala, megerőltető számára a lépcsőn le-följárni. Nem tudtuk, hogy ez már annak a bajnak az előjele, amivel hamarosan szembe kell néznünk. De most még ez arra ösztökélt csupán, hogy azon gondolkodjunk el, hová költözzünk el innen, ahol nem kell az emeletre felvivő lépcsőket járni. Azt hittük, akkor vége lesz a gerincfájásának. De akkor még csak azt tudtuk, hogy Beátára szükségünk van továbbra is, és az én orvosi felügyeletemre ugyancsak. Nem vagyok olyan állapotban, hogy szabadon járhatnék-kelhetnék, hiszen ekkoriban még az utcára sem mertem kitenni a lábam. Félúton vissza kellett fordulnom. Nem akartam összeesni valamelyik utcasarkon.

Ez az idő azonban nem tartott sokáig. Hamarosan kimerészkedtem a Lövölde térre, aztán hol az egyik boltba, hol a másikba, a közeli gyógyszertárba. A szálláson találkoztam Korpa Tamással, a társalgóban Nagy Zoltán Mihállyal, Kontra Ferencével, mindegyikük ott szállt meg egy-egy éjszakára valamelyik oldalsó szobában. Beszélgetésünkől kezdtem kitekintést nyerni az odakinti tágasabb világra.

Egy másik alkalommal, megköszönve, hogy telefonos érdeklődéseikkel feleségemben tartották a lelket – hogy vagyok, szükségem van-e valamire –, meghívtam egy-egy pohár borra a Gellért Szálló teraszára Ágh Istvánt, Tamás Menyhértet, vagyis Menyus bácsit. Tőle kérdeztem meg, nem tudna-e ajánlani valami jó albérletet. És miért ne tudott volna? Egy Bukovinából menekült ne tudna? Fél Budapest az ismerőse. Hogy honnan, az az ő titka. Ami túlzás persze.

Zsimbikének hívták a hölgyet, akinek a lakásában szállásra találtunk. Nem kellett messzire költöznünk, a második-harmadik utcába csupán. Az albérletért természetesen fizetnünk kellett, és a rezsit is állnunk nyilván. Nyomasztottak egyéb kiadások is. Innen mennünk kell tovább, tudtuk előre. El kell adni az egri lakást. Pesten venni egy másikat. De hol? Biztosan nem Budán. Az eszünkbe sem jutott.

Meghirdettük eladásra az egri lakást. Hamarosan vevő is jelentkezett rá. Az esküvönket is megtartottuk. Törvényesítettük a kapcsolatunkat. Amit nem vertünk nagydobra.

A feleségemmel elkezdtünk járni az Országos Reumatológiai Intézetbe. A derékfájása azonban az ottani kezelésektől sem szűnt meg, ha lehet, még talán fokozódott is.

Túl voltunk a lakáseladáson, fővárosi után kellett nézni. De hol nézzünk? Megjártuk Angyalföldet, Zuglót. Szerencsére akadt segítőnk az lakáskeresésben: feleségem egyik régebbi ismerőse, aki Acsai urat ajánlotta figyelmünkbe. Lakásbecsüsként ismertük meg, aki lakások kiajánlásával is foglalkozott. Ha ő nem segít, nem tudom, hol kötöttünk volna ki. Villanyt, csapokat is segített szerelni a lakásban, szinte barátunkká fogadtuk. Akárcsak a feleségem egri ismerőseit. Acsai úrral ők beszéltek rá a kispesti lakás megvételére, amit nem bántunk meg.

Közben nekem még felülvizsgálatokra kellett mennem, és járnunk kellett továbbra is az Országos Reumatológiai Intézetbe, eredmény azonban semmi. Ismét Kormos Tamáshoz fordultunk tanácsért, töretlen bizalommal voltunk iránta, hiszen szinte már régi, „kipróbált” orvosunknak számított. Érezhetően ő is jó érzésekkel viszonyult hozzánk. Most azonban semmi újat nem tudott mondani.

A karácsonyt még az albérleti lakásban ünnepeltük meg, elfoglalva magunkat betegségünkkel, gondjainkkal. A gyerekeink éltek a maguk életét. Éljük is! Az ő idejük van itt. Zagyvarékason eladtam néhány hold földet, hiszen kellett a pénz gyógyszerekre, egyebekre. Jól tudva, hogy a szüleim nem azért kuporgatták a filléreket, vették belőle azt a kis birtokot, amin próbáltak megélni, hogy én meg elherdáljam.

Veszel belőle lakást, próbált vigasztalni az egyik vevőm, régi gazdaismerősöm. Te már úgyse jössz haza földet művelni. Ebben nagyon igaza volt. Mi már abból aligha tudnánk megélni. A földhöz jóságok is szükségesek, azoknak takarmány kell, azután szerszámok kellenek. De az erő is hiányzik belőlem, hogy kaszát, kapát fogjak. Különben is, a gazdálkodáshoz ma már gépek kellenek. A hozzáértés

is hiányzik belőlem. Be kellett látnom, elment fölöttem az idő. A vége felé járok. Hogy mennyivel, azt nem lehet tudni.

Csak addig bírjuk ki, amíg élet van bennünk. A feleségemmel ne bántsuk egymást! Nem tehet arról egyikünk sem, hogy lebetegedtünk, noha én már szaladni is tudtam, ha nem is messzire.

Közben a pesti lakásban elvégeztük a kisebb átalakításokat, de már költöznünk is kellene: az egri vevők az egyik szobából a bútorokat kipakolták az udvarra. Ők is kezdtek volna a felújítást. A lakást megvették, az már az övék, mit keresünk mi még ott?

Igazuk volt! Hurcolkodnunk kell. Az egyik helyről el, a másik helyre fel: a harmadik emeletre! Emeleten én még úgysem laktam. Mostanában csak, az albérletünkben. Ott észrevettük, leselkednek utánunk. Találgathatják: kik, mik lehetünk? Valaki be akar hozzánk törni? Hallottuk is éjjel a járkálást. Felszórtuk a bejárati ajtó előtti folyosót liszttel: és láttuk másnap, valaki valóban járt az ajtónk előtt. A következő éjszaka próbáltuk figyelni, de akkor már nem észleltünk semmit.

Az új helyen már elfogadóbban közeledtek hozzánk, bár a kíváncsiság itt sem hiányzott az emberekből. Néhány napba telt csak, és kiszedték belőlünk, amit tudni akartak. A legérdekesebb talán az volt számukra, hogy vonattal utaztunk Kőbányától a Nyugati pályaudvarig, és onnan villamossal tovább. Más utat választva valószínűleg egyszerűbb lett volna eljutni a belvárosba. Ám azt tapasztaltuk, egyik közlekedési eszköz sem ránt, döccen akkorát, mint a buszok némelyike. Tömeg is mintha a vonatokon kevesebb lett volna. A feleségemnek a gerincfájdalma elviseléséhez egyre több gyógyszert kellett szednie. Majd már a több sem volt elég. Hiába jártunk gyógytornászhoz, orvosokhoz. Hiába Kormos doktorhoz is, noha ő egyszer mégis kitalált valamit, ha nem is a fájdalom csillapítására.

Egyik látogatásunk alkalmával arra kért, menjünk le vele a kórház földszintjére, a feleségemnek hadd röntgenezné meg a tüdejét. Amit már röntgeneztek máskor, máshol is, de most hadd nézné meg ő is, ki tudja, nincs-e ott valami? És volt! Ha nem is ott, ahol gondolta, hanem a bal mellében. Amit eddig senki nem vett észre vagy nem is vehetett, mert még nem volt akkora az elválkozás. A szövettúslást aztán a CT-vizsgálat mutatta ki. És még valamit kimutatott. A gerincsigolyában egy ék alakú kompresszió, pontosabban repedés volt látható. Akkor ez fáj neki, ezt panaszolja folyamatosan, jöttek rá az orvosok, és mi magunk is. Bár az még most hanyagolható, van annál jóval fontosabb, a daganat a mellében, amivel viszont azonnal menni kell... Nincs idő gondolkozni!

2.

Ha eddig a feleségem biztatgatott, ne törődjek semmivel, jobban leszek, írhatok még, amennyit akarok, verset, regényt, mikor mit. Most viszont már nekem kell

őt segítenem, bátorítanom, ne keskenyedjen el, jobban lesz, ne törődjön semmivel. Megműtik. Túl leszünk ezen is.

Túl. De mikor? Milyen áron? Hiszen ott van még a másik baj is. Az is mitől van? Csak nem attól alakult ki, hogy a Király utcában az emeletre kellett neki felhordania az ételt? Vagy hogy a teli bevásárlószatyrokat kellett felcipelnie a földszintről, mert elromlott a lift, nem működött napokig? A gerinccsontja akkor roppanhatott volna meg?

De más is eszünkbe jutott, hiszen a gerinccsontja nem akkortól kezdett fájni, hanem jóval régebbtől. Csak nem én okoztam, döbbsent belém a kérdés. Én, akit emelgetni, forgatni kellett, nehogy felfekvésem legyen. A nővérek hol segítettek neki, hol nem. Ő látott hozzám sokszor egyik oldalamról átfordítani a másikra. Vagy más van mögötte? Például csontritkulás? Netán gerincferdülés? Légzési nehézség is okozhatta, amire szintén panaszkodott. Gyerekkorában bronchiektázia miatt tüdőműtéten esett át. Csonttumorra nem is mertünk gondolni...

Feltehetően a háttérben lelki problémák is lehetnek, kutakodtam az okok után, együttal ezzel mentséget is keresve számomra, nehogy magamat vonjam felelősségre. Nem semmiért válhatott el az előző férjétől, aki súlyos anyagi terhet hagyott rá, kifizethetetlen adósságot. Ez utóbbiról nem beszéltünk, vagy nem akartunk beszélni. Felelősnek érezhette magát hiszékenysége miatt. Volt férje hiteleket vett fel különböző bankoktól. Kezesnek pedig a feleségét „használta”. Amikor a részletek visszafizetésekre került volna sor, akkor már baj volt. Erre további kölcsönöket vett fel más és más vállalkozásaihoz, amelyek mindegyikével felsült. Dolgozni kellett volna, de az nem akarózott. Kéznél volt a felesége, majd az törleszti a tartozást, gondolta. Pedig neki az egyetemista gyerekére is gondolnia kellett. A költségeit fizetni. A Műszaki Egyetemet kitűnő eredménnyel végezte el a fiú. Az Egyesült Államokban kezdhetett el dolgozni, először ott, majd idehaza. Albérletben lakott, és az anyja nem tudott rajta segíteni. Előbb kellett volna elválnia. Sőt, ilyen emberhez hozzá sem lett volna szabad feleségül menni, latolgatta időnként anya és fia. Hiába figyelmeztette annak idején lányát az apa: ez az ember lusta, nem szeret dolgozni. Nem hallgatott rá. Utána már bánkódhatott...

A szólást ilyen helyzetekre szoktam mondani: minden ház ég belül, csak nem látni kívül. Ugyanakkor mindenki vidámnak látott bennünket. Úgy tűnhetett, semmi bajunk. Csak épp a nyakunk volt véres. Eltakartuk, a világ előtt, ne tűnjön fel. De hát sajnáltattuk volna magunkat? Azzal mire megyünk?

Nem emlékszem már, hogyan kerültünk az Onkológiai Intézet egyik osztályáról a másikra, a domboldalon melyik utat kellett oda megmászunk, hogy annál a főorvosnál találjuk magunkat, aki hosszú időre a kezelője lett a feleségemnek. A doktor a Rákgyógyítási Bizottság javaslata alapján, amelynek ő is a tagja volt, különböző vizsgálatokat rendelt el a feleségem részére (röntgen, CT, MRI, ultra-

hang), és miután túljutott ezeken, a kemoterápiás kezelés következett. Ez majdnem a feleségem életébe került. Olyan súlyos légzési elégtelenség lépett fel nála, hogy éjszaka át kellett szállítani az intenzív osztályra.

Akkor ezért nem hívott ő reggel telefonon, suhant át az agyamon. Máskor pedig, amikor felébred, azonnal keresni szokott, és most nem jelentkezett. Talán rosszul van még most is. Hisz nem találtam a helyén. Hol van akkor?

Rohantam át a másik épület intenzív osztályára. Hol találom a feleségem, estem neki a nővérnek, akivel folyosón összefutottam. Már jobban van, próbált megnyugtatni. Elmúlt a rosszullete. Miért? Mi történt? – faggattam volna tovább. Az ügyeletes orvoshoz irányított, majd ő felvilágosít. Köszönöm szépen, és őt hol találom? Majd jön nem sokára. Jó, jó, de mikor? Sokat azonban az orvos sem tudott mondani, annyit csupán, hogy nyugodjak meg, már jobban van a beteg. Jobban volt valóban. Főleg azután, hogy telefonon bejelentkezett a fia is: hamarosan itt lesz. Föl is akart kelni, hogy rendbe tegye magát. Ahhoz azonban még gyenge volt, visszahanyatlott az ágyra, hiába igyekeztem neki segíteni.

Másnap vagy harmadnap – már nem emlékszem pontosan – került vissza az eredeti helyére, abba a négyágyas szobába, ahonnan néhány nap múlva majd a műtőbe viszik. A sebész főorvos sürgősnek ítélte a beavatkozást, ne tudjon szétterjedni a tumor. Más módja nem volt a megállításának, hiszen a kemoterápiás kezeléstől el kellett tekinteni, a feleségem szervezete nem bírta. Maradt a műtét. De már az is késő volt. A ráksejtek szétterjedtek a nyirokrendszerben, tájékoztott a főorvos, aki elvégezte a műtétet.

Hiába járkáltam fel-alá a műtő folyosóján. Tördeltem a kezem, imádkoztam, szidtam a világot, hiába volt minden. A valósággal kellett szembe néznem, és abban reménykedni, hogy minden jóra fordul. Meggyógyul, élhetünk tovább.

Élhetünk, de mikor? Időnk nem volt rá. Kezelésekre járhattunk, vizsgálatokra, kontrollra, kötözésekre, rendelőintézetek előterében várakozhattunk, ahonnan többnyire késő délután értünk haza. Jártuk az orvosokat, egyik kórház után a másikat, otthagya az egyiket, majd visszatérve ugyanahhoz.

Amikor már kezdtek megunni az eddigi kezelőorvosok, amit éreztettek is velünk, egyik alkalommal felkerestük a Semmelweis Klinika neurológia osztályának vezető professzorát, feleségem gyerekkori ismerősét. Azt kérdeztük: milyen vigasztaló szavakat tudna mondani? Az onkológia nem az ő területe, hárította el kérésünket a doktor. A különböző vizsgálatok elvégzéséhez azonban segítséget tudott nyújtani. Sürgős MR-vizsgálatot javasolt, egyúttal indítványozta egy idegsebészeti konzílium sürgős összehívását is.

A deréktáji csigolya összeroppanásának tényét minden vizsgálat kimutatta, az ék alakú kitüremkedést ugyancsak. Lágy részek jelenlétét azonban nem, és tumort sem. Ez megnyugtató volt számunkra. Reménykeltő is egyben, hogy még van időnk élni.

De mennyi ez az idő, vetődött fel a kérdés beszélgetéseink során többször is. Egy év, kettő? Három? A jövő évi karácsonyt megérjük még így együtt? Én még az azután következő karácsonyokban is bíztam. Biztattam a feleségem. Biztatták az orvosok is. Bár a kétely mindig ott volt a hangjukban.

A reményt éltették benne azok a betegek is, akik felhívták telefonon, és ő is felhívott olyan ismerősöket, akik hasonló betegségben szenvedtek. Ne adja fel a reményt, hiszen ők is már mióta benne vannak ebben a kórban, és még mindig élnek. Bízni kell az orvosokban. De leginkább a Jóistenben. Megsegíti őt is, meglátja.

Az egyik kórtermi betegtársával, akivel egymás mellett feküdtek betegségük kezdetén, együtt imádkoztak esténként. Ez a hölgy – tornatanárként dolgozott az egyik budapesti református gimnáziumban, őt is a mellén műtötték, plasztikmellet is beültettek neki, hiszen még fiatal volt. Felépülése után ellátogatott a lakásunkra is, pénzt adott kölcsön. Ő nem tud mit kezdeni vele, mondta. Majd visszaadjuk, amikor akarjuk. Ami hónapokkal később meg is történt, akárcsak másokkal kapcsolatban, akiknél hosszabb-rövidebb ideig eladósodtunk. Hála-pénz nélkül senkihez nem állíthattunk oda. Bár a legtöbb helyen nem fogadták el. Amit előre nem tudhattunk, ahogy senki sem a betegek közül. De hátha több figyelemben részesülnek, reménykedtek, hisz mindenki szeretetett volna meggyógyulni. Mindenki élni akart. Ha egy percnél tovább is, mint amennyire lehetséges. Kapaszkodott mindenki az orvosába, nővérekbe, beteghordozókba, részesítenék előnyökben, kerülnének a másoknál kiváltságosabb helyzetbe, a másik ember hátrébb szorításával is akár.

Az egykori betegtárs, a tornatanárnő állítólag külföldi gyógyszerhez is hozzájutott. Bár erről nem nagyon beszélt, mintha titkolta volna, aztán valahogy mégis elárulta magát. Mi is szerettünk volna hozzájutni ilyen gyógyszerhez. A lelőhelyét azonban nem mondta meg. Valaki erre figyelmeztethette. Hazai gyógyszerárakban is hozzá lehetett jutni, valamelyik vidéki körzeti orvos felírja receptre, hogy ki lehessen váltani, de a nevét nem árulta el, amit vagy tudott, vagy sem. Lehet, hogy hitegették csak, nem derült ki. A titkot elvitte magával. Halála előtt még felhívta a feleségem. A hangjában búcsúzó lemondás érződött. Kemoterápiás kezelésen volt az előtte való napokban, nagyon gyengének érezte magát. Majd találkozunk... Ezzel köszöntek el egymástól.

Ebben az időben már egy másik kórházba jártunk, túl a feleségem gerincére kapott sugárkezeléseken – több is volt belőle –, amikor már úgy éreztük, az eddigi kezelőorvosok részéről nincsen irányunkban elég figyelem, és hátha máshol másképpen lesz. Eleinte talán így is volt. A feleségemnek különböző kontrollvizsgálatokon kellett részt vennie, már máshol elvégzett vizsgálatokat is meg kellett ismételni, ellenőrizve az eddigieket, a változásokat ugyancsak.

Voltak változások, ha nem is kedvezőek, amibe nem törődhattunk bele. Arra kértük a főorvosnőt, forduljunk segítségért az Onconpass Medicine szolgáltatását kérve, mérlegelné a célzott terápia lehetőségét. Nem ajánlanak onnan sem jobb módszert annál, mint amit ő alkalmaz, igyekezett elhárítani a felvetésünket. Mi persze ragaszkodtunk a magunk elképeléséhez: nem hittünk neki. Annak ellenére sem, hogy tudatta velünk annak belekerülési költségét. Nem nézte ki belőlünk, hogy azt mi ki tudjuk fizetni. Nem járt messze az igazságtól. Látta ő, amit látott. Majd lesz valami akkor is, gondoltuk.

Ekkor felvetődött bennünk annak a pályatársamnak, Báger Gusztávnak a neve, aki jártas a pénzügyek világában. Arra gondoltunk, ha a főorvosnő támogatná a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelőhöz benyújtott kérelmünket, az íróbarátom talán segítené kijárni az ügyünk méltányossági alapon történő elintézését. Hogyne segítené, mondta Guszti a felvetésemre. A találkozásunk alkalmával még mondott valamit: ő is kisegít, ha szükséges. Az összeget, amennyit mondott, azon nyomban elhárítottam. Nem azért, mert annyi pénzem nincsen, hogy a másik felét hozzá tudnám tenni, hanem mert az ajánlat elfogadhatatlan volt számomra. Olyan nagylelkűségről tett ez tanúbizonyságot, és olyan segítőkészséget irántam, amit semmivel nem érdemeltem ki. Csak beleborzongni tudok ma is.

Végül is a Támogatáskezelő Intézetől megkaptuk a támogatást, és az Onconpass-hoz is eljutott a feleségemtől vett minta. Az eredményre nem sokáig kellett várni, noha nekünk nagyon is soknak tűnt. Ebből kiderült, hogy a doktornőnek volt igaza. Receptre ő is azokat a gyógyszereket írta fel, amelyeket az Onconpass Medicine.

Ezek után kihez forduljunk segítségért? Hátha a gerincműtét segítené, vetődött fel bennünk. Ami kockázatos kimenetelű lehet, ki tudja. Irány az Amerikai út! Sokra nem jutottunk, hiszen csak a főnővért értük el, aki egy későbbi időpontot javasolt, akkor próbáljunk beszélni az osztályvezető főorvossal. Egy teljes napunk kárba ment, a másik nap a főorvos belenézett a papírokba, majd letette gyorsan az asztalra, azzal szó nélkül elment. Annyi haszon származott azonban a látogatásunkból, hogy egy s mást megtudtunk az ott várakozó betegektől, akik nem sok jóval biztattak. Főleg azzal nem, hogy közeli műtétre számíthatnánk. A doktornő is további kivizsgálásokat javasolt, és újabb infúziókat írt ki.

A feleségem nem lett jobban ezektől sem. Időközben kiütött a Covid-járvány. Menjünk Budapesttől minél messzebbre, intett mindenki: ismerősök, idegenek, akikkel kapcsolatba kerültünk. Mi mentünk is. Irány Zagyvarékas! A ház udvarára is csak annak volt szabad bejönnie, akivel a boltból hozattunk kenyeret, tejet. S még egy-két ismerősnek. Azoknak sem engedték, hogy megközelítsenek bennünket. Maszkkal a szájukon csupán. Én a fertőtlenítést is túlzásnak tartottam, akárcsak a tartózkodásunkat a kinti világtól. Támadt ebből némi vita, de próbáltam megértő lenni.

A kórházakkal, orvosainkkal telefonon tartottuk a kapcsolatot. A vélemények nagyon különböztek egymástól. Volt közöttük nagyon lehangoló is: „az történik, ami várható”. Ne történjen az! Vissza kellene menni Budapestre. De az egymást megfertőző emberek közé? A feleségem levélben figyelmeztetett – nem mintha nem beszéltünk volna egymással. Kitűzte a falra: „Súlyos beteg vagyok, nincs fizikai erőm. Nem tudlak kiszolgálni, mint ahogyan azt régebben megszoktad és elvárnád még ma is. Legyél önálló! Intézkedjél önállóan. Intézkedjél az orvosoknál is, hogy engem gyógyítsanak meg. Nem tudlak és nem is akarlak irányítani. Csak arra kérlek, hogy úgy döntsél, abból nekem ne legyen hátrányom. Teljes önállóságot kapsz! Én nem tudok intézkedni, mert haldoklom!”

Miért haldokolnál? Az nem igaz! – igyekeztem lelket önteni bele. Visszamegyünk Pestre, és kérünk új gyógyszereket, infúziót adnak, amitől megerősödsz. Jobban leszel, meglásd! Minden baj nélkül vissza tudta vezetni az autót Budapestre. Csodálkozva vettük észre, hogy maszkot alig viselt valaki. A kórházakban igen, másképpen be sem engedtek volna. Egyik helyen katonák, máshol kapuőrök állták utunkat. Regisztráltatni kellett magunkat csupán.

Hamarosan rájöttünk azonban, azon túl, hogy rendszeresen járhatunk kezelésekre, bármi nagyobb gond merülne föl, ebben a kórházban a feleségemnek nem tudnának helyet biztosítani. Nem a Covid-járvány miatt, hanem mert a kórház nem rendelkezik kórtermekkel. Járóbetegeket tud csupán ellátni. Ha ez így van, akkor pedig vissza kell mennünk oda, ahonnan jöttünk, ahová besugárzásra egyébként is vissza kell járnunk. Ám mire a régi kórházunkat újra felkerestük, nálam ütött ki a baj. Egyik nap délelőttjén olyan szédülés fogott el, ki kellett hívni a mentőket.

Kisebb mérvű agyi embólián estem át, derült ki a Semmelweis Egyetem neurológiai osztályán. De mintha mi sem történt volna, néhány nap után haza is mehettem. Nem úgy, mint néhány hónappal később, amikor a múltkorihoz hasonló szédülés fogott el, és lázam is volt. Ekkor Covid-fertőzés gyanújával a Korányi Kórházba szállítottak. A Covid-fertőzést kizárták, helyette viszont a vörösvértestszt alacsony mértékét diagnosztizálták, ami úgy látszik, állandó kísérommé válik, nem szabadulhatok tőle.

Ennyivel mégsem úsztam meg a kivizsgálásokat. Továbbiak követték. Kormos Tamás főorvos úr – ki más – a szokásostól eltérő szívzörejemre figyelt föl. Átutalt a Gottsegen György Országos Kardiológiai Intézetbe, aminek még a nevét sem hallottam eddig – ami az én hibám, nyilván.

Aznap a feleségem hiába várt rám órákig, hogy a kórházból hazavihessen, egyszer csak Kormos Tamást látta meg a kijárat ajtóban, indulóban hazafelé. Régebben is előfordult, hogy a feleségem fél napokat is ült valahol, félrehúzódva valamelyik padon, akár csak most. Jobb volt így neki, mint otthon lenni, adta ma-

gyarázatát a várakozásainak. Háttha az is segíti a gyógyulásomat, hogy a közelemben van. Kormos főorvos úrtól tudta meg, hová kerülök: a Haller utcai kórházban keressen majd. Csak nehogy olyan betegséget találjanak bennem, amivel járhatok majd oda is, aggódtam. Orvos elébe ne kerüljön az ember, szokták mondani. Amiben van igazság. Senki nem születik hibátlannak. Bennem is lehet találni olyat, amit egy orvos azonnal kitapint, csak jussak a kezébe. Odajutottam. Rádásul én már több betegséggel is rendelkezem. Papírom van róla.

Amire Kormos doktor fölfigyelt, azt ebben a másik kórházban is megállapították, sőt, annak okát is – az aortaszűkületet, amit meg kell műteni. Ne gondoljak nagy műtetre, az aortán keresztül elvégezhető, tették gyorsan hozzá az ott lévő fiatal orvosok, látva az ijedségemet. És az sem mostanában lesz, majd a várólista „megmondja”.

Ez azt jelentette számomra, hogy hazamehetek. Ha nem is sok időre. Közben már várta a feleségemet a kezelőorvosa, be voltunk jelentkezve nála az Országos Onkológiai Intézetben. Az Artiste kezelő előtt várakoztunk, ahonnan viszont át kellett menni egy másik épületbe. Az adjunktus úr vezetett bennünket, mert azokon a folyosókon még nem jártunk, teljesen ismeretlen volt számunkra. Engem útközben leültetett valahova, ő meg kísérté tovább a feleségem. Ezek szerint nemcsak az alagsorban végeznek besugárzásokat a betegeken, hanem máshol is, netán csak mások számára? – kérdeztem magamtól. Kik lehetnek azok a mások? Nem mertem megkérdezni, hiszen meglehet, alaptalanul gyanakodtam, itt egyéb sugárterápiás kezeléseket is végezhettek, nagyobb dózisuakkal gyógyíthatókat például.

Igazából mégsem ez foglalkoztatott bennünket, hanem az a felismerés, hogy bentfekvős kórtermek itt sincsenek, ha vannak is, azok telítettek, főleg Covid-betegekkel. Menjünk át akkor a Szent László Kórház onkológiai részlegébe. Ezt a miskolci születésű kezelőorvosom ajánlotta, és úgy gondoltuk, háttha ott szerencsével járunk. Mindez azért gondolkodtatott el bennünket, mert ha vért kellene kapnia a feleségemnek, azt a beavatkozást csak bentfekvős betegeken végezhetik el. A háziorvosi ellátás jóval körülményesebb.

Szabad ágy azonban itt sem volt, bár nem igaz, hogy ne lett volna megoldható. Erre a megoldásra azonban még nem volt szükség. Nem voltunk rászorulva. Viszont nekünk el kellett döntenünk, ha arra kerülne sor, végül is nem lenne-e jobb, ha a feleségem nem menne sehova, maradna otthon. Főzők, mosok, teregetek, segítek neki, amiben kell. Ő is ezt tette velem, itt az alkalom, hogy visszasegítsem. Nemcsak hálából, hanem mert szívesen teszem. Ez a munka sem idegen tőlem.

Ebben maradtunk, bár a gondolat ennek ellenére tovább foglalkoztatott bennünket. Minden eshetőségre fel legyünk készülve. Telefonon felhívtam az egyik házigondozói szolgálatot, hogy megérdeklődjem, betegellátásra milyen lehetősé-

geik vannak? Ők fekvőbetegekkel nem foglalkoznak, ne is próbálkozzak náluk. Egyébként sincs szabad kapacitásuk. Megnyugodtam, számunkra ez a legjobb megoldás. Én eleve így gondoltam...

Naponta jártunk az infúziós kezelésekre, ami nem sok eredménnyel járt. Erre ment rá a nyár. Feleségem csípőfájdalma állandósult, hiába szedte a gyógyszereket, amelyek csak ideig-óráig hatottak. Láthatólag kilókat fogyott, étvágya nem volt, inkább állandósuló hányingere.

Úristen! Ennek nem lesz jó vége. Meg fogok halni! – mondta egyik alkalommal. Azt én nem engedem! Olyan nincs! – fogtam meg a kezét. Most jön a karácsony, jön a fiad is. Ne törődj semmivel. Bevásárolok, hozok karácsonyfát is. Minden olyan lesz, mint máskor.

Sztrapacsskát akart készíteni, tudjon a cukrászsütemények mellé mit tenni a vendégeink, a fia és a kislány elé, akinek a fiú udvarolt. Kevertük-kavartuk a tésztát, én nem tudtam miből, mennyit kell bele tenni, ő meg elfelejtette. Jó nagy adagot bekevertünk, a felét ki kellett dobni. A fazékban forrt a víz, a maradék tésztát bele kellett volna szagatni, fele a fazék mellé ment. A galuska összecsomósodott. Az egészséget kiöntöttük.

Be kellett látnunk, nincs elég ereje, hogy főzni, ételt készíteni tudjon. Ami nem baj. Majd tud, csak kicsit meg kell erősödnie. Megvolt a karácsony, meg a szilveszter is. Még táncoltunk is, mint valamikor, de nem olyan volt ez már, dehogy volt olyan... Pedig pezsgőt is bontottam, a karácsonyfán égtek a színes villanykörtek. Mintha szép lett volna minden. Nem volt az.

Tele voltam balsejtésekkel, hiszen a feleségemnek nyelési nehézségei támadtak, a gyógyszerek közül többet be sem tudott venni. Indultam a boltba, almát akartam venni, arra gondoltam, hogy megfőzöm, úgy hátha meg tudja enni.

Az onkológia főorvosa a feleségem gerincfájdalmai miatt ortopédus szakorvoshoz küldött bennünket. Most már tudom: feleslegesen. Talán, hogy csináljon valamit. Előtte már foghúzást is javasolt, megvolt az is. Az ortopédus orvoshoz egy hét múlva újra kellett menni, aki mondott valamit meg nem is, sokat nem tudtunk meg belőle. Valamiféle röntgenvizsgálatra küldött, amelyre nem mentünk el. Fizetni kellett volna érte, nem is kis összeget, de ez lett volna a legkevesebb baj, azért nem mentünk, mert nem láttuk értelmét. A csontizotóp-vizsgálat és az MR már kimutatta a koponyában szétterjedő rákos sejteket.

Nem maradt más lehetőség, mint a sugárterápia, állítaná meg az elindult folyamatot. Annyi mindent kellene elintézi, ami félbe-szerbe van, úgy nem maradhat, és tudjuk, de inkább sejtjük csak, sok időnk nincs.

Felhívta telefonon a fiát: vigyázzon magára. Nagyon szereti őt! Az adjunktus úr, mint mindig, együttérzéssel fogadott bennünket. Milyen kilátásai vannak? – kérdezte tőle a feleségem. Milyenek lennének, válaszoltam magamban, jók nemigen.

Vagy mégis? Nem lehet tudni. Talán jobb is. Az ellenkezője min változtatna? Föl akkor sem adhatjuk, végig kell csinálni, ami ránk van szabva.

Különben sincs még vége, ami közeledik, amivel számolni kell. Az még jóval odébb van. S addig még annyi minden történik. Induljunk is hazafelé, útközben bemegyünk a boltba, mit is kell venni? Egy cetlire föl van írva. A gyógyszerértárba is be kell menni. A gyógyszerek nevét felsorolni is sok lenne. Ezekből azonban ki lehetett következtetni, hogy az áttétek szövődményeinek kezeléséről, illetve a várható sugárkezelés előkészítéséről van szó.

Az elvégzett sugárkezelés végül is a bal csípőn át a koponyáig terjedt. Haza már nem is jöhetett. Helyet az egyik kórteremben szorítottak neki, ahol sokáig nem maradhatott. Pedig még infúziókat kellett kapnia. Az osztály nem a kezelőorvosunk felügyelete alá tartozott, ezért – ismerve, hogy a Semmelweis Kórház neurológiai osztályának vezetője jó ismerője a betegnek –, felhívta őt telefonon, nem tudna-e ágyat biztosítani részére? Megpróbálja, ez volt a válasza.

Covidos betegekkel volt tele a Semmelweis Kórház neurológiai osztálya is. Ezért a Fül-Orr-Gége Klinika egyik részlegét jelölték ki, rövid időre ott tudják a feleségemet fogadni. Nekem csak azt kellett elintéznem, hogy átszállíttassam egyik kórházból a másikba. Magán mentőkocsival természetesen. A másik ki tudja, mikor tudott volna érte jönni. Én az autóban be tudtam jutni a kórház területére, a kapusok nem vettek észre, másnak ez aligha sikerült volna. Volt szájmaszkom, fertőtlenítettem a kezem, vírust nemigen vihettem be a kórház területére. Aki bevitt mégis, az biztosan nem én voltam.

Elbúcsúztam az adjunktus úrtól, megköszönve, amit a feleségemért tett. Kezet fogtunk, elvettem tőle a zárójelentést, és siettem a feleségemhez, végre szót vált-hassunk egymással. Nem láttam napok óta, telefonon érintkeztünk csupán. Amit kért, hogy vigyek be neki tiszta ruhákat, valami főtt ételt, azt a portán elvették tőlem, és valaki felvitte az osztályra.

Ez történt a másik kórházban is. Amit egyik nap a mosógépben kimostam, azokat a ruhákat, alsóneműt, hálóinget, pizsamát, egyebeket, összehajtogatva betettem az egyik táskába, ami nem fért bele, elhelyeztem a másikba, és vittem a Balassa utcai bejárathoz. Igyekeztem, hogy minél előbb odaérjek. Tudtam, milyen az, várni valakit, de az nem jön, késik valami miatt. Nem akartam késni.

Néhány nap elteltével ismét mentőautót kellett fogadnom. Másnap legyen a kórház bejárata előtt. Ott volt, ott voltam én is, hordtam lefelé a csomagokat, tettem az autóba, indulhattunk. A feleségem viszonylag jól volt, örült, megyünk hazafelé. A mentősök tolokocsiban felhozták a lakásunkba, én megágyaztam, lefeküdhet, ha azt szeretne.

Tejberizst főztem gyorsan, amit tegnap vittem neki, megmaradt, nem tudta megenni. Most tegyek bele több cukrot, édesebb legyen. Holnap libamájat hoz-

zak ebédre, mondta, nem kell messzire menni, az étterem itt van a szomszédban. Persze hogy hozok, ha azt kívánja, ezer örömmel teszem. Előtte telefonálok majd a pincérnek, hogy az étel friss legyen. Friss volt, mégis szinte érintetlenül maradt a tányéron. Ki kellett kísérnem a mosdóba. Fogni kellett a karját, el ne essen. Járókerettel talán könnyebb lenne. Azon ne múljon, hol lehet azt kapni? Itt vannak a szomszédok, azok megmondják. Még aznap megvettem, már csak össze kellett szerelni, összehajtható keret volt ugyanis. Ki is próbáltuk, tudja-e használni? Kitopogott vele a konyhába. Körülnézett, talán, hogy minden a helyén van-e? Szemügyre vegye az asztalt, ahol régebben együtt ebédeltünk, leültünk a beszélgetni, szeretett itt lenni együtt a tányérokkal, fazekakkal. Ez az ő birodalma, mintha tudta, érezte volna, nemigen jön már ő ide. A mosdóig esetleg.

Aztán már oda se többet, a saját lábán biztosan nem. Telefonon megkerestük azt a betegápolót, aki a kórházban segített neki lezuhanyozni, kikísérte a mellékhelyiségbe, igyekezett rendet tenni körülötte. Vajon hozzánk, a lakásra el tudna-e jönni? Munka után persze, vagy előtte, amikor ideje engedi. Vállalta. Szobavécét is hozott magával, ő már tudta, hamarosan szükség lesz rá. Utána kocsival elszaladtunk a piactérre lángost venni. A feleségem most meg azt kívánt enni, de abból is csak annyi fogyott el, amennyi... A tányéron száradt meg. És ha almakompótot főznék, ahhoz mit szólna? Hiába rendeltem ebédet, az megmaradt nekem. Meggybefőttet vettem, azt talán szeretni fogja.

Pakolászta a konyhában, és egyszer csak arra lettem figyelmes, Arnold – így hívták a betegápolót – kezdte meztelenre levetkőztetni a feleségem, az alsónadrágot is lehúzza róla, majd tapintatosan a karjával átfogta, és vitte a fürdőszobába. Csak néztem, mit csinál. Hallottam, hogy vizet engedett rá, kezdte lemosni, majd megtörölgette, és utána vitte vissza a szobába, letette az ágyra. Döbbenet álltam, előre tudva, hogy amit láttam, örökre megmarad bennem.

Nem az okozta a megátalkodottságomat, hogy én ezt biztosan nem tudnám utána csinálni. Nincs annyi erőm. Fölemelni sem bírnám, hiába volt már csontsovány. Hanem az, ahogy a feleségemmel bánt. Ahogy magához emelte, vitte a karjában, és ő hagyta. Egyikőjükben sem volt semmi hátsó szándék, de akkor is. Kedvem lett volna rászólni Arnoldra, hogy a kezét azonnal vegye le a feleségemről! Mit képzelsz?

Belém villant a régi kép: az apámat is így emelte, fogta karjába az a mentős, aki aztán kivitte az ajtón, majd a kapun, ki az autóhoz, és fektette a hordágyra, majd a segítőjével elszállították a kórházba. Ahonnan soha nem hozták vissza. De hát az az apám volt, nem a feleségem – meztelenül.

Ez a jelenet azután minden alkalommal megismétlődött, valahányszor jött Arnold, aki összeállította a heti gyógyszeradagot, majd levette a feleségem ruháit, és kivitte a fürdőszobába, tisztába tette. Utána megmutatta, hogyan ültessem fel

Marika nénit, ahogy ő szólította, és segítsek mindig arrébb tenni a lábát, amikor odébb szeretne fordulni, mert már nem tudta – nemhogy odébb tenni – arrébb mozdítani sem.

Igyekeztem úgy csinálni, ahogy mutatta. Hasonlóképpen ültettem ki a szobavécére is. Utána vissza az ágyra. Majd újra kiültem. De ekkor sem jött vizelet... Semmi. Majd jön később. Másnap Arnold megállapította, hogy nagyon telt a hasa, el kell vitetni az ügyeletre. Katétercsövet helyeztek föl neki.

A feleségem lassan már beszélni sem tudott: valami suttogó hang jött ki csak ki a száján. Tölcsezt formálva a tenyeréből próbálta érthetővé tenni, amit mondani szeretne. Meg fogok halni, suttogta egyik este, alig érthetően. Kiüresedő tekintettel elnézett valahova messzire. Ekkor még az ágyban fel tudtam ültetni, arrébb téve, ahogy Arnold mutatta, először az egyik lábát, aztán a másikat. Evett egy-két kiskanál kompótot, aztán jelezte, hogy le szeretne feküdni. Megcsókoltam a homlokát, itt vagyok, mondtam neki, nincs mitől félnie, nem mozdulok mellőle. Kompóttal kínáltam, de csak a levéből kért. Azt még le tudta nyelni.

Először egyszer, majd kétszer-háromszor is felköltött éjszaka, ütögette az oldalam, hiszen ott feküdtem mellette, vizet kért vagy kompótlevet. Szerettem volna kis almadarabot is csempészni a kanálába. Egy darabig forgatta a nyelvén, aztán kicsúszhatta a száján, kezével félretolta. Igyekeztem az oldalára fordítani, ne mindig a hátán feküdjön. Vigyázni kell, nehogy felfekvése legyen. Egy helyen már keletkezett egy kisebb fajta seb, Arnold leragasztotta, s mintha kezdett volna begyógyulni. Majd morfiumtapaszt helyezett a mellére.

Most már minden éjjel fel kellett kelnem, ütögette az oldalam, ültessem fel. Próbáltam a könyökömmel kitámasztani a hátát, különben hátrabicsaklott, nem tudta megtartani magát.

A következő éjszaka arra riadtam, hogy szokatlanul hangosan zihál mellettem. Olyan hanggal vert a szíve is, ahogy még sohasem hallottam. Megfogtam a kezét, nem szorította vissza. Baj van? – kérdeztem tőle. Nem válaszolt. Kiültem az ágy mellé, a kislámpa égett, láttam a fejét, kissé félrefordította, és a szája szélén vékony nyálcsík jelent meg. Papírzsebkendővel megtörültem, azt hittem, véres. Nem volt az. Majd egyszer csak elhalkult a tüdeje, a szíve dobogott csak. Két-három percnél az se tartott tovább. Csend lett. Akkora csend, amelyet még sose hallottam. Fájt szinte.

Tudtam, hogy most halt meg. Hogy nincs tovább. Magamra maradtam.

Tavaly elhunyt az előző feleségem, és most a másik is. Hagytam, hogy meghaljon. Szívmasszázst kellett volna adnom? Akkor megmenthettem volna? Mit kellett volna tennem? Hová, kihez szaladnom? Telekiabálnom a környéket? A világot?

Ő tudta, rajtam hogy segítsen? A kórházban ott feküdt mellettem a földön hetekig. A kabátján aludt. Képtelen volt éjszakára hazamenni, annyira akarta, hogy

életben maradjak. De hát én is akartam, amit tudtam, elkövettem érte, akkor én miért nem tudtam őt megtartani? Nem szerettem eléggé? Mennyire kellett volna?

3.

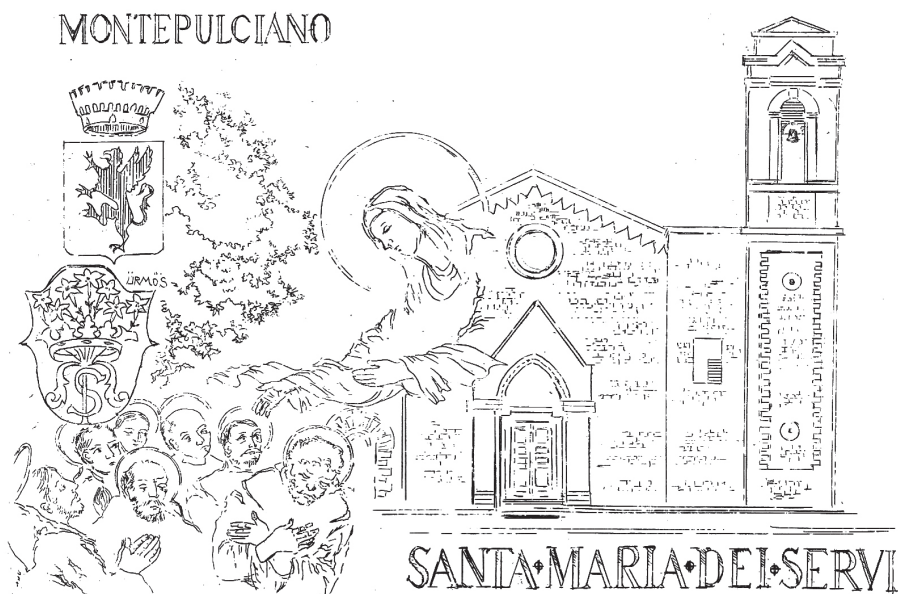
Kiüresedett előttem a világ. Ugyanakkor ki is világosodott. Az isteni természet mérhetetlen körforgásában élek: feltűnik s aláhull az ember.

A gyerekeim jutottak eszembe, akiket az első feleségem által szerettem világra.

Milyen ellenállhatatlan ösztön hajtott, hogy megszülessenek? Ez az ösztön, élet-akarat honnan van bennem? Honnan, amivel az ember úrrá tud lenni az elmúláson? Ez az, amivel győzni képes a halál felett? Nem tudom elveszíteni sem az egyik, sem a másik feleségem? Örökkévalóak, akármi történik a mindenséggel? Mindenekben megőrződnek?

Járván kórházakat, temetőket, az egyedül maradás útjait, már nem lehetek vesztes, csak győztese az életnek?

Ha ez így van, nincs miért csüggednem, szembe nézhetek a zuhogó idővel.



Rézkarc (2021)

*Aknay Tibor*

## Viaszvirág a Hold

Viaszvirág a Hold,  
könnye csillog  
az ablaküvegen.  
Bent az igazi  
inda ága  
rávetül a  
festetlen fára,  
és gyöngyöt  
szór rá a  
türelem.

## A régi erdő

Foszlik az erdő tarka sátra,  
színes szőnyeg borul a tájra,  
messzire látni a fák között,  
mi távol volt, most közelre jött.

Feltárul minden, mit rejtett  
eddig az erdő óvó lombja,  
hosszú séták, rég volt szerelmek  
emlékét az ősz visszahozza.

Akárhogy is, már nem ugyanaz,  
a régi erdő csak bennem él,  
s kihordja terhét minden évszak,  
akár az ember, míg él s remél.

## Azok a délelőtti fények

Különösebben nem zavar, hogy  
a ház sarkánál a lépcsőt  
nem tartja már csak a lélek.  
Azok a délelőtti fények,  
melyek tíz s tizenegy között  
fürdenek az itatóban,  
akár az égi madarak,  
arannyal festik a  
holt kóró levelét,  
és elidőznek arcomon,  
mint útszéli cserjéken  
a vándor szárnyasok.  
Igazából semmi különös,  
csak épp a boltba indultam,  
de most, hogy akadt  
fontosabb dolgom is,  
élvezem, hogy azok  
a délelőtti fények  
úgy fürdenek, mint  
a madarak, és utána  
egymás melegében  
szárítkoznak, mint holmi  
szerelmes angyalok,  
valamely égi ligetben.  
Miért zavarna hát, hogy  
a ház sarkánál a lépcsőt  
nem tartja már, csak a lélek?

## Nézem

az ág végén a leveleket,  
ahogy mozdulnak a szélben,  
mintha morzejeleket  
küldenének a  
kódolt reménytelenség  
címére.  
Néha együtt mozognak,  
egyfajta  
kifinomult lebegésben,  
máskor vad futamot  
játszik rajtuk a  
hirtelen szél,  
az örült zongorista.  
Ha átsüt rajtuk a Nap,  
úgy látni, mintha  
nevetnének, és csak  
játéknak tekintenek  
a létezés abszurditását.

## Ahol Veled

Ahol Veled  
az Egésszel beérem,  
ott az Éden,  
ahol nem kell  
hiteket cserélnem,  
ott az Éden,  
ahol egymásban  
önmagunk vagyunk,  
ott az Éden  
ahol egymástól  
fényesül szavunk,  
ott az Éden,  
ahol Veled  
az Egésszel beérem,  
ott az Éden.

## Házsongárd

Fogynak halottaink.  
A csontok felett  
porlik a kő  
és az emlékezet.  
Leltározzuk a  
kopott neveket,  
némelyiket az  
idő lemosta és  
a márványra  
idegen nevet vés  
a kufár utókor,  
mely gond nélkül  
gyaláz és rátemet.  
Fogynak halottaink,  
és nincs, ki védje  
az örök nyugalmat,  
ha csak az Isten...  
aki hallgat.

## ma az angyalok

Nátrium sárga  
lámpaszemek.  
A remízben  
alvó villamosokra  
ma az angyalok  
vigyáznak.  
Egy depressziós álom  
megértő vállat keres.  
A gazdátlan szavakat  
hajnalban összeseprik.

## Mint régi képek

Mint régi képek éji tájain,  
a hóesésben dereng a Hold,  
ezüst csendet szítál az idő,  
s fényesednek kopott álmaink.

## Hanem

Kagyló szavaimban  
gyöngyöt nevelek,  
klárisnak, pártának,  
talán épp neked.

Az is lehet, mégsem,  
hanem ég hajába,  
hogyan onnan ragyogjon  
fénylőn a világ.

## S éppen verset

Csöngő csöndje  
tündér csengő,  
rímes játék  
az esztendő,  
angyal ugró-  
iskolázik,  
kis vonattal  
manó játszik,  
s éppen verset  
írnak itten,  
Weöres Sándor  
meg az Isten.

## Zúzos ágakról

fénylő galaxis a hegy,  
csillagkép házakkal teli,  
az utolsó üstökös busz  
utasait még felszedi,  
zúzos ágakról csengve hull,  
– letört jégcsap – a gondolat,  
hallgatunk, s változatlanul  
elviseljük a dolgokat.

## Már énekelnek

Mint preparált tüdőben az erek,  
csupasz ágak, nincsenek levelek,  
egymás vállán a sok fa úgy inog,  
akár a siratóasszonyok.

Dermedt a reggel, néma és halott,  
csak a szél rikolt új riadót,  
de a fagyos ravatal csendben már  
énekelnek a feketerigók.

## Amíg lehet

A párkányon lángol,  
ujjong az avar,  
felélednek rég holt  
levél erek,  
fagy fogat  
csikorgat január,  
itt vagyok, élek,  
amíg lehet.

*Fazekas József*

## Őrzök egy mosolyt

Őrzök egy mosolyt,  
titkosat,  
míg futni készült az autó,  
visszanézett,  
úgy, mint még soha:  
őrzök egy mosolyt,  
titkosat.

A fény különös, varázsos  
mélyről tört elő  
szeméből,  
síró-nevető távlatok  
rebbenő tánca  
fodrokat szőtt köré:  
őrzök egy mosolyt:  
titkosat.

Mert van, aki nem tudja  
kimondani,  
inkább belehal titkába,  
lelkét bélelhetné csönd,  
de nem, nem,  
nem tudja kimondani,  
csonttá dermednek az  
idegszálak,  
őrzök egy mosolyt:  
titkosat.

Most, mégis lopva  
kitárult,  
világabajok ordító sodrában,  
a „ha”, a „lehet” poklában,  
ahol elég lehet a hajszál  
remény,  
őrzök egy mosolyt:  
titkosat.

S ez a mosoly  
megpecsételt,  
átölelt bennem  
minden távlatot,  
hív, üzen,  
mentő seregekkel is  
fölér,  
a sors órájának  
kertje lett,  
őrzök egy mosolyt:  
titkosat,  
el nem ereszt,  
el nem ereszt,  
szeret,  
szeretem,  
szeret.

## Tabula rasa

Kék izzásban az éjszaka,  
csillagok parazsa fűti,  
fönn csönd, rend, harmónia,  
nincs miért szégyenkezni.  
Sötétbe halkul el szobám,  
a gond ver tanyát bennem,  
mint öreg bakeliten a tű  
egyre karcosabb reményem.  
Majd holnap, majd holnap  
– ahogyan az ördög mondja –  
szélnek eresztem álmaim  
s a fény a mocskot kilúgozza.

A ma,  
tabula rasa.

## Kertben

Itt nem voksol egyetlen fa sem,  
hajt versengve virág, levél,  
burkát ledobva fénybe néz  
megszépült arcával a remény.  
Fává kell lennem ez évben is,  
s hittel boldogítani a lelkeket,  
csak így lehet feledni bajt, bánatot,  
s elbírní folyvást súlyos terheket.  
Te is fának teremtel testvér,  
fújjon bár jobbról, balról a szél,  
emberül állj a helyeden halálig  
s szívedből kezedbe emeld a reményt.  
Lássa mindenki, bízni sosem késő,  
minden hazugság porrá lesz egyszer,  
s ki faként állt hűséget kételkedők közt,  
arcon csókolja a végtelen Isten.  
Bűneink garmadát bocsássuk meg végleg,  
mind egyek vagyunk századok bajában,  
erdővé szelídüljön bennünk a szeretet  
s miként a fák, kezdjük érteni egymást lassan.

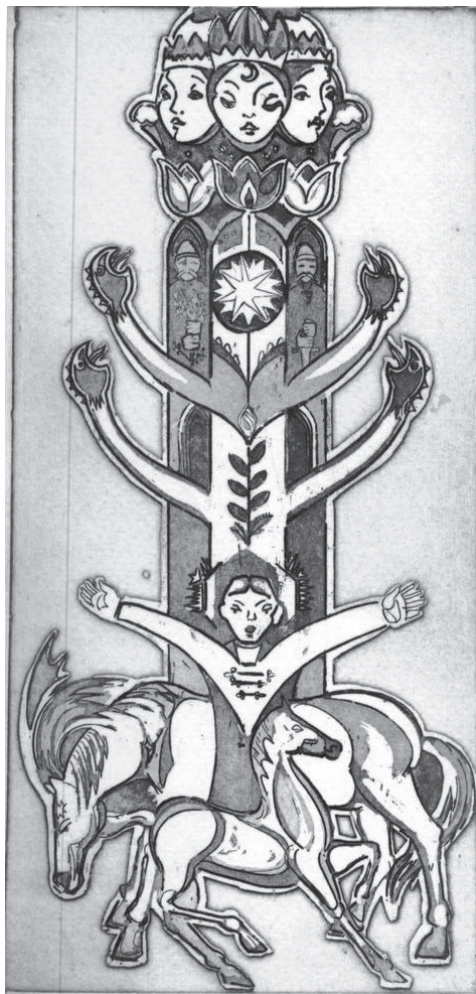
## Április

(reményvers)

A házfalak beitták a telet,  
kertetek bokrai kipendültek,  
csipás gesztenyerügy ragad hajamba  
s kezedtől feléled a száraz tulipán.  
Friss rózsáid karmolnak belém,  
éled a méhraj, körülnyüzsög,  
szélfújt kezed melengetem.  
Nekivágunk a hegynek, először az idén,  
látod, a bakancsnyomok elporladtak,  
elbújsz előlem, megkereslek  
s kedvenc fádon kopoglak ki.  
Játszunk, mi ketten: nyárba érkezők,  
néha fölpihegsz – egyszerre sok talán-  
nagy követ görgetünk alá  
s örülsz, ha sáros két kezed.  
Este lesz, késő. Hazaérünk.  
Az összegyűlt hamut kiviszem,  
hozzám lapulsz, úgy melegszünk,  
csillagok csüngnek a függönyökön.  
Éjjel, ha fölriaszt leesett takaród,  
kábultan magadra igazgatod,  
csipogás s vén kakasszó költ,  
pelyhes kilibát etet a szomszéd,  
kendőjét ledobta, úgy melegszik  
s a kapuhoz érve te ráköszönsz.

Áldott reménység:  
lépteid alatt rövidül félelmem,  
beálltál szívembe napszámosnak,  
nyarat ígérsz, húsos gyümölcsökkel,  
a korán kelőtől is hamarabb ébredsz  
fényes hajnalt ragasztani homlokára.

Gyávaság lenne nem hinni benned.



Mesefa – FehérLóFia – rézkarc, akvatinta

*Nagygyörgy Erzsébet*

## Itt jó a léha éj

No lám, itt jó a léha éj,  
már fönt dereng a Holdkaréj.  
Nézd, köd lapul a híd alatt,  
a bús tücsökdal elmaradt.

Már dérvirág nő csendesen,  
a szél cikáz a fenyvesen.  
Nem leng a fán ezüst levél,  
a sünnre hull a hófedél.

## A fagykirály már itt liheg

Leszáll az est, ködfátyolban  
leng a fenyves zöld üstöke.  
Nézd a Hold is mindjárt felkel,  
felhőpaplan szélén leskel.

Árnyék rohan a tájon át,  
avart seper a szélfia.  
Sün botorkál, vackot keres,  
a tüskés háta jégderes.

Kémény füstje száll merészen,  
csillagágon fennakad ma.  
Éjfélre jár most, csend zizeg,  
a fagykirály már itt liheg.

## Füst tekereg

Füst tekereg a fellegek fölé,  
engem szólít a kinti vad vidék.  
mellettem csend szuszog,  
omikron terjed a légben.

Arcomra gyöngyözik az éj,  
ráncaimba csorog a csillogás.  
A fenyves most nekem dalol,  
egy kellemes kis téli dalt.

Rám zuhan a Hold ezüstje,  
kint állok fojtó fagyban,  
hóbaglyokat ijesztgetek,  
most én vagyok az éjszaka réme.

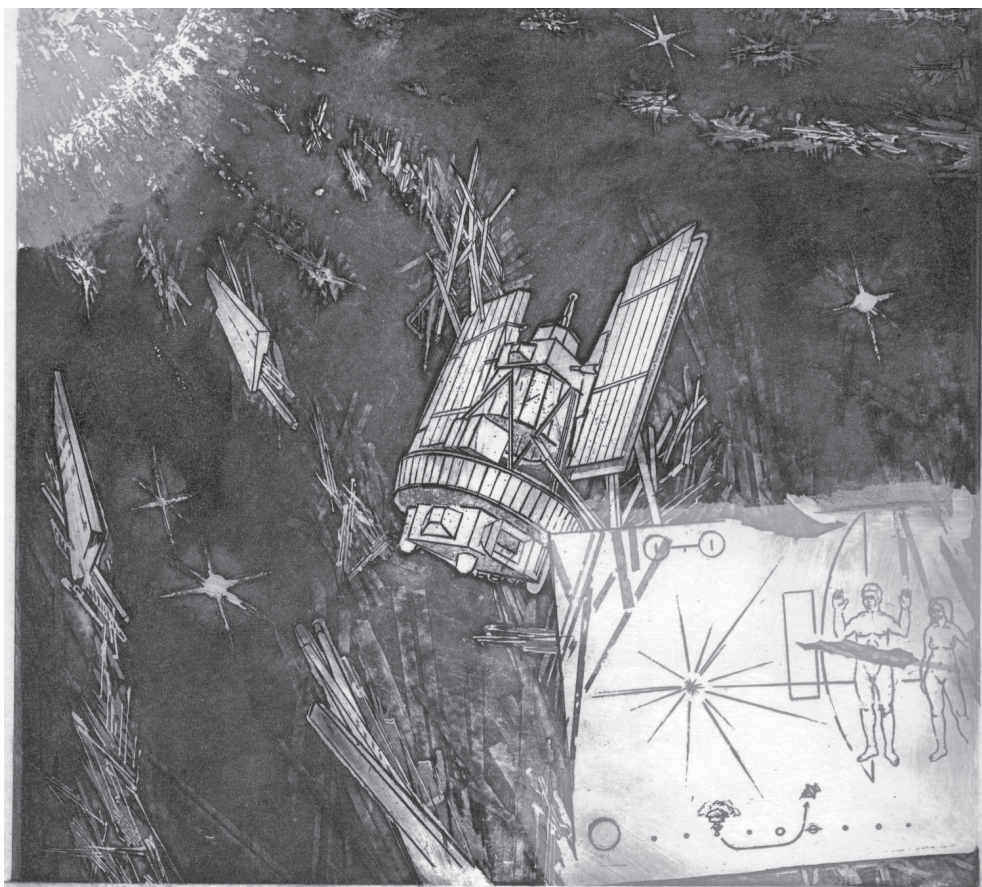
## Elvesztünk

Elvesztünk már idejekorán,  
lelkünkéről rég lefoszlott  
a dicső évek csillogása,  
s talpunk alól elfogyott  
a kéklő univerzumok  
vattacukor talaja.

S úgy látszik  
hiába folyt ki ajkaink közül  
megannyi kenetteljes ima,  
ha csak lételem nélküli,  
némán tátozó halak vagyunk  
a fodrozódó téli ég alatt.

## Csak fakón fénylek

Csak fakón fénylek,  
mint a tárna mélyén  
megreked csiszolatlan gyémánt.  
Arcom sosem fürdött  
napsugárban,  
patakvíz sem mosta testemet.  
Rejtve maradok már mindörökre,  
hisz mi oly árvák, s egyek  
vagyunk, az éjszaka meg én,  
s együtt lógunk a világ peremén.



*Jövevény a Delfin csillagképből – rézkarc, akvatinta (1996)*

Sz. Tóth Gyula

## Magyar–francia irodalmi különjárat

*Magyar próza francia nyelven*

### ***Etelkától a szombatosokig – D’ETELKA AUX SABBATAIRES***

*Pages choisies de la prose hongroise des Lumières au romantisme. Anthologie bilingue Textes choisis et présentés par András Kányádi (Collection: Bibliothèque finno-ougrienne)*

Felhívó a cím: *Etelkától a szombatosokig*. Kétnyelvű antológia, válogatás a magyar próza darabjaiból a felvilágosodástól a kései romantikáig, 1788-tól (Dugonics András: *Etelka*) 1859-ig (Kemény Zsigmond: *A rajongók*). A kötet az Inalco (Institut National des langues et civilisations orientales), a franciaországi hungarológia központ hallgatóinak közreműködésével készült, alkotó szerkesztő Kányádi András docens, az Egyetem magyar irodalom tanára. A könyv a L’Harmattan Kiadó gondozásában jelent meg Párizsban, 2021 decemberében (278 old.). Íme Kányádi András ismertetője, francia indítással, majd bővebben magyarul... *Cette anthologie bilingue propose un aperçu de la prose hongroise, des Lumières au romantisme tardif, à partir d’Etelka, le premier roman hongrois original, écrit par András Dugonics (1788), jusqu’à la publication des Zélateurs de Zsigmond Kemény (1859), roman au centre duquel se trouvent les sabbataires, une secte protestante dont le mode de vie suit les préceptes de la religion juive.*

Ez a kétnyelvű antológia betekintést kínál, a felvilágosodástól a kései romantikáig vonuló magyar prózába, az *Etelka* című első magyar regénytől (Dugonics András, 1788) egészen Kemény Zsigmond 1859-es keltezésű kiadványáig, a *Rajongók* című regényig, amelynek középpontjában a szombatosok állnak, akiknek életmódja követi a zsidó felekezet vallási előírásait. A rövid szemelvényekből álló fordítások az Inalco hallgatóinak munkája. A kötet a magyar irodalom II. József abszolutizmusától I. Ferenc József neoabszolutizmusáig húzódó időszakának eseménytörténetét vázolja fel. A bemutatott huszonhat szerző között nemcsak a legjobb magyar regényírókat (Eötvös, Jókai, Kemény) és a magyar költészet nagy alakjainak rejtett arculatát találjuk meg (Arany, Csokonai, Vörösmarty), hanem több olyan, az adott kor jegyzett íróit is, akik felkeltették az olvasók érdeklődését (Fáy, Jósika, Kisfaludy), vagy a kevésbé ismerteket (Gaál, Ney, Szekér) és olyanokat is, akiket alaptalanul elfeledtek (Csató, Kuthy, Vajda). A műfajok változatosságára és a szövegek minőségére helyezve a hangsúlyt, ez a könyv fontos hiányt pótol a közép-európai térség jelentősebb irodalmának közvetítésében, amelynek a XX.

századot megelőző elbeszélőmód gazdagsága (narratív gazdagság) még kevésbé ismert a francia olvasók előtt. Ezen kívül a szándékunk a jövő fordítóinak bátorítása, hogy minél jobban megérthessék az irodalmi nyelv változását.

Kányádi András 28 oldalas bevezetőjében bemutatja a felvonultatott írók munkásságát, indokolva a választott művet. Az irodalomtörténeti ismertetéshez felvázolja az adott kor történelmi háttérét. Az antológia három fejezetből áll, harminc szemelvényt tartalmaz. A huszonhat író között találjuk még Bessenyei Györgyöt (*Tariménes utazása*), Bajza Józsefet (*Ottília. Szamosvári Ernyeiehez*) Petőfi Sándort (*A hóhér kötele*), Kölcsey Ferencet (*A vadászlak*). Néhány író két művel szerepel, például Fáy András (*A különös testamentom*, *A Bélték ház*), Eötvös József (*A falu jegyzője*, *Magyarország 1514-ben*), Kemény Zsigmond, a már említett regényén kívül: *Özvegy és leánya*. A bibliográfia húszas listáján, a neves források között időben a legkorábbi 1937 (Baránszky-Jób László), a legközelebbi 2016 (Buzinkay Géza).

Kányádi András publikációiból: il a dirigé plusieurs volumes collectifs, dont Péter Esterházy et le postmodernisme (Petra, 2020). Textes traduits par les étudiants de hongrois de l'Inalco: Julia Bavouzet, Elena Bernard, Laurent Dedryvère, Roxána Giba, François Giraud, Jeanne Eveno, Bálint Liberman, Jean-Pierre Liotard-Vogt, Fanny Normand, Noé N'Semi, Ophélie Paris, Oliver Pfau, Yves Sansonnens, Philippe Stollsteiner, Gabrielle Watrin, Sara Weissmann. Et il est auteur de Dix mythes à la hongroise. *Essais de mythocritique* (L'Harmattan, 2017). Ez utóbbi kiadvány megérdemel rövid ismertetést:

### **Magyaros mítoszok. Mítoszkritikai esszék (214 old.)**

A könyvismertető ajánlásából. A szimbolikus jelentések hordozói, az irodalmi mítoszok szüntelenül elárasztják a képzeletet. Ez a könyv válogatás a magyar irodalomban visszatérően jelentkező, öt évszázadon át vonuló és állandó felidézést kívánó tíz mitikus alakról. Megtaláljuk a dekadens Néró gyenge művészi kísérleteit, a Nagy Alföldön leledző Minótauros szörnyűséges retorikáját vagy a budapesti Városligetben tanyázó vámpírok dolgait. És egyúttal jó alkalom, hogy újra felfedezzük a magyar irodalom nagy tollforgatóit, mint Babits, Márai, Esterházy, Nádas vagy Krasznahorkai.

A fordítás kapcsán kis megjegyzés kívánczik. A fordítás, mint tudjuk, szinte lehetetlen vállalkozás – kötöttség és szabadság egyszerre. Hogyan lehet átmenteni egy-egy mű értékeit? Például Kemény Zsigmond regényének címe franciául lehetne: fanatiques, enthousiastes, passionnés, exaltés, fervents, zélés. A választott francia verzióknak ilyen értelme is lehet: *Vakbuzgók*. Sajátos értelmezés, jellemzés, érdekes hangulat, a mű értékeinek átmentésével. Vagy egy másik: Kányádi András olykor használja a 'magyar' szót, jelzőként: „poésie magyare”, főnévként: „les origi-

nes des Magyars”. Mindez átgondolandó adalékot szolgáltat a magyar irodalomtörténet művelői számára. Segíthet bizonyos beidegződésektől, ítészi sablonoktól megszabadítani. Ugyanakkor a franciák előtt szélesíti a magyar nyelv-, kultúrtörténetben való tájékozódási mezőt.

Az Inalco intézménye Egyetem, fontos szerepet játszik a közép- és kelet-európai irodalom terjesztésében. Működését érdemes megismerni, az interneten széles tájékoztatás olvasható a tevékenységekről. Kutatás, tanítás, konferenciák, publikációik között magyar finnugoros nyelvészek írásai is feltűnnek, mint Pusztay János, Pomozi Péter. Fontos feladatokat látnak el, nagy lehetőség és alkalom, hogy a nyugati közönség, a franciák nemcsak a politikai hírcsatornákon jutnak információkhoz, hanem találkozhatnak a magyar irodalommal, és ezen keresztül a magyar történelemmel. Így nagyobb tér nyílik a magyar kultúra valós értékeinek megismerésére. A kutatáshoz jó lehetőséget és anyagot kínál a Finnugor könyvtár, a franciaországi finnugor könyvtár alapítója Aurélien Sauvageot (1897-1988). Megtalálható Sauvageot bibliográfiájának jelentősebb részét tartalmazó brosúra. A könyvtár különböző tárgyú köteteket jelentet meg, amelyek érintik a magyar, a finn és az észti területeket. A gyűjtemény néhány darabja, illetve témája a fentebb már említetteken kívül: A finn zene története, az Udmurokról, a Marikról, a Komikról Ázsiaiak Magyarországon, Az észti költészet és Baudelaire, Két szibériai őslakos költő, Az uráli nyelvekről és természetesen Századának nyelvésze: Aurélien Sauvageot.

Az Inalco működésének megismerésére kiváló alkalmat kínálnak Kányádi András megjelent munkái és a tizennyolc darabból álló könyvtári kollekció. (Lásd Collection: Bibliothèque finno-ougrienne) A következetes és alapos kultúraközvetítés jó példa franciásoknak, nyelvet tanulóknak és tanítóknak. És nagyszerű terepmunka nem csak franciás irodalomtörténészeknek.

Mindez fordítva is, a másik térség felé is érvényes. Erre álljon itt személyes példa a jelenből.

### **Magyar költészet francia nyelven**

2021 decemberében francia nyelvű küldemény érkezett villanypostán: négyoldalas tanulmány egy könyvemről. Régi történet: 2015 decemberében jelent meg a hír a francianyelv online portálon. „Sz. Tóth Gyula az európai szellem nyomába eredt Egy franciatanár irodalmi kalandjai című új - kétnyelvű! - kötetében, amely nem csak azért tarthat számot az érdeklődésünkre, mert a Nyugat-magyarországi Egyetemen működő Savaria University Press gondozásában jelent meg, franciás könnyedséggel. A borítón a francia impresszionizmus egyik emblematikus festményének elvarázsolt és elvarázsoló részlete: Tó tavirózsákkal, jegyzi Claude Monet. Ilyenkor rögtön elkezdhetünk gyanakodni, hogy ez a képészlet nem pusz-

tán tündéri fényekben irizáló szépsége miatt került ide, hanem valami másért is. Mondjuk azért, mert Sz. Tóth Gyula irodalmi kalandjai során szerzett benyomásait, impresszióit osztja meg velünk a tavorózsáktól átölelt lapokon. És persze az impresszióknál többet is: mélyreható elemzéseket. Francia hatásokról a magyar irodalomban, műfordításokról (hogyan hangzik Kosztolányi Hajnali részegsége franciául?). A kalandozásokat pedig szó szerint kell venni: a kötet „A 12 legszebb magyar vers” program nyomán jöhetett létre: 12 nagy vers, 12 helyszínen, az ihlet feltételezett forrásvidéke.” – (*Vas Népe*, Ölbei Livia = <https://www.francianyelv.hu/hirek/itthonrol/egy-franciatanar-szamvetese>)

Tehát több éve fut a dolog. A könyv elkerült Párizsba, a Keleti nyelvek és civilizációk Nemzeti Intézetébe (Inalco). A magyar irodalmat tanító Kányádi András docens vette kézbe. Az évek során váltottunk levelet a könyv sorsáról: lesz-e olvasója, lesz-e elemzője? Ami késik nem múlik: megszületett egy tanulmány: Kányádi András közvetítésével egy francia szakfelügyelő értő munkája, 2021 júliusában készült, az Intézet kiadványaként akarják megjelentetni, de hogy mikor kerül sorra, az nagy kérdés. (Az Inalco sűrű publicisztikai listáján egyszer majd talán felbukkan.)

A dolgozat szerzője Jean-Marie Branca, nyugdíjas országos tanfelügyelő. Nemrégén kezdte el a magyar nyelv tanulását, éppen egy irodalmi mű hatására, még hozzá Szentkuthy Miklós *Prae* francia fordításával ismerkedve. 2017-2018-ban diplomát szerzett magyar nyelv és civilizációs tanulmányokból. Küzd nyelvünkkel, de az irodalom szeretete lendíti. Így vette kézbe a fenti kötetet, amelynek francia nyelvű fejezetei segítettek munkáját. Írásának lényegét én tolmácsolom, minden elfogultság nélkül.

Jean-Marie Branca sok szempontból közelít, figyelme szinte mindenre kiterjed. Amit észrevesz, közli is. Elismerően ír a könyv tanulmányairól, amelyek jeles költőink egy-egy híres versét mutatják be. Néhány költővel kiemelten foglalkozik. Követi a franciatanár útját: hogyan illeszti be a tanításba az irodalmat, hogyan használja fel erre a tanórán, sőt az iskolán kívüli lehetőségeket. Más az ismeretek iskolai tanítása és az irodalom szisztematikus, elkötelezett közvetítése és a vonatkozó kapcsolatápolás. Erről tanúskodik az első jelentősebb munka. J-M. Branca idézi: „Nagy élményt jelentett egy gazdag verseskötet: *Dans cette banlieue. 50 poèmes hongrois du XXème siècle – A város peremén*. A XX. század félszáz magyar verse franciául (2005). Költészetünk elegáns kiadásban, magasra beemelve az európai irodalomba. Mire valók verseink franciául? Válaszok: felmutatják európai műveltségünket, alakítják európai gondolkodásunkat. Válaszok nekünk és frankofónoknak.”

Következik a főfogás, a könyv nagy fejezete: „A 12 legszebb magyar vers”-sorozat. Fordítás, felfogások, közvetítők kérdése kerül napirendre. A fordításokról, mindig szó esik az egyes versek kapcsán. J-M. Branca megállapítja, hogy a magyar versek francia adaptációjának vizsgálatában a franciatanár (a továbbiakban: Sz. Tóth) ki-

emelten foglalkozik az átültetéssel, a két nyelv eltérő karakteréből adódó fordítási megoldásokkal, a különböző fordításelméletekkel. Számára a fordítás volt a tengely, amely forgatja a verset nyelvről nyelvre, ekörül kellett forognia az elemzőnek. A fordításelméletek napirenden voltak, ilyen-olyan megközelítésben. Még a kezdeteknél, Babits Esti kérdésének tárgyalásakor idézte Fűzfa Balázst, aki az Eszmélet kapcsán azt írja: lehetetlen fordítani. Igen, de mégis meg kell próbálni a lehetetlent. Erre biztat a fentebb említett Szegedy-Maszák Mihály, úgy fogalmaz: »bajosán« lehet átmenteni egy-egy költemény értékeit, ám a fordítás »a leglehetőlenebb lehetőség«. A nagy kérdés és feladvány: a forrásszöveg (texte-départ) és a célszöveg (texte-arrivé) bonyolult-szép kapcsolatrendszere. És a magyaroknak is vannak kiváló fordítói, akik idegen nyelvről magyarra közvetítenek, a franciánál maradva: Babits, Kosztolányi, Illyés, Tóth Árpád, Tornai József nevét említve. A kötetben is több szereplővel találkozunk, nagy alakok, franciák, magyarok. A fordítói arképcsarnok igen változatos.

A következő rész: versről versre, fordítók, verziók, ilyen tagolásban: a) Egy fordító – francia, b) Két fordító – francia és magyar, c) több fordító – francia, d) több fordító – franciák és magyarok. Tényszerűen: egy francia fordító: Eugène Guillevic, *Szeptember végén – Fin septembre*, Jean-Luc Moreau, *Levél a hitveshez – Lettre à sa femme*, két francia fordító, együtt: Lorand Gaspar és Sarah Clair, *Apokrif*, Eugene Guillevic et Jean Rousselot, *Esti kérdés – Question du soir*. Három francia fordító: *A közelítő tél – L'approche de l'hiver*, az elemzés a fordítók által készített nyersfordítás alapján készült. Sok francia (15–17): *A vén cigány – Le vieux Tzigane*, elemzés a szintetizált változat alapján.<sup>1</sup> Két fordító, egy magyar és egy francia: a) *Ki viszi át a szerelmet* Guillevic – *Qui portera l'amour?* Timár György – *Qui fera passer?* Mindkét fordítás elemezve. b) Yves Bonnefoy és Timár György, *Kocsi-út az éjszakában – Le chariot nocturne*, a francia fordító munkáját elemzésével, c) Robert Sabatier és Timár György – *Valse Triste*. A kötetben a Timár-verzió áll a központban, de a Sabatier-fordítást is vizsgáltuk, utalunk rá. Egy magyar és három francia: *Hajnali részegség – Vertige matinal*, Timár György fordításának elemzésével. Több magyar és több francia: *Eszmélet – Éveil*, Timár György fordításának elemzésével készült.

J-M. Branca négy verset vesz alaposabb elemzés alá: *Esti kérdés*, *Ki viszi át a szerelmet*, *Kocsi-út az éjszakában*, *Eszmélet*.<sup>2</sup> Kiemelten foglalkozik a feldolgo-

<sup>1</sup> Gara László hívására összegyűlt költők közül egyedül Pierre Emmanuel volt az, aki az első versszak után feladta. Az elkészült tíz sor azért megjelent a kötetben, hozzá a költő Garához címzett levele: „Bocsássa meg kudarcomat. Jó szándékom nagy volt, mégis kevesebb, mint az ön hite. Annál inkább sajnálom, mert szerettem volna tanúsítani azt a tiszteletet, amellyel önnek a költészet iránti odaadása láttán tartozom.”

<sup>2</sup> Külön érdekesség, hogy József Attila *Eszmélet* című versének francia verziójához – többek között

zás metodikájával. Tényként kezeli, hogy a könyv írója (Sz. Tóth) nem fordítója a verseknek. Nem is elemezi az egyes verseket, hanem összegyűjti a már elkészült francia fordításokat, és így együtt veszi górcső alá a műdarabokat. Összeveti a magyar verset a műfordítással, ha ebből kettő, vagy több van, akkor azokkal is, sőt az egyes francia verziókat külön is szemügyre veszi. Versmezőben járunk értő, gondos versvezetővel. Segítségével az olvasó verstani oknyomást végez, az író-versvezető nemcsak bevonja az olvasót, aki már nemcsak közelről szemléli az anyagot, de közreműködőként is jelen van. Meggyőződhet tényekről, adatokról, magyarázatokról. És a mindezek köré felvonultatott nagy háttérirodalom hitelessé teszi számára a feldolgozott produktumokat.

A francia kritikust nagyon érdekli a műfordítás, technikája, módszere. Megállapítja: a műfordítók nem elégszenek meg a vers tartalmának visszaadásával, megértve a prozódiai, a ritmikai, a lexikális eszközöket, azokat megtartva felidéznek az eredeti szöveget. Nem könnyű műveletek sorát kell végrehajtani: meg kell küzdeni a francia és a magyar verselés különbségeivel, össze kell boronálni az alexandrinosokat és a jambusokat. A szótagszámok átalakításával, a vers szerkezetét is át kell alakítani. J-M. Branca szerint Sz. Tóth igazi műhelymunkát végez, melynek során érinti a prozodiát, a nyelvi eszközöket, a képeket, a témákat, figyelemmel az irodalmi fordításra, amely két kulturális közeget ütköztet, egyiket a másikhoz viszonyítva „elmozgat”. Ezt a fajta fordítást az a szándék vezérli, hogy autonóm szöveg jöjjön létre, ugyanakkor francia költészeti produktum is legyen, úgy, hogy a szó eredeti értelmében „kihallatszódjék” az eredeti szöveg jelentése. Az Sz. T. Gyula által elemzett fordítások Henri Meschonnic felfogásához állnak közel.<sup>3</sup> francia nyelvteoretikus számára a költői fordítás alkotás, amelybe beleértendő az eredeti szöveg ritmusának, rímeinek, képi és fonetikai szerkezetének megőrzése. Léon Robel gondolatát is kölcsönzi: megjelenik a magyar vers fonoszemantikai mélystruktúrája franciául, ez az, amit a könyvben bemutatott költő-műfordítók megpróbálnak visszaadni a műfordításokban, ugyanakkor érzékeltetve a XIX. és a XX. századi magyar költők nagyságát és költészeti sokszínűségét.<sup>4</sup> Összességé-

---

– Kányádi András forrásmunkáját is megtaláltam és följegyezhettem. Ez még jóval „levélváltós” ismeretségünk előtt történt.

<sup>3</sup> Henri Meschonnic (1932–2009) költő, nyelvész, esszéista, műfordító, az *Őszösvetség* fordítója.

<sup>4</sup> Léon Robel (1928–2020), tanított a Keleti Nyelvek és Civilizációk Országos Intézetében (Inalco), amelynek emeritus professzora. Költő, műfordító. Tanult Moszkvában is (1955–1959), orosz nyelvből fordított, fordításában jelent meg elsőként Franciaországban (1965) Szolzenyicin: *Ivan Gyenyiszoovics egy napja*. Gondozásában megjelentek például Viszockij, Voznyeszenszkij, Akszjonov, Ahmadulina... művei. Következtesen olyan művészek munkáit közvetítette, akik szakítottak a hivatalos szovjet művészettel.

ben nagyra tartja a magyar költészet formai és gondolati értékeit. Mindezek után, szinte kiszakad a könyv elemzőjéből az összegzés: „La traduction poétique: quelle méthode, quelle finalité...” – *A költői fordítás: micsoda módszer, micsoda végcél...* És lesz tanulmányának címe. (Nagyon alapos munka, hálás szívvel, viszontértékelő köszönetet írtam mindkét alkotó közreműködőnek.)

Mennyire ismert az irodalmunk Franciaországban? Gara László 1930-ban a Magyar irodalom Franciaországban című írásában így panaszodik: „Fölösleges és káros volna tehát továbbra is illúziókban ringatnunk magunkat. A franciák nemcsak, hogy nem várnak bennünket tárt karokkal, de még csak nem is kíváncsiak ránk. A nagyközönséget aligha hódíthatjuk meg egyhamar, sőt még az is kérdéses, hogy valaha eljutunk-e hozzá. Kárpótolhat azonban bennünket az elit megbecsülése, amely több, ha kevesebb is, mint Páris. *„Franciául nemcsak franciák olvasnak és Párison keresztül az egész világ hozzáértő közönségének tudatába bekerülhetünk.”* (Gara László) A franciatanári irodalmi kalandozások során, az elemzett versekkel, azt kerestem, hogy a magyar költészet – a francia nyelv fényében – mennyiben „közelít” az európai költészethez, mennyiben egyetemes, és mint Babits, Kosztolányi, Gara László és több más kiváló irodalmár bizonyította: miként gazdagítja az európai irodalmat, s így a világirodalmat. Mindezt sok év távlatából Monsieur Branca értő-érző elemzése megerősíti.

Örömünkre szolgál, hogy a francia-magyar kultúra terjesztése érdekében végzett munka szép fejezeteiről tudósíthattunk. Cikkünk elején ismertetett új két-nyelvű antológia érdekes és fontos fejezeteket tár elő nemcsak a magyar irodalomról, de a magyar társadalom alakulásáról egy izgalmas korszakban. Az is érzékelhető, hogy az Inalco színes tevékenységéből születő produktumok lehetőséget és alkalmat kínálnak bepillantásra Európa keleti térségébe, és viszont: a korabeli nyugati, így a francia viszonyok nem kevésbé izgalmas alakulásába. És azon is el lehet tűnődni, hogy mik és milyenek voltak Kelet és Nyugat értékei, mivé lettek a két térség eszméi, társadalmi szándékai, törekvései a „közösítő” európai úton? Erősítik-e vagy kioltják-e egymást? A nemzeti erények, jellegek mennyire maradnak meg és jönnek számításba az újfajta Európa alakításában? Az elgondolkodtató összevetés kíváncsi kutatók és fiatal egyetemi hallgatók szép feladata: „kihívás”, ahogy Rastignac mondta Goriot apó temetésén a Père-Lachaise temetőből lenézve Párizs fényeire. A XIX. század történései. Az a kérdés, hogy a ma emberét milyen „jelenetek” kötik le, miért „rajonganak”. A ma emberét érdekli-e a realizmus? És mi a realizmus manapság?

Pődör György

## Ballada a hamis világról

Néha nézzél ki az ablakon,  
vedd számba azt, amit megélsz,  
mindazt látva, vagy félig vakon,  
ne mondd, hogy nincsen benned félsz!  
Még ha mattos üveget cserélsz,  
a falon kétely-fény mászik,  
kérdesznek és te félrebeszélsz,  
*semmi nem az, aminek látszik.*

Élned és halnod kell, nincs pardon,  
lelked kabátja gyenge férc,  
bábuként mozgatnak két parton,  
lidércek jegyzik, hogy mit érsz.  
Azt hiszed, középen kitérsz,  
de festett minden, nincsen másík!  
A szélben is van némi élc,  
*semmi nem az, aminek látszik.*

Tudják, miből mi, és hány flakon  
álmodban kit gyűlölsz – kefélsz,  
néha elmozdul függöny, plafon  
s asszony sem érti, mit beszélsz.  
Arcod már szürke ólomérc,  
holdfény a ráncba belemászik,  
kisimul könnyű és nehéz,  
*semmi nem az aminek látszik.*

### Ajánlás

Földről égre nézve még remélsz,  
hiszed, a menny egy szent mátrix,  
megbűnhődve, ha odaérsz,  
*reméled, az, aminek látszik.*

## Peri Lithon

*Ne kívánd, hogy az események úgy  
történjenek, ahogy neked tetszik  
(Theophrasztosz i. e. 371-287)*

Azóta csak halmozódott kő a kőre,  
névtelen romoknak ma fű az őre,  
s akitől nevet kapott sok kis virág,  
azt elfelejti a gyorsuló világ.

Bölcs ott hajol, ahol botlik a dőre,  
felvesz, megvizsgál, és így megy előre.  
Zajló folyón az győz, ki képes, s kívár,  
mert a felszín alatt lehetnek hibák.

Messze lát, ha előre, majd földre néz,  
egyik szírom méreg, másik öle méz.  
A fa évgyűrűkben méri az időt,  
nagygyá szeretne válni, ha már kinőtt.

Madárdalt szíve adja meg a torka,  
mindegy, milyen dísz, farka, tolla.  
A természet tanította meg élni,  
hangja földi, de örömröpte égi.

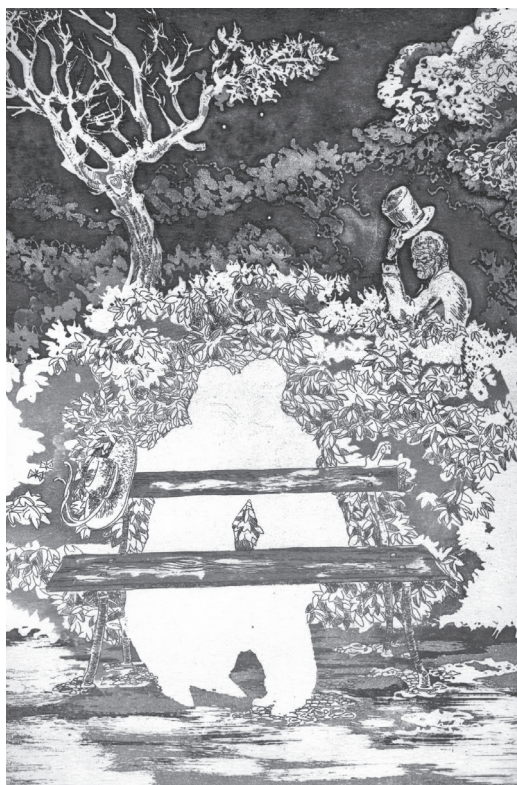
*Theophrasztosznak, a „botanika atyjá-  
nak” emlékére*

## A bodza illata

az utaknak csupán két oldala van  
a bennünk futóban nincsen vissza  
az árkokból is oly kevés a tiszta  
az elején bölcső végén ravatal

pattogós percek diktálnak bal-jobb  
bal – jobb nem véthet kezéd lábad  
ne törd a fejed ma hopp holnap kopp  
hidd hogy Isten szeme könnybe lábad

az égbolt csillag kápolnájában  
meddig jut fel a bodza illata  
mikor az est tele van hálával  
látvány fontosabb vagy a hit maga



*Emlék – rézkarc, akvatinta (1993)*

Konczek József

## Húsvéti hóesés

– Csak nem hó esik? – tűnődött S. Ottó kollégiumi nevelőtanár, tenyerét föltartva. Fehér valamik hullottak. Igen, mert felülről, az első emeleti ablakból ezen a valamik nem hópelyhek voltak, hanem fehér retek vékony szálai, melyek gyors késmozdulatokkal, kézmozdulatokkal állítódtak elő a karónyi retekéből. Ugyanis húsvétra a menzán nagy kosarakban kiraktak jó ölnyi fehér retket is, s abból lehetett szedni kívánság szerint, ugye a zacskós hidegvacsorához sokat elhoztunk. Ettük is, de a szekrények alja még mindig majdnem tele volt. Szép napsütéses Húsvéthétfő volt. Abban a kollégiumi „csikóistállóban” kitört az örültség. Egyikünk megmarkolt egy csomag retket és a nyitott ablakból pucolta, elkezdte „kifaragni”, szeletelni. Mi utána. Kis jóakarattal tényleg hóesésnek tűnt. S. Ottó ugyanis az ablak alatt kilépett arra az egyszemélyes kis erkélyre, és onnan... Ezeket az egyszemélyes erkélyeket az 50-es években valószínűleg azért építették oda a betonkocka házakhoz, hogy azokról beszélhessen az ünneplő utcai tömeghez a párttitkár. De akkor Húsvét volt, nem május elseje. Nevelőtanárunk sem volt párttitkár. De az egészet azért csináltuk, mert szemközt egy szép lány napozgatott az ő erkélyükön. Ő aztán nevetett is. S. Ottó nem. (Azt hiszem, valami szimbolikus dolog volt ez a játszás)

---

A 80 éves Konczek Józsefet sok szeretettel köszöntjük, lapunk állandó szerzőjét Isten éltesse sokáig!

## Farsangi csujjogató

Azért jó a kúthoz járni,  
mert ott szabad kiabálni

### Jányok meg asszonyok mongyák

Az én rózsám térül-fordul,  
ki se látszok a jó sorsbul

Ne símagasd a macskámat,  
haza várom uracskámat

Az én férjem olyan mokány  
kedvence a borsostokány

Az én blúzom olyan tiszta,  
ne fogdossad masiniszta

Megfosztottam a libát,  
de nem adtam legalább

Azért jártam erdőn-mezőn,  
mert ott volt a kérelmezőm

Addig-addig jött mellettem,  
végül elvéletlenedtem

### Fiúk mongyák

Egyet értünk egyben-másban,  
bújván a kukoricásban

Lesz Húsvétkor olyan lucsok,  
... mert hosszú slagból locsolok.

Kibontom a főkötődet,  
szebben süt a nap is tőled

Azért jöttem gajmós bottal,  
szót értek az anyósoddal

A szerelem bolondság,  
krisztustövis, mennyország

Most is várok rád a rozsban,  
vélem legyél jóban-rosszban

Gyere vélem a góréba,  
ott terem a sárgarépa

Jobb is rajtad elmélázni,  
mint a kútágasra mászni

Menjünk szépen az erdőbe,  
magadat ne droggal lödd be!

*Kaszás István*

## Szárnyas betéttel Párizs fölött

Hol vannak már azok az idők, amikor a két szuperhatalom közötti fegyverkezési versenyben még a bálnának is szerepet szántak. Szegény Góliátot nem csak kilőtték, hanem preparálták, és mint valami cirkuszi látványosságot körbehordozták Európában. Magam is láttam Székesfehérváron a régi zsinagóga helyén felállított sátor alatt. Még az a szigonyágyú is ott volt mellette, amellyel elejtették. – Nyájas olvasó, most kérdezhetné: – És az állatvédők hol voltak akkor? Ötven fillér a belépőjegy. Hatalmas dilemma egy hétéves kisfiúnak, mert az egy gombóc fagy árát a Piac téren, vagy öt darab sárga csomagolású stollwerk a Peresztegi bácsi mozi közeli kisboltjában. Igazából csak három darab, mert a cérna lábú Tibike, aki novemberben is rövidnadrágban járt, némán kérő szomorú szemeivel mindig ott támasztotta a helyenként már tégláig vetkőzött falat. Aj, az a stollwerk! Az iskolában a tanító nénink nem jutalomból adott cukrot, hanem büntetésből annak, aki óra alatt fecsegett. A stollwerktől legalább a tanítási óra végéig úgy összeragadt a kisdiák alsó és felső fogsora, hogy képtelen volt kinyitni a száját. – Végül is bálna belépőjegyet vettem. Jóval később tudtam meg, hogy szegény Góliát csak felderítő eszköze volt azoknak a népnúzó, kizsákmányoló nyugati hatalmaknak, akik akadályozták országunkban a szocializmus békés építését. Góliát hosszával egyező volt egy rakétakilövő szerkezet, olyan, ami városunk közelében is rejtőzött, csak mi ezt akkor még nem tudtuk, így nyugodtan hajtottuk álomra fejünket. Ahol a magyarországi utakon, a bálnát szállító autóval el tudtak fordulni a magukat bálnavadásznak álcázó imperialisták, arrafelé keresték az atomkilövő silókat. Azt hittem, hogy a nemzetközi titkosszolgálatoknak a aknamunkájáról ennél többet már nem is tudhatok meg, mindaddig, míg egy Párizsba tartó utunk során nem szállt fel a buszra Katinka, az amerikai magyar.

Akkorra már a hangosan véleményét nyilvánító zöldek mellett az állatvédők is megjelentek a színen, így a Góliátok ideje lejárt a hadászati versenyben. A nagyhatalmak továbbra is titkos fegyverkezési kísérleteket végeztek. Úgy tűnt, az amcsik beelőztek. Számos kudarccal végződő próbálkozás után az Ikaros program keretében sikerült az amerikai légierő új csodafegyverét kifejleszteni, a repülő embert. Szárnyas betétnek álcázott repülő szerkezetet találtak fel a tudósok, sok év titokban végzett kutatómunka után. A hosszú kutatás sikerrel, pontosabban félsikerrel járt. Az új titkos fegyver, egyelőre csak a nőket repítette fel. Történetünk idején még ritkán operáltak át férfit nővé vagy fordítva, így az új fegyver kizárólag csak nők alá kerülhetett. A tudósokat különösen a kipróbálás hozta izgalomba, ugyanis maguk igazgatták a leleményes, puhított szerkezetet a kijelölt kísérleti személyek alá, akik között még csak véletlenül sem akadt nyugdíjas korú. Az álcázás miatt, manökeneknek nézte volna őket a mit

sem sejtő földi halandó. Az amerikaiak jól tudták ugyanis, hogy az oroszok majd igyekeznek beépülni a programba. A KGB a legtitkosabb ügyeket a régi párttagokra bízta, akik még láthatták Brezsnyevet, a nagyhatalmú pártfőtitkárt. Őket koruk alapján az amerikai elhárítás könnyen kiszűrte. Minden jól haladt. A szárnyas betétnek látszó szerkezeteket kereskedelmi forgalomban is tesztelték. Az új csodafegyver a nehezen megfejtendő SZB kódot kapta. A teszt eredménye kiváló volt, melyről az amerikai elnököket is tájékoztatták. Ő maga is ellenőrizte az ovális vagy orális szobában egy általa kiszemelt nőszemélyen, hogy valóban nem lehet különbséget tenni egy közönséges szárnyas betét és az amerikai légierő legújabb csodafegyvere között. Ám némi hiba is csúszott a számításokba. Néhány doboz csodafegyver ténylegesen is bekerült a kereskedelmi forgalomba. Egyes feltételezések szerint utasunk, az amerikás Katinka pont ilyenből vásárolt be a Cleavland Plázában. A titkos fegyver utazásunk harmadik napján váratlanul működésbe lépett. Egy kivétellel már mindenki a buszra szállt a Mars mezőnél, szemben a katonai iskolával, ahol Napóleon is tanult. Földön, égen kerestük, és egyszer csak megláttuk az eltűnt utastársunkat. Az égbolton. Katinka tényleg elhagyta a földet és Párizs fölé emelkedett világoszöld blúzában és hófehér tüllszoknyácskájában. Megmeredve néztük a csodát. Az ígézetből először a busz fradi drukkerai tértek magukhoz és egyszerre skandálni kezdték a Hajrá Fradit, mikor Katinkát zöld-fehér színekben az Eiffel torony irányában meglátták a levegőben. Szinte lélegzetnyi szünetet sem vettek, és a busz hátsó fertályán máris rázendítettek az – *édesanyám, kedves anyám, csak az a kérésem, zöld fehér mezt, zöld fehér mezt csináltasson nekem...* – szövegű régi franzstadti dalra. A buszon frontvonalak kialakulása sejlett föl, amikor csoportunk újpesti szurkolói, akik jobbára elől ültek, hangos - Újpest Újpest - kiáltással kontráztak. Ekkor már azok, akik még emlékeztek a második világháborúra – rendszerint sok az ilyen utasunk - igyekeztek gyorsan az ülések alá bújni és ott átvészelni a kitörni készülő vihart. A fedezékbe bújasukat némileg akadályozta a még Budapestről magukkal cipelt irdatlan mennyiségű ásványvízkészlet, melyet az ülések alá spájzoltak be, gondolva a nehezebb időkre. Mielőtt azonban még elszabadult volna a pokol és a fradisták válaszolhattak volna egy – Lila Majmok – kezdetű csatakiáltással, az idegenvezető lélekjelenléte megmentette Párizst a lángba borulástól. – Nézzétek, nincs rajta bugyi! – A harag pillanatok alatt elszállt, és Párizs fölött újból Veronése kékjében ragyogott az ég. A fényvarázslat bűvereje nem csak a buszon hatott. Még Mona Lisa is megfedkezett magáról a Louvre-ban, és többször is rákacsintott az öt fényképező japán turistákra, akik fejvesztve rohantak ki a teremből. Lent a földszinten pedig, ahol Csipkerózsika-álomba szenderült szobrok várják hideg közönnyel az ébredést, a szárnyas bokájú Hermész kiejtette egy pillanatra karjaiból Afroditét, majd sűrű bocsánatkérések közepette még szorosabban magához ölelte. A tátott szájú teremőr miután felső protézise a kövezeten koppant, szégyenlősen háttal fordított nekik. A buszon az ablaküveghez szorított orrok betompultak, a férfiak

mind az eget kémlelték. Katinka éppen az Eiffel torony túlsó oldalára fordult, majd enyhe kanyarral Versailles irányában eltűnt a láthatáron. Az idegenvezető kicsit szégyellte magát, mert Katinkán igenis volt bugyi, annak semleges fehér, már-már szinte a megadást jelző színe egyaránt szimpatikus lehetett volna a zöld-fehér és lila-fehér színekért életüket és vérüket adó szurkolótáboroknak. Korholta magát, mert egyáltalán a feltételezés is sértő volt, hogy Párizsban, egy jó házból való úrilány ne viselne alsóneműt. – Legalább a bugyi helyett azt mondtam volna, hogy alsónemű nincs Katinkán. – Vészhelyzet volt – adott feloldozást magának. – Egyébként is, a drukkerék lehet nem is értették volna meg mi is az az alsónemű. – Belenyugodva a megváltoztathatatlanba, töltött magának a hét és féldecis borosüvegből egy külön erre a célra rendszeresített pohárba, és elmélázott azon, hogy a vörös nedű és a fehér alsónemű is elviselhető színkombinációt eredményezhet. Az átélt izgalmak hatására, feje hátrahanyatlott az ülésen, és már nem tudta eldönteni, hogy valakik tényleg énekelték-e a Felvörösök proletárokat, vagy ezt már csak álmodta.

A busz közepén ültek a szelídek és békességesek. A nyugdíjas Mári néni, akinek egykor lángoló szemsugara mára hunyorgó parázs, takarítással spórolta össze a pénzt, és immáron a harmadik unokáját utaztatja. – Tudja, ha egyszer majd visszajönnek ide az én drágáim párjaikkal, biztosan emlékezni fognak rám. Hol leszek én már akkor?! Örülök, ha jövőre még rendbe tudom hozatni férjem sírját. Emlékei szeme sarkában remegő könnycseppenként folydogálnak. Tétován a zsebkendője felé nyúl, de megáll a keze és a hozzá bújó unokája haját megcirógatja. – Ugye nagymama te sosem halsz meg? – kérdezi tőle csilingelve a busz kicsi kedvence. Gyanús szipogás hallatszik mindkét szurkolótábor felől. Csillagtáj messzeségben harangok dunnyognak. Pali bácsi egész úton a bölcsek nyugalmaival hallgat, megszólalása akár sajtóhír is lehetne. – Anyám halálos ágyán megesketett, hogy jöjjek el ide, ahová mindkét szülőm vágyott. De apámat a lezárt vagon más fele vitte, és onnan nem volt visszaút. Helyettük vagyok itt – túr bele deresedő hajába. Belső zsebéből a szíve felőli oldalról egy hervatag virág repül a Szajnába. Nehéz köd ereszkedett a folyóra.

Az esti világhíradó nagy részét a Párizs fölött repkedő különös jelenség töltötte ki. Veterán űrhajósokat is megkérdeztek a repkedő nőszerű objektumról. A Pentagonban válságstábot hívtak össze, nem volt egyszerű a helyzetértékelés. Fel kellett ébreszteniük az Elnöket, aki már tartotta a tenyerén a szárnyas betétet. – Elakadtunk Bill. Nem tudjuk pontosan, hogy a saját fegyverünkön repült-e fel és tűnt el az a nőszerű objektum, vagy az oroszok már megint beelőztek. Kínát sem lehet kizárni. – Napokig égtek a forródrótok, mígnem Washington, Moszkva és Peking egy időben ugyanazt a közleményt adta ki. A világbékét veszély nem fenyegeti, hologram kivetítési kísérlet volt Párizs fölött. A jelenet része lesz majd a Csillagok Háborúja című film legújabb epizódjának.

Ha különféle szolgálatok ennél is több részletet szerettek volna megtudni, elég lett

volna, megkérdezniük a busz fősofőrét, aki második este meglepetésszerűen abbahagyta az iddogálást a személyzet többi tagjával, és belekezdett a „jaj, de fáj a fejem megyek aludni” strófába. De hogy ehhez minek csapott titokban egy üveg pezsgőt a hóna alá, az csak reggel derült ki. Amerikás Katinka elsőként szállt fel a buszra ahol a fősofőr már ott ült, de kérdését csak akkor irányozta felé a nő, mikor már mind a negyvenhat utas is a buszon ült. Nem tudtuk miért hiszi azt, hogy a sofőrünk nagyot hall, mert kétszer is jó hangosan megismételte. – Akkor ma este is együtt pezsgőzünk nálam, ugye? – Választ nem kapott. – Süket lett volna a kormányos? Nem valószínű, mert akkor minek tett volna ki táblát a busz hátuljára azzal a szöveggel – Ha előzől, ne dudálj, alszik a sofőr!

Kora estére Katinka a szállodában volt és a legnagyobb természetességgel a személyzettel együtt vacsorázott. A legtöbb felé irányuló kérdést elhárította, legfeljebb egy-egy – Ne kíváncsiskodj te kis huncut! Mennyei volt! – hagyta el az ajkát, s közben igéző pillantásokat vetett a fősofőrré. A különféle titkosszolgák még éveken át dolgoztak az ügyön és az aktáikat száz évre titkosították. Bizonyos részletek előttünk is titokban maradtak, de az igazságot sejtettük. Katinka őszinte volt, valóban a Mennyben járt. A vacsora alatt a fősofőr végig szerényen, szemlesütve mosolygott. A hazautazás délelőttjén Pali bácsi a Rue de la Cité sarkán egy kiscsokor virágot vásárolt. – Viszem haza édesanyám sírjára.



*Ady Endre – Párizsban járt az ősz*

*Pataki István***a szép varrónőnél**

tűzről pattant szép varrónő  
mérciskél serényen  
karom hosszát mellbőségem  
s derekam centizve

de amikor eléem kerül  
én is mérem előlről  
sugárhatást delejezést  
s alig kapok levegőt

tűzről pattant varrónőnél  
próbákon jár az eszem  
szabja csak el minél többször  
s vegyen újra méretet

mert változik alkalmadtán  
ha gatyát is rendelek  
egyik szűkül másik duzzad  
bár mindkettő hiteles

egyszer úgyis csak elkészül  
testre szabott lesz minden  
s atillámért viszonzásul  
a mélységét megmérem

**hagyományörző**

*Gellért Gyula, Meleg Vilmos,  
Sipos Béla ezeres uraknak*

hej, az átkos kommunisták  
nádasaink kiirtották  
bujdosó kurucok helyét  
élő várát felperzselték

nem fogott ki a kurucon  
tudta hová kell bújdosson  
szoknya mögé dicstelenség  
ám alája nagy dicsőség

kurucszellem így kap lángra  
él és éltet bujdosásban  
veszélyt jelent a gazokra  
szoknya alól kuruccanva

ezért a sok liberális  
genderedő generális  
nadrágosításba kezdett  
irtva kuruc menedéket

ám a kuruc találékony  
nappal fedi a hajsátor  
és az éjjel leple alatt  
egymással is takarózva

a hagyomány az hagyomány  
éltetni kell a bujdosást  
ketten osztózva a sorsban  
egymásban is bujdokolva  
hej, amolyan kurucosan

## kürtős

szép hölgyem  
meghívom egy kalácsra  
ön meg egy kürtőre  
leszek kürtője őre  
míg sül a kalács  
lehet mohó és falánk  
ne kürtőztesse magát

## ősz leveél

ahogyan angyal száll alá  
vagy fészkére a madár  
úgy lebeg sárgán vörösen barnán  
és úgy érkezik a földre  
miként gyermek hajtja fejét  
az anyai ölbe

## Szentségek

\*

A haza nem ajándék.  
Érte vér hullott, könny, verejték.  
A haza megvéd, éltet.  
Ha életed árán is véded.

\*

A nemzet,  
Mint nagy család,  
Asztalához hív, imával áld.  
Mint jó szülő,  
Mint Isten, a féltőn szerető,  
Utat s jövőt mutat,  
Befogadva a tékozló fiúkat.  
Erőt ad s hitet,  
Hogy megtaláld helyed.  
S bár vérét vették a századok –  
Él, ha te is táplálsz,  
És élni fog,  
Ha soha semmiért  
Meg nem tagadod!

\*

A legnagyobb kincs,  
Mit ránk hagytak az ősök,  
A legidőtállóbb ajándék, az örök,  
A védett, a féltett:  
Szent anyanyelvem,  
Mely szádba csordult az anyatejjel.  
Ezen köszöntöd  
Barátod, szerelmed, gyermeked, szü-  
lőd,  
Mert ezt kaptad örökölni.  
És csak ezen a nyelven  
Tanulhatsz meg Istenül.

## szügyes

\*

gyakran jártam a városba  
forró nyárban télben  
szügyes-bajos dolgaimat  
intézgettem régen

hej, a nyár még ma is forró  
és a tél is fagyos  
csak szügyesem nincsen immár  
intézzesse bajom

\*

rideg nyálkás nyirkos őszben  
nem sűrű köd nyomaszt éngem  
napsütésben vagyok kókadt  
nem láthatom a bimbókat  
bugyoláltan a szügy olyan  
mint kopáran a domboldal

\*

szép szügyűnek bimbója  
tekintetem hintója  
lebegteti ringatja  
kies tájon utazva

hej, a hintó nem nyekereg  
ha nyelvemmel kenegetem  
s megérkezünk mindig oda  
hol varázsol újabb csoda

kátyújában elmerülve  
ringatózom fekve ülve  
onnan semmi el nem húzhat  
foglya vagyok csoda túsza

## társas játék

*csak párosban*

összeillesztjük idomainkat  
ön mozgatja  
én rakosgatom  
így tovább tart  
és izgalmasabb  
az összerakóda  
s fokozható a derű  
míg minden a helyére kerül  
és idomaink bűvöletében  
felsejlik a jövő

## várákozás

az elárvult selyembárány  
mint adventi koszorú  
várákozva reménykedik  
hogyan gyertyámat meggyújtom

Bertha Zoltán

## „Sorsformáló értelem”

*Az erdélyi művelődéstörténész Benkő Samu (1928–2021) emlékére*

Tisztelt Gyászoló, Végtisztességtévő Gyülekezet!

Voltak, vannak, lesznek – mert kell, hogy mindig legyenek – az erdélyi és az egyetemes magyar kultúrának olyan szellemóriásai, akik „égtartó” emberekként, Sütő András szavával „omló egek alatt” is segítenek fenntartani nemzetlétünk és nemzetlelkünk elidegeníthetetlen teljes értékvilágát. A tudós gondolkodó, az akadémikus, a művelődéstörténész, a filológus, a historiográfus, a tudományszervező, a szerkesztő, az Erdélyi Múzeum-Egyesületet, a legendás Téka-kiadványsorozatot (és még mi mindent!) vezéregyéniségként fémjelző Benkő Samu is éppen ilyen formátumú, halhatatlan írástudó személyisége a transzszilván és az oszthatatlan egész magyar szellemiségnek. Velünk volt, és velünk marad – még ha most megtér is azok közé, a Házsongárd pantheonjában, akiknek szent örökségét oly hűséges és felülmúlhatatlan tudományos és spirituális elhivatottsággal értette, őrizte, gondozta, gazdagította.

Enciklopédikus látóköre, univerzális erudíciója, műltfelfedező és eszméleterősítő ambíciója voltaképpen az erdélyi földön évszázadok óta szinte jellegzetes predesztinációként ható értelmiségi és mindenesi magatartásformát, a horizontnyitó polihisztóri elköteleződést emelte újból és folytatólagosan érvényessé. Szakavatottság és ihletettség tökéletes harmóniáját képviselve elevenítette elénk a Székelyföld, Erdély (benne a szülőföldjeként szeretett és megrajzolt „Murokország”), a koraújkori és az azutáni Magyarország történelmének és kultúrhistóriájának olyannyi sorsmeghatározó folyamatát, részletét, eseményét, alakját. Megvilágosító hagyományismeret, példaállító tradíciófelkutatás, mesteri értéktudatosítás, reveláló tanítás dimenzióiban.

Számtalan megkerülhetetlen és korszakos jelentőségű könyve, monográfiája, szép-irodalmi veretességű tanulmány- és esszégyűjteménye: csakugyan mind a „sorsformáló értelem” jegyében és ígézetében született – az egyiknek már csak a címére is utalva. De emlegethetjük a többi is, hiszen ő valóban újragondolt „őrszavakkal” beszélt a klasszikus régi magyar és „erdélyi csillagokról” Szenczi Molnár Alberttől Bod Péteren és Bölöni Farkas Sándoron és Brassai Sámuelen és Kriza Jánoson és a Bolyaiakon át Kemény Zsigmondig és Széchenyiig és Kosuthig és Bánffy Miklósig és Márton Áronig és tovább a kortársakig, az erdélyiség és a kisebbségi helyzettudat változásait és változatait vizsgálva és felmutatva, mindenkor a magyar megmaradásakarát – „haladás és megmaradás” – erkölcsi imperatívuszát követve és tanúsítva. A korszerű magyarságkutatás és a történeti

mélységű rangos nemzeti tudományosság eszmetisztázó és gondolattágító esélyeit teremtve újjá rendíthetetlenül.

Autentikus és önmegbecsülő nemzeti-közösségi önszemlélet, önértékelés az ő életművének a kisugárzása nélkül el sem képzelhető. Mert minden munkájának eredménye már a maga korában is esemény volt – „eredetisége”, „újdomsága”, „megbízhatósága” okán (ahogyan félévszázada Szilágyi Domokos is ezt megfogalmazta); s a Bolyai-kutatásban elért ormok már a lángelme-matematikusokról drámát író Németh Lászlót is lenyűgözték. A hetvenes évek végén megjelent, *„A legszebb élet, amit magamnak el tudtam képzelni” – Benkő Samu beszélgetései Kós Károllyal* című nevezetes kötete pedig valóságos könyv-művészeti remekelés is, Erdély jelkép-emberének csodálatos grafikaival teletűzdelve. Czine Mihály írta róla akkoriban: „Benkő Samut, a nagy készségű művelődéstörténészt szerette a sors: sokszor lehetett Kós Károly közelében”, s ő is „igaz ember, s ugyancsak építő lélek, aki otthon van a ma gondjaiban, s ismeri Erdély köveit is.” És így igazán hitelesen adhatta tovább a hódolatát a fenomen Kós Károly iránt, aki szerinte „az erdélyiséget úgy kapcsolta össze az egyetemességgel, hogy otthont épített még a mókusnak is.” Szinte testamentumként – s ma is mennyire megdöbbenőn és megszívlelendően aktuális próféta üzenetként! – idézi a transzilvánizmus eszmei és sokirányú művészi kifejezés-rendszerét megalapozó mestertől a következő mondatokat is: „Az idővel nem lehet kibabrálni, mint ahogy általában nem lehet a természettel. Felborultak az emberek közötti régi kapcsolatok, és teljességgel megváltozóban van az ember és a természet közötti viszony. Ennek így be kellett következnie. Most már csak az kérdés, hogy okosan tájékozódunk-e és tudunk-e új, a réginél jobb kapcsolatot teremteni emberekül egymás között és a természettel. Az életformában kell megtalálni az emberit.”

Benkő Samu, az ősi erdélyi (marosvásárhelyi, kolozsvári) református kollégiumok neveltje (akinek induló egyetemi tanárságát az ötvenes évek diktatúrája kegyetlenül derékba törte), karizmatikussá nemesedett pályájának mintegy hitvallásaként – s a tudás és az apostoli lelkületű szolgálattétel feltétlen éthoszával – hirdette, mindezzel összhangban, legfőbb célját: „itt, ezen a földön, a történelmileg rendelt körülmények között áldozatot vállalva, a tudományt szolgálni a ma jobbra fordítása és fiaink valamicskével is biztatóbb holnapja érdekében. Ennél kevesebbre nem vállalkozhatunk!” Mert csakis így „lesz olyan Magyarország, amelyre a világ minden szegletéből tisztelettel lehet tekinteni”.

Fájdalommal és főhajtással búcsúzik Tőle most sokak között a Magyar Írószövetség és a Magyar Művészeti Akadémia is, amelynek rendes tagja volt. Vigasztalást kérünk az Úrtól, akiben mindnyájan eleitől fogva bízunk. Legyünk hálások Benkő Samu életéért, példájáért – Soli Deo Gloria!

*(Búcsúbeszédként elhangzott a kolozsvári Házsongárdi temetőben 2022. január 15-én)*

*Bencze Mihály*

## Isten nevében máglyára megyek

Suhanó fákban élet korhad, határtalan a tér,  
Eszmék és téveszmék kérgesednek, zötyög a szekér.  
Nem látlak, árnyad jár mellettem, megfognám a kezed,  
Mennyek helyett a földön kereslek, ruhám viseled.

Évek óta feszítenek a képzetek, s kérdések,  
Választ keresve, elnyűtt testemből sokszor kilépek.  
Most Rómán keresztül a szívembe zarándokolok,  
Megtisztulva megtisztulni, szülessenek új tanok.

Sötét hajam deres tincse, homlokomra redőt fest,  
Égető fény keres, megváltóm óv, ha kell el is rejt.  
Elmulás rőt szele már nem borzol, megvan mindenünk,  
Csillagokra írom fel: „Erős vár a mi Istenünk”!

Szentségek terhét átveszem, vérpiros az alkonyat,  
Európa lángba borul, forr a bosszú s indulat.  
Fegyverem a tiszta szó, éjjeli csendben zokogok,  
„Erős vár a mi Istenünk”, telihold is felragyog.

Megtartó anyanyelv tűzében érthetőbb az ima,  
Krisztus nyomában járj, ez az egyetlen medicina.  
Az elmélet, a világ zord faláról visszapattan,  
Tévelygő lelkek bozótja visszhangzik, ég a katlan.

Csípős hideg szorongat, szellő pirosítja arcom,  
Tűzzel - vassal vallat a gonosz, hitem fel nem adom.  
„Itt állok, másként nem tehetek”, a császárt se bántom,  
Isten nevében máglyára megyek, én Luther Márton!

## Nézem az arcodat

Nézem az arcodat, de csak álarcodat mutatod,  
S közben, az én féltett gondolataimat lopkodod.  
Tiltva voltál nekem, mindig látni vágytalak Nyugat,  
Pénz nincs, hát stoppolok, minden úri kutya megugat.

Mit hordasz álarcod alatt, mit takar a sok festék?  
Milyen vagy, békeszerető, haragtartó, s az esték  
Milyen tükröt takarnak, mi az, ami láthatatlan?  
Van-e még szívedben oly hegycsúcs, ami járhatatlan?

Hideg szél éles sorokat vág lelkemben, már deres,  
Kálvín szénásszekere is roskadozik, s egy heves  
Szerelmespár dallama csónakázik a tavon,  
Múlt árnya a jelennel egybecseng, a fehér havon.

Itt lenn még tombol a nyár, lepkeszárnyon suhan felém,  
Mintha angyalokkal érkezne, köpenyt terít elé.  
Újra fáj minden perc, reformáció egy pillanat,  
Égő gyertyák füstje száll, gránit emléke itt maradt.



*Szindbád utazásai – fametszet*

*Káliz Sajtos József*

## Örökre velünk maradsz

*In memoriam Csoóri Sándor*

Negyven muzsikás szívszorító  
mezősségi siratója szólt csak,

és pörögtek, hulltak a rögök  
a testedet rejtő koporsóra...

Telik évre év, és árvaságra  
jutva csak botorkálnánk báván.

De a szellemiséged velünk van,  
most is őrizőnk vagy a strázsán.

Te, a Kárpát-haza vigyázója  
– ki mindvégig érettünk égtél –

láttad a veszélyt, ami itt köröz,  
mint a zsákmányt kereső karvaly...

S amíg vaksin tettük a dolgunk,  
nem sejtettük, mekkora baj van.

Ám a tőled kapott zöld ág: a remény  
éltet, biztat, és a néped így megél. –

S ha nincs is, ki a helyedre állna,  
hitet, erőt adsz a megmaradásra.

## Éveim a 'tábornoki' szemlén

Mint jó bakák, itt állnak éveim  
sorba' mind a hetvenketten.

Tavaly még hetvenkedtem  
– bele is tört a bicskám!

Mindig is cudar a sors:  
az orrodra pöccint...

Ne csodálkozz  
a fricskán.

Tüzem lohadóban

Már nem lángolok, mint régen...  
Csak füstölgök magamban...  
De jószágos Isten!  
Mit kezdjek  
e füsttel!?

## Töprengés

A bolond ősz meg a tél is  
csak bajt hozott rád.

Mit tartogat a tavasz,  
magadhoz térsz, megéledsz?

Vagy ketté törsz,  
mint a vénhedett nád? – –

## Istenek kegyeltje

Mindenik férfi  
legbelül érzi:  
ő maga szép Adonisz. –

S míg a napjaid  
gondtalan telnek,  
szemébe kacagsz a szélnek –  
szállsz vele bárhova visz...

Ám nyarad múltán  
a levelek hulltával  
rád szakad hamar a baj.

S már soha nem lesz  
életed csendes,  
nyugodt, mint volt még tavaly:

oly szép a napvilág,  
mégis az alvilág  
foglya leszel. – –

Hacsak Aphrodité  
sanyarú voltodra föl  
nem neszel,

s Zeusznál közbenjár:  
élesszen téged már...  
S érezd a tavaszt,  
hogy' tündököl!



Kosztolányi Dezső: Akarsz-e játszani

*Pozsgai Györgyi***Tűzvész**

Milyen különös...  
Óriási kataklizmát átélve is  
apró emlékek  
jutnak el szívemig.  
Miközben az óriás gerendák  
perzselődve kísérteties  
hangokat hallatnak,  
felvillannak a soha  
nem múló képek.  
Beomlik a katedrális  
teteje, huszártornya  
végleg eltűnik...  
Szemem előtt peregnek  
a régi képek:  
a bejárat kőszobrai  
imára kulcsolt kézzel,  
faragott domborművek  
krisztusi szenvedéssel,  
a gyermekkórus  
visszhangzó éneke,  
a rózsablakok  
égi tekintete.

**Csend***Cseh Károly emlékére*

Csupán a patak  
trillázik kövek közt  
botladozva.  
A hang láthatatlan  
útja telefonomig.  
Régi húsvéti emlék.  
Barátom szavak nélküli  
üdvözlete.  
Vajon hol vagyok?  
A város kész  
disszonancia.  
Talán képzeletem  
odaröpít, ahonnan  
elindul felém  
a csend égi hangja.

## Az ősz színei

Hunyorgó napban  
aranylanak a lombok.  
Hívnek messziről...

\*

Lángol a juhar...  
Nap színezte felhőben  
mozdulatlan múlt

\*

Alkony – izzó érc.  
Vakítón csorog alá  
rideg vas-éjben.

\*

Megfagy a csillag.  
Gőzöl és fémmé dermed  
a képzeletem.

## Megenyhült éjszaka

Szelíd az éj,  
megérint egy levél;  
halkan zümmögő emlék.  
Halványodik  
szemem lázadása.  
Elbújik a fény,  
félálmu szendergésem  
folyók elúszó ezüstje;  
hullámokban tükröződő  
visszfény.

## Szeptember végén Nagykovácsiban

Vörhenyes lombok közt  
megbújnak a rózsák.  
Ringat az égbolt,  
távolí tájak kapuja  
nyílik a szívben –  
megbabonáznak a  
színek, lázasan  
pillognak a bogyók.  
Sötétedik...  
A kapuban halott rigó;  
elmúlás fekete követe.

*Simek Valéria*

## Időtlenség

*(Zs. I-nek)*

Lélegző, virágzó utak  
partján jársz.  
Vissza az otthon felé.  
Kutyaugatást szaggat  
a szél. Benned fészkel a  
dél megterített asztala.  
A port küszöbödиг hordják  
a szelek. Alattad jár az  
árnyék. Kilincsedен érzed  
kezed remegését, egy régi  
pillanat közeledtét.  
Almahéj-teád illata asztalodon.  
Szótlanul ülök melletted,  
mintha megbocsátánál  
valamit. Időtlenség szavai...  
A szobában megérint a  
kályha melege, mint egy  
ölelés. A nagy csendben az  
égő fahasábok halk  
duruzsolása hallatszik.

## Hallgatás

Délutáni némaságba tévedt  
ez a novemberi nap. Ez a  
hosszúra nyúló alkonyat.  
Éjszakám kulcsra zárva,  
a hajnal kivet az ágyból.  
S a természet befogja a szám,  
mert reggelre havazik, szakad a hó.  
Itt a hallgatás mesél.

## Borospince

*(Szüleimnek)*

Borospincék alatti dűlőn  
lépdeltünk, lüktető ciripelésben.  
Szerettük volna felépíteni a  
lebontott öreg falakat, és  
benneteket is, mozdulataitokat,  
lépéseiteket, amilyen örömmel  
egykor elkészítettétek.  
Látni arcotokat, mikor fiatalon,  
szegényen, merészek voltatok.  
Életetek egy vallomás volt.  
Veletek és velünk is elfutott  
már a nyár.

## Visszavágyom

Megtanultam újra élni, és  
nem váltam el ezektől a  
bakonyi domboktól.  
Ahol az idő színes fonalakról  
mesél, összeköti a szabadság,  
fiatalság színeit, jókedvét  
hozza. Varródobozomból  
piros, fehér, zöld, tarka  
gombokat, kicsiket és nagyokat.  
Visszavarrhatót és visszagombolhatót  
a régi és az új között.  
A hómezőben apám lovának  
csengőjének tovaszálló hangját  
hallom. Ahol a hópelyhek  
apró örömökkal tüntettek ki.  
Gázolok az újban, a változásban,  
és visszavágyom a régít.

## Urbán Péter beszélgetése Pósa Zoltánnal a Mítoszok és ikonok című tanulmány- és esszékötetéről

*Pósa Zoltán József Attila-díjas, többek között a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjével kitüntetett író, költő, irodalomtörténész több mint harminc önálló kötettel és szinte ugyanennyi díjjal rendelkezik. A 2020-as online könyvhétre három könyve is megjelent (Mítoszok és ikonok tanulmányok, Széphalom Könyvműhely, Trianon – versek, esszék, Coldwell Kiadó, Péterek és Júdások, elbeszélések, Coldwell Kiadó). A Mítoszok és ikonok című esszé-, tanulmány- és kritikagyűjteménye a Pósa Zoltán életművét gondozó Széphalom Könyvműhely kiadásában látott napvilágot. A könyv úgynevezett hézagpótló alkotás, a magyar irodalom újabb kori keresztény, nemzeti vonulatáról ad egyedi panorámát.*

– Gáspár Ferenc, a *Pósa Zoltán, akinek nyitott könyv az élete* című monográfia szerzője is a műfaji sokszínűség nagymesterének hív téged. A Mítoszok és ikonok cím is elárulja, hogy a legújabb kötet híven illeszkedik a sokágú életmű egységet teremtő vezérfonalához, a keresztény hithez, a nemzet, a család iránti elkötelezettséghez. Ha megengeded, tegeződnénk, hiszen évtizedek óta ismerjük egymást, s voltunk a *Magyar Nemzet* szerkesztőségében közvetlen kollégák is, így mesterkelt lenne a magázódás. Hogyan alakult ki nálad ez a nem éppen trendi világnézet?

– A mítoszok és ikonok című könyvem két nagy egységből áll. Az első, a Mítoszok című kötet rész első esszénovellája Az egyetlen mítosz, amely számomra maga a valóság címet viseli. Benne a sokszor megújult, naponta megküzdött hit stációit írom le ám a református keresztyén hit életművem egészének is vezérmotívuma, ahogy ezt korábban már a *Búvópatak* két antológiájában is kifejtettem, legutóbb Farkas Judit mikrofonja előtt. A keresztény hit, a hitvesi hűség és a gyermekszeretet, a hazaszeretet, az emocionális introverzióknak is hívott próza és versírás, s a racionális introverzióknak becézett tanulmány, esszé, kritikaírás képezik nem csak az életem, hanem az életművem szellemi iránytűjét is. Így hát az egyetlen mítosz, ami számomra a valóság, a keresztyén hit a Mítoszok és ikonok című új könyvemnek is vezérfonala

Konkrétabban immár az első esszére térve: a Megtérés négy felvonásban című dolgozat arról vall, hogyan váltam magánemberként református hitét teljes mellszélességgel vállaló, templomjáró emberré, részben ifjúkori stigmatizáló negatív traumák, részben az elhivatottságot erősítő pozitív, meghatározó élmények,

nem kis részben a nagyszülői, szülői vallásos nevelés hatására. Ám a neveltetéstől, a tanult vallásosságtól bizonyos mértékig függetlenül mindenki számára perdöntő, lényegesen meghatározó, Istentől megérintett fordulat a teljes megtérésé. Azé a pillanaté, amikor a Szent Háromság, a Teremtő Atyaisten, a halhatatlanságot nekünk visszaszerző, visszaadó Fiúisten és a vigasztaló Szent Lélek a szívünkbe költözik, Innentől életünknek zsinórmértékévé válik a mózesi kőtáblákba foglalt ószövetségi tízparancsolat, amelyet Jézus két főparancsolatban is összefoglalva erősített meg: Szeresd a te Uradat, Istenedet. Szeresd a te embertársadat, mint tenmagadat. Kifejtem többek között, hogy az első öt parancsolat az Istenszeretetről, a második az emberszeretetről szól, s valójában, ez a két dolog egymás nélkül csonka, hazug. Aki azt állítja, hogy csak a Szent Háromságot szereti, az embertársait nem, az kijelenti, hogy csak a Teremtő a fontos, a Teremtményt akár gyűlölhethetjük is. Ebbe a kategóriába tartoznak a farizeusok, akik ragaszkodni próbálnak a törvény betűjéhez, de mivel személyesen senkit sem szeretnek embertársaik közül, előbb-utóbb a személyes Istentől is elfordulnak, ki saját képmására teremtette az embert. Aki csak a törvényt fetisizálja, maga számára is észrevétlenül szegi meg a főparancsolatokat. Először a másodikat: szeresd felebarátodat, mint tenmagadat. Ám azok, akik nem szeretik az Istenképmáshordozó embert, előbb-utóbb a személyes. emberarcú Istentől is elfordulnak, megszegik az első parancsolatot is, s megfeszítik naponta a Fiúistent, mert nem ismerik föl benne az Istenfiút.

Ám ugyanilyen hamis, hazug az ateista csonka hitvallása is, ki állítja, hogy elég az embertársainkat és a teremtett világot szeretni, hiszen tökéletesen abszurd és értelmetlen azt kijelenteni, hogy csak a patakot szereti, a forrást, ahonnan a patak vize felfakad, elutasítja, vagy tagadja. Az effajta gondolkodó elkezd fetisizálni a fejlődést, a gyarapodást, a fizikai, lelki gazdagodást, s előbb-utóbb odajut, hogy ellenségnek tekint minden hívő embert, mint az öncélú, az ember ellen forduló fejlődés, gazdaság, ipar, a transzcendencia nélküli üres tudomány fő ellenségét. S innen már csak egy lépés, és az embert, az Isten képmást is elkezd utálni, marad számára egyedül a dezantropomorfizált teremtett világ, a környezet. Idáig silányulnak azok a környezetvédők, akik szembeállítják a természet örvényeinek szolgai követésével ignorálják, elutasítják az emberi méltóság, az emberi élet védelmével. Őket hívjuk méregzöldeknek, vagy sötétzöldeknek is, akik például úgy akarják védeni a faunát és a flórát, hogy hagynák a vadállatokat, a ragadozókat az ember ellen fordulni, természetvédelem ürügyén. S az életveszélyessé vált fákat sem hajlandóan kivágni, Az effajta ember végül már a törvényt is elkezd gyűlölni és a bűnt a mindenható szabadság nevében védelmezni, szükségesnek tartani, afféle fiók Robespierre-ré, Károlyivá, Kunbélává, Hitlerré, Sztálinná, Rákosivá, Breznyevvé, Kádárrá, Grósszá, Némethmiklóssá, Hornná, Gyurcsánnyá válnak. Az ilyen ember előbb utóbb kiirtani való ellenségnek tekinti mindazokat, akik

nem az ő elveit vallják, s ugyanoda jut végül, mint az embergyűlölő farizeus, aki csak magát szereti. A megtérés négy felvonásban című írásban levezetem, hogyan válhat a hitetlen, az ateista humanista, az öncélú szabadságszolga a hétköznapiakban is a három legkárosabb eszmerendszer, eszmesátán: a nemzeti, a nemzetközi szocializmus és a baloldali liberalizmus manipulált eszközévé.

Arról sem hallgatok: kimondva könnyűnek hat, hogy mostantól kezdve a Biblia lesz életem iránytűje. Ám mindazért, amit ez jelent, a megtért, hívő embernek is naponta meg kell küzdenie. Ebben az értelemben én a vallásos nevelésem és a soha nem lankadó hitem ellenére is jóval később tértem meg, mint a feleségem, Barna Márta, akit a szülei azon túl, hogy megkereszteltették, nem részesítették különösebb vallásos nevelésben, ám sokkal hamarabb tért meg, igazult meg nálamnál.

– **Jól sejtem-e, hogy azok közé a gondolkodók közé tartozol, akik vallják, hogy mi vagyunk a keresztény Európa hagyományainak megteremtői és őrzői is?**

– Valóban a tradícióra térve, a Hun és magyar őskeresztény vallás és mitológia című dolgozatomban négy alfejezetében elemzem Arany János *Buda halála* című eposzát, Komjáthy István *Mondák* könyve című regényét, Lezsák Sándor *Attila fia, Csaba királyfi* című drámáját és Jankovics Marcell *Fehérlófia* és az *Ének a csodaszarvasról* című filmjét. Az első alfejezetben Arany János legragyogóbb műve, a *Buda halála* című eposzt és a tervezett töredékben megmaradt Csaba-trilógiát veszem górcső alá abból a szempontból is, hogy a magyar ősvallás teljes egészében azonos a kereszténységgel és a hunok nem csak hogy közeli rokonaink, hanem mi magunk vagyunk Hunor, Magyar, Bendegúz, Keve, Attila, Csaba hunmagyar leszármazottjai. A hun magyar ősvallás monoteista és Szent Háromság hívő, híven követi a Tízparancsolatot, békeidőben az ellenség megölését is gyilkosságnak tekint. Arany János Attila és a hun-magyar birodalom hanyatlását azzal is magyarázza, hogy Attila elkezd hasonulni ahhoz, ami ellen harcolt egész életében: a zsarnok római birodalomhoz, s a politeista pogányság poligámia bűnét is elkövette. Szervesen kapcsolódik e gondolatokhoz a *Mondák könyvéről* szóló tanulmányom is. A Felvidékről elszármazott Komjáthy István, gyermekkorunk szeretett, agyonhallgatott, 1990 előtt csak egyszer kiadott mitikus regényremeklése megvalósítja Arany János álmát. A rövid életű író regényben dolgozta föl a magyar eredetmondakincset, a szájhagyományban és a lejegyzett mesékben megőrzött naiv őseposzt prózában teremti újjá. Tanulmányom eme második részében Komjáthyt méltatom, kitekintve a Botond című mondakötetére is, arról sem hallgatva, hogy e művekben 1990 előtt a hatalom a szovjet elnyomásra való példázatos utalás és a történelmi Magyarország, NAGY MAGYARORSZÁG, a Szent Korona országa apológiájának megvalósulása utasította el, 1990 óta pedig a finnugrista lobbi igyekszik ma is agyonhallgatni a rekonstruált őснаiv eposzt, Megjegyzem, a finn lobbi a pártállami időkben is a

hatalom kiszolgálója, s maga is nagyhatalom volt. A harmadik őstörténeti jellegű tanulmányegységem (*Csaba, a békeidők győztese*) Lezsák Sándor *Attila fia, Csaba királyfi* című drámáját elemzi. Lezsák ebben a kis remeklésében megtalálja a *Mon-dák könyvéből* is hiányzó láncszemet Attila birodalmának széthullása és a második a sikeres honfoglaló hunmagyarság története között, Arany János töredék-tervének megvalósításával. Csaba királyfiról Komjáthy leírja, hogy ugyan legyőzi az áruló, félig idegenvérű, germán Aladár hitszegő, nyugatbarát hunokból és jöttment, migránsokból összegányolt gyűlevészhadát, de sajnos pirruszi diadalt arat. Népe megfogyatkozott, így árva hunjaival fölvágtat Isten birodalmába, de ma is látjuk őt a Tejút Csillagösvényén, s mindig segítségünkre siet, ha bajba jut a magyar nemzet. Lezsák leírja, hogy mi is történt a valóságban. Csaba királyfi a maradék népével, az őshonos kelta- hun-magyar csapatokkal már nem tudná megtartani a Világ Rámájának Aranyos szegletét a jöttment szlávokkal szemben. Ezért visszatér Magna Hungáriába, az uráli őshazába, Korezmiába. Ráébred, hogy sajnos kevesen vagyunk ahhoz, hogy visszavegyük azt, ami a miénk, a velünk azonos kelták és Attila birodalmát, de ébren tartja keresztény zarándoklatokkal Székelyország és Pannonia egységének őshitét népében, amely majd megvalósítja Álmos és Árpád vezetésével a honfoglalást. Ez alig burkolt utalás arra, hogy soha nem nyugodhatunk bele a trianoni stigmákba, várni kell, míg megerősödünk, s visszavegyük azt, ami mindig is a miénk volt. A negyedik őstörténetet és kereszténységet azonosítva elemző dolgozatom Jankovics Marcell mitikus animációs remekléseiről prelegál, melyek Arany, Komjáthy, Lezsák munkáinak filmbeli ekvivalensei. Az elemzésem fő tárgya Jankovics Fehérlófia című filmje, amely Hollywoodban elnyert egy, a film számára konstruált, egyszeri díjat, az Oscar díjkiosztó Los Angeles-i Filmakadémia Minden idők legjobb animációs rajzfilmje díjat még olyan időkben, amikor az Oscart és a filmakadémiát még nem járták le a baloldali liberális maistreamre áthangolt bírák, mint itt és ma. Jankovics filmjei a tradicionalizmus, a keresztény hit és nemzettudat vizuális himnuszai – a köteteiről nem beszélve. Filmjei a vizualitás, a mozgó kép eszközeivel interiorizálják a néző tudatába azt, ami megmenthet bennünket a multikulturális káosz apokalipszisától. Nem véletlen, hogy őt is próbálják a liberalizmus ügynökei tüzzel-vassal kiirtani a köztudatból.

– **Ahogy dédnagybátyádat, Pósa Lajost is, Nemde bár nagy merészségnek számított az is, hogy a rokonságot a Kádár korban is vállaltad?**

– Róla vall a kötetben két dolgozatom is. (Egy tanulmány: *A család és a nemzet mítoszáról* – Pósa Lajos halálának századik évfordulóján emléknapot tart a Felvidék, 2014 július 1-én, valamint egy esszénovella: *A család és a nemzet mítoszáról* – Esszénovella Pósa Lajosról). A Nemesradnóton (korábban Radnót) tartott emlékünnepekre írtam egy harmadik előadást: *Pósa Lajos NAGY MAGYARORSZÁG és felvidék dalnoka és Pósa Zoltán, Trianon vándora* címmel, amely az idei másik

két könyvemben, a *Trianon* című vers és esszégyűjteményben, illetve a Péterek és Júdások című elbeszéléskötetben jelent meg)

Pósa Lajost, a magyar gyermekköltészet megteremtőjét, az első zseniális gyermek folyóiratok megteremtőjét, először a gazdag támogató híján hamar megszűnt szegedi Jó barát, majd a budapesti gyermek és ifjúsági folyóirat etalon, Az én újságom megalapítóját is próbálta eltüntetni szinte száz százalékosan az irodalomtörténetből a kommunizmus és a kollaboráns szakma. Dédnagybátyám 1914-ban bekövetkezett halála után a lap szerkesztését folytatta Gaál Mózes, majd Altay Margit (olykor Altainak írta nevét, máskor Altaynak) 1945-ig. Az aljas kirekesztés semmitől sem riadt vissza, például Ady Endre személyes harag és féltékenységgel motiválta lekicsinylő megjegyzésének idézgetésével, majd avval, hogy az *Én újságom* szerkesztését próbálták Benedek Eleknek tulajdonítani, akit Pósa Lajos csak barátságából tüntetett föl a lap impresszumában társzerkesztőként, valójában a lapnak állandó szerzője volt, de a szerkesztésben soha nem vett részt. Az én újságomat 1956-ban próbálták a forradalom napjaiban újjáindítani, de nem volt rá idő. 1987-ben én indítottam be a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadóban, ahol két évig, öt szám erejéig küzdöttem azért, hogy a lap ne csak a kiadó propaganda folyóirata legyen, ám mielőtt éppen emiatt is és a Nagy Imre újratemetésén vállalt rendfenntartói feladat elvégzése miatt leváltottak és eltávolítottak volna, de 1989-ben a *Film Színház Muzsika* meghívott főmunkatársnak, ahol a feleségem, Barna Márta is dolgozott. Szerkesztőtársam, Csokonai Attila próbálta legalább Móra klublapként *Az én újságomat* továbbvinni, ám a baloldali liberális vezetőségévé vált kiadó megszüntette a már csak nevében Móra Kiadó lapját. Ahogy már említettem, dédnagybátyámat eleddig három nagy írásban, egy tanulmányban és két esszénovellában idéztem meg, közülük kettő a *Mítoszok és ikonok*ban, egy pedig a másik könyvheti könyvemben, a *Trianon*ban jelent meg.

A két esszénovellában mesélek 2014-as találkozásomról őseim szülőhelyével, Nemesradnóttal, s megörökítem azt a heroikus harcot, amelyet unokatestvérem családja, Pósa Homoly Erzsó, a *Muskátli* és a *Felvidék.ma* című kiváló felvidéki folyóiratok főszerkesztője és férje, unokaöcsém, ifjabb Pósa Dénes, a Radnóti Református Gyülekezet világi főgondnoka, unokabátyám, idősebb Pósa Dénes és rokonom, Pósa Judit, Pósa Éva, Pósa Sándor, Pósa Irma folytatnak a szlovák nyelvtörvény árnyékában Pósa Lajos szellemiségének ébren tartásáért. E lapoknak 2020 óta állandó szerzője vagyok. S az első egység záró tanulmányában egy méltatlanul keveset emlegetett kiváló, partiumi származású drámaíró, regényíró, költő, az 1995-ban, hatvankét évesen elhunyt Páskándi Géza életművét elemzem. (Az 1956-os ellenállás Angelusi mítoszáról és a kommunizmus sátáni antimítoszáról. Az abszurd létezés színeváltozásai a diktatúrában – Gondolatok a húsz éve, 1994-ban elhunyt Páskándi Géza regényei, drámái, versei, esszéi nyomán)

Értelemszerűen úgy is emlékezem meg róla, mint 1956 szellemiségének erdélyi, majd anyaországi ébren tartójáról, a zsarnokságról és a kisebbségek elnyomásáról szóló drámapéldázatok teremtmőjeként közismert íróról (*Vendégség* – Dávid Ferenc, *Szekértől elfutott lovak* – Péchi Simon, *Tornyot választok* – Apáczai Csere János). Ám kevesen emlékeznek a regáti, Duna deltában található salciai román kommunista megsemmisítő táborról szóló remek nagyregényeire (*Árnyékfejtők, Sírrablók*), a *Beavatkozás* című álkrimi-példázatra, a verseire, az esszéire. Igyekszem teljességre törekvő gyorspanorámát nyújtani e különleges életműről, a filmre kívánczó regényekről és a remek drámákról, amelyeket hasonlóan Jókai Anna, Csurka István, Hernádi Gyula, Gyurkovics Tibor, Oláh János, Lezsák Sándor drámaihoz, szinte teljes mértékben igyekszik kitörölni a baloldali liberális kánon és a mélységesen lezüllött, tüntikéző diákok háta mögé búvó előregedett, valódi teljesítményre képtelen színházi szakma a nemzeti köztudatból.

– A könyv második nagy fejezete, az *Ikonok* a címhez híven emblematisz pályatársakról, mások mellett Jókai Annáról, Mezey Katalinról, Oláh Jánosról, Hernádi Gyuláról szóló dolgozatokat tartalmaz, kik úgy alkotnak a keresztény spiritualizmus jegyében, hogy nem idegen tőlük a műfaji kísérletezés sem. Összebékíthető-e a tradicionalizmus és a formabontás?

– A kötet második szegmensében jelenkori irodalmunk ikonikus alakjainak életművét elemzem, de természetesen jelen vannak a nemzeti mítoszainkról, a család mítoszáról, a nagy hazáról, NAGY MAGYARORSZÁGRÓL, kis hazáimról, (Debrecen, Budapest, Balatonföldvár, Székelyföld, Hévíz, Nemesradnót) az 1956-os forradalom és szabadságharc pozitív (Páskándi Géza, Erős Kinga-esszé), a spicli világ negatív mítoszairól (Szemadám György esszéregényéről, Kelemen Erzsébet gótikus regényéről, Petőcz András köszöntő és az ős-JAK), a magyar történelemről (Gáspár Ferenc esszé, Komjáthy István tanulmány). Továbbá ikonikus elhunyt példaképekről: Arany János, Pósa Lajos, Hernádi Gyula, Gyurkovics Tibor, Fekete Gyula, Jókai Anna, Oláh János, Csontos János. Élő ikonokról: Mezey Katalin, Serfőző Simon, Lezsák Sándor, Jankovics Marcell, a magyar-bolgár Doncsev Toso, a lengyel-magyar Sutarski Konrád, s közben beszélek az 1956-os forradalomról, a Kádár korszakról, a Kilencekről, a Hetekről, mitikus és ikonikus korokról és alkotóművészekről.

Nos, vegyük sorra azokat az említett alkotótársakat, kiknek életművét, vagy egy-egy művét górcső alá vettem a címből kiindulva. Azaz, kifejtve részletesen, hogy egy-egy személyiség, vagy mű melyik mítoszhoz kapcsolható és ki-minek az ikonja? Jókai Anna a spirituális realizmus és a keresztény elhivatottság ikonikus alakja volt életművének pártállami korszakban megjelent etapjában és 1990 után is. Az író – szándékosan használok ezt a szót, mert elegendem van a feministák-ból is – úgy lebegtettem át nagyregényeinek (*Napok, A feladat, Jákob lajtorjája, Ne*

*féljete* stb.) világát a szellem birodalmába, hogy megmarad realistának. Ám a *Godot megjött* című dramatikus regénnyel azt is megmutatja, hogy nem idegen tőle a formai kísérletezés sem. Úgy keresztény, hogy föltárja a világ sátáni oldalait is, novellistaként, esszéistaként, költőként, drámaíróként. Hernádi Gyulával, (kidől korábban három kötetet is megírtam, illetve összeállítottam) kapcsolatban a mi nemzeti, keresztény táborunkban is sokan fogalmaznak meg ellenérzéseket, mivel szürrealista nyelvújítóként és egzisztencialistaként fordult szembe a hatvanas-kora hetvenes évek szocreál kánonjával, (Kiáltás és kiáltás, A péntek lépcsői, Sirokkó). Ám amikor a baloldali liberális kánon az üzenetmentességet kezdte hirdetni a hetvenes nyolcvanas évektől haláláig kísérletezően realista szerkezetben üzent a hatalomnak, a szocializmusnak és a baloldali liberális áldemokráciának is, megérezve az idegen befolyások veszélyét a magyarságra. Verseiben pedig egyértelműen keresztény. Azaz, világéletében szemben úszott a kánonokkal. Gyurkovics Tiborról a költőről és a drámaíróról megjelent még életében néhány elismerő írás is, az én tollamból is, jómagam ezúttal a groteszk létezés különleges bájának föltárójaként elemzem Gyurkovics kevésbé ismert prózaepikai munkát.

A kötetbeli megjelenés sorrendjéhez alkalmazkodva, Mezey Katalin életművéről úgy vallok, hogy belső párbeszédet folytat költőként, íróként a lélek templomában. „A test már nem a lélek temploma / Inkább szegényes albérleti szoba, s ha vékony falain sikoltozás / hallatszik át, a rendőr vigyáz / nehogy még időben be kelljen nyitnia”. Kevés hasonlóan hiteles, szike éles megfogalmazását olvashattuk annak, hogy a lét alapvető metafizikus konfliktusát, az elmúlással történő szembesülést nem kerülheti el autentikus gondolkodó.

Mezey Katalin azon viszonylag kevés íróhoz tartozik, akik mernek közvetlenül is reagálni a közelmúlt, a jelen történéseire, Többek között arról ír költeményt, hogyan verte le Gyurcsány Ferenc 1956 ötvenedik évfordulójában másodsorra is a forradalmat. Regényeiben, novelláiban közvetlenül is megjelennek a félmúlt és legújabb újkor gondoljai a lélektani realizmus égisze alatt (*A kidöntött kerítés*, illetve *Levelek haza*). S arra is kitérek, hogy a kiváló író-költő megteremtette az egyik legjelentősebb könyvkiadót, a Széphalom Könyvműhelyt, amely számos alkotónak – többek között e sorok írójának is felívelést, folyamatos jelenlétet hozott 1990 után (Hamvas Béla, Várkonyi Nándor, Karácsony Sándor, Kilencek, Jókai Anna, Csontos János, Miklóssy Endre, Baán Tibor stb.). Mezey Katalin sajnos néhány éve elhunyt férje, Oláh János író költő és a Kilencek költőcsoport (Mezey Katalin, Győri János, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Péntek Imre és az elhunytak, Oláh János, Rózsa Endre, Utassy József) legendás antológiája, az Elérhetetlen föld címadó verse Oláh János költeménye hazánkról, melyben élünk, s amelynek megigazulása olykor megvalósítható, mások elérhetetlen álomnak tűnik. Oláh János *Közel, Visszatérés* című szürreális regénykettőse és novellisztí-

kája (*Száműzött történetek*) példázza, hogyan békíthető össze a tradicionalizmus és a formabontás. S arról sem feledkeztem meg, hogy vázoljam a Magyar Napló című folyóirat jelentőségét, amely Oláh János 1994-es főszerkesztősége óta vált áper egyes magyar irodalmi folyóirattá, melynek hagyományait híven folytatják munkatársai, barátai. Az erkölcsös lét váteszeként írok Fekete Gyuláról, ki az eszéiben és a hatvanas évek egyik legfontosabb és jelentősebb realista regényében, Az orvos halálában nem csak a kádári falurombolás negatív hatásait mutatja föl, hanem elsők között érzi meg, hogy a keletről jött szocialista internacionalizmus és a nyugati globalizáció egy töről fakad, s az utóbbi azért veszélyesebb, mert a vörös internacionalizmus durva úthengerét már mindenki észreveszi, ám a nyugati globalizáció alattomos kigyójának sziszegése halk, szinte észlelhetetlen, marása pedig halálos. Fekete Gyula érdeme, hogy a GYES a szocialista diktatúrában megvalósulhatott, ezt a hagyományt újította föl a FIDESZ-KDNP kormány.

Költőként totális képet mutat föl a magyar élet látomásvalóságáról, a szocializmus és a baloldali liberális áldemokrácia rombolásáról Serfőző Simon egyetemes rangú, páratlanul erőteljes költészete, amelyet hitelesen tár elénk az Arcunk az ég című kötetremeklés, Serfőző gyűjteményes verskönyve. Erről a mindmáig teljes ikonikus Serfőző panorámát magába foglaló remek kötetről leírom, hogy megmutatja: Serfőző Simon fiatalkori lírája ugyanolyan érett, egyedi, mint a jelenkori, a kései versek. S beszélek Serfőző barátairól, harcostársairól, a másik népi-nemzeti költőcsoport, a Hetek (Ágh István, Buda Ferenc, Serfőző Simon, s az elhunytak, Bella István, Kalász László, Ratkó József, Raffai Sarolta) jelentőségéről. E csoport, akár a Kilencek már nem csak a létező, hanem az eszmei szocializmusra is nemet mondott. Serfőző Simon e könyvével mindenki számára nyilvánvalóvá tette, hogy korunk legjelentősebb lírikusai közé tartozik.

Személyes gyászomról sem hallgatva állítok emléket egyik legjobb barátomnak, a jeles, nálam fiatalabb, korán távozott Csontos Jánosnak, ki nem csak – nem is kis időeltolódással bár, de – debreceni egyetemi campus-társam író, költőtársam, kritikus kollégám, hanem apró szünetektől eltekintve 1991 óta kollégám, közvetlen munkatársam is volt kisebb ideig a Pesti Hírlap, több mint tíz évig a Magyar Nemzet szerkesztőségében. Csontos János költőként létrehozta a Szonettregénnyel a világirodalom egyik formái, manierista rekordteljesítményét is. Íróként, számos kis próza, tárcakötet (*Apróza, Karnevál* stb.) után megírta az Angyaldeameron című önéletrajzi ihletésű szintézisregényét is, amelyet egy triptichon első részének szánt, ám a korai halál megakadályozta a terv valóra váltását. Ez utóbbi azért szomorú veszteség, mert Oláh János egyik publicisztikájára hivatkozva, ő is azon írók közé tartozik (Jókai Annával, Oláh Jánossal, Mezey Katalinnal, Temesi Ferencsel, s Oláh János dolgozata szerint velem, e sorok írójával, s másokkal együtt,) akik a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek lecsupaszítottan li-

mitált valóságábrázolású parabolizmusa, majd az üzenetmentes posztmodernitás kultuszának kártételei után visszaadják a prózának az üzenettel teli formabontás és a teljes társadalmi panoráma-teremtés létjogát – hogy válaszoljak a kérdésed második felére is. S ehhez a vonulathoz szervesen kapcsolódik dr. Kelemen Erzsébet költő, író, irodalomtörténész, mesterpedagógus életműve is, kinek elhivatott, mélyen keresztény, katolikus költészetének szellemiségéről híven tanúskodnak verskötetei-címei is: Violoncello, Enged Uram házad közelébe.

Ugyanakkor ő jelenkori költészetünk egyik legmerészebb is, képversei (Napkelte) kiállítási anyagként is hitelesen szólnak. Ez a szelíd tónusú, formai szempontból dúsan kísérletező költészet békésen megfér a Teleki Pál dráma (*Getszemáni magány* – dráma Teleki Pálról két felvonásban) merészségével és a spiclivilágot is hitelesen megidéző drámával (*Happy birthday!*). Az üzenet, a hagyományhűség és a kísérletezés szimbiózisának jegyében két nagy, nemzeti avantgárd kísérletezőről, Papp Tiborról Testet öltött szavak. Papp Tibor vizuális költészete és L. Simon Lászlóról (*A szöveg testén túl*. L. Simon László lineáris és vizuális költészete) írt monográfiát. A kötetben az Itt ragadt lélek című remek gótikus regényét elemzem, amely a misztikus kalandregény, a lélektani horror eszközeivel idézi meg a mindennél rettenetesebb kommunista haláltáborok, a Gulág, az ebesi, a hortobágyi kommunista láger lélek és testnyomosító poklát, s hogy addig nincs bocsánat a bűnösök számára, amíg nem hagyják magukat legalább néven nevezni. S mert aki nem kér bocsánatot, az miért is kapjon? Az ötvenes évek fasiszta kommunizmusa után következik könyvemben a világtörténelem legtisztább nemzeti fölkelése, az 1956-os forradalom és szabadságharc mítosza Erős Kinga író, irodalomtörténész *Szavakban lobog – Írók az 1956-os forradalomban* című interjúkötete elemzésekor. A kötet írója az előszóban elmondja, hogy tizenhárom olyan íróval készített interjúbeszélgetést, kik részt vettek a népfölkelésben. A nap huszonnegyedik órájában vagyunk e tekintetben, sikerült ezeket az ikonikus hősokeket, Ágh Istvánt, Buda Ferencet, Ferdinandy Györgyöt és másokat szóra bírni, (köztük az azóta elhunyt Bertók Lászlót is). Okos kérdésekkel sikerült egymástól olykor gyökeresen eltérően, máskor hasonlóan vélekedő írókat olyan kérdésekről is véleményre készíteni, amelyek perdöntőek, (például az egyik legellentmondásosabb mártír, Nagy Imre miniszterelnök esetében.) Erős Kinga hitelesen szólaltatta meg a forradalom még életben lévő, ikonikus íróalakjait.

A forradalom mítosza és ethosza után szükségszerűen beszélek barátom, Szemadám György 1990 előtt hozzám hasonlóan agyonhallgatott író, képzőművész *Háromperhármasok* című könyvéről. Közös vesszőparipánk, hogy az első rendszerváltoztató kormánynak a sok közül az egyik nagy mulasztása volt, hogy nem nevezte néven a spicliket, a kommunistákat, a munkásöröket, a diktatúra láthatatlan ökleit, a Kádár-rendszer működésének motorjait, Ennek is köszönhető, hogy úgyannyi-

ra vérszemet kaptak, hogy ők nevezik diktatúrának a keresztdemokráciát. Szemadám könyve szerint is, a Szovjetunió és a Vörös Hadsereg mellett a kilencszázezer MSZMP-tag, az ötvenezer munkásör és a negyedmillió (250 ezer) besúgó tudta működtetni az 56-os népfölkelésben halálos sebet kapott kommunizmus is még harminchárom éves látszat halott állapotában is. S kábé ugyanennyien szavaznak még most is a baloldalra. Az író-képzőművész a nagy negatív kommunista anti-ikonok felmutatása mellett ugyanakkor megmutatta azt is a saját életútjának föltárásával, hogy lehetett tisztességesen is élni, habár nehezebben, mint ha kommunisták, munkásörök, háromperhármások lettünk volna. Lezsák Sándorról (ahogy Oláh Jánosról és Pósa Lajosról is) két esszém is szól, a már emlegetett Csaba-dráma mellett a *Nagyapa a bőröndben* című groteszk népszínművéről is írtam egy elemzést. Ez a drámai remeklés arról vall, hogyan él tovább Erdélyben, a Partiumban és Romániában 1990 után is Ceaușescu szelleme. Arról sem hallgatva, hogy a megvásárolt egykori szekus ügynökök most mohamedán migránsokat telepítenének az elüldözött, kiirtott erdélyi magyarok helyére. (Magyarán, Trianon mítoszáról ebben a könyvben is vallok, bár, ahogy már említettem volt e kötettel egy időben látott napvilágot a Trianon című verses, esszéketem a Coldwell Kiadó gondozásában.)

Két olyan alkotótársról is megemlékezem, kik két nemzetnek is ikonikus művészei. Az egyik Doncsev Toso író, költő, a magyar anyanyelvű és bolgár apanyelvű reneszánsz alkotó, ki Krúdy Gyula sokszínű, időjátékot folytató prózai örökségének egészen másként alkotó újjáteremtője Doncsev Toso. Doncsev Toso életének első hetven évében volt budapesti bölcsészhallgató, a Bolgár Tudományos Akadémia aspiránsa, a FIDESZ meghatározó kisebbségpolitikusa, a *Haemus* című folyóirat alapító szerkesztője, a Nemzeti Etnikai Kisebbségek Kerekasztal elnöke, aki korábban a Magyarországi Bolgárok Egyesülete székházának igazgatójaként volt Magyarországon a bolgár kultúra szószólója, 2011. május 1-től 2014 nyaráig pedig a szófiai Magyar Kulturális Intézet igazgatójaként vált Bulgáriában a magyar kultúra á per egyes terjesztőjévé. Ám ő mindenekelőtt mindig is író volt és lesz, aki tisztában volt azzal, hogy keresztény, polgári világnézete miatt a Kádár korszakban úgy sem publikálhatna szépíróként egy sort sem. Így ebben a minőségében 2006-ban debütált az Ica néném elátkozott boldogsága című kötettel. Másik remeklése, az Egy bolgár valomásai Doncsev Toso breviáriuma, olvasókönyve, mely szellemi irányítúként segít eligazodni egy minőségi szempontból megkerülhetetlen életműben.

Az első kötet bemutatóján Lévai Anikó úgy elemezte Doncsev Toso életművét, hogy írásaiban életre kelnek elmúlt korok, jelenük fényei és árnyai, s megszemélyesülnek még az élettelen tárgyak is. A másik nagy kétnyelvű ikonunk, Sutarski Konrad, alias Konrad Sutarski, kinek *Lengyelország és Magyarország Európa védelmében* című kötetéről írtam elemzést. Sutarski a jeles költő, kinek édesapja a katyni mészárlás áldozata volt, számos versben és esszében ír a két nemzet,

Lengyelország és Magyarország rokon fátumáról, bennünket is sanyargatott tatár, török, német, szovjet, s most együtt sanyargatna minket Brüsszel és az Európai Unió is. Sutarskí legújabb kötetében a magyarországi trianoni ország csonkításáról és annak lengyel megfelelőjéről, a történelmi Lengyelhon két részre szakításáról ír. S arról, hogy egyik nemzet sem kapta meg még mindig az elégtételt, miközben mindig is a kereszténység védőbástyái voltunk.

Forrongó időket idézek meg a Petőcz András, a *VERS/Z/Iók és a JAK markáns alakja* című dolgozatban is, egy fejezetet nemzedékünk forradalmaiból. Similis simile gaudet. AZAZ, HASONLÓ A HASONLÓ(K)NAK ÖRÜL. Petőcz András, József Attila-díjas, Babérkoszorús költő, író, irodalomtörténész, kritikus, tanár és e sorok írója negyvenötödmagával számít a klasszikus József Attila (JAK) és VER/S/ZIÓs nemzedék markáns képviselőjének. Azokról a nyolcvanas évek elején nagyrészt már csak idézőjelesen fiatal, jórészt harmincöt év körüli írókról beszélünk, kiknek életében robbanás-szerűen intenzív szellemi és lelki életút összehangolódást indított el a VER/S/ZIÓK – formák és kísérletek a magyar lírában című 1982-es antológia, amely a Magvető Könyvkiadó és a József Attila Kör edíciójában látott napvilágot. A KLASSZIKUS JÓZSEF ATTILA KÖR (JAK) akkor még minden tehetséges, lázadó, harmincöt éven aluli (s néhány beépített nem-lázadó, MSZMP-katona, vagy ügynök) fiatal, idézőjelesen fiatal, megkéssett írók soraiba fogadott a hatalom nagy riadalmára. Mi voltunk a Magyar Írószövetség (akkor, 1990-ig Magyar Írók Szövetsége) önállósult junior tagozata, s a valódi ellenzékiek, akkor (1982-ben) a legfiatalabb volt közöttünk a 2020. szeptember 4-én éppen hatvanegy esztendősen Petőcz András. Természetesen, a múltidézés mellett beszélek Petőcz András avantgárdként indult, mára klasszikussá vált költészetéről, erről tanúskodik A macska visszatér című mívesen közérthető verskötete S arról, hogy hozzám hasonlóan, egy klasszicizáló regénytrilógiában a migráció apokaliptikus veszélyéről sem hallgat. (*Idegenek, Másnap, Aysa*)

S végül, nem hallgatok barátom, Gáspár Ferenc életművéről, kit akár neoklasszikus történelmi regényírónak is hívhatnánk. 1957-ben született, 1993 óta folyamatosan jelen van irodalmunkban, kortársi és történelmi távlatú opusokkal is. Előbbire jó példa a pengeélesen telitalálatos, az abszurditás határát ostromlóan groteszk *Ördögvár* című regény, amellyel elnyerte a *Magyar Napló* 2007-es, mai magyar témára kiírt prózapályázatának egyik különdíját. (*Az Ördögvár és vámpírangyal* című 2018-as kötetben a díjazott regénnyel együtt látott napvilágot a szerző tizenhét erőteljes, mai tárgyú elbeszélése is.) Témánk szempontjából elsődleges Gáspár Ferenc markáns, magas színvonalú életművének vezérhajója, a jelentős közönségsikert is kiváltó, 2001-ben elkezdett történelmi regényfolyam. Ebben írónk műfaji és gondolati szempontból is a legnehezebb alkotói magatartást választja: létező, közismert történelmi hősök lélektani szempontból tökéletes megjelenítésére vállalkozik erőteljes

írói ihlettel, gazdag fantáziával, eredeti, költőien burjánzó stílussal. Tudatosan törekszik arra, hogy a történelemoktatásban elhanyagolt, illetve elnagyoltan jelenlévő korokat és hősöket jelenítse meg úgy, hogy könyvei az ifjúság és a felnőttvilág számára is élvezetesek, érthetőek és átélhetőek legyenek, híven igazodva a közelmúltban elhunyt klasszikus írónk, Csukás István ars poeticájához: a gyerekeknek ugyanúgy kell írni, mint a felnőtteknek, csak jobban. Írónk is ezt teszi, sűrű atmoszférát teremtve varázsolja olvasóit az Árpád-ház leányágából eredeztethető Anjouk (*A strucc vére, A strucc terjeszkedik, A strucc halála*), a Hunyadiak (*A holló felrepül, A pogányokkal táncoló, a Holló napba száll*) korába. Ezek a művek megvalósítják a klasszikus jelszót: használnak és gyönyörködtenek.

– **A könyv szerkesztője, Baán Tibor utószava szerint a *Mitoszok és ikonok* hatalmas, irodalmi és irodalompolitikai összefüggéseket is föltáró anyagot ad közre. Jól látom e, hogy ezekben a dolgozatokban a kádárizmusból átörökölt hivatalos kánonhoz képest másfajta értékrend körvonalazódik?**

– Baán Tibor ezt írja a *Mitoszok és ikonok* című könyvheti kötetemről az utóhangnak szánt mini esszében: „A mű egységét (vallomás, esszé, tanulmány között) a szerző mélyen megélt és megszenvedett Istenhite és ebből fakadó értéktudata határozza meg. Múlt és jelen ebben a szemléletben nem különül el egymástól, hanem feltételezi egymást, s így az önkényes, preconcepciós kánonképzéssel szemben az értékfolytonosság eszméjét hirdeti. Így válik izgalmas oknyomozássá az Arany Jánostól napjainkig ívelő tanulmányfolyam, amely többek közt a diktatúra présében élt alkotók műveit elemezve már egy új irodalomtörténet felé mutat. (Olyan, mintaadó, a korszakot fémjelző alkotókra gondolok, mint Páskándi Géza, Hernádi Gyula, Jókai Anna, Oláh János, Fekete Gyula és sorolhatók a nevek.)

Pósa Zoltán hatalmas, irodalmi és irodalompolitikai összefüggéseket is feltáró anyagot ad közre, ráadásul a személyesség hitelével igazolt közvetlen stílusban: valóban eligazítja az olvasókat a korszak labirintusában. Talán túlzás, hogy irodalomtörténetet teremtettem e könyvemben, hiszen egyrészt író vagyok, költő vagyok, akiből a primer életművének 1985 előtti teljes, 1990-ig tartó részleges leltára, leállítása csinált kritikus muszáj Herkulest. Ám úgy érzem, hogy ezeket az irodalomtörténeti, kritikai munkákat akkor is megírtam volna, ha nem kényszerítenek kritikus, irodalmi újságírói pályára, hiszen ezt a megszeretett munkát 1990-től szinte napjainkig folytatom, kényszer nélkül. Ahogy már utaltam rá, Hernádi Gyuláról írtam szakdolgozatot, a parabola filmszerűsége, avagy a film parabolaserűsége – Hernádi Gyula regényei és Jancsó Miklós filmjei alapján címmel, amely 1972-ben jelent meg néhány példányban a Kossuth Lajos Tudományegyetem és a KLTE magyar intézet könyvtárában. Majdnem helyből elfogadták doktorinak, de ezt az egyetemi pártbizottság nem engedte. 1990-ben e dolgozatot továbbfejlesztve jelent meg egy monográfiám (öt éves pártállami aszalás

után) az Akadémiai Kiadó Kortársaink sorozatában, amelyben egy átfogó, korszakoló irodalomtörténeti fejezet szól az intellektuális prózáról és egy másik fejezet az egzisztencializmusról, amitől ugyanúgy prüszköltek az elvtársak, mint a par excellence szépirodalmi munkáimtól. Kimondhatjuk: ha nincs rendszerváltozás, mindmáig egy könyves maradok, az 1984-ban megjelent *Ama török* című, nagy botrányt okozó regényemmel.

Visszatérve az irodalomtörténészkedéshez, 2006-ban napvilágot látott a *Tipp Cult* és az *Alexandra Kossuth-díjas írók* című (azóta megszűnt) sorozatában a Hernádi Gyula című könyvem, s mintegy száz közös, vers-prózai, irodalomtörténeti kötetnek vagyok társszerzője, azaz, irodalomtörténeti munkásságom recesszív, búvópatakszerűen szakaszos. Életművem vezérhajója a részben fióklétre ítélt, illetve megjelent 30 önálló (nem társszerzői) kötetnyi próza és vers. Ebben a 2020-as új kötetemben, a *Mítoszok és ikonok*ban esszék, tanulmányok, kritikák szerepelnek, tehát nem nevezhető par excellence irodalomtörténetnek. Ám mégis, a valódi irodalomtörténet valóban szükségképpen szól az irodalmi művekről, s nem azoknak az irodalmároknak a maga mutogatásáról, ön-fitogtatásáról, kikről Márai úgy ír, hogy ők afféle irodalmárok. Az írók és a valódi kritikusok az irodalomért, az irodalmárok az irodalomból élnek, s akkor is élősködők, ha valóban tehetségesek – vallja Márai. Jómagam, valóban 1971-től 1974-ig, majd harmadfél éves, a kritikai munkáimra is kiterjedő embargó után, 1977-től mindmáig azért vettem górcső alkotótársaim munkáit, hogy megtaláljam azokat a valódi értékeket, amelyek részben a múltban, nagyobb részt az én kortársaim közül megfelelnek annak, amit én főértéknek érzek az irodalomban és a filmművészetben. (Dédelgetett tervem, hogy a mintegy négyezer szakkritikámból összeállítok digitálisan egy rendhagyó irodalomtörténetet, ha kapok rá lehetőséget.)

Summa summarum, a *Mítoszok és ikonok* huszonegy elemzett (és számos pozitív példaként emlegetett) író életművétől, illetve önmagamtól íróként, költőként, esszéistaként azt várom el, hogy akár hagyományos, akár rendhagyó formavilágon belül, de a földi életünket a maga teljességében, annak angelusi, azaz menygyei és diabolikus, infernális, azaz sátáni, pokoli szféráit egyaránt megmutassa. Ám úgy, hogy a mennyei birodalom felé vezető út mellé tegye le a voksát. Az általam megáhitott irodalomtól azt is elvárom, hogy mutassa föl a létnek azt a követhető, keresztény, nemzeti, családcentrikus alternatíváját is, amelyhez képest még erősebben lelepleződik le a kommunista és baloldali liberális, multikulturális káoszvilág hitványsága. Ám még azt is hozzátenném kicsit önironikusan, azokat megnyugtatta, akiket elijesztene kiváltképpen fiatalkori műveim stílusának, szerkezetének bonyolultsága, túlzott cizelláltsága. A *Mítoszok és ikonok* esszéiben nem csak közérthetően, követhetően, hanem mindenki számára átélhetően tárom föl azt az értékrendet, amit íróként, emberként követni kívánok.

*Wilhelm Ottó*

## Szent István utolsó imája

Mennyei királynő  
gyónni jöttem hozzád,  
ne takard el orcád,  
fogadd gyarló szolgálád.

Hittem-e eléggé  
fiad igaz útját,  
irány mutatóját,  
szeretetből példát?

Ellenséget öltem-  
bűn-e ez, vagy szükség?  
Használtam hatalmam –  
mar a keserűség.

Levedlettem-e már  
a gőg öntelt kéréget;  
tetteimről mit vélsz:  
hívság, bűn, vagy érték?

Egész életemben  
vívódtam magammal,  
hogyan ki utam szabja:  
ördög-e, vagy angyal?

Ma már nem álmodom,  
már kijózanodtam,  
nem hevít a tettvágy,  
szenvedély nem lobban;

pislálkol a gyertyám-  
számot kéne vetni;  
ideje a mentség  
köntösét levenni....

Őseinknek hitét,  
példáját tagadtam;  
bizalmamba inkább  
idegent fogadtam...

Nimród és Atila  
tagadva követlek,  
kiknek a Nap-Isten  
alapja hitüknek –

Nekem Isten a Nap,  
fényes és teremő –  
Mindegyikünk hite  
égiektől függő,

mert a hívő ember  
ha dönt: égre tekint,  
szolgálja a törvényt,  
elfogadja a kint....

A Tejút kapuján  
áradt ide lelkünk,  
hogyan a Teremtőtől  
feladatot leljünk,

általunk nyújt példát  
s kér a Mindenható:  
„Ember, ne árts másnak,  
ne légy bűnre hajló!”

Mennyei királynő  
most, utamnak végén  
közvetíts fiadnak  
míg tiszta az elmém:

Krisztus volt a példám,  
egyháza eszményem,  
nemzetem a sorsom –  
ezekért ítéljen.

## Bazilika alapító levél

Atyám és ti, őseim  
csillagok közt éltek,  
megszabtátok az utam  
míg közétek térek;  
küldetés és szolgálat  
az Igazak sorsa  
s Mindenható Atyánknak  
hűségükkel foglya;  
követi a regulát  
ki a hitben fényt lát  
s míg áldoz a jelennek:  
jövőnek nyújt példát.

Ezért úgy határoztam  
legyen itt egy szent hely,  
ahol találkozni tud  
égi lény és ember.

Ki nekünk Jézust szülte  
Boldogasszony anyánk  
árassza a szeretet  
áldását mireánk,  
Mennybe emelt Szűzanya  
hívónek: oltalom –  
az ő dicséretére  
szülessen itt templom,  
magasztalja a nevét  
kőből s hitből ima  
és itt leljen biztatást  
kinek példa: fia.

Ez a méltó hely legyen  
országomnak szíve,  
itt tegyék a koronát  
királyok fejére;

itt lobogjon az öröm  
menyegzőik napján  
s aki már uralkodik  
döntsön népe sorsán;  
igazlátáskor kapjon  
égi sugallatot  
s nyugalmost itt leljék  
meg a zarándokok...

És, ha lelkem visszaszáll  
Teremtő Urához:  
csontjaimat itt vegye  
a föld be magához....

*Szakolczay Lajos*

## A grafika eleganciája

*Ürmös Péter művészetéről*

*(Névjegy, adatokkal)*

Ürmös Péter (1956) Pápán született, Pécsen szerzett rajztanári diplomát. Tanulmányok: Salzburg (litográfia), Budapest (kolorisztika, színdinamika, építészeti formatervezés, számítógépes grafika). Családi indíttatás révén – nagyapja, idős Ürmös Péter (1879–1925) festőművész volt, és jogász édesapja ugyancsak rajzolt – már korán eljegyezte magát a művészettel. Kiváló mestereknél tanult, többek közt Pápán A. Tóth Sándornál és Heitler Lászlónál, Pécsen Soltra Eleménnél. Salzburgban Werner Otte vezette be a litográfia titkaiba.

1986 és 1988 között elvégezte a dr. Nemcsics Antal (aki ugyancsak egyik legfőbb mestere volt) vezetésével indított Színdinamikai és építészeti formatervezői szakmérnöki szakot a Budapesti Műszaki Egyetemen. 1989-ben Rómában, 1998-ban Milánóban (Europeo di Desing), 2012-ben Budapesten ösztöndíjas. Számtalan külföldi és itthoni konferencián vett részt. Szervezésben, előadások megtartásában elsőrangú. Tanárként lelkiismeretes munkát végzett. Publikációi a színdinamika körétől a kisgrafika megannyi kifejezőmódjáig terjednek. Több mint félszáz egyéni kiállítása volt; Magyarországon kívül Dániában. Litvániában, Lengyelországban és Németországban is.

*(Hagyomány, műveltségélmény, utazás)*

Talán fél éve is van, hogy Ürmös Péter több mint száz kicsi és nagy grafikai lapját forgatom. Elsőbben ami érdekelt: művészetének mi a titka? A vonal létélménnyé való válása? A bravúros technika (linó- és fametszet, rézkarc, litográfia, akvatinta stb.) révén kifejezett „külső” és „belső” világ szépirodalmi teljességigénye, többször a reneszánszra visszautaló fény-ittassága? A mérnöki szem pontossága? Főképp az ex librisek tekintetében a sűrítés jellemrajzként való visszaadása? Az Európa-utazásokban meglett, fokozatosan erősödő önkifejezés magabiztossága? Mindez együtt.

S ezen kívül az otthonosságérzésnek valaminő etikai rangra való emelése. Amelybe a családi hagyomány ápolása éppúgy beletartozik, mint a közösség, a haza iránti munkás alázat. Talán történelmi bűvárkodásnak is mondhatnánk, ahogyan édesapja hadifogságban készült rajzait – visszaemlékezésével együtt – közzé tette (*Dr. Ürmös László rajzai az orosz hadifogságban* – Pápa, 1998, Jókai Mór Városi Könyvtár).

Evvel nem akart mást, mint megmutatni: a sokszor iszonytató körülmények között is működik az erkölcs. Amely a dokumentum-lét erősítésével, a vallomásnál magasabb szinten, csaknem vádbeszédként is olvasható. A cigarettapapírra készített 6×9 cm-es rajzok, a barakklet zsúfoltságát (egy-egy barakkba 500–800 fő volt belezsúfolva), fojtogató levegőtlenységét és némelykor kesernyés humorát visszhangozva – *Foksányi tiszti tábor, Uszmány: 1945 Karácsony a mi szakaszunknál, Voronyezsbe indulás előtt, Kályhaépítés, Zúg cipészde Uszmányban* stb. –, bizonyos szabadságdallamot helyettesítő, jól helyettesítő kiáltások: a megmaradás törvényszerűségét hirdetik. Hiszen a Dnyeszer, a Dnyeper, majd a Don folyó hídjain átvonuló sereg – csak két és fél év múlva érkeztek (már aki meg nem halt) haza – minden lépésével a töretlen hitről tanúskodott.

Tehát az apának és a nagyapának (akivel együtt művészként többször kiállított) nagyon is fontos – lélekerősítő – szerepe volt abban, hogy a képek között felnövő és eszmélkedő ifjú, minő arany gyermekkor!, azt a pályát válassza, amelyre már sülvényként késztetést érzett. Ha a nagyapa a művein szereplő adriai, velenicei városrészletekkel az idegenben való tanulás-töltekezést, vagyis európaiságát hangsúlyozta, az unoka hogyné választotta volna egyik életcélként az utazások és bolyongások révén megszerezhető növekedést mint a rajzi vonal által meghatározott karakteres világmagyarázatot.

Az érés fokozata, noha a korai grafikák sem érdektelenek, jól látható az életművön.

A több mint negyven évvel ezelőtti indíttatás ugyan a természetvédelemben, a zöld mint téma körüli igényes gondolkodásban ölt alakot – ezt az időszakot a linómetszet uralja –, ám a feszes szerkezet, a diagonális szerkesztés (*Terra Madre* – 1983, *Madárfészek* – 1984) és a vertikális osztottság drámája (*Űr-hajó-törés* – 1983) túllép a központi sugallaton, s így a grafikai lapok szépségfaktora összetettebb mint elsőre gondolnánk.

Noha a linótechnika teremtette foltérzékenység egyes illusztrációknak is sajátja – egyikben a küzdelem dinamikája testesül meg (*Zrínyiász – Radvoj és Juranics*), a másikat a csaknem absztrakttá lett figuralitás élteti (*Ady: Héja-nász az avaron*), a harmadikat a vertikális alakhalmozás teszi érdekessé (*Kosztolányi Dezső: Akarsz-e játszani*), míg a *Szinbád utazásai* című fametszetet a groteszk hölgyarc és a női láb kelleme –, nem egyedüli Űrmös ilyesféle „kitekintése”, hiszen nem egy ex libris és emléklap, megannyi műveltség-történeti adatot közölve, szintén evvel a módszerrel él (*Móricz Zsigmond Társaság, Szentendre; Zrínyi Miklós 1620–1664; In memory of Bulgakov; Széchenyi emléklap; Vasné Tóth Kornélia*). És kitűnő linómetszetek, a foltélményen átlépve szinte rajzi-vonal érzékenységgel (a részletekre ugyancsak ügyelve) avatják az utazásokat megörökítő látványvilágot kultúrtörténeti-építészeti csodává. A műveltségélményből kinövő grafikákon nem nehéz

észrevenni a belső indíttatásból fokozatosan kicsúcsosodó élményt. Se szeri, se száma az ilyen grafikai lapoknak (*Salzburgi dóm; Moszkvai tornyok; Venezia – mindhárom 1993*).

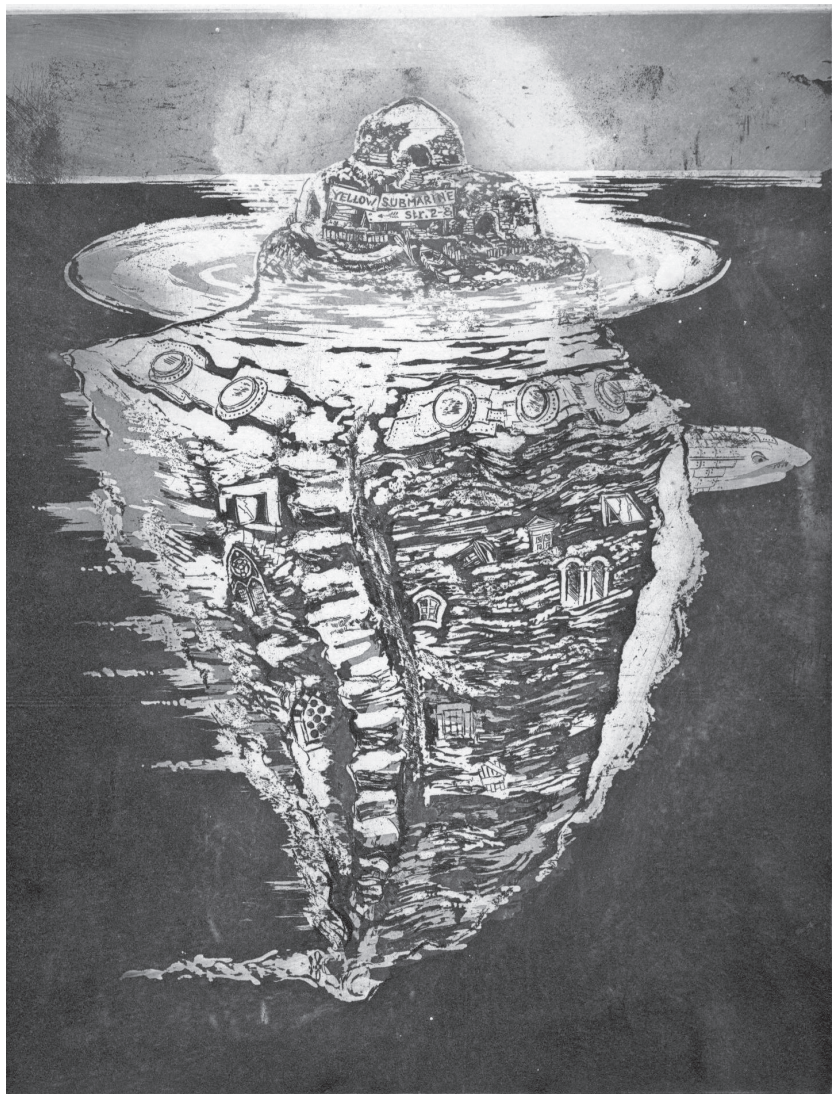
Ürmöst a rézkarctechnikája (rézkarc, akvatinta), pontosabban az evvel a megidézéssel létrejövő, gyakran a színélményt is fókuszba emelő elegancia (lélekemelő pontosság) egyenesen lenyűgözi. Szívesen rándul ki a mítosszá (is) emelhető életérzés területére – *Emlék (1993), Csigaház (1995), Csillagközi üzenet (1996)* –, ám városképei az építészeti látványt szinte személyes hangú vallomássá emelik. Mindőjüket, nem árt ismételni, az elegáns vonal-vezetés, az időbarangolásokban a korszakokat is megőrző (néhánykor egymásra montírozó) hallatlan érzékenység jellemzi. Ebből a szempontból szinte nincs is különbség az egyes nyomatok között (*Limburgi kolostor – 2011, Városkapu, Toscana – 1999, Via Roma – 1997, Rue Strasbourg – 2008, Német udvar – 2019, Turkui katedrális – 2020*). Egy-egy esetben valaminő „történet” élénkíti a városképet (*Szerenád, Velencei történet – mindkettő 2011*).

Az életmű egyik, ha nem a legfontosabb sarkpontja a könyvjegy. Ezekben a nem egy külföldi díjat is eredményező ex librisekben a művész kitombolhatja magát. A kicsi, sokszor bélyegnyinél alig nagyobb terület sosem akadály, hogy a grafikusművész fantáziája valósággal szárnyaljon. Most nem említem a *Kisgrafika* (folyóirat, társaság) körüli áldozatos tevékenységét, sokkal inkább ex libriseinek hangulati tökélyére hívnám föl a figyelmet. Nem véletlen, hogy ezeknek a kis remekeknek is a technikai sokarcúság a velejárójuk (linó- és fametszet, rézkarc, litográfia).

Természetesen sokszor a megrendelő kéri a „téma” kifejtését, a bravúr itt is elengedhetetlenül szükséges. De ha saját kútfejéből táplálkozik, a megannyi rajzi ötlet csaknem jellemrajzzá áll össze. Elég legyen csak a Paolo Tiezzi, a Herbert Schwarz, a Dr. Szij Rezső, a Dr. Gombos László, a Solti László, a Dr. Augusztinovicz Fülöp és a Vasné Tóth Kornélia nevére készített ex libris megemlézése.

Nem véletlen az életműben eme műfaj kitüntetettsége, amit az is bizonyít, hogy Ürmös Péter, aki tizenhét éves korában alkotta meg saját ex librisét, eddig több mint háromszáz könyvjegyet és kisgrafikát készített. Érdemes ideidézni az Országos Széchényi Könyvtár munkatársának, az ex libris tudós kutatójának, Vasné Tóth Kornéliának egyik tanulmány-részletét. „Ürmös Péter ex librisein latinos műveltségének és olasz tanulmányútjainak is köszönhetően megelevenedik a reneszánsz, a humanizmus kora. Felidéződik például a 15–16. századi Aldus Manutius velencei humanista, nyomdász és kiadó, az Aldine Nyomda megalapítója portréja és nyomdászjelvénye. A 16. században működő Gerardus Mercator flamand térképész, a modern térképészet mestere arcképét a földgolyót tartó titán, Atlasz alakja egészíti ki. Ürmös Péter több ex librisén a rézkarc technikát akvatinta eljárással egészítette ki, ezzel érve el különböző tónusú, árnyalt, foltszerű hatást.”

Az egyik vele készült interjúban a kérdező arról érdeklődött, hogy mi Ürmös Péter hazafiságának a lényege. A pontos válasz egyúttal saját maga rajzolta jellemkép is. „Röviden fogalmazva, a közösségért végzett munka, de nevezhetjük szolgáltatnak is. Tudásunk legjavát adva kell hasznára lennünk annak a közösségnek, amihez tartozunk. Ezt belső motivációtól hajtva és nem pedig köszönetet várva kell végeznünk.”



*Csigaház – rézkarc, akvatinta (1995)*

Deák-Sárosi László

## A pozsonyi csata

907 – eposz, 60/1. és 60/60. énekek

### 1. Dicsérő ének

Magyarok és testvérek!  
Dicsérjük az ég és a föld,  
Látható és láthatatlan,  
Tűz, víz s minden lelkes állat  
S nemzetségek teremő urát.

Azt, ki minket oltalmaz  
Ősi földön s vándorlásban,  
Kárpátok közt s Szkítiában,  
Békében és háborúban,  
Pajzs előttünk s közöttünk, ha kell.

Világító fényesség,  
Mert vezette Hunort, Magort.  
Hun és magyar nép sarjadott  
Vérükből s alánokéból,  
Csodálhatta ezt a nagy világ,

S félték Attila királyt,  
Pedig Bendegúznak fia  
Jólétet és bizodalmat  
Hozott ránk és minden népre,  
Kikben él a hit s az igazság.

Ó, de nem minden örök.  
Háborúság, viszálykodás,  
Színlelés és ármánykodás  
Szállt a Földre s eleinkre,  
Hogy megeddze azt is, kit szeret.

Népünk újra sarjadott,  
Istenünknek hála érte:  
Csaba királyfinak vére,  
Avarok, székely vitézek  
Védtek meg az ó- és új hazát.

Három lett az igazság:  
Hatalmunk turullal fogant,  
Emese méhéből áradt  
Nagy folyója új országnak,  
S megszülte nekünk Álmos vezért.

Fia Árpád és Kurszán,  
Seregük a győzhetetlen,  
Kavarokkal<sup>1</sup>, székelyekkel,  
Napnyugaton, napkeleten,  
S örök lesz köztünk e szövetség.

### 60. Hálaadó ének

Magyarok és testvérek!  
Üstengrinek adjunk hálát,  
Diadalra vitt most minket  
Pozsonynál a frankok ellen.  
Győzött velünk most az igazság!

Jó szomszédság, szövetség,  
Ki volt nekünk Arnulf császár,  
Ám vele a mérég végzett,  
S képmutatók követték őt,  
Mint a kevély érsek, Theotmár,

<sup>1</sup> Kabarokkal, de az újabb történeti kutatások szerint a kabarok helyes megnevezése *kavarok*.

S véle bajor hercegek,  
Kikhez tapad Kurszán vére,  
Farkasáldozatnak képe,  
Kik vezérünk törbe csalták,  
S nem titkolják ezt a krónikák.

Mennyi bűn a bosszúért!  
Nem kérdeztük Istenünket,  
Vittek minket indulatok,  
Megszokás és földi törvény,  
S harcra harc jött, mind több háború.

Ránk támadt Lajos király  
Birodalmi seregével,  
Szergiusznak áldásával,  
Hogy kiűzzön országunkból,  
Álkeresztény Európából!

Háromszoros erővel  
Jöttek, mint Nagy Károly császár  
Egy évszázaddal korábban.  
Megsemmisítettük őket  
Istennek s Árpádnak hadával.

Elesett itt Theotmár,  
Luitpold és Sieghard herceg,  
S tizenkilenc bajor főúr.  
Megírják-e a krónikák?  
Megőrzi ügyis az énekünk.

Tudja meg a nagy világ,  
Míg csak magyar él e Földön,  
Ide ellenség ne jöjjön,  
Országunk itt fog virulni  
Ezerszáz évig és még tovább!



*In memoriam – Bulgakov*

Csatáné Bartha Irénke

## Ősi gyökerekbe, fénybe kapaszkodó hittel

– Emlékezés Farkas Árpádra –

Farkas Árpád Erdővidék szülötte, a hegyek, az erdők barátja, a Hargita-i táj szerelmese, a székelyek szószólója. „Suvadásos dombok, vízmosásos szemek és árnyak kísértették, kísértették végig az úton „a türelem partjain erdőtüzek égtek, de az „ősök szép arca foszforeszkálva világított, hogy fiaik megeljelezzék az utat hazáig.” (Apáink arcán) Azon a tájon „áldottak hitekkel, álmokkal az esték”, s hallgatva az Anyák dajkáló énekét, „a gyermekek lelkében marad egy darabka kék ég”. A költő összerakja őseit „virágból és sárból, „egy marék homályból meg sok fénysugárból”. Sokat köszönhet nekik, mert megtanították „óvó szeretetre, szépséges, tiszta szerelemre, dérről, derűvel mindig fényre állni, szívdobogásnyi csöndben ismét egygyévalni.”; „Áttetsző-könnyű szőlőszem vagyok. / Bőrömmön fény gyúl, legbelülről mégis / arcomat mossák hűvös záporok. / S borzongató, szomjas ujjak jönnek értem, / nyirkos magányon szétfoszlik, / ahol kiforr a némán erjedő nagy éjben / a csönd, a szó, a béke és a bor.” / Ugye milyen gyönyörű képekben bontja ki, tárja elének költői hitvallását? (*Szőlőszem; Köögörgető*)

Aki azon a tájon él és megélni remél, részese a fenyegetettség, bezártság, jogfosztottság, lelki terror gyötrelmeinek. A költő azonosul a tájjal, szülőföldje népével, s kötetiben egy árva népről édes-bús dalokat, példázatokot regél. Verseiben többször is jelen van a fájdalom, mely „úgy üt át a lelken, mint vér a gézen.” (*Az iszony ellen, Fehérben*) De nemesveretű, élményekkel dús világában, a lélek tájain megőrzött olyan kincseket, melyeket művészi eszköztárával felszínre hoz, elének tár biztatásnak, bátorításnak, követendő példának.

Farkas Árpád lelki nagysága, embersége megpróbálja túllépni az emberi gyengeségeket, olykor a kétségbeesés beszűkült határait. (*Anyák némasága, Ösztönök, Képek, Szárnyas kövek, Erdei ház, Ha sírokon hajt ki a remény*).

Bonyolult az Ő vers-világa, akár a székelyeké, akik ki sem mozdultak ősi földjükről, mégis őseiktől örökölt értékeik, területeik, városaik, falvaik, erdők, mezők, templomaik, iskoláik, temetőik idegen, elbitorlók, új „tulajdonosok” fennhatósága alá kerültek, akik elfogult, olykor dühödt nacionalista, gyűlölet-kényszeres indíttatásból „jöttmenteknek,” egyenesen „hazátlanoknak”, „bozgor”-nak nevezik őket, lépten-nyomon megalázzák, fizikailag olykor bántják is saját ősi földjükön, legtöbbször következmények nélkül. „Szigetnyi félszeg, ősi szépségű világ a székelyeké, „ahol a szelek is lábujjhegyen járnak, a fák féllábbal már a sírban állnak”. Ahol a nagyapák, „mord kövei e földnek, körömszakadtáig kapaszkodnak gyökér-

be, fénybe.” (*Anyám, Apáink arcán, Nagypám sírjánál, Véres havak, Hol az eső összeér a havazással*).

Aki alaposan, értőn-érzőn olvassa Farkas Árpád verseit, és nyitott szemmel és füllel jár a Székelyföldön, az megérzi, megérti „a fájdalmas kertek”, a „könnyes folyók”, a „panaszos fenyők”, a megkeseredett, megnyomorított emberek és tájak, a komor estékbe ájult házak, fekete kapualjak, sáros utcák, sivár, sunyi sikátorok, sápadt hold szorongató, aggodalmaskodó képeit, jelentéstartalmuk valós mélysegeit. Ezek a jelzős szerkezetek, sajátos élethelyzetet, lelkiállapotot festő reális képek egy érzékeny költői világ atmoszférájának érzékletes, szimbolikus képei. „Szomorú bodzavirág – örvénylés a szemem, / a lélegzetem vacogó rózsa... / A didergő nádas lesz-e ki eloltsa, / ha lobot vet szikrázó oldalamon? S ki tart majd cinke-kötéltáncos szívem alá sóhajnyi fészket? (*Zúzódások*)

A költő ebben a világban született, ebben élt, ezt képviselte, ennek volt szószólója haláláig. Ez a székely világ, szorongással, panasszal, durva konfliktusokkal, akadályokkal, örökös fenyegetettséggel, sérelmekkel terhelt, a szeretet és az igazságosság, az emberi méltóság felszabadító örömetől a „betolakodó mostohák” által megfosztott hétköznapi világ volt és talán marad?! Ez az a világ, amely már csak a költőhöz méltó emlékezéseinkben színesedhet szebbé, jobbbá, nemesebbé, elviselhetőbbé!

Farkas Árpád versművészete a Székelyföld sajátos léthelyzetének legteljesebb visszatükrözése. Nála a székely táj él, lélegzik, a természetnek színe, illata, hangja, sajátos zenéje van. A táj számára a szabadság igénye felé fordulást is jelentette. A hegyvidék, az erdővidéki táj bukolikus varázsa, és a szerelem boldog, felemelő derűje verseinek kedvenc témái. (*Meleg szél, Tánc, Asszonyok ringnak, Erdélyi asszonyok, Szívünk szép szerelme, Májusok*) Mintha „táltosként” szoros kapcsolatban állna a természeti erővel, jól ismeri: a föld, a fák, a gyógyfűvek, a virágok, az égi testek titkos tulajdonságait. (*Csak csend ne legyen, Szénásszekerek, Vonatok, Erdei ház, Farkas utca, Alagút a hóban*).

„A paraszti, falusi élettér, az ősi természeti környezet megtartó szépségei, formái: folyók, hegyek, rétek, fenyők- szinte belesimulnak a költő testébe, személyiséghordozó lényébe (*Őszi szél, Szőlőszem, Alagút a hóban*) – olvashatjuk a 60. születésnapját ünneplő költőről Bertha Zoltán csodálatos méltatásában. Farkas Árpád a hegyek kőbölcsőjéből, a fenyők ringató karjai közül, a „savósztin téli ég alól”, a „tarajos hófúvásokból” érkezett meg közénk, hogy bátor szószólónk legyen és maradjon utolsó lehetéig!

A *Farkas utca* című versében így emlékezik, emlékeztet: „Kőbölcsője e földnek, százados szellem árva csecsemőágya, / hűs páfrány susogott a diákban, / mikor álmokat ringatni idejártam. / Mezőség, Szilágy, hős Hunyad / s a távol Székelyföld innen hajolt ki, / s kőmarokkal szórt magot a történelem...” És buzdít, bátorít,

figyelmeztet! „Ideje lenne végre / már kapni lándzsavégre, s nemcsak bűvölgetni ama sárkányokat!” (Utalás a kolozsvári Farkas utcai sárkányölő testvérek szobrára!)

Az elégedetlenség, az ellenállás, a kemény sértett dac érik a lelkekben. Erre utaló versek (*Másnapos ének, Gyöngeségeim, Csak csend ne legyen, Táboriták, Dózsa-arc, Fehéregyháza, Katarzis*). „Immár füvek zúgnak bennem, / levelek suhognak húsimban, mint penge, / barna rozsdá hull/az éles levelekre, / Csatorna karokkal zörögnek a házak, / minden ellenem kél, / legbelülről támad. / A szájba alvadt vér gyűl, / a szemre párafelhő! (*Katarzis, Válogatott versek* 25. o.)

Gyökerekbe, fénybe kapaszkodó hittel élni tanítanak versei. A *Táboriták*ban a múlt harci dicsőségét eleveníti föl: „Piros horkantás végestelen-végig / az ingó hegyszegély. / A völgy is nyugtalan. / Én nem tudom, / hogy mi lesz velünk, / ha ez a szekértábor egyszer ránk zuhan...?”

Erdővidék, a székely tájak lelke a népköltészeti alkotásokban maradt fenn a legtisztábban. A népköltészeti alkotások tisztaságukkal, egyszerű szépségükkel, életbölcseletükkel korán belopták magukat a költő szívébe.

A költő szerette a népköltészet ősrégi jelképeit (a dalt, a balladát, a regét), Sok verse mintha színes illusztrációnak készült volna a székely tájhoz, a székely emberek gazdag, nemes lelki világának bemutatásához. Verseiben a természeti elemek: a virágok, a madarak, a lepkék, a patakok, a hegyek, a szél, a fény-árnyékok sejtelmes játéka, sajátos, emberi hangulatok, érzések, események szimbólumai, metaforikus értelmet kapnak. Ő értette a fák, a madarak nyelvét, kitalálta mi megy végbe a zápor pallotta virágban és a villámok elől menekülő bogárban, őzgidában. Ami a költő lelkében drámai feszültségként zajlik le, az benne van a művészi-képi világában, de még a versek strukturáltságában is.

Az elszívárosodás, a beszűkült élettér felpanaszolása, a kivándorlás, az elesettség, kilátástalanság, a z előregezés veszélyei mind-mind ott figyelmeztetnek fekete felkiáltójelekként, ott jajonganak Farkas Árpád költői világában (*Életformák, lehetőségek, Halántékra simuló ujjal, Az iszony ellen, A Nagyszoros elégiája, Áradatban, Zsoltár, Köszörű időben, Jóslat, Idegenben, Maradok*), mert a kisebbségi léthelyzetben, ó, „...mennyi riadt szorongást hord ki az ember, mennyi ugrásra torpant tigris szunnyadhat bennünk!...” Az *Özönvíz* című verse egyenesen a pusztulás apokaliptikus képét vizionálja.

Farkas Árpád lázadásaiban is ott van a komolyan, alaposan értékelő határozottság, a megfontoltság, a dacos akarat. Ő az a költő, aki elbűvöl a szépség varázslatával, de úgy, hogy közben ráébreszt a szépség tűnékeny, csalóka törekenységére, látszatára. Az *Árpád csendessége* az éber figyelem csendje volt! Mint a legtöbb érzékeny, sebezhető lelkű költőnél, az Ő költői világában is összefonódik a természetimádat, a szerelem és a lázongás az igazságtalan, embertelen léthelyzetek-

kel szemben. Ezek az érzések életerős, bűvös erejű költeményekben mutatkoznak meg, így akar hatni ránk, figyelmeztetni, nevelni.

A kötet egyik legszebb szerelmes verse *A nevetésed* című, de elkápráztat szépségével, meghitt, békés hangulatával a *Csikorgó* és az *Ének* is. Hiszem, ott ékeskedik valamennyi olvasója könyvespolcán a gyönyörű, általa válogatott és szerkesztett szerelmes versek antológiája: a *Szeretni tehozzád szegődtem* című.

Csendes belenyugvással ír az öregségről, a betegségekről, a lassú elmúlásról, a halálról, mint az emberi élet természetes velejáróiról (*A káprázat órái, Ágyhoz kötötte, Együtt, Vének tivornyája, Szivárgás*), de ezekben az egészséges humor, helyenként az önironia fölülkerekedik a halálfélelmen.

Farkas Árpád kiválasztott személyiség, Isteni tehetséggel megáldott költőnk, összekötő kapocs az égi és földi szférák között. Versei megtanítanak a túlélés bölcsességére: erőt, kitartást, önfegyelmet, hitet, szeretetet sugároznak. Ez az erő talán őseitől örökölt természetéből is fakad. Ő minden barát felé kitérte ölelésre karját, szeretete nagykapuját, lelke ablakait is mindig ég felé, a fény felé nyitotta. Tűzbe jött arccal és szemekkel, szenvedélyesen tanított nemcsak pedagógusi, de költői pályáján is mindvégig. Tekintélyét méltóságával, tudásával, tehetségével, a magyar szó szépségével, annak őrzésével, ápolásával szerezte meg, tudta: olyan erő lehet ez számunkra, amely segít a túlélésben, a fennmaradásunkban!

Azon is elvitatkozhatunk, hogy a székelység megnyomorított, megalázott, kisebbségi sorsba taszítottsága miatt a költő megkeseredett volt-e, vagy a reménytelenséget a remény beteljesülésének optimista hite váltotta fel? Volt-e, lehetett-e valamilyen kapaszkodója, ami visszatartotta, hogy teljes apátiába zuhanjon, hogy kitörjön a szorongások sűrű hálójából, és egy fényesebb perspektívát láttasson a maga és a nemzettársai előtt, úgy ahogyan ezt a nagy költőelőd, Vörösmarty is megfogalmazta: „Lesz még egyszer ünnep a világon!”

Amikor a költő úgy érezte, hogy Erdély hegyei között a kósza árnyak hálót szőnek, melybe belegabalyodva, vergődve, némán tűrve élnek a székelyek, „mikor a szavak is, mint cikkanó halak nőnek az álmok morzsa-maradékán”, és szunnyad a nép villámos ég alatt”, lassú betakarodóba kezdett. Mikor már, pirosan lobban el az ifjúsága, még kapaszkodik Nagy László dacos erejébe, és Ady Endre ébresztőre serkentő, csattogó ostorába.

*Ostorzúgásban ének* című megrázóan szép versében így szól hozzánk, így üzen: „Vad ősi-szomj költőget, / a Sion-hegy alján felhörög, / hogy milyen nagyon szórjuk itt / disznók elé a gyöngyöket. / S a század zúzott térein, / hol fölmered és megragyo, / korbácsok zúgják titkait, / búsan bíborló vad dalok. / Nem kell már lant, se cimbalom, / tornázó vágynak tora, / csak Ady Endre ostora, Csak Ady Endre ostora!”

Farkas Árpád újkori sámándalok énekese volt. Csengő füvekkel dúdolt, kóré-mu-

szikát duruzsolt fülünkbe. Örökös küzdelemre, bajvívó kiállásra mindig készen volt. Amerről jött, ajtók, villámló ablakok tág fényt csillogtattak Rá, s szárnyakat az ősök ereje adott. Dühét, kacaját, örömét, szitkát, sorstársai sorsát a Napba emelte.

Amikor hatalmas hófúvás, vihar dúlt a szülőföld felett, s fojtogató ereje térdig, derékig, torkig ért, ebben a bénító „moccanatlanságban” a lét hallgatni tanult s „az értelem nagy havak gyomrában tehetetlenül üldögélt”, Ő akkor is víg taposó táncra és ősi pentaton dallamokat énekelni tanított, hogy „ne üssön át az éjszakákon vacogó lélek, fázó álom!” (*Az örök hó határa, Véres havak*).

A nagybeteg költő a saját halálfélelmén túl bizonyára érezte, látva az elbizonytalanodott, összekuszálódott európai helyzetet, a magyarság, a székeltség sorsának kilátástalanságát, a fenyegető veszélyek félelemmel, aggodalommal töltötték el! Az ítéletet fölöttünk talán már rég kihirdették valakik valahol, csak a végrehajtás időpontja bizonytalan...? De lehet, azt is tudta, megérezte, még mielőtt a zöld fű kidugja fejcskékjét a fagyos, februári rög alól, addig is érdemes reménykednünk.

És kicsit még rügyező álmai ághegyén hintázva, fellebbenti a fátylat élete legszebb képeiről: boldog kis családjáról, a hajdani, szép, ígéretes szerelem kivirágzásáról, szeretett feleségéről, s a jövőt jelképező Gyermekéről, a meghitt, harmonikus együttlétről a szeretet fedezékében. Ezekben a mosolygó, kitakart arcokban, tekintetekben ránk ragyog az a boldogabb Jövő, amit Árpád hittel hitt és álmodott nekünk is! (*Lovas, Vadászat, Porka havak, Dúdoló, Hazatérés, Erdei ház, Szívünk szép szerelme, Alagút a hóban*).

És valóban, Árpád megvárta, míg a havas februárban az első hóvirágok a rögök alól kidugták fehérpártás fejcskéküket, és arcukon derűs mosollyal, biztatón felragyogtak. Csak akkor nyugodott meg, csak akkor indult el a hosszú útra...!

Akárcsak nagy elődei, (akikhez verset is írt) Mikes Kelemen, Ady, Babits, József Attila, Tamási Áron, Sütő András, Nagy László, Weöres Sándor, Kányádi, Lászlóffy Aladár, Tompa László, Csoóri Sándor, Páll Lajos) – Farkas Árpád is „Sürgestett létben megeredt / megváltó hajszálereket, / hogy kitessék minden megőrző szándék!... / Árnyalatainkban így éljük, / árnyalatainkban ítélünk, / míg homlokunkon csillag gyúl, / s fölragy e máglyán...” (*Az árnyalatokért*)

Farkas Árpád élete örök időkre példaadó érték és mérték marad. Egy folytonos szellemi küzdelemben nála az ellenállás fegyvere költészete volt, de ez a küzdelem felemésztette minden erejét.

Tisztán élt, mint a széljárta havasok, és jámbor volt, mint a gyermek-Jézusok. Legyünk büszkék Rá, hogy ismertük, olvashattuk, hallgathattuk szavait, aki ízig-vérig a miénk volt.

Arca kisimult, mint az esti tájak, már mennybe emelik angyali szárnyak, s a hóhullással szállt el lelke, mint a zsoldáréneke. De emléke itt marad velünk memetőn, kapaszkodónak, ígéretes csodának!

*Lipcsei Márta*

## Szemcsék

**16.**

A szökőkutakból kiáradó tévedések  
félreértések következményei  
rontják a minőséget  
a fejben összegyűlt gondolatok  
csupán rendszeretből biztos helyre  
számúznék neved betűit  
egyre inkább megsokasodnak  
aggodalmaid de ne csak a gondokra gondolj  
hanem arra is hogyan adod el klónozott önmagad.

**17.**

A bennünk lévő belső univerzumból  
táplálkozunk vágykézbesítési trükköket  
gyakorolunk újból feltérképezzük  
a belső rendet játékosan csodáljuk  
gyermeki ártatlanságunkat  
majd megállapítjuk hogy az álmok  
nyomát már benőtte a fű.

**18.**

Lebegő lelkünket testi létünk  
már nem védi a tiszta ész  
mint a penész csak fehéren  
bevonja szállongó elkedvetlenítő  
élni akarásunk s ha magunkkal beteltünk  
mégis dolgozik a vágy hogy menjünk tovább  
üres markunkban még némi fontoskodás.

**19.**

Még akarunk kezdeni magunkkal valamit  
bár valódi énünk lassacskán ebbe is belehal  
így megyünk a semmi elébe úszkálunk  
a minden lében kanál vizében  
hosszú hangcsíkok cincogása

süket füleknek mint alapozó salak  
végül szárítható hanyag hajlamok  
bőrödre terítik a váltott  
szerepek rokokóját.

**20.**

Játszunk az életünkkel mindhalálíg  
de ha elkap a halál itt  
parókánk ledobjuk  
üres fejünk kívül-belül  
megbabonázva a végső éj  
kéjvillanásait látva remegő  
csupasz testünket  
a halálgladiátor közelébe  
menekíti hogy a veszett világ  
moraja a felbőszült korokon át  
az öröknek és szabadnak  
képzelt lélek kiszállását biztosítsa.

**21.**

A vibráló nézőpont a csend felé terel  
fehér falak futnak körülöttem  
s a lüktető ereken kering a meleg  
majd lefoszlik csontig  
minden felesleg  
a sejtés látomás mélyén  
a valóság magja dereng.

**22.**

A vágy-vonatok pár percre még  
megállnak a szándék-állomásokon  
hajléktalan gondolatok dobpergésben  
üzennek derűs aránytalanság  
megfordítja az út keskeny sávjait  
tempók ezrei torlódnak  
míg végül kitágul az ég  
s a nyugtalanság mint táncoló alak  
furcsa bájjával csak játszani hív.

**23.**

Felfedezzük a gyártási hibákat  
lehet az életünk is csak egy tévedés hiba  
a törékeny remény mindig új erővel tör elő  
az élni akarás mint kényszer száműzetés  
így minden reggel az életre kelést gyakoroljuk  
negatív előérzetekben a csend melegét  
keresgéljük és várjuk hogy álomba ringasson  
a képzelet szelíd szava.

**24.**

Látod még mindig élsz  
ne tétovázz dúdolg tovább  
nyelved alatt az örület  
mint megnyílt pokol-rengeteg  
láttni fogod az ég az kék  
az élet most is csodaszép.

**25.**

Bátorítod hogy megembereld magad  
a törmelék alatt a jövő gondolata zaklat  
pillants Isten felé hogy homlokod mögött  
a tapasztalat félreérthető örvényei  
felderíthetetlen fonákokra ne számítsanak  
a megvilágosodás mint ünnepi csoda  
a féltékeny tudat gyönyöreit ontsa.

**26.**

Talán a végső lakomán is ott lehetsz  
addig csak fuss a távoli célokért  
míg tart a láthatatlan kötelékek remegése  
az elvesztett régi csomópontok keresése  
és a sótlan mégis ropogós gyászzena.

**27.**

Az úton maradás mégis a legfontosabb  
föld alatt föld fölött földönfutók között  
nyüzsgés fontoskodás  
a kalandra várakozó utasokat már várják

furcsa zene cifrázza mintázza  
a felhasadt kényszerek lebegő szántásait  
kötőszavak zsinórjai meggyújtásra várnak  
hogy egyetlen kiáltássá változhassanak  
a riadt követelések és fáradtságok  
ereszkedő énekében.

**28.**

Az éj számozott példányai már mind felsorakoztak  
a harangtorony hasadékaiból kongó részletek kísértének  
szilveszter már új hálóköntösben sétál  
az álmodás lenge áhítata vonja be  
az agyvelőbe pecsétet ütnek  
az emlékekkel megmintázott gondolatok.

**29.**

Darabokra hullva leválni az életről  
csak úgy eltakarítani az emlékeket  
a valóságot álmod mégis ébren tartani  
tagadásaink fekete üveglemezeit  
koporsóvá alakítani majd légmentesen  
lezárni ködszerű függőleges  
szellemképekbe kapaszkodni  
az életszilánkokat újból összegyűjteni  
és a megfoghatatlan fénytüskéket  
majd az életlift felfelé haladó gombját  
újra megnyomni és imádkozni  
hogy legyen hozzá erőnk.

**30.**

Egyre inkább távoli minden  
körbefonódott arcok  
bámulnak a ködbe  
a pókhálósövényben pislákol  
még a tűz és a fény  
lépdelnek a foszló nevenincs  
árnyékok röntgenképek vibrálnak  
majd villan egy-egy távoli út  
ahol még senki se járt.

*Kellei György*

## Egy regényes költői élet

### *Monográfia Búzás Huba munkásságáról*

A tavalyi ünnepi könyvhétre jelent meg Szatmári-Nagy Anikó monográfiája a Veszprémben élő, országos hírű Búzás Huba költő életéről és munkásságáról. Ismeretségünk és barátságunk régi keletű. Élete és munkássága már a monográfia megjelenése előtt is – hogy stílusos legyenek – nyitott könyv volt előttem.

#### **Találkozások**

Pontosan huszonhét évvel ezelőtt, április valahányadikán vádlottként jelentem meg előtte a veszprémi városi bíróságon. Az 1994-es önkormányzati választások után egy jegyzetem miatt beperelt egy önkormányzati képviselő. A jegyzetben azt írtam meg, hogy miként taktikáznak azok a képviselőjelöltek, akik választókerületükben nem kaptak elég szavazatot ahhoz, hogy bekerüljenek a testületbe. Nyilván a választópolgárok különböző okoknál fogva másokat részesítettek előnyben. S ezután jött a taktikázás, a vesztes hölgy vagy úr pár hónap múltán egyszer csak ott ült a képviselő-testületben. Nem mindenki persze, csak azok, akik hiúságból, politikai érdekből vagy anyagi megfontolásból törtetnek előre. Nem tudom, hogy manapság ez hogy megy, de az akkori taktikázásra (nem kellett hozzá nagy ész!) számos példa akadt. A jegyzetemben névtelenül megírt esetet eredetileg egy Somogy megyei kiskocsmában hallottam, az íráshoz az ottani emberek felháborodása adta az inspirációt. Én meg simán, teljesen gyanútlanul elmondtam a véleményemet, persze iróniával fűszerezve. (Az iróniáról különben azt mondta Heine, hogy a tehetetlenség fegyvere. Valóban tehetetlenül konstatáltuk az efféle manipulációkat.) Nos, barátaim és ismerőseim szóltak, hogy földrajzi környezetemben néhányan magukra vették epés soraimat. Közülük egyvalaki be is perelt.

Vádlottként akkor álltam először bíróság előtt. Kollégáim mondták, hogy általában Búzás Huba foglalkozik a sajtóperekkel, szimpatikus ember, ne féljek. A hölgyek még megtoldták azzal: Búzás elegáns, sármos férfi. Félni persze nem féltem, s azt sem igen értettem, hogy miért lenne számomra előny egy vonzó bíró. Amiért ódzkodtam ettől a procedúrától, az egyes egyedül az az undor volt, amit a helyi, piti karrierlovagok iránt éreztem.

Bírósági ügyem az ilyenkor szokásos békéltető tárgyalással kezdődött. A pulpitus mögött ülő őszes, jámbor arcú, öltönyös, nyakkendős úrról azt hittem, hogy ő lesz az én hóhérom. Na, gondoltam, kolléganőim erősen túloztak vagy rossz az íz-

lésük, ugyanis feltűnő eleganciának és pláne sármnak nyomát sem láttam; visszafogott, korrekt megjelenésű, idősödő bíró próbált „kibékíteni” bennünket. Ez nem sikerült. Én csalódtam, de nem a kudarccal végződött tárgyalásban, hanem Búzás Hubában, aki persze nem is az *igazi* Búzás Huba volt. Aztán jött az éles összeecsapás, amelyet már ő vezényelt le. Ekkor találkoztunk először egymással, akkor láttam őt élőben, és magamban elismertem, hogy a szerkesztőségbeli hölgyek nem fogtak mellé. Egyszer Hubáról azt írtam, hogy őt mindig Párizsba, a Szajna-partra vagy a Boulevard Saint-Michel egyik kávéházának teraszára képzelem el a kora őszen, és a Quartier Latin valamelyik könyvesboltjában ott a legfrissebb kötete a fényképével, ahogy divat arrafelé.

A második találkozásra jóval később került sor, 1999-ben. A köztes években legfeljebb irodalmi rendezvényeken futottunk össze, anélkül, hogy beszélgettünk vagy barátkoztunk volna. Huba folyamatosan publikált a Veszprém megyei Naplóban, 1997-től már nekem küldte a költeményeit. Abban az évben, januárban meghalt Bertha Bulcsu író, aki padtársa volt a keszthelyi gimnáziumban. Huba *Istenhózzád Bertha Bulcsu* című versével búcsúzott egykori osztálytársától: „*szorítva jobbod én teketóriás / tépáskodom na súgjad amott van-é / efféle ritmusos beszéd-hang / vagy dödörésszem el itt időmet?*” A teljes költemény két évvel később bekerült a Bertha Bulcsu-émlékkönyv című kötetbe, amelynek tiszteletpéldányát Pestről én hoztam le Hubának. Fehér fürdőköpenyben jött le érte Haszkovó utcai lakásából. Ez volt a második személyes találkozás, és pár mondatos dialógusból állt. Talán még akkor nem tegeződtünk. Majd jött az első kötet 2000-ben: *Kávéillat – korán ébredőknek*. Az újrakezdet óta született versek java került a válogatásba. Ekkoriban már közösen kapucsínóztunk, először váltogatva a veszprémi kávézókat, majd kikötöttünk az Interspar keleti sarkában, a Mignon kávézóban. Magánéleti örömök és fájdalmak, kósza irodalmi eszmefuttatások jellemezték találkozásainkat. Költészete belém ivódott (azóta az ő emlék- és élményrakományai közelében élek), úgy érzem tehát, joggal méltathatom eddigi pazar életművét. Huba jól tudja, hogy nem tartozom a bájlógó kritikusok közé, akik feleslegesen kicirkalmazott mondataikkal látszólag a szerzőnek hódolnak, ám valójában önmaguk fontosságában tetszelegnek. Oldalakat szánnak az olyan elemzésekre, amelyek egy bekezdésben összefoglalhatók. André Gide írta valahol: „Nem szeretem azokat, akik azt hiszik, hogy megtalálták az igazságot. Azokat szeretem, akik keresik az igazságot”. A 87 éves Búzás Huba az utóbbi kategóriába tartozik, s az eltelt évtizedekben talán ezért emelkedett a kortárs magyar költészet élvonalába. S tette ezt lankadatlan alkotókedvvel (csak úgy megjegyzem, hogy Tóth Árpád a versírást a lélek balga fényűzésének nevezte), irigylésre méltó irodalmi eleganciával, valamint meghatározhatatlan költői világgal, amely körülírható ugyan, de nem definiálható cáfolhatatlan pontossággal, mert ezernyi sugarú ez az életmű eddigi köteteivel.

A csillagok kedvező állását jelzi költészetében a féktelen élnivágyás, amely persze bölcs és letisztult, a valóság és a képzelet játékos keverékét mutatja, hol pajzán humorral, hol rejtett, filozofikus tartalommal. A költő hálás lehet a sorsnak azért is, mert pályatársai figyelemmel kísérik munkásságát, s nem a palástolt irigység, sokkal inkább az elismerés jellemzi érdeklődésüket. Köteteinek fülszövegei véleménymozaikok, már-már változatos „szócikkek”, jó szándékú próbálkozások a lényeg megragadására. Nem tudom, hogy Búzás Huba hogyan fogadja a kurta, idézőjelek közé szorított elemzéseket, lehet, hogy csettintve, lehet, hogy somolyogva, ám egy biztos, nem teszik önteltté, elbizakodottá a dicsérő sorok.

### Kakaspörkölt születésnapra

A költő kései gyerek, 1935-ben született Medgyesegyházán. Ezt követően elkezdődött a család vándorlása: Szeged, Keszthely, Szombathely. A vasi városban került elemi iskolába, és itt élték át sértetlenül, épségben a 2. világháború borzalma: légiriadók, bombázások, deportálások. Egy akkori kakaspörkölt emléke mind a mai napig elkíséri Búzás Hubát; immár évtizedek óta hagyománnyá vált, hogy április 20-án, születésnapján kakaspörköltet készítenek. A feltámadás, az újjászületés és a megmenekülés hálás gyermeki sóhajait rejtik az étel ízei.

Az iskolai szénszünetek idején apai nagynénjénél, Veszprémbe lakott. A család később visszaköltözött Keszthelyre. Búzás a Vajda János Gimnáziumba járt, ahol Bertha Bulcsu mellett összebarátkozott a későbbi neves íróval, Szilvási Lajossal is. A szerelmi bonyodalmak már diákként elkezdődtek az életében, és végigkísérték mostani, harmadik házasságáig. Annak idején ragyogó úszó volt, sportkarrier várt rá Budapesten, de ahogy a szerző írja a monográfiában: „Búzás Hubának nem az volt az útja.” Felvették a pécsi egyetem jogtudományi karára. Külön fejezetek foglalkoznak az 1956-os forradalom időszakával (élményei a *Félrevert harangjaim* című kötetében jelennek meg), házasságainak történeteivel, valamint hivatásával. 1957-ben diplomázott. Szeptember elsejétől a Veszprémi Járásbíróságon fogalmazóként, majd büntetőbíróként dolgozott. 1972 nyarán kinevezték a Veszprém Megyei Tanács igazgatási osztályvezetőjének. Korengedménnyel innen ment nyugdíjba, 1992-ben azonban visszatért a Veszprémi Városi Bíróságra büntetőbíróként.

A keszthelyi érettségi után a pécsi egyetemen szerzett jogi diplomát. Fiatalon ígéretes költőnek indult, irodalmi folyóiratok kezdték közölni verseit. Figyelemre méltó költeményeket publikált. A pécsi Jelenkornál Pákolitz István és Csorba Győző indította útnak, de Tüskés Tibor is számon tartotta költészetét. A Veszprém megyei Naplóban Thierry Árpád főszerkesztése idején jelentkezett verseivel. Megismerkedett a helyi költőkkel, például Cserhát Józseffal, később Botár Attilával. Veszprémbe a Váci Mihály Irodalmi Színpad alapítója, Pintér Tibor előadómű-

vész és társai több alkalommal előadtak Búzás-verseket. Szatmári-Nagy Anikó hangsúlyozza, hogy „egyéniességét személyközi kapcsolatai is formálták. A rokoni, ismerősi, pályatársi – különösképpen – a baráti környezet személyiségfejlődésére befolyásoló mértékben hatottak. Befolyásolták alkotómunkájának kibontakozását, pályautjának alakulását, eredményességét és elismertségét, befolyásolták úgynevezett költői életét.” Ebbe a körbe tartozott Kollár Kálmán karmester, Albrecht Sándor újságíró, Szokoly Tamás és Fenyvesi Ottó költők, Praznovszky Mihály irodalomtörténész, Tölgyesi József helytörténész, főiskolai tanár. Jóval korábban, 1972-ben elnémult, mélységes csend következett költészetében, amely 23 éven át tartott. Búzás ebben az időszakban egyáltalán nem írt verseket, még az íróasztalfiókjának sem dolgozott, kényszerítő, tiltó politikai okok tehát nem játszottak szerepet, önként vállalta a szilenciumot. S hogy miért hallgatott el, miért szunnyadt bő két évtizeden át, mint poéta? Idézem elhatározásának sommás magyarázatát: „Hogy az érdeklődők faggatásait elhárítsam, azt szoktam válaszolni: azért semmisítettem meg minden addig írt írásomat, hogy ne azonosítsanak később se azzal, aki valójában nem én vagyok, mert arra vártam, aki majd leszek. E szellemeskedő, hivalkodóan nagyképzű válaszzal persze elhallgatásom valódi okát lepleztem... Addigi írásaim: versek és műfordítások, irodalmi levelezésem megsemmisítése azon dühödt elhatározásnak volt egyenes következménye, hogy nem írok többé, íróvá, költővé lenni nem akarok... Az akkori idők fojtó közéleti atmoszférájának levegőjét szívtam, amely... kilátástalanná tette bizonyos lelki tartalmak hiteles megjelenítését a művészet eszközeivel... Számomra nemcsak az új keresésének természetes költői útját torlaszolta el ideológiai útzár (valamint saját téveszméim lövészárka!), hanem a szabad megszólalás látótávolsága is megrovidult. E romló útviszonyok arra hőköltettek, hogy belássam, emlék-élmény-rakományomra a szándékos felejtés útszéli árka vár, jobb, ha visszavonulok.”

### Harangok várakozó csendjében

Búzás Huba 37 évesen tette le a tollat, és 60 évesen ismét érte nyúlt. Az újrakezdés éveit, 1995-től öt esztendőn keresztül számos publikáció kísérte. Az első kötetet jó pár követte: *Napranéző* (2003), *Hajnali tótágasok* (2006), *Tépd le a napot* (2008), *Amerre a szél fúj* (2010), *A tükröd én vagyok* (levélesszék Suhai Pállal, 2012), *Kúszmászva Európa zsámolyán* (2015), *Égi kupolák* (2018), *Félrevert harangjaim* (2019), *Föld! Föld! – vesztőhelyünk* (2019), *Mentsétek meg...* (2020), *Újhumanizmus körvonalazódik a művészetben* (2020), *Ég Föld Emberek* (lírai eposzok trilógiája 2020), *Évszázadok feje fölött* (esszék, 2021). Az eltelt éveket lenyűgöző termékenység jellemzi, amely kikezddhetetlen esztétikai igényességgel és színvonnalal párosul. Búzás szívesen látott szerző: *Új Horizont, Mozgó Világ, Vár Ucca*

*Műhely, Somogy, Hévíz, Lyukasóra, Napút, Magyar Jövő, Tempevölgy* – és még sorolhatnánk a kiadványok címeit, ahol publikál. Interjúk és kritikák jelzik az élénk visszhangot.

Az első kötet eszmeisége, tartalmi és formai világa kitart mind a mai napig. A költő már a Kávéillat – korán ébredőknek darabjaiban is furcsa, nem éppen szokványos szókapcsolatokat hozott létre ahhoz, hogy költői módon, sajátos nyelvi eszközökkel fejezhesse ki érzelmeit, következtetéseit. Ő ezt a „mutatványt” *szóalkímiának* nevezte el, míg Szokoly Tamás költő *szózsugorítványoknak* keresztelte el őket; Suhai Pál költő, irodalomtörténész szerint ezáltal jönnek létre Búzás szürrealista víziói. Olykor disszonánsnak tűnő szavaival, amelyeken átsüt egyfajta öregkori pajkosság, valóban látomásokká sűríti élményeit, emlékeit, a megfigyelt jelenséget. Különös szemszögű optikán keresztül láttatja velünk a világot, a környezetet, addig-addig zsonglörködik a nyelvvel, bújócskázik a szavakkal, míg be nem vonja az olvasót a villoni kópéságú, ám nagyon is komoly, megfontolt játékba. A valóság, amelyet normálisnak hiszünk, könyörtelenül kiforgatva, más-más oldalról megközelítve jelenik meg előttünk. Ennek ugyan ellentmond a kutyáját búcsúztató költeménye: *„Juno egy kutya volt az életemben, / magamszörű izgága, nem cseléd, / rám álmodozta füsttopáz szemét, ha feddtem is, csaholva, önfeledten. // Nincs már sem fütyty, se értett jelbeszéd, / gyümölcs-viselős fák alá temetem, / hol ünnep volt a nyár a régi kertben, / bújócska, játék, móka, estebéd.”*

Tökéletes lenyomatot persze csak akkor kapunk, ha újra és újra olvassuk verseit, hiszen minden alkalommal felfedezünk valami újdonságot bennük, vagy éppen a látens párhuzamokra koncentrálunk, mintegy ösztönösen. Csak mostanában döbbsentem meg két versének lelki azonosságán. *Üzenet – opus 63* – című költeménye így végződik: *„Testet ölténék, ha megtapintanál, / kísérődet egy légipálya- / udvaron, mikor örökre fölrepül / a gép, utolsó járatod, s te / égbe érsz időtlenül.”* Egyik legragyogóbb, fantasztikusan magas szférákban „kalandozó” *Utolsót majd ha lobbanok...* című versében pedig ezeket a sorokat találjuk: *„utolsót majd ha lobbanok, kihúny a fáklya, / ki vet világot itt e félhomályba, / ha már mennél, zilált magányodat meguntan, / kézen ki fog – ne sírj! – az alagútban // ki száll, mint vadlibád, veled az őszi égen, / holdfényeként ki hordoz hű szemében, / kinek lesz te élte, üdve, mindhalála, / ki hörpöl édes borként így magába”.*

Vegyük szemügyre köteteinek címét is; sokatmondóak, titkokat, közre adható intimításokat közvetítenek egy életformáról. Egyik választás sem ok nélküli. Búzás Huba keveset alvó ember, hajnali három óra körül már pöfög, bugyog a kávéfőzője, aztán a kávéillatban elkezdődik a *parti* a szavakkal, sorokkal, versszakokkal. Hogy közben milyen pozitúrát vesz fel a költő, számunkra érdektelen; a hajnali tótágasok virtuális testhelyzetek, sokkal inkább a szellem tornáját, vizsgáját jelentik, a szokatlan napszak költői próbatételét. S mire ott a versvázlat, talán a

nap is felkel, és a szerző elmerülhet a természeti látványban, hogy aztán *letépje* a forró égítést saját örömére, boldogságára, sikerére; egyszerűen nem szabad, hogy eseménytelenül, kalandok nélkül elillanjon mellettünk az élet. És ha mindezen túl vagyunk, bármerre sodorhat minket a szél.

\*

„Tévedés azt hinni, hogy ugyanúgy álmodunk és fantáziálunk, ahogy élünk. Épp ellenkezőleg, arról fantáziálunk és álmodunk, amit nem élünk meg, s mivel nem éljük meg, szeretnénk megélni” – írja a Nobel-díjas író, Mario Vargas Llosa egyik tanulmánykötetében. Búzás Huba persze nem álmodik és fantáziál az élet-ről, de az olvasó úgy érezheti, hogy saját vágyai öltének testet a versekben, s a költő bőrébe bújva szeretné végigjárni a leírt képzeletbeli és valós, külső-belső utakat.

Laczkó András irodalomtörténész *Versvilágok III.* című kötetében Búzás *Egry József képei előtt* című költeményét elemzi. Ebben írja: „Belső énjét a mindennapok derűs élvezete, az emberekkel való közvetlen kapcsolat, a közösségben megélhető sikerélmények orientálták. Életigenlése – amit szavakban is pontosan kifejez – mindenkre pozitív hatással van. Kedvessége, optimizmusa, könnyedsége irigylésre méltó. Szinte mindig vidámságot sugároz, nem hajlandó rosszul érezni magát... elsőrangú kifejezőkészséggel bíró, derűs személyiség. Állandó igénye, hogy kiadhassa magából a pozitív életérzést, társait az élet szeretetére és élvezetére biztassa... A békességet, a harmóniát, az örömet és a szeretetet képviseli környezetében, s ezekhez a tulajdonságokhoz mutató külső megjelenés és erős szexuális kisugárzás párosul.”

Az irodalomtörténész ekkor még nem olvashatta a költő újabb verseit, azt az *új élményrakományt*, amely a meglepetésen túl a reveláció erejével hat ránk. Ezekben a kötetekben a költő egészen más világot tár fel előttünk, mint korábbi munkáiban. Az emlék-élményrakományok ezúttal más belső kameraállásból közvetítik nekünk a fel-felvillanó múltat. A „díszlet” a 2. világháború és az 1956-os forradalom. Búzás Huba átélte, hallott és látott valóságélményeit, „érzéki, életteli pillanatnyiságait”, por- és képzelet lepte emlékképeit tömörítette versekbe. Idézem: „nem a kísérő körülmények föl-villanását éreztem fontosnak, hanem a mögöttes lelki történések (tudat-tartalmak) kézzelfogható valóságát kívántam megjeleníteni. Köteteit – mint írja – „emlékezéseim belső kohéziója tartja össze, határozza meg.” Izgalmas és megrendítő magánutazások a vészterhes múlt mélyére. A Katonatemető című gyönyörű versében olvashatjuk: „...láttam a hadsereget, mert mintha az Isten / vezényelt volna új sorakozót nekik, (...) egymás mellett-mögött fegyelmezetten áll / tak pőre kereszték alatt szorosan a / mogorva tiszték, közlegényeik... / máig sorakoznak e sírok” (...) csak egy kopasz / varjúcska vezényli: vigyázz, igazodj! Vagy / talán csupán a hóbagoly huhog- / ja téli szelek, ha süvítenek: / pihenj! A fegyvert lábhoz ál / modó regimentek! / örökre, örökké” Egy másik borzongató köl-

teményében pedig konokul kérdezi: *„hová lett mind a sok-sok év, hová az ember, / kik éltek egykor, ők, a múltó pillanatban, / hová lett – eh! – a sok-sok múltó pillanat, / megtértek mind az örökkévalóba?”*

A félrevert harangok várakozó „csendjében” Búzás eddigi életműve, a költői magánkozmosz hihetetlenül stabil, nem okozhat csalódást a jövőben sem, legfeljebb tovább csodálkozhatunk a nyelvi és tartalmi leleményeken, és a szertelenül mozgalmas képi variációkban.

### Múzsák és házasságok

Ha egy – immár klasszikusnak tekinthető – kortárs költő életművét bemutató monográfiát olyan élvezettel olvasunk, mintha nívós kalandregényt tartanánk a kezünkben, akkor az két ember vitathatatlan érdeme: a modellé és a szerzőé. Elcsépelet frázisnak tűnik, ha egy könyvről kijelentjük, hogy letehetetlen, hogy nem enged el bennünket cselekményével, tartalmával és mondanivalójával. Szatmári-Nagy Anikó munkája rendelkezik mindezekkel az erényekkel, miközben tömörítve megismerteti velünk az életrajz egyetemes és magyar történelmi hátterét.

A Búzás család már 1578-ban nemesi címmel büszkélkedhetett. A költő édesapja 1884-ben született, a nagyapa az Osztrák–Magyar Monarchiában Ady Endre szülőfalujához, Érmindszenthez közel, Érendréden volt református lelkész. Az apai nagyanya szintén nemesi családból, Kőszegről származott.

Szatmári-Nagy Anikó munkahelyi konfliktusokkal és érdekes epizódokkal fűszerezi a költői, olykor göröngyös, életsorsot. Búzás első házassága 1958-tól 2000-ig tartott. A Nobel-díjas G. G. Márquez írta: „Semmi sem hasonlít jobban a földi pokolra, mint egy boldog házasság.” A 42 év sűrítménye korántsem harmonikus, zűrzavar és pokoljárás jellemezte. „Alíz italozása miatt rendszeressé kezdtek válni a veszekedések. Az asszony az alkohol hatására agresszív lett... Előfordult, hogy tárgyakat dobált a férjéhez, és az is megesett, hogy késsel támadt rá... Gyakran előfordult, hogy ilyen alkalmakkor kiment az állomásra, felült az első Budapestre induló vonatra, és a Maxim bárban töltötte az éjszakát. Reggelre visszament Veszprémbe, egy ismerős borbélyműhelyben megborotválkozott, és bement a munkahelyére.” A második házasság sem adott mennyei balzsamot az idősödő férfinak, noha Pitypang, ifjúkori szerelme (2005-ben vette el) számos erotikus versét ihlette: *„medúzakék szem! rám sugarazta, rám, / s körtéi mintha épp – elibém talán? – / akkor pottyantak volna melle kertjeibe, / emlékszem, rajtuk izzott még a szár.”* (Találkozásom Pitypanggal) A válás utáni huszonéves múzsák, Tina és Virgin viszont átmenetileg pótolták a hiányzó érzelmeket.

A költői pálya filozófiáját és szakaszait, formaművészetének kialakulását („Az volt a célja, hogy felújítsa a magyar nyelvnek azokat a különleges, szép szavait,

amelyek elfelejtődtek.”) és az emberiség keserűségeit megéneklő eposztrilógiát, „világkölteményt” idézetekkel alátámasztva nagyszerűen kifejti a szerző a monográfiában. Búzás egy ómexikói mondásra hivatkozik: „A költészet attól költészet, hogy úgy viselkednek benne a szavak, mintha először találkoznának.” A *Hitvallás – afféle ars poetica* című munkájából pár sor: „*kristályaimban nem lap-pang halál csírája / csak születésük véletlen pillanata, / világ, mely csillámló ölet kitárja: / alakzatok és színek, fénycsata / a csepp varázslataiban...*” A Veszprém TV *Kilátó* című műsorában 2021 januárjában nyilatkozta az Ég Föld Emberek trilógia apropóján: „Örülök, hogy ebben a korban születtem, mert nemcsak, hogy modern versek írására van alkalmam, mert ezek – ha ókori ritmust is vettem alapul – modern versek... Legalább megérhettem azt, hogy fel tudom fogni, hogy mekkora a minket körülvevő makrovilág, és milyen tömpe és parányi az ember ebben a makrovilágban, de a mikrovilág legalább ilyen terjedelmes körülöttünk. Minket a mikrovilág is körülvesz, és mi itt vagyunk, és diadalmasan vagyunk itt.”

Munkássága páratlan hangvétellű, népszerűségének, elismertségének grafikonja emelkedő tendenciájú. A 2000. év végén megkapta a Mozgó Világ nívódíját. Az év végi szerkesztőségi ünnepségen adták át az elismeréseket. Amikor Lator László, a zsűri elnöke méltatta verseit, melyek között a *Vonzalom* is elhangzott, Ormos Mária történész professzor asszony, aki közvetlenül Huba mellett ült, odahajolt és azt súgta: Ritkán olvastam ilyen szellemes verset. „*Mikor, hol éltem, és te? Oly ismerős / vagy mintha szívtam volna véredet, / s a hangod is fülemben, mint a zsoldár / – talán valami bús kanászdudán? – // még visszabúg. Fölsejlik az ég veled, / a hempergés az utca porában is, / futásaink, útszéli tócsa-portál, / homályt pernyező nyári délután.*” A Kossuth-díjas Ágh István egy esszében így fogalmazott: „Becsületesen ízléses az erotikája, melyben sohasem magamutogató, de önfeltárára őszinte, mint Szabó Lőrinc, ugyanakkor kellően gráciás, mint Jékely Zoltán. Azon az égtájon világít Villon, Shakespeare... Látom a versekben Dylan Thomast is. Ahogy az angol költő magyar műfordítóit a nyelv legkülönösebb szavaira kényszeríti, úgy bír rá Búzás Huba bennünket nyelvkincsünk legmélyebb rétegeiben rejtőzködő szavainak a föltámasztására. Viruljon e rokoni társaságban!”

A költő Veszprémben, Takácskerti lakásukban elkészült első történelmi drámájával. Edit, a harmadik, egykori televíziós látványtervező feleség derűs, hangulatos miliőt teremtett számára. Szakonyi Károly írta lektori véleményében a Janus Pannonius című darabról: „A történelmi eseményeket a maguk nyersségében idézi, tárja fel, látva és láttatva a humanista szellem és a politika libikókáját. Mindez gyönyörűséges, archaikus magyarsággal, nyelvi leleménnyel... A mű szövege persze próza, de ez a próza lírával átítatott. A szerző alaposan ismeri XV. századi históriánkat. A váradi püspök, esztergomi érsek, Vitéz János irodalomban sokszor megidézett alakja itt szinte visszanyeri eleven valóját; amiként az Itáliát járt pécsi

püspök, a szellem magasában élő költő is kilép korábbi, halovány rajzolatokból... Nem képeskönyv a múltról, hanem napjaink gondjaiba hasító mű.”

Búzás Huba „magasfeszültségű” életműve is ezt teszi, és ezért lesz maradandó.

### **Esztétikai meditációk**

Idén áprilisban lesz 87 éves. *Évszázadok feje fölött* című, miniatűr esszékötetében gyakran fordul Juhász Ferenchez: Minden költőnek meg kell teremtenie a maga egyedi világképét, világegyetemet: embereivel, őseivel, múltjával, csillagai-val és erkölcsével. Búzás életműve maradéktalanul megfelel ennek a kritériumnak, sőt, az *Ég Föld Emberek* című eposztrilógiájában már-már dantei mélységekkel, magasságokkal, túlszárnyalja a tudatos és teremtő emberi létezés titkait. Juhásszal való kapcsolatára egy külön bekezdést is szentel. Két ízben találkoztak, először 2005. október 22-én, majd tíz évre rá, ugyancsak ezen a napon. A második alkalommal a csalódottság is meglegyintette Búzást, mivel Juhász tartózkodó volt. Ennek ellenére a kötetben végigvonul virtuális eszmei, esztétikai polemizálásuk.

A kis kötet egyik lektora, Sörös Marian Annamária írja az előszóban: Búzás Huba „a poézis filozófiájának, vagyis lét-, ismeretelméletének és metafizikájának vizsgálatára vállalkozik... Az esszé kulcsszavai adják a mű gerincét: ontológia – gnoszeológia – metafizika.” Ezek markáns pilléreké válnak a dolgozatban.

Van-e a poézisnek filozófiája? – teszi fel a kérdést a költő. Azonnal bólint is rá, és többek között Juhász Ferencre, Füst Milánra és Márai Sándorra hivatkozik. Mindhárman, természetesen más-más megközelítésben reflektálnak a felvetett kérdésre: „A filozófiai reflexiók zömét a magyar költészetben – tudtommal – Juhász Ferenc fűzte a műalkotásokhoz, a legszakavatottabban tán Füst Milán öszszegzett, míg Márai Sándor fogalmazta meg az általánosítható legprogresszívebb véleményeket.” Márainak, mint „újhumanista” író üzeneteinek is fejezetet szentel a szerző. Forrásmunkáinak jegyzékében az említettekén kívül klasszikus pazar neveket találunk: Arisztotelész, Hegel, Kant, de Hegedűs Géza, Furkó Zoltán, Redl Károly, Szepes Erika, Szerdahelyi István, Vargyas Lajos nevét is ott találjuk.

Búzás mindössze negyedszázad alatt olyan egyedi világképet teremtett (a Veszprém megyei Napló kulturális rovatvezetőjeként jelen lehettem újraindulásánál, amiért hálás vagyok a sorsnak), amely párját ritkítja a magyar és az egyetemes költészetben. Tulajdonképpen monumentális munkássága adja analíziseinek, definícióinak alapját. A három fejezetben, a poézis ontológiájában (lételméletében), gnoszeológiájában (ismeretelméletében) és a metafizikájában (szövegelemzés tudományában) megkísérli megállítani az időt. Kifejti a művészi cselekvés komprimált céljait (tiltakozás a butaság, gőg, önkény, zsarnokság ellen az embe-

ri méltóság és szabadság érdekében), ugyanakkor a lüktető élet és a mulandóság meghatározó kérdéseit feszegeti. A *Mentsétek meg...* című, harmadik eposzának bevezető soraiból idézem: „*kezdetben voltam én, ama névtelen: se tény, / se gondolat, csak az elv... erő? / mikor kezdet sem volt az időben még, idő se / sarjadott, meg a tér se ter- / jedett a semmiben, de hordta magában / mind a lényegünket, / mind az időt, tereket, a mindenségben e / totalitást, a mozgás // törvényeit, irány- ikat, az énem robbanásig / megfeszülő, sötét / energiáit, szellememet, a megterem- tő-pusztítót, / anyagom pazar / hatalmasságait, fajták sokaságát és / parányait, hor- / dozta magában az elv a rendszert, részeit is, / a dimenziókat, // mind-mind a létezőt, meg a mulandót, a fejlődőt, / hanyatlani készeket, halott élettelenben az élő harsány, napvilágra / megszületését és / a gondolat csíráit...*”

Az ismeretelméletet taglaló passzusban Búzás Huba költészetének axiómái nyilvánulnak meg, a *menekülő emberről* és a *diadalmas emberről*. Szerb Antal-ra hivatkozik, aki a költeményekhez az alkotó személyiségét, sorsát is társítja. A *szerep* tehát összetett, sokrétű. Optimista, amikor kijelenti: „A költő nemcsak az emberiség dalnoka, még inkább az emberiség lelkiismerete.” Hogy a 21. század nyitó- és elkövetkezendő évtizedeiben ez miként érvényesül, megjósolhatatlan, a költői vátesz sem törheti át a jövő ismeretlen tartományainak falait. De el kell fogadnunk, hogy a kultúra, a hit, a vallás, a tudomány és a történelem, művészet, nemzeti irodalom meg a hazafiság kategóriái nem csak az írók, költők munkássá- gában, hanem az alkotó emberekében is megkerülhetetlenek. Vizsgálatuk, rend- szerezésük szükségszerű. Ilyenkor nem lehetünk tekintettel a latin közmondásra (*vanitatum vanitas*), miszerint a földi életben minden mulandó és hiábavaló. Bú- zás bámulatos műveltségéből és olvasottságból eredő esztétikai meditációi, össze- tett, utalásokkal tűzdelt mondatai fokozott koncentrációt igényelnek. Közcímei feladványok, okfejtései bonyolultak és torlódnak, és ez az akribia felkészültséget, tájékozottságot és ráhangolódást követel az olvasótól.

A stilsztika és a szövegértés párhuzamba állításakor sarkalatos igazságokat mond ki. Példái a nyelv és a verstani formákról az indukció és a dedukció el- vén alapulnak. Ezért aztán szemléletesek, útbaigazítók, véleményre inspirálók. Komplementer következtetések, kezdve a világos, szabatos, közérthető köve- telményektől az „*affektív kolorit elevenség*”-ig. A művek befogadása mindenkor viszonylagos, jobbra szubjektív emberi jellemvonások dominálnak ebben a fo- lyamatban. Búzás illusztrálásul zenei kitérőket tesz, Bartók, Beethoven, Wag- ner muzsikáját említi, és rámutat Weöres Sándor, Pilinszky János, Parti Nagy Lajos és Paul Valéry, Apollinaire, Rilke költészetére, egy-egy versük stílusára, atmoszférájára: „A verseket *kétféle esztétikai kritérium alapján ítéljük meg*: a manifesztált tartalom alapján és affektív kolorit elevenségük szerint. A kettő együtt maga a *költői kifejezés* (expression). Természetesen a művészi rang fo-

kát – ebben egyetértünk Szabó Lőrincsel és sok más esztétával – nem a tárgy, hanem annak kifejezése adja.”

Búzás a *modus vivendi* taktikájával él, amikor az ihlet lényegét, forrásának ismérveit elemzi. „A teremtmény elme ilyenkor a köznapi események nyugodtan (vagy zülaltan) hömpölygő világából egy önmaga-építette spirituális világba menekül. Menekülés ez a köznapok zsarnokságából a magasabb rendű szellemi értékek birodalmába. Visszatér az *Újhumanizmus körvonalazódik a művészetben* című dolgozatára, melyben a kultúrharc anomáliáinak a következményeitől tart – a kultúra „tetszhalottá” válhat. A magyar nyelv erőnei is terítékre kerülnek az Évszázadok feje fölött című, esztéták bibliájának is felfogható munkában. A költő így vall a nyelvünkről: „A világköltészetben belül *a magyar költészet különös költészet*. A világlíra pipacsoktól vöröslő mezején ‘csak’ egy búzavirág. Különössé teszi eszöke és anyaga, *a magyar nyelv*. Nyelvünk hangsúlyosságával, összehasonlíthatatlan ütemeivel olyan gravitációs erővel rendelkezik, hogy magához szippantja a teremtmény képzeletű költőszívet.” Ezután Kanttal, Hegellel és Füst Milánnal a szépség fogalmát a *látomás* és *indulat* kontextusában járja körül.

A tanulmánykötet az irodalomkritika és a művelődéspolitikai zsákutcaira is felhívja a figyelmet. Hangütése keserű, szinte visszafogott disztópia: „Lehet, hogy nem én gondoltam vagy mondtam, de egyetértek azzal a nézettel, amely szerint *az a nép, amely nem művelődik és olvas eleget, amely nem képes felnőni saját nemzetének irodalmához, művészetéhez, jöllehet még nem halott, de már haldoklik, elindul a nemzethalál felé*. Ezen talán csak a felkészült irodalomkritika, a szabad poézis és művészet segíthet; nemzettudatunk satnyulását csak egy korszerű és elfogulatlan művelődéspolitikai akadályozhatja meg.” Ha ez elmarad – írja a költő – elburjánzanak a *vadhajtások*, megindul a szellemi *elsivatagosodás*. „A művelődéspolitikai műveletlenségre valló szemforgatásainál is súlyosabb következményekkel jár *az olvasóközönség, a műélvezők helyes esztétikai ítéltőképeségének deformációja*. Amit a díjak, elismerések téves odaítélése vagy éppen oda nem ítéltése okozhat.” (Mellékesen megjegyzem G. B. Shaw nyilatkozatát: „A kritika lojalitása korrupció.”)

Az *újhumanizmus* eszmeköre, Máraira fókuszálva, ismétlődik a záró fejezetekben. A költő megingathatatlan hitében: „Az emberiség egyetemes érdekének vélem az újhumanizmus progresszív szellemi erői (és tömegmozgalmi) izmosodó fellépését, mert a tét végső soron az ember léte, az emberiség megmaradása.”

*Bíró József*

## Közép-európai családtörténet

az üknagyanyáim

nők ( voltak )

az üknagyapáim

férfiak ( voltak )

:

a dédnagyanyáim

nők ( voltak )

a dédnagyapáim

férfiak ( voltak )

:

a nagyanyáim

nők ( voltak )

a nagyapáim

férfiak ( voltak )

:

az anyám

nő ( volt )

az apám

férfi ( volt )

:

a keresztanyám

nő ( volt )

a keresztapám

férfi ( volt )

:

az anyósom

nő ( volt )

az apósom

férfi ( volt )

-----

a keresztlányom

nő

a sógorom

férfi

:

a lányom

nő

a vejem

férfi

-----

ami pedig a

feleségemet illeti

ő NŐ és ANYA

:

ami pedig a

férjét illeti

ő FÉRFI és APA

:

így

tehát

kétség nélkül megállapítható

-----

ő NŐ

a feleségem

és

NAGYMAMA

:

és FÉRFI

a férje

és

NAGYPAPA

:

ami pedig

a

kis – unokánkat illeti

ő leányka

:

és

:

hamarosan fel – NŐ

( írtam / amikor már a normalitás jegyében a nyilvánvalót is rögzíteni kellett )

*Hajdu Zoltán*

## Mióta vagyunk krízisben?

Mindig akkor kerülünk krízisbe, amikor elszakadunk az Egytől, mert téves döntéseink következtében a szellem (bölcsség) helyett az anyagot választjuk és így létünkéről lemondunk. Az Egytől kapott szabad akaratunkat félreértettük, és folyamatosan félreérjük ma is. A krízis tehát létrendi és nem életrendi. Nem az anyag van krízisben, hanem lelkünk. Az eltelt időben csak elszakadásunk mértéke, vagy annak mélysége változott. Törvényszerűvé vált, hogy az anyag elsőbbséget élvez, és háttérbe szorul a szellem. Ha csak napjaink történéseit nézzük, ma több anyaggal vesszük körbe magunkat, mint korábban bármikor. Soha nem volt ilyen mértékű „az anyagi jólét”, a kényelem, soha nem volt ennyi ruha, cipő vagy autó. Soha nem volt ennyi vállalkozás, gyár, pénzintézet és ügyintéző. Mintha elfelejtettük volna, hogy ha nagyobb az anyagi kényelem, nagyobb a lélek lustasága is, nagyobb mértékű az alvajárás és így nagyobb az anyagba süllyedés is. Az alvajárók, a jelen időn kívüliek, legalább két csoportba sorolhatók. Az egyik úgy él, mintha nem volna krízis, mert nem veszi észre reális helyzetét, ami körülötte történik. Ő az, aki látszólag élvezi az életet, és azt hiszi, hogy amit ő nem vesz észre, az nem is létezik. Önmagát altatja, és nem vesz tudomást az időről, a rá szabott feladatokról és a rá bízott szakralitásokról, illetve úgy tesz, mintha semmi elintéznivalója nem lenne. Ő az, aki farizeus maszkot visel, elrejtőzik, tudatlan és időszerűtlen.

A másik a kívülálló típus, aki tudatában van annak, hogy mi történik vele, de azt hiszi, hogy abban a kivételes helyzetben van, hogy ő a megoldást is tudja, például a politikai pártok képviselői, amennyiben programjukat komolyan veszik. De kívülállónak lehet tekinteni mindazon tudományok képviselőit is, akik univerzális megoldásokat javasolnak, vagy azokat a társadalmi mozgalmi képviselőket is, akik „alulról” vagy „felülről” jövő javaslatokkal akarják a helyzetet megoldani. A kívülállókra jellemző, hogy a megoldást „kívülről” kísérelik meg, elméletekkel, eszmékkel, tökéletlen rendszerekkel, absztrakt ötletekkel, fogalmakkal, világnézetekkel, amelyeket az élethelyzetre ráerőszakolnak. Ők a fáziseltolódásban, korszerűtlenségben szenvedők, akik mindig lemaradnak és mivel a lemaradások összeadódnak, az időtávlat egyre nagyobb lesz és egyre inkább lemaradottak lesznek. A krízis létrendi, mindig a lélek szintjén keletkezik. A lélek „dönt” arról, hogy a krízist feloldja, ezt nevezzük katarzissnak, extázisnak, megtisztulásnak, az életigazságba való visszatérésnek, visszakapaszkodásnak, amire csak az igaz és normális ember képes. A gyenge ember ennek ellenkezőjére, aki gyakran előre menekül és élethazugságokba bújik el. Aki a krízist feloldja, az nem gyűlöl, nem szitkozódik, átkot nem szór, mert szövetségen áll az Eggyel. Csak így képes felemelni a mási-

kat. Aki a krízist nem tudja feloldani, az összeomlásba, katasztrófába süllyed és magával ránt másokat is. Mivel az egyéni lélek krízis feloldó (lelkes) vagy állandósító (lelketlen) képessége kivétel a társadalom szintjére is, így az emberi történetben különböző krízis korszakokat tudunk megkülönböztetni, például:

1) A hitnek vallássá alakítása kb. a negyedik században, amelyből a következő évszázadok számos más krízise származott. Az államvallás megjelenésével és a betűhöz való ragaszkodással érte el az akkori vallásos hatalom azt, hogy Beavató Mesterünk tanításából egyre kevesebb jusson el az emberek tudatához. A vallásból kifejeztették például a megismerés szükségességét, a szeretet szakralitását vagy az apokalipszis szükségességét. Mindezekről vagy elvontan, ködösen vagy negatív értelemben adtak tudomást a közösségnek. Ehhez a tudatlansághoz társult az egyházi vezetők farizeusága és anyagiassága. Segítségükkel jutottunk el oda, hogy ma az egyház se nem tanító, se nem misztikus, se nem metafizikai, inkább karitatív, szociális, ünneplő és politizáló. Ma az egyház már nem kontemplatív, mert kihaltak a gondolkodó szellemi vezetők, a meditálók, akik tudták, hogy látás nélkül kell hinni és hittel látni. Az egyház a rendbetétel helyett saját intézményét és dogmarendszerét dolgozta ki, és aki ezt nem fogadta el azt megégették vagy eltették láb alól. A hatalmi harc néha a pápákat sem kímélte. Valamikor a vallás a hétköznapi életet, a nyíltságot jelentette, azt is lehetne mondani, hogy az emberi foglalkozások „papi” foglalkozások voltak. Később a dogma a vallásból hatalmat csinált. A rendből rendszert alkottak, ami korlátok felhúzását jelentette, így a vallás zárt lett, hatalomvágyó, háborúskodó, kiközösítő és világszemlélet.

2) A modern, liberális és globális korszak elindulása kb. az ezeréves évtől számítható, amely lehetővé tette a reformációt, majd a reneszánszt és felvilágosodást, amikor az embert még inkább anyagba süllyesztették és megalapozták annak a pusztulásnak alapjait, amelyre a mai XXI. századi modern Bábelt felépítették. Ezen korszakban a pénz hitelbe helyezése, pl. háborúk finanszírozása (Fuggerék, Mediciek), az új világ meghódítása, majd később a descartes-i racionális gondolkodás, még inkább eltávolította az embert az Egytől. Ebben a korban lett az ember saját tudatbörtönének rabja, és vált egyre inkább tárggyá, illetve anyaggá. A humanizmusban az individuális ego vált az ember központjává, aki önmaga körül kering, mert számára nem létezik az Egy, az, aki „mindenütt jelenlévő és sehol sincs”, akiben minden találkozik, és akitől minden származik. A descartes-i mondatot, hogy „gondolkodom, tehát vagyok”, a székelly bácsi valószínűleg nem ismerte, ő ugyanis egyszerűen a lényegre tapintott, amikor azt mondta, hogy „ha vagyunk, akkor legyünk”. Vagyis, ha az Egy már megteremtett, akkor éljünk, úgy, hogy az Egynek tetszése legyen bennünk. Különben a racionális gondolkodás nélkül is jól megvagyunk. Mivel az Egy iránti éberség fokozatosan gyengült felerősödött az alvajáras (a hatalom általi altatás), az élet középpontjába az individuális

én került, és mindent neki rendelték alá. Az énből isten lett, lásd Nietzschét és az ember feletti embert, majd aki ezt a gyakorlatban megvalósította, Hitlert.

3) A tizenhetedik-tizennyolcadik században a vallási hatalom végleg szövetkezett a racionalitással. Nagyfokú tudatlanság kellett ahhoz, hogy a hierarchiára épülő középkori társadalmat felváltsa a modern nivellálódás, a liberalizmus, az egyenlősi demokrácia, amelyet a nemzetek vagy a köztársaságok kialakulási korszakának is szoktak nevezni. Például a francia szabadkőműves forradalomban látható az időbeli hatalom megnyilvánulása a szellem fölött, amikor a korábbi egység helyett megjelent az egyenlőség, és amely a következő évszázadok legtöbb forradalmában is megnyilvánult. Az egyenlőség alapú, anti - tradicionális forradalmak kitartottak egészen a huszadik század elejéig, és torkoltak az első nagy világháborúba, a nagy háborúba, amelynek egyenes következménye volt a második világháború. Az egyenlőség negatív hatása tehát a forradalmaktól a két világháborúig és napjaink híres és mesterségesen fenntartott demokráciájáig nyomon követhető.

Kérdezzük meg magunkat: mit tanultunk az elmúlt évezredekben, vagy inkább mire tanítottak? Meddig akarunk még rejtőzködni? A fentieket figyelembe véve nem csodálkozhatunk azon, hogy a lelki krízist nem tudtuk feloldani, inkább állandóvá tettük. Magunk ellen dolgoztunk és dolgozunk mivel a háttérben működő láthatatlan kéznek vagy hatalomnak engedünk. Egyéni szinten a krízis oka az Egytől eltávolodott ember, társadalmi és közösségi szinten pedig a krízis oka korábban a vallási hatalom, ma pedig a globális és diktatórikus démonkrácia. Mindkettő a tradicionális kereszténység leépítéséről szól. Minden más politikai, gazdasági, művészeti, filozófiai krízis ennek a leépítésnek, elvesztésnek függvénye.

A kereszténységre való visszatérés, amelyre Beavató Mesterünk tanított, az hogy a lét az élet transzcendens csúcsa, amelyből az élet értelme célja, szépsége és gazdagsága fakad. A szellemtelenség, a transzcendens léttudat kapcsolatának hiánya pedig eltévelyedtség, tudatlanság, amely akár materialista ateizmus is lehet, ahol nincs újra összekapcsolódás, újra kötés (re + legio) az Eggyel, hanem épp ennek ellenkezője. Egyre inkább eltávolodni, egyre inkább az anyag és az élvezetek mámorában, az élvezetekben és kényelemben lenni, minél többet harácsolni, rabolni és háborúzni. Ez a legjobb üzlet. E gondolkodásból fakadnak a társadalmi zavarok, a gazdasági válságok és napjaink modern rabszolgasága is. Úgy is mondhatnánk, rosszul értelmezve ezt is, hogy a modern apokalipszis. Pedig a válság, a krízis csak betegség, amiből ki lehet gyógyulni, ha van rá akarat, szándék és tenni akarás. Rajtunk múlik a katarzis, az extázis, a visszatérés szükségességének megértése. A világ helyzete sohasem volt reménytelen, mert sohasem azokon múltott, akik nem hittek az életben, hanem azokon, akik hittek és hisznek benne. Ennek igazát a történelem már többször bebizonyította.

*N. Borosnyay Katalin*

## A túlsó partra

*Hommage á Nagy László*

Álltunk a halál ezersávos útján,  
együtt vártunk ingó peremén,  
ám egy tört pillanat tört része alatt  
mellőlem kiléptél,  
átsietél a túloldalra.

Nem mehettem utánad!  
Amint a zöld lámpa pirosra váltott,  
tündérűjű kísérőm megérintve vállam  
rámkiáltott:  
„Még nem növeszthetsz szárnyakat!”

A legenda úgy mondja;  
Hölgyét élet-halál közt hagyva  
Trisztán lovag átment  
szótlánul, egyedül  
a Túlsó partra.

## Játékidő

már semminek nincs időrendje  
az emléksóhajítás ideje lejárt  
nem voltam kész kellő időben  
időnek előtte fátylam levált

szívünk nem szakít időt semmire  
minden egymás felé tett mozdulat  
szavainkon időközben elakad  
időszámítással nő hozzád a vágy

de ha ideje korán elhagy  
játékidőn kívül ül melléd  
s megszólít a szótlán halál

## Őszi levelek

oly halkán mint az őz a Levélgyűjtő  
kerüli a fákat füleli az őszi erdőt  
s ha mint legyező suhint a szellő  
várja a fák meginduló mély sóhaját  
fényesen lehulló levéláradatát

azt mind nagy zsákjába gyűjti  
és az Írás szerint kézbesíti  
kitüntetett címetjük most én vagyok  
nekem hozza rám csönget  
s bár a feladójuk nincs ráírva  
ismerem a fénylő levelekkel üzenőt  
Ő a mindig gondomat viselő  
égi leveleivel felvértező Teremtő

## Hited

Hited tisztítótüze fénnel tölti be  
barlangod homályát.  
Komor felhőkön is áttör, kötelékben  
zuhan rád az áldás.  
S bár látod lábad alatt a sötétség  
megrendítő kapuját,  
lelked aranyzállal az égbe köttetett,  
s le nem oldja onnan semmilyen  
babráló hamisság.

## Novemberi tájkép 2021

a folyó felszínén szemfödél a határtalan szféra  
a csupasz tájon csend honol madár sem motoz  
sűrű köd ül a holt levelekkel takart halmokon  
de egy vékony füstcsík áttör a végtelen horizonton  
létrája fölfeszül a szomorú égboltra  
rajta lépdelenek le sorban a csillagok  
fényüket vigaszul hozva  
sötétben tapogatózó  
vak világunkba

## Az alvó égbolt...

az alvó égbolt a sötét oldalára fordult  
fekete felhős súlyával a földre ráborult  
s az felnyögött mint óriás oly iszonyút  
azután mint feneketlen kútban szétáradt  
a vak némaság az istentelen világban

de ha a sötét horizontvonalon túl tekintenél  
az elérhetetlen áttetsző szférák mezején  
ott tündököl még a holdsarlós isteni fény  
nem délibábos csalóka szemed káprázata  
ott van lásd meg csupán karnyújtásnyira

## Ágyam fölött...

Ágyam fölött a szemöldökfa rajzolatán  
egy anygallal szemezttem, áthatón nézett rám.  
Őt küldték? Ő lenne a fáklyás küldött?

Ha valóban te vagy az én éltetőm és megbízott  
múzsám, kérésem hozzád többszörös:  
Kérlek, időzz nálam, maradj itt velem, világíts  
szemöldököm fölött, a belső szemöldökfán!

*Bertha Zoltán*

## Az éthosz szelíd rendíthetetlensége

*Kalász Márton (1934–2021) emlékére*

Finomság és hajlíthatatlanság látszólagos ellentmondásossága: s a mélység és a magasság hogyan nyílik ki általa? Talán az identitások keveredésétől és egybefonódásától segítve? Hogy németiség, magyarság (vagy akármi más), keletiség és nyugatiság, megszenvedett kultúrnemzetiség és európaiság – vagyis igaz emberiség együtt fakasztja az örök értékeket? Hogy Kalász Mártonnál szelídebb és értékrendjében rendíthetlenebb költő alig született még? Talán ha minden önazonosság minden kisugározott belső sajátosságával és humanitásának minden tiszta energiájával kibontakozik, akkor keletkezik az, ami egyszerre köt és emel? Köt a bennünk gyökeresen elidegeníthetetlen és egyúttal emel a fölöttünk húzóódó és égbeszökön szféríkussá táguló időtlen értékmindenséghez?

Ilyesféle örökös titok-örvénylés, ami Kalász Márton költői egyéniségében és lírai-prózaí életművében lezajlik. Türelemmel építkezve, a gyöngykagyló állhatatosságával – s a teremtő isteni ihletődés áthatottságával – alkotva a kultúra-fenntartó lényegteljesség művészi kincseit, s belőlük a szellem katedrálisát. Példamutató mintaképül mindannak, ami az erkölcsöt és az esztétikumot önnön végső alapjához és céljához: a transzcendenciából sarjadó igazsághoz visszavezeti. A költő folyamatos igazság- és sorsbeszéde a kezdetektől végig ilyen dimenziókból táplálkozott, s ilyen útmutatással árasztotta szét a szellem jelzőfényeit. Sötétségben is világosságot gyűjtve, ocsmány történelmi időkben és későbbi csúfos hadakozások közepette is lefegyverző és megszégyenítő tisztasággal. Egy régi zsoltáros versében a „világ bárányára” tekint, aki megáll fehéren, „hófolton, szélben, szalmavizes fényen”, s kihívja aztán a rettenetet; a „gonosz szánandó ingerlője” lesz. Ez tehát a hitelesség varázsa. A jelképes, tömörítő, kontemplatív metafizikai sorskifejezés hangulatsűrűségével telítetten. S úgy szegülni szembe fenyegető ártalmakkal – bízván mindig is a „bölcshet univerzumban” –, hogy a meditatív türelem rendre mások javát szolgálja. „Ha ez a megoldás egyetlen,/ legyek bőven adakozó!/ Üljenek havas fejemre a varjak,/ véssék, véssék – öreg ganajba/ szorul az életmentő mag.”

A porszem-lét változatos „tűrési fokozatok” megpróbáltatásain keresztül válik életadóvá. A szerves növekedés – mint a fűszál – világnyi jelentőséget hordoz. Kalász Márton mindig érezte és értette a mindenség legrejtettebb törvényeit is, s azokhoz tartotta magát, azok szerint cselekedett és alakította környezetét. A lealacsonyító „lét elől rossz fészkerbe beállva/ lássak a fénybe kifelé” – áhította.

Képzetgazdag, konfesszionális vagy éppen tűnődő és elvont bölcséleti artistikummal folyvást megidézte az egyetemes kultúra nagyjait, de a háborúságokba belerokkant, belehalt szegényemberek elavulhatatlan intelmet jelentő keserű sorsát is. A kaotikus pusztulással és pusztító erőszakkal szembeni morális tisztesség megszemélyesítőit. És „én csak ülök, a tűrés/ követhetősége – szólnánk még, Uram,/ valaha érdekemben” – mondta a költő, és sötét falak árnyékából is fényekre vágyakozva, és csendesesen, valami angyali „derűvel, halkan”, de tántoríthatatlanul a gyermekkortól kezdődően megtanult és megtapasztalt létigazságok eszméinek jegyében, képviselőjében. Akkor is, amikor az irodalom, a kultúra bástyáit őrző írók, költők magasrendű szövetkezésének eszményét őrizte meg. Hit, remény, szeretet szentháromságának sugallata szerint. Ahogyan egyik legmegragadóbb lét- és világkép-összegző költeményében (*Elégia*) summázza: „válasszunk jelentés-formát a szavaknak, csak a hit ne veszítsen, s azt a szív, keserűségünkben, hogy távol épp ki véd, mindünk vigasza kell – s ebben játék, agg révület, egy ígét engedve át, gyöngéden: három szó, egyet szívünk ismétlésébe vett: hívón, remény hangsúlya, szív összegző mélyén – a szeretet.”

Neki köszönhető a történelmi tett: a Magyar Írószövetség léte és átmentése a huszonegyedik század első évtizedének derekán fellángoló támadások összütésében. Ő volt ugyanis az elnöke akkor. És előtte kultúrdiplomata, Németországban a magyar irodalom nagykövete, és egyáltalán: a szellemi kultúra egyszemélyi intézményként is vállalkozó megtestesítője. Ha volna méltó utókor, ezt is megköszönnék neki, később is, mindig is. És szerkesztői működését többek között a keresztény-katolikus *Vigilia* folyóiratnál, s lelkiismeretesen tevékeny tanári munkálkodását hosszú ideig a keresztyén-protestáns Károli Gáspár Református Egyetemen, ahol senki nem érezte azt, hogy a rangjának kijáró formális tekintélytiszteléssel volna szükséges viszonyulni hozzá. De ahol akárki megérezhette, hogy személyiségének és szellemiségének, kényszerektől-külsőségektől mentes és független legbelső értékeinek elbűvölőn szertesugárzó emberi-lelki tekintélyéhez viszont feltétlenül kapcsolódni kell – és méltón és viszonzott szeretettel –, a saját tanítványi érdekében, ha igazi értelmiségi, szellemi lény akar maradni. Tudás és hit, erkölcs és művészet, vallomás és intellektus: Kalász Márton áldásos missziót végző léleknevelő életműve megáll az időben, mint védvár vagy világítótorony – bárha a viharzás és „rapszodiáink évada” folytatódik is. Mert „a vesztőhely is megváltás; minden, ha innen indul / megszabott tétre küldetés”.

Kedves Marci, Isten legyen Véled – odaát is!

*Fellinger Károly***Soproni járás****Ágfalva**

Magyarország kicsi ágán  
ül Ágfalva, szomorú.  
Hithű német lakta egykor,  
de kitört a háború.

Sok ikerpár jön világra,  
büszke is rá Ágfalva,  
ikerpárok fesztiválját  
a nagyvilág itt tartja.

**Csapod**

Csapodon hogyha a legyet  
légycsapóval agyoncsapod,  
megkondítják érte, pajtás,  
azt a süket nagyharangot.

Légy résen hát, errefelé  
minden ember védi bőrét,  
attól félnek, lecsap rájuk  
az a hírhedt légyrendőrség.

Göbösmajorra menekül  
a légy elől, aki morog,  
az se baj, ha vérét szívják  
piócák meg a szúnyogok.

**Egyházásfalu**

Egyházásfalu babonás,  
lapos a föld, szől Pista,  
Simonyi Károly fiából  
ezért lett úrturista.

Pontot tett az ügy végére,  
gömb a föld, s az is marad,  
belőle lett Magyarhonban  
pont a kérdőjel alatt.

**Fertőboz**

Fertő-táj és Alpokalja  
káprázatos hajnal, alkony,  
a füveket, ha szél fújja,  
a népzene érzem, hallom.

Széchenyi síremlék köszönt,  
virág a hídember gyásza,  
Béla fia és a neje  
maradványait vigyázza.

Tavasszal és szeles ősszel  
békavonulás van erre,  
ha az elsőt megcsókolod,  
lesz belőle sváb menyecske.

**Felsőendréd**

A Hanságnak déli részén,  
hamm, bekaplak! – hív a mocsár,  
Ikva patak partján fekszik,  
ellepi a cserebogár.

Fertőendréd vegyes község,  
horvát, német ide tért meg,  
otthonukként megszerették  
az ősi magyar vidéket.

**Fertőrákos**

Páneurópai piknik  
békét, szabadságot hordoz,  
sok száz keletnémet polgár  
menekült a sógorokhoz.

Fertő hazai oldalán  
csak a közelben van jó strand,  
strandpapucsban gyalogolgat  
a turista belga, holland.

Egykor színnémet volt népe,  
Fertőrákos ma is gyászol,  
legtöbbjük kitelepítve  
visszajár a nagyvilágból.

Barlangszínházában nyáron  
győz a látvány, győz az illem,  
kőfejtőben opera zeng,  
megfagy a vér ereimben.

**Fertőszéplak**

Fertő-Hanság Nemzeti Park,  
díszes kincsesládikó,  
olyan tiszta levegője,  
hogy harapni volna jó.

A múzeumalapító  
Széchényi Ferenc, a gróf,  
itt született a kastélyban,  
aranygyapjas lovag volt.

A Szabadságharc idején  
fia lett a miniszter,  
Fertőszéplak Kossuth mellett  
kiállott magyar hittel.

**Gyalóka**

Csapadékos kis Gyalóka,  
kihúzza a  
többi község hahotázva  
a faszéket alóla.

Ám Gyalóka kígyó barát,  
aki bántja,  
megérzi a bestiának  
méregfogát.

**Harka**

Tétény vezér hős fiáról  
kapta nevét Harka,  
Tétényt bírói hatalma  
emelte magasba.

Elnémetesedett később  
az ős magyar fészek,  
kakukktojást rakott belé,  
nem egyet a végzet.

Istenszéke hegytető vár,  
Isten oszt kegyelmet,  
egymás orvosává válik  
valamennyi nemzet.

**Hegykő**

Oklevélben Villa Igku  
pogány áldozati kő,  
az egykori mezővárost  
nem győzi le az idő.

Honfoglalás után e táj  
a Kér törzsnek szállása,  
soproni vár tulajdonát  
képezi nemsokára.

Eperjes Károly, színész  
itt vette Istent észre,  
tudja, honnét jön, s hova megy,  
nem vezethetik félre.

**Kópháza**

Ravaszdvíz meg Tarnavíz  
falvak voltak helyén,  
lakossága német már  
Zsigmondnak idején.

A török betörése  
után nemsokára  
gradistyei horvátok  
otthona Kópháza.

Soproni népszavazás  
a falut elérte,  
Ausztria, Magyarhon?  
– választhattak végre.

Isten áldja a magyart,  
németet, horvátot,  
hetven százalék szavaz-  
ta meg Magyarországot.

**Lövő**

Időszámításunk előtt  
pont harmincnégy esztendeje  
Dunántúlon megjelent a  
rómaiak hős serege.

Pannóniának nevezték  
az őslakosokról e helyt,  
Lövő is egy őrállomás,  
földje mélye sok kincset rejt.

A Rákóczi-szabadságharc  
hozott jópár víg kalandot,  
Lövő és a Völcséj között  
kuruc űzött el labancot.

Alpokalja és Kisalföld  
határában fekszik Lövő,  
elsül arra a kapanyél,  
telitalálat a jövő.

**Nemeskér**

Honfoglaló kilenc magyar  
törzs közül, ó, szent ég,  
Kér nemzetségéről kapta  
nevét e kis község.

Avarkori vasolvasztó,  
régí Megyeháza,  
Napóleon zord serege  
fél évig megszállta.

Gárdonyi Géának apja  
itt született hitben,  
Ziegler Sándor Mihály uram,  
áldjon meg az Isten.

**Pereszteg**

Egy évszázadon keresztül  
a jókedvre meg a búra,  
peresztegi dallamokat  
cigányzenekara húzta.

Szerencsét próbálni mentek  
pont ezerkilencszáznegyben,  
Amerikába jópáran,  
sok volt itt a szerencsétlen.

Sopronszécsény és Pereszteg  
összeolvadt egykettőre,  
közös könnyeiket mára  
Ikva patak gyűjti össze.

**Sopronhorpács**

Sopronhorpács kultúrközség,  
nem horpadt be múltja, fényes,  
a híres Széchenyi kastély  
látogatónak fenséges.

Kedves vendég volt Liszt Ferenc,  
ki itt megzenésítette  
Jókai Mór híres versét,  
címe Holt költők szerelme.

Petőfi Sándorról írta  
a nagy mesélő e verset,  
már az első olvasáskor  
Liszt Ferencnek is megtetszett.

Sopronhorpács és Kislédec  
büszke arra, ami drága,  
a római katolikus  
templom díszes kapujára.

**Szakony**

Első Ferdinánd királyunk  
Kőszeg vára védelméért  
a hős Jurisics Miklósnak  
átadta Szakony községét.

Alsószakony, Felsőszakony,  
golyafészek, vadgesztenye,  
ha megkondul a harangláb,  
templomban az ember helye.

**Fertőd**

Eszterlanc, ékes Eszterlanc,  
eszterlanci rózsa,  
Eszterháza, ősi Süttör  
lesz itt a fogócska.

Két évig élt Eszterházán,  
a mai Fertődön,  
Joseph Haydn zeneszerző,  
a nevét megőrzöm.

Boldog kertészmérnök volt itt  
Porpáczy Aladár,  
diót, körtét nemesítő  
ritka szabad madár.

Fertő-Hanság-Nemzeti Park,  
Fertő-táji séta,  
Muzsika-ház, emlékszoba,  
keressed fel még ma.

**Felsőszentmiklós**

A városka területét  
Ikva folyó szeli ketté,  
testvériesen teszi ezt,  
vízfodra a szereteté.

Egyik oldalon Szerdahely,  
a másikon meg Szentmiklós,  
két külön község volt hajdan,  
egyik révész, másik hajós.

Szerdahelyen született meg  
Reformer, nagy munkabíró,  
Bezerédj István nemes,  
a jobbágyfelszabadító.

Önadózó hithű szónok,  
Amália volt a neje,  
kisdédóvás úttörője,  
gyermekirodalom feje.

Felsőbüki Nagy Pál sírja  
a hazafiakat várja,  
liberális politikus,  
iskola ma szülőháza.

## Sopron

Az ókorban Skarbantia,  
németül meg Oedenburg,  
múemlékekben második  
leggazdagabb városunk.

Ikva patak partján épült,  
a hold fürödni jár oda,  
bortermelő vidék Sopron,  
a kékfrankos fővárosa.

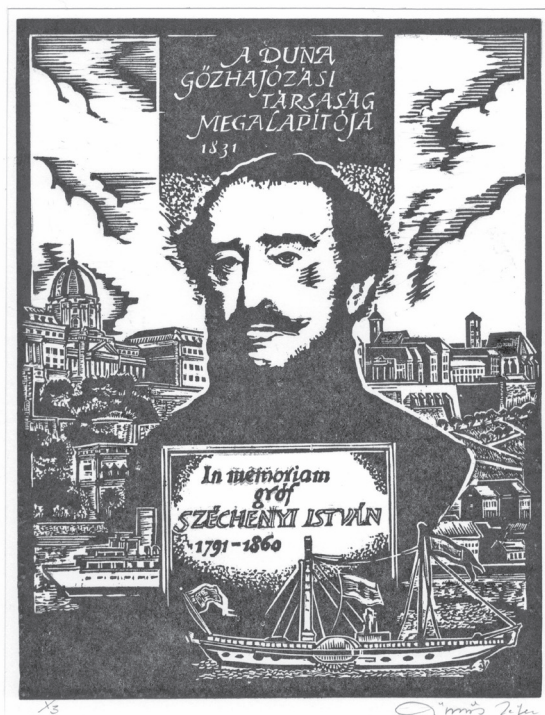
Mohács után a magyarok  
nem vehettek házat, telket,  
a városi ügyvitelből  
száműzték a magyar nyelvet.

Az erdőben Brennbergbányán  
érdeklődők szája tátva,  
itt nyílt meg Magyarország,  
bizony, első szénbányája.

Hogy a város kié legyen,  
rábízták a kegyes népre,  
a soproni népszavazás  
pontot tett az ügy végére.

Vitathatja balga osztrák,  
mézesmadzag az ígérlet,  
győzött a szív rendületlen,  
egyet akart magyar, német.

Sopron lélekben is erős,  
aki szabad, nem magányos,  
egy szónak is száz a vége,  
a leghűségesebb város.



Széchenyi emléklap – linómetszet (1992)

Mihályi Molnár László

## A kezdetek öröme, kínja és szellemi nyomorúsága

*(A felvidéki magyar írásbeliség és irodalom újrakezdése a jogfosztás évei után a kommunista diktatúra árnyékában, Mács József nyomát követve)*

Mács József az 1945 utáni felvidéki magyar prózairodalom alapozó nemzedékének három legjelentősebb alkotójának egyike Dobos László és Duba Gyula mellett. Ezt a megállapítást a halála előtti utolsó két évtized művei csak megerősítették.

Aki végigolvassa Mács regényeit, s megpróbál összegezést végezni, az hamar rádöbben, hogy a felvidéki magyarok elmúlt évszázadának egyéni és közösségi sorsa fonódik össze bennük: hol ilyen, hol olyan hangsúllyal, de a kiszolgáltatott, jóhiszeműen lépre csalt, becsapott majd védtelenné tett állapotában meglopott vagy meggyalázott emberek, közösségek sorsának alakulásával foglalkozik. Hogy lehet ezt megélni, elviselni, kibújni alóla, ellenállni, megmagyarázni másoknak, hogy lehet ezt továbbvinni, hogy közben megőrizhessük tartásunkat, emberi arcunkat, vagy ki-ki hogyan magyarázza, hogyan hazudik másoknak, de sokszor már önmagának is, hogy szégyelli gyalázatát, titkolja a gyalázattevőt vagy száll vele szembe, hogyan ügyeskedik, milyen stratégiákat eszel ki a maga védelmére, miként helyezkedik, híz hasznát belőle a másik... És hogy lehet erről hitelesen és irodalmilag is jól számot adni (főleg a kommunista és sovinszta cenzúra és állambiztonsági megfigyelések idején).

Mács már beleszületett a kiszolgáltatott helyzetbe, de még friss seb volt a trianoni gyalázat, ezt hallotta a felnőttek beszélgetésében, panaszaiban, ezt látta a konokan hallgató emberek szemében is. Sokan úgy élték meg, hogy a világháborúnál nagyobb katasztrófa nem szakadhatott volna ránk, aztán a béke helyett arra döbbsentek rá, hogy a háború csak bevezető volt az országrabló trianoni daraboló gyilkosok hóhérmunkájához. Ezt az iskolában nem tanították, az első csehszlovák megszállás időszakában beszélni is tilos volt róla, aztán a második háború alatt majd utána még nagyobb megpróbáltatás érte a felvidéki magyar közösséget, amit Mács már kamaszodó fejjel, értelemmel és kíváncsisággal élt meg. Jó emlékeztető megfigyelő volt, de nem csupán a látottak és hallottak érdekelték, hanem a történések háttere, lelki motivációja is. Ennyi is elegendő, hogy írói ambíciókat gerjesszen, ami arra kényszerít, hogy az ember megszerezze hozzá az eszközöket is. Olyat, mint szókincs, nyelvi megformálás, kompozíció. Ügyelve a mértékre és arányokra, stílusra. Persze az indulás, az ötvenes évek elején, a világháború után s

a jogfosztás éveit követően a kommunista diktatúra és a személyi kultusz időszakában nem volt egyszerű, amikor vagy a léleknyomorító beolvadás vagy valamilyen nyaktörő mutatványok révén lehetett életben maradni.

A jogfosztás és egyéb törvénytelenések sötét időszaka (1945-1949) alatt szünetelt, pontosabban be volt tiltva a magyar nyelvű könyv- és lapkiadás is. A bezárt magyar iskolák miatt sokan elhagyták az országot vagy még többen a szlovákban próbálták megérteni a tanító szavait, ami rengeteg esetben első lépés volt a beolvadáshoz. Jelentős viszont azok száma is, akik a határon átszökődve a közeli magyarországi iskolákban próbáltak szerencsét, amit a magyar oktatásügy nem gátolt, a határellenőrzés azonban nem volt mindig elnéző. Mács későbbi önéletrajzi művében (A sötétség gyermekei) saját élmények alapján erről is képet kapunk, ahogy gyerekekkel a sötétben, rejtőzködve, lopva szökődtek a magyar szó, a magyar iskola felé a megmaradás pislákoló reményével.

Az írók közül, akik nem vesztek oda a háborúban, sokan Magyarországra távoztak, mint Győry Dezső vagy Mécs László is, vagy máshová emigráltak, mint Tamás Mihály (Ausztráliába). A régi alkotók közül Fábry Zoltán, Egri Viktor és Szabó Béla jelentkezett az elsők között a frissen meginduló lapokban. Az Új Szó 1948. december 15-én jelent meg először hetilapként, majd 1949. május 1-jétől a kommunista párt napilapja. 1950 márciusától a *Szabad Földműves* jelentkezik, majd az *Alkotó Ifjúság*, amely 1950 végétől 1953 közepéig kéthavonként, majd havonként jelent meg. A gyermek- és ifjúsági lapok is megjelennek: *Pionírok Lapja* (1950) havilap az úttörőknek, Új Ifjúság (1952) az ifjúsági szövetség hetilapja. 1952. januártól a kisdobosok, alsótagozatosok havonta megjelenő képeslapja a *Kis Építő*. A Csemadok (a felvidéki magyarok kulturális szövetsége) 1951 októberétől jelenteti meg a Fáklya című lapot, majd ezt váltja fel 1956 után a HÉT (később csak *Hét*) hetilap. A kommunista pártvezető szerepének biztosítása érdekében minden lap élére csak megbízható és a felsőbb pártszervek által kijelölt pártkáderek kerültek, de a szerkesztőségekben is követelmény volt, hogy túlsúlyban legyenek a „megbízható elvtársak”, és a felsőbb pártszervek határozata, döntése, utasítása kötelező volt az alsóbbakra (ezt nevezték demokratikus centralizmusnak!). Így alakult ki az a helyzet, hogy lapok voltak, de kevés az újságíró, igyekeztek tehát a frissen létesült magyar tanszék diákjai közül toborozni, lehetőleg munkás-parasztszármazásúakat. Tömegével ragadtak Pozsonyban a bodrogi, abaúji, gömöri vagy nógrádi fiatalok ebben az időben. Példa erre egy érdekes bejegyzés az Új Szóban 1951. február 9-én, pénteken a Szerkesztői üzenetek rovat alatt: „Örömmel köszöntjük levelezőink sorában a következő elvtársnőket és elvtársakat és várjuk mielőbbi beszámolóikat: Bordás Alics Rimavská Sobota, Dobos László Král. Chlmec, Suba Emil Košice, Erdélyi Ferenc, Marcelová, Egrecky Éva Nižný Pokoradz, Eperjessy Ottó Král Chlmec, Koller Szilveszter Rohovce, Kerekes István Filakovo, Kürth Zoltán Podunajské Biskupice, Kissimon Lajos Želovce, Laven

Károly Šafárikovo, Lovicsek Béla Nýrovce, Molnár Géza Malé Blahovo, Major Iлона Dolné Semerovce, Mács József Bratislava, Mátyušová Mária Chrást, Páll László Rimavská Sobota, Ollé József Kameniná, Tauses Vera Rim. Sobota, Tolvaj Bertalan Malé Trakany, Tóth Anna Selice, Papanitz Oszkár Praha, Nagy Terézia Čalavo, Végh Gusztáv Zemianská Olca, Kovács Margit Bratislava.”

### Új Szó, 1951. 02. 09.

Itt jelenik meg először Mács József neve a lapban (Dobossal, Tolvaj Bertalannal és Lovicsekkel együtt). 1951. július 20-án a *lap Ifjúsági Szemle* című mellékletében már találkozhatunk első tudósításával az „Ifjúság vízduzzasztógát” építéséről *Egy brigádos beszámol* címmel, s alatta újabb szerkesztői üzenetek, érdemes mindet idézni, mert ők később jeles irodalmárok lesznek: „Mikus Sándor, *Trat Družby. Várjuk mielőbbi beszámolódat*”, munkádról és a tábor munkájáról Dobos László, Királyhelmec. Egyetemi felvételeddel kapcsolatban közöljük veled, hogy a járási Nemzeti Bizottság iskolaügyi osztályának hozzájárulása kell a kérvényhez, amit a legrövidebb időn belül adj be. Tolvaj Bertalan, Trakany. Az ígért fordítást és a kérdőíveket önéletrajzoddal együtt mielőbb küldjed be. Mács József, Priehrada Mládeže, Púchov. Beszámolódat megkaptuk. Kérjük, hogy a munka megszervezéséről és az egyes csoportok közötti versenyről írd a legközelebb.”

Így szervezték, toborozták a szerkesztőgárdát a lapok.

A pályatárs Szőke József így emlékezik ezekre az időkre:

„Mint jóformán mindenki a szlovákiai magyar irodalomban, pályáját Mács József is versekkel kezdte. Talán mert a vers: kiáltás, és nekünk 1951-ben kiáltanunk kellett, hogy vagyunk, hogy ismét létezünk. Aztán újságokban cikkezett, satirikus karcolatokat, glosszákat írt. Ez is dac, szúrás, bökődés. Ez a dac mindmáig megmaradt benne, írói magatartása lett. Egyik legszebb, legköltőibb regényének epilógusában décinni hajóútjáról ír. Ott találkozott regénye hősével. A hajóúton én is jelen voltam, és később látnom kellett, hogy az élet nyomasztó valósága, miként változik Mács keze nyomán tiszta költészetté. (...) Humor és dac, a rideg kisebbségi valósággal együtt épült bele Mács emberi, írói értékrendjébe. Persze nem egyenlő, minden korban egyforma arányban és mértékben, hanem ahogy a való élet engedte, diktálta.

A bátkai közműves fia Sárospatakon, Miskolcon keresztül 1950-ben érkezett Pozsonyba. A magyarországi tanulás, elindítás egy egész életre meghatározó és szükségszerű, mivel a honi tájakon nem voltak magyar iskolák. Nem egyedül érkezett, hanem a felvidéki diákberek egész seregével az éppen akkor nyiladozó nemzetiségi létbe, s nem mindenki a szlovák fővárosba jött, amely akkor még kevésbé volt szlovák, és kevésbé nagy, mint mostanában. „Éppen testhez álló”, ahogy Örkény István írta néhány esztendővel később egypercesében.

*E seregnyi, félig értelmiségi, félig diák lett az erjesztő kovász nemzetiségi kultúránk, iskolarendszerünk, irodalmunk, sajtónk, tudományunk elindulásában, mivelhogy előző értelmiségünket szisztematikusan kiirtották avagy elűzték. A centrum eleve Pozsony lett, mivelhogy akkor centrum nélkül semmi létezhetett. A fiatal gárda pedig elszánt, öntudatos, nem érez felelősséget atyái háborús „bűneiért”, a hivatalos közegben viszont még működik a „büntudat” a háborút követő magyarellenos szörnyűségekért. És ami a lényeg: mindkét közeg feledni akar, s ezért könnyedén kapja mindkettőjüket szárnyaira az újvilág építése. Az alig húszesztendőes egyetemista, de máris újságíró Mács József és számos társa is Pozsonyban kezdi „szárnyalását” Bukdácsolva tanultuk új sorsunkat. (...) Mácsra hol Lőrincz Gyula szemüvegének rideg fénye csillogott, hol Dénes Ferenc haragja villámlott. És közben-ott volt még a fészekrakás súlyos gondja is. Egyetlen szoba a külvárosban. Szoba? Holmi idomtalan helyiség, amelyben Juci asszony sehogyse helyezhette el célszerűen a szerény bútorzatot.” (Szőke József: Író az irodalom szekerén, Irodalmi Szemle, 2001. április, 31–33. old.)*

Mács is versekkel kezdte szerelmes ifjoncként, azzal hegyezte a tollát, de Pozsonyban a baráti kör (Ozsvald, Gyurcsó, Bábi, Dénes György) hatására abba is hagyta, majd a lírát becsempészte a novelláiba, de a kritikusok erről is lebeszélték. Marad csak emlék, nem nagyon dicsekedett vele, azokkal sem, amelyek megjelentek például az Új Szóban a korszellem minden elvárásának megfelelően zengzetes jelzőkkel éltetve az aktuális éltetendőt. Volt viszont néhány elfogadhatóbb rimelgető ritmusgyakorlata is.

*„Mács József: Tanulóifjúság köszöntője*

*Csillogó szemekkel  
Tekintek az őszbe,  
Levél még nem pereg,  
Nem röpköd a völgybe.*

*Egyre halványabb lesz  
Tűző nap parazsa.  
Megcsapkod szelével  
Csiklandoz neszével  
Őszi szél kacaja.*

*Illanóban a nyár  
Őszben derűs emlék!  
Csattogó kereken  
Kanyargó völgyeken  
Ifjú had száll felém!*

*Gyertek fiatalok,  
Széllel röpjöljétek,  
Hősi munka után,  
Ahogy síkon hegyhát,  
Büszkélük fejetek.*

*Induljatok ismét  
Síkról hegy hátára.  
Hol az ormon csillog  
A bölcsesség vára.*

*S kiben a tudásszomj  
Motorja az észnek.  
Kitartó munkával  
A várba beléphet.*

*(Új Szó, 1952. augusztus 31., 4. old)*

Első novellakísérlete 1952 április 23-án, a 4. oldalon jelent az *Új Szóban Tavasz* címmel. Feledhető írás, elbeszélésnek is kevés még, ezért maradjon meg a próbálkozás jelzője. Témája, hogy mi motiválja a kisparasztot, hogy belépjen a szövetkezetbe. Szerepet játszanak benne a beadási kötelezettség nagy terhei, amitől szabadulni kellene, és a fia is be akarna lépni, mert szereti a gépeket. No meg ráadásul a zsírosparaszt nagygazda kulák, akiből gyújtogató lesz. Csakugyan erőtlén próbálkozás. Nem csoda, hiszen ezt várták el tőlük, hogy ilyeneket írjanak. Ez a sematizmus. Ezért tett kísérletet inkább a szatíra terén: alkatához is jobban illett, és nem kellett komolykodva feszengenie a szocializmus építésének világot rengető sikereinek dicsőítésével. Később gyakran emlegeti, hogy a nagy munkaversenyek idején írt *Háromszáz tyúk, egy tojás* című humoros története nem kellett az *Új Szóban*, de a Lúdas Matyihoz hasonló szlovák vicclap a Roháč elfogadta, és ott megjelent.

„Mindent a napi politika igénye szerint ítéltünk meg. Nem szerettük a könnyítéseket. Lapoknál dolgoztunk, tehát a lap elvárásai szerint válogattuk meg az elbeszélések témáját. Háromszázötven tyúk és egy tojás, Vágási engedély, Az új falu konyhája, Káderozom a szerelmemet stb. Elbeszéléseinkkel pillanatnyi helyzeteket akartunk megoldani vagy a megoldáshoz segítséget nyújtani. A kritika szintén csak a tartalmat vizsgálta műveinkben, formai kérdésekkel nemigen foglalkozott. Az új életről akartunk írni mindenáron, holott ezt az életet még nem ismertük. Másokkal együtt én is éreztem ezt, és elég hamar rájöttem, hogy múltból vett témákkal is szólhatok a mához, méghozzá hitelesen. (...) Abban az időben Lőrincz Gyula, az *Új Szó* főszerkesztője a semmiből teremtett szlovákiai magyar újságírást. Nekem is azt

*mondta egy napon: — Szerkesztőt csinálunk belőled! — Tetszett az ajánlat, mert ilyenre gondolni sem mertem volna, bár annyit megjegyeztem: — Még főiskolára járok! — Mintha nem is hallotta volna az óvatos ellenvetésemet. — Nem számít — mondta. — Lapunk már van, nem szerkeszthetjük emberek nélkül! — így lettem aztán ember elég fiatalon, huszonegy és fél éves koromban a Lőrincz Gyula terem-tő akaratából. A lapnál aktív dolgozó, a főiskolán meg Sas Andort, Csanda Sándort, Turczel Lajost szomorítón álmodozó. Nem egy riportom, később elbeszélésem született előadáson, amikor Sas, Csanda vagy Turczel nem figyeltek rám. Az Új Szó kulturális rovatát akkor Egri Viktor irányította.” (Mács József: Első közlésem, Irodalmi Szemle, 1977. június, 534 – 543. old.)*

### **Mács József írói pályája elején**

Ebben az időben mindenütt teret akartak adni a fiataloknak, persze nem minden hátsó szándék nélkül. A rendszer irányítói is tudták, hogy a tapasztalatlan fiatalokat könnyebb rászedni, és ha kellően ambicionáltak, maguk is elvégzik a „piszkos munkát”, kitúrják a régi rendszerből átvett idősebb korosztályt. Az irodalomban is ezt csinálták, csakhogy magyar vonalon egyszerűen nem volt kit, és így a kezdő írók szabad utat kaptak. Így nyílt lehetőség 1953-ban egy válogatás kiadására. Szőke József előszavával tizenhét új névvel ismerkedhetett meg az olvasó. Bábi Tibor, Dénes György, Gyurcsó István, Ozsvald Árpád, Török Elemér és Veres János is több kötettel gazdagította a későbbiekben költészetünket. A bemutatkozó prózaírók közül később Mács József, Szőke József és Mikus Sándor bizonyított.

Mácstól három elbeszélés szerepelt ebben a válogatásban, humoros, derűs hangulatú írások, a jó kezdő szintjén. (*Önkritika, Háromszázötven tyúk, egy tojás, Mindenkit a szakmájában*). Fábry Zoltán már ekkor felfigyel rá, ezt írja róla: „Mács József különben ízes mondanivalója még nem adja azt, ami a szándéka: humort. A humort és satírárt nem a tárgy adja, nem a téma hozza, de az író csinálja. Nem véletlen, hogy az irodalomban a humoristák adják a legkisebb százalékot.” (Fábry Zoltán: *Fiatalok antológiája*, Új Szó, 1954. március 12., 6. old.)

Ez a gyűjtemény megelőlegezett bizalom volt, amivel a többség élni is tudott, érvényes lett Fábry elgondolása: „Az antológia kollektívuma fontos tényt dokumentált: a novella, vers és tanulmány útján a szlovákiai változás magyar színpépet gyűjtötte egybe. A dokumentáció tartalmi valósága természetesen nem manifestálódhatott formai tökélyvel. Az indulás megnyilatkozása lehetett csupán, az indulásé, mely most már többre kötelez: minőségi munkára, műgondra. Ha fiatal íróink erre fektetik a fősúlyt, akkor valóra válik az a hit és tudat, amit az antológia szerkesztője előlegezett a kis kötetnek...”

Ez volt tehát a rajtot jelző pisztolylövés Mács József számára is: ösztönző biz-

tatás, a Parnasszus rétjeinek hízelgő lehelete. Ellenben a társadalmi és politikai viszonyok nem éppen az alkotói szabadság vitorláit dagasztották 1953-ban. Éppen ellenkezőleg. Elvárás és kötelesség volt a rendszer hazugságainak magasztalása, bár személyes tapasztalatból ismerhették a valós helyzetet. Elég volt hazamenni: akár Bátkában, akár Páskaházán. Miként lehet mégis úgy kimondani az igazat, hogy a lapszerkesztők elvárásainak is megfeleljen. Mi a sorsa tehát a rózsának, „mely hóban virul”?

Mács József számára az elkövetkező négy évtized ennek a dilemmának jegyében telt el, miközben többször is kiütötték kezéből a tollat, mert sem 1956, sem 1968 után nem akart a vályúhoz terelt csordával tartani.

A bátkai „tékozló fiú” története ebből a templomból indult és ide tért vissza.

Urbán Károly református lelkész 1945-ben, aki meghatározó szerepet játszott Mács József életében és regényeiben is (pl. Deres Ákos néven).



*Ex libris – linómetszet*

*Németh István Péter*

## **Az én múzeumom (XXIX–XXXV.)**

**XXIX.**

**Georges Rouault: Öreg király**

Kezemben pár szál kései rózsza sápad itt:  
ámde jogarként reszket szakadatlan.  
Országom ügyetlen rúzsoszott határait  
mosolyra én bár sose igazíthattam.

Korrodált koronám kéri arany ősz estjét,  
arcomra fehér bohóc lisztjét! – ahogy ezt még  
a nyárban lepkeszárnyak verdesték.

**XXX.**

**Anzix a Széchenyi Gyógyfürdőről**

Elsüllyedt tenger alól gyöngyöz  
a fürdő vize föl, s gyűlik köréd habokban.  
Deréköveden még a csomó ott van,  
de már hullani kész rólad a köntös.

Hörrent az agg vízköpő és rikít a páva  
minden mozaik-darabkája,  
Vénusz irigylőn kagylóját zárja magára.

**XXXI.**

**Lány, kalapban**

*tisztelet Renoir szellemének*

Elúszó felhő pisztráng-halvány hasát  
látom még fölöttem, s már ké kellőn hullámol  
a nyár lázas fuvallatától  
narancsszín sásliliommal ágyás szarkaláb.

Ha közel vagy, s én már mesze sem vagyok,  
a hús szél ajtóig is hozhatná valahogy  
ázott szalmakalapod.

## XXXII.

**Hommage Albert Katalinnak**

A meglazult zsindelek közt szép  
csíkokban esik be a fény,  
látom a szállongó finom port sugaranként:  
noir et blanc – művészfotó, sosem-volt Klösz-kép

s lehetne minimal art ez ív s a téglalap,  
hatszögű sejtet építenek döngő darazsak,  
míg a padlás pókja sötét sarokba szalad.

## XXXIII.

**Edward Munch: Elválás**

„rekkenő hűség” (Tandori Dezső)

A lellei alkonyatból, mint i-ről a pont,  
a Badacsony gerincéről sohse gördül le a Nap;  
kivághatják a Liget maradék fáit is, a lomb  
sétáink fölül mindigre ott marad,

bár nem szűnik most e vakmeleg,  
töppednek ujjbegyeim kezéd  
híján, akár idejekorán szőlőszemek.

**XXXIV.****Hévízi tél***Gosztonyi Mária festményére*

Átömlik a tó ebbe a zöld patakba,  
nem fut, csak igyekszik a víz, merre padmalyok

alatt kéklő tündérrózsák lángja imbolyog  
ánizsos szellőtől nyaranta.

Ám tar akác-ágak ingnak most csak a ködben,  
kavarogva a víz gőze felhőkig felér.

S ha megjön a hó, szívünk beledöbben,  
az elzuhant mocsári fenyőkön lesz fehér

mint fürdővendégeken frottírköpeny  
vagy halottakon a szemfedél.

**XXXV.****Hommage Czóbel Minkának**

Csak a sziklakertet nem mosta  
el egészen a szürke patak,  
halvány szirmokat bont még néhány pozsga,  
de már madárkaszárnny sem verdes virágokat.  
Mégis a muskátlikat mintha  
tavaszonta a boszorkalány Czóbel Minka  
tenné kéklő ablakainkba.

Bene Zoltán

## Balszerencse

*(Részlet az Igazak című, készülő regényből)*

November másodikán, azaz halottak napján meglátogattam gyerekkori barátomat, Albertet. Október utolsó napján kaptam tőle sms-t, de csak november elsején vettem észre. Új a telefonom, néha nem jelzi a rövid szöveges üzenetek érkezését. Meg ritkán is érkeznek már ilyesmik, az az igazság. S ha igen, hát többnyire a banktól. Ezúttal azonban gyerekkori barátom, Albert volt a feladó. *Benn vagyok a pszichiátrián, írja, hívj föl, ha lesz rá érkezésed.* Fölhívtam, beszélünk, szabadkoztam a késedelem miatt.

Másnap bementem a klinikára.

A portán kérdezik, hová, hová, erre elmondom, amit a telefonban hallottam: első emelet négyes kórterem. A portás tudomásul veszi. Balra fordulok, föl a lépcsőn, pár lépés egy folyosón. A négyes kórterem üresen tátong.

– Foglalkozáson vannak – világosít föl kéréstelenül is egy nővérke.

Próbálom telefonon elérni a barátomat. Harmadszorra sikerül. Rossz felé fordultam. Az a rehab. Jobbra kellett volna. Visszamegyek, jobbra térek. A zárt osztályra érkezem. Mindenesetre a recepcióról, gombnyomással nyitják a vasrácsot, amin keresztül be lehet jutni.

A négyes szoba, hat ágy, egy üres kórházi tolószék, három fő. Az utóbbiak közül az egyik Albert. A másik, mint utóbb kiderül, egy negyven körüli idült alkoholista, míg a harmadik egy agyvérzésből lábadozó, méla tekintetű ötvenes, aki már többször is véget akart vetni az életének.

– Ez itt a cimborám, Gergő – mutat be Albert a többieknek. Dűnnyögés.

Kivonulunk az ebédlőbe. Bűnrossz kávét iszunk az automatából. Híg lötyty. Legalább meleg. A terem végében könyvespolcok, Világirodalom Remekei, Passuth-sorozat, krimik, színes magazinok. Lehet olvasni. A mennyezet alá szerelt nagyképernyős tévén valami beszélgetős műsor megy, hang nélkül. Az ablaknál csúnyán elhízott nő áll, jó kiállású férfival. Suttognak félhangosan. A társalgás-foszlányok alapján házaspár. A nőn kórházi karszalag. Ugyanolyan, mint Alberten. Később egy síró asszony jön be,

– Ilyen nem történhetne! *Ilyet* nem rakhatnának velem egy szobába! – panaszolja.

– Előfordul, három-négy havonta előfordul – csitítja egy fehér ruhás férfi.

– Üvöltött, mint a sakál – súgja Albert, majd miután kimennek, mesélni kezd.

– Hozzánk is hoztak egy fura figurát a minap. Olyan volt, mint egy zombi. Kásásan, érthetetlenül beszélt, feszt el akart menni, kiszakította magából az infúziót, le kellett kötözni, akkor lenyugodott. Reggelre eltűnt. Akit viszont ennek a síró asszonynak a szobájában helyeztek el, sikoltozott egész éjszaka, nappal meg nyöszörög.

– Egyébként a szorongás és a dühkitörések miatt kerültem be – mondja Albert, közben az ebédlőasztalról morzsákat csippent föl, a szájába teszi, összerágja és lenyeli mindet, sorban.

Nem szólok. Kissé émelygek ugyan, de hallgatok. És arra gondolok, hogy már gyerekkorukban előfordult Alberttal, hogy hirtelen dühbe gurult, s csak nehezen lehetett lecsillapítani.

– Idővel egyre csak rosszabb lett – ismeri be Albert. – Nem ártalmas, nem veszélyes, inkább ijesztő. Káromkodás, asztal- és faldöngetés. A három gyerekem megijed tőlem olyankor... Mocskos a szám... A szokásosnál is mocskosabb. Muszáj lenne valamit tenni ellene. Leginkább egy értelmes meló segítene...

Albert pontosan akkor szerezte agrármérnöki diplomáját, amikor a magyar mezőgazdaság a mélypontra jutott. A nullára, nagyjából. És a továbbiakban sem alakult jól a sorsa. (Ahogy a mezőgazdaságé sem.) Valahogy minden félresiklott. Ki tudja, miért? Ha ő maga tudná, vagy én tudnám, talán tehetnénk ellene.

– Hullámhegyek is akadtak, az igaz – folytatta Albert –, bár az utóbbi időben inkább csak hullámvölgyek.

Nem tudok mit felelni, inkább hallgatok.

– A sikerélmény hiánya – néz a szemembe Albert –, vélhetőn amiatt szorongok. És a szorongás eredményezi a dühkitöréseket. Tisztában vagyok vele. Már évek óta tudom, hogy ez az ábra. Az orvos viszont nem mond semmit. Bő egy hete vagyok benn, és mindössze egyszer beszélünk. A gyógyszerektől jobban alszom, de ennyi.

– Remélem, azért nem csak a gyógyszert nyomják beléd éjjel-nappal – motyogom. – Csak lesz még beszélgetés is...

Minden óra negyvenötökör lehet lemenni cigizni. Albert és két szobatársa minden órában így tesznek.

Lemegyünk. Albert már a lépcsőn előkotor egy szálát a dobozból, amit hoztam neki, sodorgatja az ujjai közt. Sokan szoronganak a kis belső udvaron. Kutya hideg van, a többség mégis egy szál pizsamában. Albert szobatársai is lenn vannak, bemutatkoznak újra, ezúttal kezét is fogunk; az agyvérzésből lábadozó, öngyilkos hajlamú férfi a bal kezével, gyöngén.

– Az alkoholistát a családja küldte be – mondja később Albert –, a másik komát meg beutalták. Vagy negyedszerre van benn, amióta a jobb oldala teljesen lebénult.

Ahogy óvatosan vizslatom a toloszékben kuporgó embert, furcsán féloldalasnak tűnik. Mintha csak egy fél-ember volna, mintha nem csak lebénult, de el is sorvadt volna félig.

– Ha nem égeti a vágy egy cigiért – magyarázza Albert –, talán soha nem kezd el újra mozogni. A jobb felének annyi, a balt meg hetekig nem volt hajlandó használni. A dohányzás javított az állapotán. Az nikotinéhség.

A minden relatív közhelye Damoklész kardjaként lebeg a fejünk fölött, míg nem az

alkoholista szívélyesen felénk int, elhessentve ezzel a sablonos frázist, és betolja az agyvérzéset az épületbe. Albert előhúz még egy szál cigarettát, megsodorja a hüvelyk-, a mutató és a középső ujj között, a szájába dugja, szikráztatja az öngyújtóját, a kékes lángba tartja a szivarkát, s mélyeket szippant, míg kellőképpen föl nem parázslik a dohány. Némán állunk, a füst beleveszik a nedves, csontig ható ködbe.

Végül visszakísérem Albertet a négyes kórterembe. A szobatársak már az ágyukon fekszenek. Az alkoholista behunyta szemmel, hanyatt, enyhén horkol. Az agyvérzés-sújtotta férfi a plafont bámulja. Albert szerint jó fej, kimondottan értelmes ember. Csak nem akar kripliként élni. Kikerülöm az ágy végében álló tolószéket, odalépek a beteghez, nyújtom a kezem. Erőtlenül megérinti, nyög valamit köszönés helyett. Zavartan lépek el az ágytól.

A rácsos ajtónál búcsúzunk el. Albert úgy véli, egy hetet, talán kettőt is marad még. Én szűk két óra alatt szabadultam. Ahogy kiléptem a klinika kapuján, a novemberi szél úgy markol belém, mintha a szívét akarná kitépni.

Két nap múlva, vasárnap este lementem a folyópartra. Szeretek ott ábrándozni Júliáról. Itt-ott párok ölelkeznek, máshol kamaszok isszák a vodkát meg a pillepalackos bort, a padokon hajléktalanok hálnak rossz takarókba burkolózva, a fákon városi baglyok készülődnek az éjjeli vadászatra. A vizet nézem, ahogy csillognak a hátán a mesterséges fények. A híd lépcsőjéhez érek, elindulok fölfelé, bár fogalmam sincs, miért. A széles korláton egy furcsán féloldalas alakot pillantok meg, amint éppen előredől, a folyó fölé. Azonnal eszembe jut Albert stroke-ból lábadozó szobatársa. És a szavak, amiket búcsúzásképpen, kézfogás közben szűrt át összezárt fogain.

– Ahogy kiengednek, máris megyek a Tiszának, kijátszom a balszerencsém!

Odaérek, ahol észrevettem a fél-embert. Odalenn tisztán kivehetők a koncentrikus körök. Nem ugrom utána. Úgysem tudnám kihúzni. Izgatottan tárcsázom a 112-t. Várok.

Élve húzták ki. Állítólag lebegett, akár egy kacsa. Úgy tűnik, mégsem sikerült kijátszania a balszerencsét.

\*\*\*

Sokan vannak, akik hiába próbálnak szabadulni, a balsorsuk sosem engedi őket, úgy akaszkodik rájuk, akár bogáncs a zoknira. Ilyen volt Beregi is, akivel gyerekkoromban sokat játszottam együtt. Pedig kimondottan nagy tehetségként indult. Ez rögtön a harmadik versenyén kiderült, amikor olyan messzire hajította a diszkoszt, amennyire az ifjúságiak is ritkán szokták, pedig Beregi még csak a serdülők között versenyzett. Azonnal le is csapott rá egy fővárosi klub. Elfogadta az ajánlatot, mi, a többiek irigykedtünk. Én is, noha nem dobóatléta voltam, hanem középtávfutó. A szülei ugyancsak buzgón bólogattak, nem bánták azt se, hogy elmegy a fiuk, mosolyogva bizonygatták, ők bizony bármit fölládoznak a gyermekükért. A tehetség elutazott, havonta egyszer járt haza. Kelletlenül. Utálta a vonatokat. A fővárosi klub edzői hamarosan

biztosra vették, hogy Beregiből, ebből az érzéketlen hústoronyból soha nem lesz ember, azt azonban el tudták képzelni, hogy megcáfolva mindenféle romantikus nézetet és elképzelést, egy napon olimpiai bajnökká válik.

Tizenhat éves korában Beregi magyar bajnokságot nyert, a következő esztendőben országos csúcsot állított föl, azaz olyan messzire hajította a diszkoszt, amilyen messzire magyar ember még soha, noha egyes sportrajongók szerint az amerikai Hofmann magyar származású, és ő néhány centivel nagyobb dobással csúszott le a dobogóról az előző világbajnokságon, ez azonban – tudniillik a magyar származás – valószínűleg csak mendemonda. Beregi csúcstartóként bizonyos mértékben ismertté vált, majd miután – alig tizennyolc évesen – megnyerte az egyik rangos nemzetközi dobógálát, a sportújságok hetente foglalkoztak a személyével. Ekkoriban ismerte meg Árvai Editet, a televíziós szerkesztőt, és néhány óra múlva a sporttelep egyik elhagyott öltözőjében elveszítette a szüzességét. A következő versenyre már Árvai Edit kísérte el, nem bírt szabadulni hatalmas hátától és izmos tagjaitól, amelyek oly erősen különböztek addigi partnereinek hitvány testrészeitől és nagymértékben emlékeztettek Russel Crowe-ra Maximus, a gladiátor szerepében. Beregi büszke volt, hogy nője van, örömsnek látta az életet. Boldogságának egy különösen nagy dobással kívánt kifejezést adni a soron következő versenyen. Elhatározását tett követte, próbálkozását félsiker koronázta. Óriásit dobott. Csakhogy diszkoszával éppen homlokon találta az egyik versenybíró két éves kislányát, aki biztonságosnak vélt távolságban szunnyadozott egy műanyag széken, ölében édesapja telefonjával, aminek képernyőjére letörölhetetlenül rárajzolta az angry birds groteszk figuráit a kifröccsenő agyvelő. A sportszer szabályosan kettészelte a gyermek fejét, Beregit azonban nem vonhatták felelősségre. Későbbi állítása szerint nem érezte hibásnak magát, ám a tévéfelvételek alapos kielemezése után megállapítható, hogy a zokogó versenybíró tekintetét kerülte, s noha azon zsörtölt, hogy nem mérhetik le a gigantikus dobást, a keze enyhén remegett. Árvai Edit könnyei eközben záporozni kezdtek, és már másnap visszatért a nyeszlett partnerekhez. Beregi még hónapokig üldözte a szerelmével, a rossz nyelvek szerint egyszer meg is erőszakolta, végül más nőknél kezdte keresni a vigaszt.

Elérkezett az Európa Bajnokság ideje, amelyen hazánkat Beregi képviselte, ő lett hát a *mi fiunk*. A nemzetközi sajtó megkülönböztetett figyelmet tanúsított iránta, holott a magyar sportdiplomácia mindent megtett, hogy a kettészelt fejű kislány történetét eltitkolja. Nem elsősorban Beregi miatt, végtére is ő csak tette a dolgát; inkább a szervezőket próbálták védeni, mert bár valóban nem lehetett hibáztatni senkit (lehetetlenül messzire repült az a diszkosz), világunkban a boszorkányüldözésre mindig találni indokot. Ennek ellenére a történet kiszivárgott. A Magyar, majd a Nemzetközi Atlétikai Szövetség is lefolytatta a maga vizsgálatát, és mindkettő arra az eredményre jutott, hogy tragikus, előre nem látható, elkerülhetetlen baleset történt. Ettől függetlenül Beregiről cikkezett a fél világ. Beregit látszólag nem izgatta a fölhajtás, nyugodtan,

egykedvűen készülődött a megméretésre. Az egyik kíváncsiskodó olasz újságírónót levette a lábáról a bicepszével, majd eltöltött vele egy éjszakát. Egy némettel ugyanígy próbálkozott, ám az sikoltozni kezdett, majd pofon vágta. Beregi tudomásul vette a kudarcot. A német újságírónó a másnapra összehívott sajtótájékoztatón szálnalmas véglénynek nevezte a magyar atlétát. Az olasz ott helyben védelmébe vette. A helyzet átláthatatlannak tűnt, a magyar szövetség rágalomnak minősítette a német riporter-nő állításait, s a nemzetközi szövetség bölcsen úgy tett, mintha mi sem történt volna. A verseny napján aztán Beregi első dobásával világcsúcsot döntött. A második-kal ismét. De csak a harmadik dobás okozta az igazi szenzációt. A diszkosz ugyanis nem ért talajt sehol. Hiába keresték égre-földre, nem találták. Sem a stadionban, sem azon kívül. Egyesek szerint földkörüli pályára állt, mások úgy vélték, egy alacsonyan szálló repülőgép nyitott ablakán repült be, megint mások azt a nézetet hangoztatták, miszerint a diszkosz, valamiféle fífikás csalás folytán megsemmisült a levegőben. A versenybírák végül szabálytalannak nyilvánították a kísérletet. Beregi ezt követően is többször megjavította a világcsúcsot, fölényesen nyerte meg a versenyt. A dopping-tesztje negatívnak bizonyult, senki el nem vitathatta érmét és érdemeit.

Mindazonáltal miután hazatért, mogorván válaszolt a riporterek kérdéseire, néhány nap elteltével pedig bejelentette a visszavonulását. Alig múlt tizennyolc éves. Hiába győzködtek, nem változtatta meg az elhatározását: föl hagyott a sporttal. Cirkuszi erőművésznek szegődött, aki egy téglafalat bontott le a ráhajigált diszkoszokkal, ám csakhamar három nézőt sebesített meg egy eltévedt korong, és Beregit ezúttal senki nem menthette meg a felelősségre vonástól. Börtönbe került, ahonnan nemsokára a falbontás módszerét alkalmazva megszökött (soha nem derült ki, honnan jutott diszkoszhoz a fegyházban).

Hosszú évek múltán Ausztráliában tűnt föl, mutatványosként. Diszkoszt hajigált a Holdra. És bár nem ellenőrizhette senki, hogy valóban az égtestbe csapódtak-e a korongok, az bizonyos, hogy egy sem hullott vissza a földre. Soha.

Beregi csakhamar bekerült az ausztrál rendőrség nyilvántartásába mint szexuális bűnöző, mert zaklatásért többször, nemi erőszakért kétszer fogták perbe, és bár eljárási hibák miatt egyszer sem ítélték el, a bűnössége felől szemernyi kétsége sem maradt senkinek. Durva arcvonásai és meghökkentő izomzata önmagában félelmet keltett. Ő azonban mindvégig tagadta, hogy az ellene fölhozott vádak megalapozottak lennének. Nemrégiben, negyvenéves korában egy melbourne-i talk show-ban úgy nyilatkozott, ő alapvetően egy érzelmes ember, aki képtelen kifejezni az érzéseit. Túl merev mindene. Részletesebben nem tudta kifejezni, mire is gondol, nem is hitt neki senki.

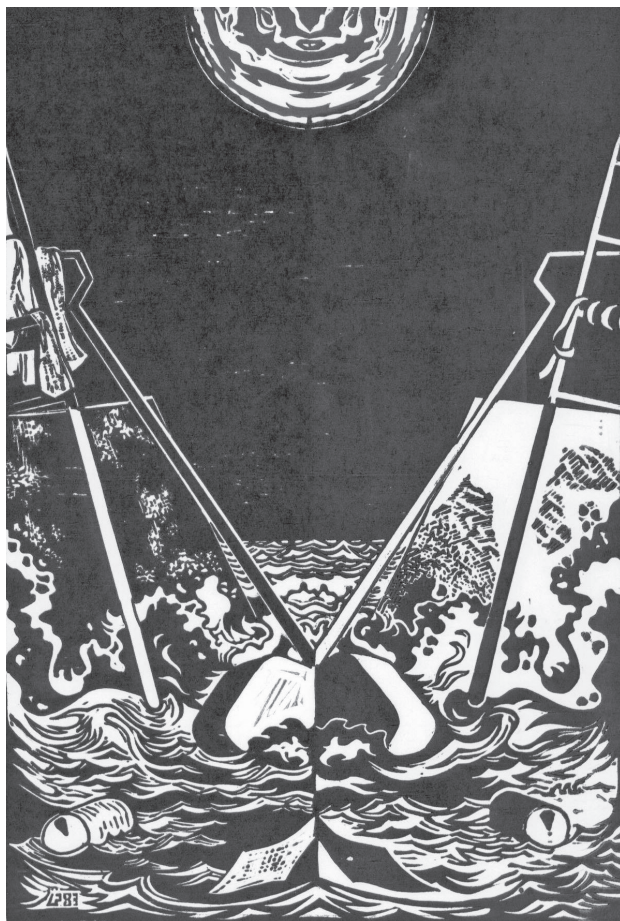
Közben szorgosan hajigálta a diszkoszokat a Holdra. Jóllehet a Discovery Chanel megkísérelte leleplezni, nem jöttek rá a trükkjére. A diszkoszok egyetlen egyszer sem hullottak vissza a földre. Soha.

Beregi negyvenegy évesen került kórházba egy elfertőződött sebbel. Két hétig ápolták. A halálos ágyán azt mondta az egyik nővérnek, hogy egész életében Árvai Editet szerette, egyetlen percre sem volt képes elfelejteni és hogy nagyon sajnálja azt a kislányt, amiképpen azt is, hogy Árvai Edittel sosem tudta megbeszélni, miként érez. Utolsó szavai így hangzottak:

– Életem minden percét a balszerencse irányította – azzal meghalt.

A szegényeknek járó szerény temetést kapta, a koporsóját csupán egy kutya és újságíró kísérte. Utóbbi megírta a történetének második felét, amelyre véletlenül bukkantam rá. Az elejét már régtől ismertem.

Beregiről is mesélni fogok Júliának.



*Holdgrimasz – linómetszet (1983)*

*N. Fodor Iza*

## Hóbarátok

Bórembukk és Hopplahó  
két kis téli hómanó.  
Ha lehull a takaró,  
Kukucskálnak, hó-hahó!

Faháncson üldögélnek,  
úgy örülnek a télnek!  
A hidegtől nem félnek,  
még több pihét remélnek.

Dimben-dombon bukkánó,  
szánkón ugrál Hopplahó.  
Bórembukk csak kacagja,  
hóemberét faragja.

Ágról lábat lóbálnak,  
rigóval szoba állnak,  
kánonban szól a daluk  
széllel száll el fütty szavuk.

Ebédjük nem keresik,  
tátva szájuk, ha esik.  
Két jóbarát hómanó,  
hópihékkal jóllakó.

## Kígyókerekék

Anakonda gyerek  
azt álmodta éjjel,  
görkorizás közben,  
csúszik lába széjjel.

Hejj, micsoda álom,  
nehéz volt a vacsi,  
rövid idő alatt  
elfogyott egy csacsi.

Mesélte is reggel  
az egész családnak,  
mennyre örülne,  
egy pár kígyó lábnak.

Verd ki a fejedből  
vagyad édes fiam!  
Lábbal lelassulna  
csúszómászó iram.

No meg lábbal ronda  
minden anakonda!

Így szólt a fiához  
bölcs kígyó mamácska,  
legjobb lesz hallgatni  
erre a tanácsra.

Gondolkodott azért  
másik megoldáson,  
úgy gurulna mégis  
kerekiesen, máson!

Villant is az elme:  
Kori helyett deszka!  
Bármiben fogadok  
egy ilyenem lesz ma!

Elismerni nem fog  
ettől a kígyósport,  
lesz belőle menő  
anakonda hóbot!

## Százlá-bú

Százlábúnak lába hány van?  
Ötven kinn, ötven a házban.  
Spórolt ötven pár cipőre,  
megvehesse télidőre.

Gyerekkorit már el adta,  
nagyobbakat kiszabatta.  
Indul értük, jaj, úgy várták!  
Ajtaját szélesre tárta.

Szaladt fürgén az avarban,  
U-t formált a bal kanyarban.  
Zörrent milliót is lépte,  
mire a cipészt elérte.

Hosszú polcon cipők hada,  
tépőzáras a harmada,  
fűzősből is készült jópár,  
belebújós kell, te kontár!

Mire kötöm, zárogatom,  
görcsbe rándul testalkatom.  
De hogy jól is reagáljak,  
színe mesés valahánynak!

Egy hét múlva visszatérek,  
arra korrekciót kérek.  
Még hogy fűzős! Ez gyalázat!  
Belebújóst nekem, százat!

## Csigabál

Lassan billeg mézskőház,  
éti táncot lassan ráz.  
Lazul a sok puhatest,  
ez aztán a fura est!

Bekúszik pár meztelen,  
ringatóznak fesztelen.  
Nem pörgős vigadalom,  
csendes e csigahalom.

Mászni kéne haza, hejj,  
könnyű már a csigafej.  
Hold amikor kacsintott,  
elhúzta mind a csíkot.

Bozók Ferenc

## Nyugattól Újholdig Pilinszkyvel és Nemes Nagy Ágnessel

Tavaly és idén egyaránt jelentős centenáriumot ünnepelt – ünnepel a hazai irodalmi közélet. Tavaly lett volna száz esztendő Pilinszky János, idén pedig Nemes Nagy Ágnes. Ráadásul, az életkoruk determináló párhuzamán túl is „ikercsillagok” ők, számos egyéb okból. Például annak okán is, hogy mindketten Újholdasként kezdték a pályájukat. Vagy – ahogyan Nemes Nagy Ágnes említi a Bogyay Katalin által vele készített interjúban – jelentős szimbiózisban éltek Rómában öt hónapot 1948-ban, a római Magyar Akadémia ösztöndíjának köszönhetően. A Rómában tartózkodás mindkettejük számára termékeny és meghatározó élmény volt, bár amíg Nemes Nagy Ágnes egész nap az Örök Várost járta, addig Pilinszky és Toldalagi mozdulatlanul cigarettáztak egy eszpresszóban. Később, Nemes Nagy Ágnesék Kékgyólyó utcai lakásán rendszeres vendég volt Pilinszky János. Nemes Nagy Ágnesnek és Pilinszkynek volt egy önironikus, keserédes közös becenevük: „Répa”. Répáknak nevezték magukat és kölcsönösen egymást, mert tudniillik a répa olyan zöldség, amelynek a legértékesebb része a föld alatt van. Ezzel utaltak az ötvenes évekre, a kényszerű elhallgatás időszakára.

A *Nyugat* szellemiségéhez tartozó alkotók a lap megszűnése (Babits halála, vagyis az ő nevére szóló megjelenési engedély jogutódlás nélküli megszűnése) után átmenetileg a borítólap karakterét is megtartani igyekvő, a *Nyugat* felvállalt örökséget a borítón még a Beck Ö. Fülöp által készített Mikes-plakettel (mai szóval *Nyugat*-logóval) is demonstrálni szándékozó, főként Illyés Gyula és Schöpflin Aladár által szerkesztett *Magyar Csillag* folyóiratban kaptak fórumot, publikációs lehetőséget és olvasóközönséget. A *Magyar Csillag* után a harmadik nemzedéket követő, de negyedik nemzedéknek talán már csak idézőjelben nevezhető polgáris, nyugatos szellemiségű alkotók az Újholdban próbáltak átmeneti menedékre lelteni. A *Magyar Csillagot* a német megszállás söpörte el, az *Újholdat* pedig, néhány lapszám után a szovjet berendezkedés.

Nemes Nagy Ágnes, fiatal egyetemistaként már nemcsak szemlélője az irodalomnak, hanem hirtelen benne is találja magát. Életre szólóan emlékezetesek maradnak számára irodalmi sétái Szerb Antallal a Duna-korzón. Aztán Halász Gáborral irodalmi levelezést folytat és férjhez megy Lengyel Balázs íróhoz. Fiatal házasként férjével, Lengyel Balázssal Rómában él rövid ideig. Borzalmas, háború utáni Budapestet hagynak maguk mögött. *Két Róma* című emlékiratában írja Lengyel Balázs, az ifjú férj: „Rómában voltunk. Annyi bezártság és rémség után. A

*hidak nélküli, összerombolt Budapest után.” De hamar vissza kell térni Rómából Pestre, a Centrál kávéházba, ahol irodalmat kell csinálni. Újholdat kell csinálni, vagyis növeszteni kell az új holdacska cérnavékony ezüstívjét Budapest sötét egén. Rákos Sándor így emlékszik az *Egy régi s egy még régebbi nyár* című lírai naplójában:*

*„Ágnes almával kínált és irodalomról  
beszélgettünk jobban szerettem volna  
róluk magukról bár az Újhold is ők  
és a Centrál füstfelhőiben  
meg a Félgyertyában s a többi szent helyen  
zajló szerkesztői viták nemkülönben”*

A Rákos Sándor által felidézett Centrál kávéház meghatározó helyszín a „poszt-nyugatos”, újholdas időszakból. Szabó Magda például a Centrálban találkozott először, ismerkedett meg Nemes Nagy Ágnessel. Ezt a találkozást a *Sztélé* című emlékezésében idézi fel, egyes szám harmadik személyben írva önmagáról: *„Szer-  
vusz, mondja Nemes Nagy Ágnes Szabó Magdának, szervusz, felel neki a várakozó,  
a férjnek meg úgy köszön: jónapot, Balázs. Sok hónap telik el, míg összetegező-  
nek, a vidéki lány még nagyon vidéki. (...) Már nem volt egyedül, már tartozott  
valahová, a Centrál később törzshelye lesz.”* A romos Budapesten a Centrál volt jóformán az egyetlen azilum az írók számára. 1946 és 48 között reményteli események játszódtak le, melyeknek emblematisztikus helyszíne lett a Centrál. Ám nem csak a Nyugatot követően „fészket kereső újholdas madarak” találtak itt átmeneti ereszalja - otthonra. Innen indult a Magyarok, Kardos László és Kéry László szerkesztésében, Kassák Lajos és Fodor József az *Új Időket* szerkesztette itt, Sárközi Márta a Választ. Lengyel Balázsék pedig mint említettem ugyebár, az Újholdat. Kabdebó Lóránt rádióriportban kérdezte erről az időszakról Nemes Nagy Ágnest, melyben ő így emlékszik: *„Hazajöttünk Debrecenből áprilisban, a kormány vona-  
tán, és beléptünk az irodalomba. Beléptünk, méghozzá a Centrál kávéház ajtaján,  
itt volt jelen akkor az egész akkori magyar irodalom.”*

Később aztán már, ha szándék lett volna rá, akkor sem lehetett többé a Centrál az a szellemi műhely, ami volt, mivel előbb a Metro-Klub, később az Eötvös-Klub költözött be az épületbe. Az Újhold cérnavékony holdacsckáját pedig letörölte az ötvenes évek bontakozó, egyszínű, szocreál sematizmusa. Az újholdasok számára az ötvenes években maradt az irodalom „peremvidéke”, a műfordítói munka, valamint sajátos módon a gyermekirodalom. Nyilván számosan voltak olyan írók, akik ideológiailag és lírai tematikájukat tekintve nem illettek bele a korszak szocialista realista vagy termelési, kommunizmust propagálni igyekvő, úgynevezett

pártirodalmába. Ilyenek voltak tehát a Nyugat folyóirat polgári örökségét vállaló, betiltásáig az Újhold folyóiratba publikáló lírikusok, valamint a rendszernek különböző okokból nem tetsző, főként a vallásosságukat, a párt szóhasználatával „fekete reakciójukat” felvállaló költők-írók. Ilyenek voltak a polgáriasabbak, a sematizmusba kényszeríthetetlenek is, egyebek közt például Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Pilinszky János, Mándy Iván, Szabó Magda, Rába György, Karinthy Ferenc, Weöres Sándor és sorolhatnám tovább a teljesség igénye nélküli névsort. Nyilván túlzás lenne őket a Nyugat negyedik nemzedékének nevezni, ám kétségtelen, hogy többségük elfogadta követendő eszményi mintának a Babits által korábban képviselt esztétikai minőséget és európaiasabb, egyetemesebb tágaságra való törekvés igényét.

Ugyanakkor a *Nyugathoz* (később a *Magyar Csillaghoz*) való kapcsolódásuk nem teljesen kontinuos és nem teljesen organikus, mivel többségük jelentősen elmozdult az elvont tárgyiasság felé. Egyre jellemzőbb a szubjektív tartalom objektív formában történő manifestációja, egyfajta dezantropomorf antropomorfizáció: „koponyám, kerek, fanyar gyümölcs,/ magányom mégis csonthéja zárja” (Nemes Nagy Ágnes: *Alázat*). Babits Mihályra és a korábbi, meghatározó nyugatos lírikusokra még kevésbé jellemző az a végletekig sűrített, csupaszított, szálkásított lírai megszólalás, amely már az újholdasokat karakterisztikusabban jellemezte. Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, Juhász Gyula, Szabó Lőrinc és számos jeles nyugatos lírikus verstani, metrikai igényességére, formakultúrájára még kimutathatóan töreksenek ugyan, ám valamelyest lazítanak is rajtuk.

Közös, nemzedéki élményalapjuk mindenképpen a második világháború és a közös nemzedéki indulás, amely ugyanakkor nem vált társadalmi, politikai vagy közéleti irodalomká, inkább egzisztenciális és örök humánus felé fellebbező erkölcsiség jellemezte. Némelyiküknél a közös indulás és a nemzedéki összetartozás kifejezésének igénye mutatkozott már a háború előtt vagy alatt, az önálló köteteik rokonsága és személyes kapcsolataik mellett egy 1940-ben megjelent közös, Cserépfalvi által kiadott versantológiával, az *Új Aurórával* is. Meghatározó egzisztenciális alapélmény volt az irodalmi otthontalanság, a „fészektelenség”, az „üzött madár” – lét közös tapasztalata. Ennek reprezentatív műve például Pilinszky *Mert áztatok és fáztatok* című verse, valamint Major Ottótól a *Gazdátlan úrben*: „Testvér, barátok elzuhanak,/ futásuk közben dőltek el,/ testük tölcserlő mozdulattal/ hörpölte be a fürtelem.(...)/ Elbuktak ők, s kik megmaradtak/ hazátlanul, testvértelen,/ torkukat többé el nem hagyja/ a levegőtlen félelem.” (Major Ottó: *Gazdátlan úrben*; Újhold, 1947. decemberi szám)

Többségüket a Rákosi-rezsim kezdetben szinte teljesen kiszorította az irodalomból, később néhányukat a *Vigilia* folyóiratba és az *Új Ember* hetilapba száműzte. Utóbbi hetilap korlátozottan foglalkoztatta ugyan azokat, akiket keretei, rovatai

és tematikája engedett, azonban nehezen tudott mit kezdeni olyan formátumú és szabálytalan alkotókkal, mint például Pilinszky János. Azonban sem a Vigilia, sem az Új Ember nem kizárólag, utóbbi pedig elsősorban nem is irodalmi lap.

A hivatalos kommunista irodalom számára különféle okokból nem kívánatos alkotók tehát főként műfordításaikkal lehettek jelen a magyar irodalmi élet periferiáján. Azt is megengedték nekik, hogy Zelk Zoltán *Kisdobos* című gyerek-lapjába írjanak semleges, ideológiailag ártalmatlan gyerekverseket, pontosabban: gyerekek számára írott verseket. Ez a kényszerű lehetőség egyébiránt, bár irányítottan, presszionálva, mégis a 20. századi magyar líra váratlan „gyermekirodalmi aranykorát” hozta. Valószínűleg, eme „publikációs szelep” kényszere nélkül nem, vagy nem ilyen mennyiségben írtak volna gyermekeknek szánt verseket olyan kiváló alkotók, mint például Weöres Sándor, Zelk Zoltán, Nemes Nagy Ágnes, Kassák Lajos, Pilinszky János, később pedig Kormos István, Tarbay Ede és sorolhatnám tovább a neveket. Ami az *Újhold*at illeti: Nemes Nagy Ágnesnek, Lengyel Baláznak és Lakatos Istvánnak annyira fájtak és hiányoztak az *Újhold*nak ismert történelmi okokból kimaradt évtizedei, hogy négy évtizeddel az *Újhold* kényszerű megszűnése után, 1986-ban megjelent az *Újhold Évkönyv*. Nem leletmentés céljából (hisz nem korábbi, hanem újabb írásokat közöltek), sokkal inkább a szellemiség megőrzésének és tovább vitelének szándékával. Lengyel Balázs így fogalmazta meg ezt a vállalkozást: *„Az Újhold kétéves létezése, hét száma kezdet volt csupán, vázlat egy elképzelt irodalomról, melynek vonalai függve maradtak a levegőben, mint egy ház betonváza, az is jobbára csak tervrajzon. Fontossága attól nőtt meg, hogy már sok-sok évvel megszűnte után volt írói megszenvedett, de kimagasló műveikkel a félbemaradottat kirajzolták, imagináriusan megépítették a házat, az otthont, amely megillette volna őket a növekedésük idején, ha a történelem kevésbé mostoha.”*

Az *Újhold Évkönyvek* össztermésében nemcsak volt újholdas szerzők, hanem oda erőltetés nélkül illeszthető újabb, a régi *Újhold*akban nem szereplő alkotók írásai is helyet kaptak, a szellemi kontinuitás jogos reményével. Az *Újhold Évkönyv* sorozatnak tizenkét kötete jelent meg a Magvető Kiadónál, évente kettő, 1986-1991-ig. Sorsszerű analógia, hogy a *Nyugat* Babits halálával szűnt meg, az *Újhold-Antológia* pedig a Babits-örökséget vallomásos esszében is vállaló Nemes Nagy Ágnes halálával.

*Tell Imre*

## járvány

megálmodták sárga istenek  
ereidben mint vörös füst úgy lebeg  
ott termett a jó és rossz tudás fáján  
cafattá rágja édenkerted Ádám

sáskanyüzsgés szavannatűz után  
hideglelés a nagy artérián  
sejtmagjaid kínozza és harapja  
angyalod küldd el irgalomnak Atyja

## Világ farsangja

*Maszkolva*

az álarcok mögött  
sosem az arc maga  
csak újabb maszk lapul  
az éjszaka mögött  
még mélyebb éjszaka  
rejtőzik pimaszul

és kitapintható a köd  
mélyén a köd  
kés burkában a kés  
a láng-centruma láng  
s a szívverés mögött  
egy másik szívverés

mélység mélység alatt  
s alatta újra más  
mélység hová bukom

s ha nincs is egyebem  
mint ez a zuhanás

fogadd el Jézusom

## kávé

a konyhában téli éjszakában  
a kávéfőző automata sír

málló térben lobogok,  
mint ki üstököst lopott,  
mint ki tejútba harapott  
s a Napból hord egy darabot.

iható éj ádáz drog lázas illat  
a képzelet vadvirágai nyílnak  
örvénylik képre kép  
kicsorog lépre lép

## tarisznyádba...

zsebedben kulcsod  
ha elfeledted  
tapogasd meg

karodon órád  
less oda  
nincs már sok idő

lábadon semmi  
de az út előtted  
indulj mezítláb!

## Út szélén

ráfagytam a feszületre  
Isten könnye  
lelkemben könnyezve

szócseppekben létezem  
az út szélén a kereszteken...

## Veszélyes állat

az éjszaka veszélyes állat  
a szuszogását hallani  
őrangyalom mért nem találalak  
őrlőnek Isten malmai

digitális számlapon mérem  
az érthetetlen éjszakát  
emelkedik a vaksötétben  
egy bizonyosság mint a bárd

ember meddig kell kútban hálnod  
ragadozó neszt hallanod  
őrangyalom ha rádtalálok  
súgj egy varázsló dallamot

## Kis esti zene

Sötétségem világosságom  
zúgó erdőm és hegyvidékem  
egész valómmal lényed áldom  
nem hagysz magamra földön-égen  
tüzet akartál gyűjtsd meg szépen

Ág vagyok a kertész kezében  
gally vagyok nyesnek vért virágzom  
nem hagysz magamra földön-égen  
estemben drága lényed áldom  
sötétségem világosságom

## csendélet karanténiából

ritkábban, rövidebb köríven,  
lassabban fut a bringa

félíg felhajtod gallérod üvegen át szű-  
röd a fényt

megért gyümölcsöd elválik,  
új aratók sarlója villan  
a vírusok nem  
tétováznak

lélekzel (oltókéssel)  
kétszer is meggondolod nem mozdulsz

kikötők, néptelen templomterek.

csendben rostokló délutáni  
imaszőnyeg

összenő árnyékával a fa,  
sípjával az orgonahang.

## Bohém rapszódia

Adyval az Úri utca fölött,  
tűzet s zsíros Colát hörpölök,  
pálinkánkba parazsat dörgölök,  
bokán rúgjuk az ördögöt

Elég volt már a zsemle és sajt!  
Színbád, így mulat egy magyar úr!  
Halhatatlan lelkesedés hajt  
merészen élni, Jókaival pazarul.

Különös táj az ember arca,  
különös őserdő a szív.  
Nekem nem kell a napi hajsza,  
az emelkedő pályáív.

Krúdyval dorbézoltam.  
Levest ettem, salátát is rendeltem,  
és mit otthagytam a Gundelben,  
majdnem egy heti fizetésem.

Untatnak az ostoba számok,  
a pénztárkönyvek gondjai.  
Babits jól tudod: mit futok,  
ámok, nem akarok beosztani.

Uram, a torkolat-öbölnél  
mint cethal hanykolódom én.  
Mielőtt magadhoz ölelnél,  
hadd legyek tékozló bohém.



Ady Endre – Add nekem a te szemeidet

## Én jól, s hámaga?

*Albert-Lőrincz Márton kérdéseire válaszol Bölöni Domokos*

– *Ha most kezdenéd az írói pályát, hogyan ajánlanád magadat?*

– Nem ajánlanám magam. Nem beszélnék írói pályáról sem, mert nekem voltaképpen nem is volt soha ilyenem. Amikor mégis használnom kellett a kifejezést, egy korábbi beszélgetésben, ezt mondtam: „pályám” olyan, mint a nyárádmonti kisvasút; egész szakaszok talpfái, sínparjai hiányoznak, mert rossz gazdaként hagytam ebek harmincadjára jutni, és ügyes tolvajok úgy-szólván akadály nélkül tették lehetetlenné a járatok közlekedését...<sup>1</sup>

Szóval nagyjából még mindig ott tartok, hogy hát rendbe kellene tenni a közlekedést, de közben elfogyott a tőke, és igen, odalett az utazásra vágyó közönség is – gyorsabb, hatékonyabb és olcsóbb járművek szaladgálnak az utakon... Közben persze néha egy-egy nosztalgizáló volt állomásfőnök vagy pár végképp lemaradt utas lejárt tértijeggel a kezében még ott bójászik a sötétlő salakkupacok között.

– *A nyár végén, ősz elején jelent meg két köteted. Ünneplésre elégséges ok. Banális kérdés: habár minden út rövid és húzós, mégis, milyennek látod a neked kiszabottat? Szegény legény gazdag álma volt-e, vagy gazdag legény sóvárgása az ismeretlenre?*

– Mostanság inkább csak a családom körében ünnepelek. Három kötet jelent meg. Az *Arany-pálca* humoros gyűjtemény: olvasók, alkalmi vagy kezdő szerzők egykor a Népújságban megjelent, illetve az irodalmi körben elhangzott anekdotái, adomái; a másik kettő „saját gyártmány” – Harangoz egy rézmozsár és A harmadik pohár –, karcolatok, novellák tára.

A „nekem kiszabott út” egy kései sarjadék hányódása a szűk világban. Vidéki csóró gyalogtúrája az idegen városban. Aki igyekezett annyi pénzt félretenni, hogy szobát béreljen egy harmadosztályú szállodában, ám hajnalra mégis a parkbeli padon találja magát, ahol legalább gyönyörködni lehet a felpörgő forgalomban.

– *Több lett-e az álom, ahogy az évek sokasodtak, a kötetek gyarapodtak – immár csaknem húsz –, vagy maradjunk abban, hogy férfiember nem álmodozik. Idéznék: „kacagva mondja őszöm ronda igazát, most különösen: hogy időtlenül megvénültem”.*

– A világ megváltása rendszerint beláthatatlan időre halasztódik. Ezt korábban kellett volna megéreznem, de idealizmusom ellenszegült mindenféle borúnak.

<sup>1</sup> Idézet Farkas-Ráduly Melánia *Egy másik univerzumba* című művéből

Holott a pandémia része a világegyetemnek. Amikor rádöbbsentem, hogy az idő elkeverte az éveimet, és valamelyik ősz fecskéi magukkal röpítették az ifjúságot, holott igazából nem is voltam még fiatal, már kapuzárási pánikban menekültem poharak, kancsók, flaskák menedékébe, és romantikus képzelődéseimet messze űzve saját tenyésztésű démonjaim tépdesték a tudatomat. Az írás szenvedélye keserves kínládássá vált, kiderült: nincs is miben hinnem. Maradt némi hiúság, az is üzemanyag, persze folyton drágul.

– Alkotó ember vagy, novelláid, karcolataid derűt árasztanak az amúgy eléggé karkai létben. Törekedtél-e a jobbra, a szebbre, a teljesebbre, vagy csak követted az ösztöneidet?

– Ezzel a derűárasztással úgy vagyok, mint mikor besoroztak katonának. Évekig mindenféle papírokkal húztam-halasztottam a kötelező katonaságot, de végül elkaptak; amikor éppen nem volt kéznél, azaz „doszárnál” főiskolai diákmenlevelem, mert közben kirúgattam magam. Némi dozsóért egy illető váltig fogadkozott, hogy „elintézi”. Csakhogy mikor tennie kellett volna valamit, elpárolgott az ígéretével. És én immár „úrfiúként” a megyesi hadkiegészítőnél találtam magam, a sok fakufferes újonc körében, egy meglehetősen törékeny vulkánfíber bőrönddel a lábam között... Amikor naponta többször is „ráülési” parancsot kaptunk, hát a többiek bizony meglovagolták a ládáikat, de én csak míméltem a műveletet, hiszen a jámbor szerelék összehuttyant volna alattam. Kényszeredetten vigyorogtam hát, és szenvedtem a kényszeres helyzetben, miközben társaim harsogva mulattak nyomorúságomon. Nagyjából ez a helyzet a humorommal is. Néha azt képzelem, hogy megbírja a bőrönd az olvasókat, de mintha fölfelé nyomná(k) az ülepemet.

– *Sok karcolat, novella, farce és groteszk került asztalodról az olvasó fejlámpájának fényébe. Mondhatni: egy össze nem téveszthető Bölöni-univerzum. Mennyire tudatos ez a bölöni humor? Mi tett tudatos íróvá?*

– Az irodalom. Vagyis az utánzás vágya. És a folyamatos figyelem. Kipróbáltam, tudok-e olyan tilinkót készíteni, mint a nagyobbak? Aztán megpróbálkoztam furulyával, sőt kórémuzsikával is. A furulya nem sikerült, a kórémuzsika igen: viszont kissé csikorog, nyikorog, s még nyüszít is, ezért akár viccesnek tűnhet. De én szeretem kihallani belőle a normális dallamot. „Tudatos író” pedig nem vagyok, csak műkedvelő hangszerész. Persze faragás és zenélés közben igyekszik egy-két fogást eltanulni az ember.

– *Van-e, vannak-e olyan író elődök, esetleg kortársak, akik pályádat befolyásolták, netalán meghatározták, illetve figyeltek és drukoltak neked? Simó Márton a Hargita Népe (2021. október 15.) napilapban megjelent recenziójában egyenesen „Mikszáth Kálmán késői utódjaként” méltat, aki „továbbfejleszti a jó palóc stílusát”.*

– Kedves dolog Simó Mártontól. Ha megsimogatják az arcunkat, persze jólesik. Korán váltam szenvedélyes olvasóvá, Arany János Toldi-trilógiája volt a bibliám már kisdíákkoromban. Jókai, Mikszáth, Tolnai Lajos... de a gyöngysor olyan hosszú lenne, ha végigimádkoznám, amilyen pompás maga az irodalom, és nemcsak a magyar, hanem minden, amihez a világirodalomból is hozzájuthattam.

Gyermekkorom megrázó élménye volt, amikor (besúgásra) házunk „üres” szobájában ráakadtak az udarházából kiakolbólított Potsa József birtokos könyvtárának egy kis részére (a többi másoknál rejtette el), és a pisztolyos jegyző megrakatta szekerünket az aranyozott kötésű könyvekkel, majd első világháborús rokkant nagyapámnak egyedül kellett elhúznia a községháza elé a „rakományt”, és a gazember ott, miután a szebbjét magának kiválogatta, a hevenyészett máglyán elégettette. Nagyapámat pedig bezárták a pincébe... Senki sem mert segíteni rajta. Az ilyen élmények már túllépik a humort, ezeket nyilván más módon írtam meg.

– *Gondolom, már induláskor megmutatkozott az elégedetlenségre valló hajlamod, ezt némiképp első ajánlóid – Bajor Andor és Szilágyi István – is megerősítik, akik első kötetedet útra bocsátották, javallották az olvasóknak.*

– Mindkettejüket nagyon tisztellem. Szilágyi István a pálya szélén térdeplő játékosként emlegetett, akit talán megilletne pár perc a labda közelében is. Igaza volt; későn tápázkodtam fel a vulkánfíber bőrröndről – amikor már a leszereléshez készülődtünk; de azért a koszos téli zoknik között volt néhány kézirat, azokat és a bőrröndöt is hazahoztam, pár éve még megvoltak. A hetvenes években az Utunk irodami hetilap szerkesztőjeként Hornyák József válaszolgatott a „prózások” kézirataira. Tőle van a mondás, hogy ha nem adminisztrálod magad, az Úristen sem adminisztrál. No, ehhez én ma sem értek. Rühellem. De immár ké kellő derűvel elengedem.

– *Írásaid rövidek, tréfásak, szórakoztatóak, groteszkek, ugyanakkor a szatíra vitriolja is teszi a dolgát. Van ennek valamilyen „mü gondossággal” való magyarázata, vagy az író lényéből fakadó „jelenségről” van szó? Hogyan népesül be ez a Bölöni Domi-s univerzum? Miből merítkezel a legszívesebben, a tapasztalatból-e, vagy abból a fikcióból, amiről az ész gondoskodik? Honnan ez a téveszthetetlen bölöniség?*

– A rövidség a napilapokba író szerzők kényszerzubbonya. Volt haszna is, igaz csak marokra kellett fogni a „mondanivalót”, nem lehetett szétlocsogni az újságot, mert nagyon fogott ám a szerkesztői ceruza. A mü gond jól jött volna, de az egy Nagy Miklós Kundot kivéve sosem volt igazi szerkesztői mentorom. Sajna, elég sok slendrián dolgot is összehordtam, olykor beképzelten és nyeglén fecsegttem a semmiről. A humorban egyébként a régiek mellett Tomcsa Sándor, Bajor Andor, Sinkó Zoltán és Zágoni Attila voltak a „példaképeim”.

„Bölöniségről, bölönis univerzumról” jobbára a nagyotmondás kedvéért lehet

beszélni; ha illet hallok-olvasok, hát fiús zavaromban éppúgy pirulok, s túróm, mint egyik Sütő-novellában a vénlány, az „ölelést”.

Számomra az a rokonszenves, ha körüljárva a világot megjelenítő cirkuszi sátrat, felhívhatom a figyelmet a ponyva hasadásaira, amelyeken már kölyökként volt szerencsém bekukucskálni. Egy-egy jó írásnak pedig, állítom, szikrát vető gyémántmagva is van; ha azt megtalálja az író, már csak a csiszolásra kell figyelnie. Nekem ez igen ritkán sikerül.

– *Elégedetlenség vagy konjunktúra, elégedettség vagy belső kényszer – mi hajtotta inkább az írókat, akit a romániai és a magyarországi írószövetség is tagjai közé választott?*

– Ez is, az is, amaz is: főleg pedig a becsvágy és a hiúság, ezeket érdemes mindig belekalkulálni a mérlegbe; no és volt konjunktúra is, hiszen a kilencvenes évek elején, a fekete március után megfogyatkozott az írószövetség vásárhelyi fiókjának az „állománya”, frissíteni kellett, és néhányan (Hargita megyéből) kapóra jöttünk. A Magyar Írószövetségbe Fodor Sándor és Sütő András ajánlott; halálukban is köszönöm nekik; olyan szépen jellemeztek, hogy azóta is arra hajtok, hátha valóban elérhetném azt a szintet, amelyre előlegként nagylelkűen fölsegítettek...

– Mit gondolsz az írói küldetésről és a díjakról, van-e ezeknek minősítő szerepük?

– Az „írói küldetés” elavult, időszerűtlen fogalom... Akkor lehet mégis hiteles, ha az alkotó maga szegődik valamilyen eszmény szolgálatába, és végigviszi önkéntes vállalását, mégpedig érvényes művekkel, az életművével. Ilyenre ma is van példa, bár az írás és az író fogalma felhígult, a szépirodalom is elbulvárosodott. Különvált a szórakoztató irodalom, a ponyva, virágzik a giccs. Persze mindnek helye van az életben, ha a helyükön kezeljük őket.

Azonban ebbe a kavalkádba a kánon, szegény, beleszédült.

A tehetség nem alapja a világ építésének. Úgy mondják ezt, hogy protekciós rendszer épül, alapja a patronálás. Nincsenek igazi kiválasztási rendek, hanem szívességek, kölcsönösségek működtetik az irodalmi zrt.-k klubjait.

Nekem mindehhez nincs közöm, nem várok támogatást sehonnan, a könyveim kétharmadát saját költségemre adattam ki. Ami pedig a díjakat illeti, kevés az irigység, még kevesebb az ellenséggem, és ezeket nem kívánom szaporítani. Jó, ha az ember tudja a helyét, és meghúzza magát, akár a szénaboglyában is.

– *A Harangoz egy rézmozsár jelezni kívánja, hogy a nyugdíjazás nem vette el a kedved a dologtól, hiszen, amint a kötet alcímében is megfogalmazod, „járókeret a 75.-hez”. A másik, A harmadik pohár is hasonló fogantatású? Azt jelzik, hogy „vegetek észre, itt vagyok?” – ezt üzennéd a szépírói társadalomnak és olvasóidnak?*

– Sajnos, ennél sokkal prózaibb, hétköznapiabb az ok. A vesztegzár alatt kényszerből kezdtem könyveket szerkeszteni, másoknak is, és mivel volt egy kis meg-

takarított nyugdíjpénzem, kis példányszámban ugyan, de kiadtam a jelzett köteteket. Egyik sem kerül kereskedelmi forgalomba; érdeklődők, barátok, ismerősök jutnak hozzá, ha kéri. Olyan ez, mint mikor az előregedett muzsikus már nem merészkedik a kaszinó közelébe, hiszen igaz lehet a dal a kidobott prímásról – de odahaza szordínóban, hogy a szomszédjai fel ne jelentsék, még elmuzsikáljat néhány, a szívének kedves dallamot. Jól, rosszul, ahogy ráállanak gémberedett ujjai.

– *Az utóbbi években mintha zárójelbe tennéd irodalomszervezői tevékenységedet, a Maros megyei „vidék” nem hivatásos, de elhivatott íróinak, költőinek, képzőművészeinek „találkoztatását”, ki-kikacsintva Hargita megyére is. Jól gondolom? Hogyan tovább?*

– Sehogyan. Kedei Zoltán festőművész halálával a múltba merült egykori tötteri kis műterme, a kedves Vár-lak, és vele az a körülbelül két évtizednyi boldogság, amikor találkozgattunk, „súrlottgrádicsoltunk”, „irodalmiköröztünk”, könyveket és szerzőket mutattunk be, felolvasásokat tartottunk irodalombarátok, képzőművészek és zenészek, zeneparátok részvételével.

Ez a korszak véget ért, a pandémia fekete pecsétje végleg lezárta a találkozókat. Zárógondolatként azonban hadd meséljem el külön bejáratú balesetemet az irodalommal és a világgal.

Sóvidéki tanárkodásom idején szokás volt a mostanság divatos „hajdujudú” helyett magyarul üdvözölni az embereket, felnőttet, gyermeket egyaránt. A távol-keletiek azt kérdezik egymástól: „Rizseteket megettétek?”, és ez azt jelenti: „Jó reggelt!” A korondi gyermekektől effélét nem kérdeztem, de mikor köszöntek, udvariasan válaszoltam, majd így szóltam: „Hogy vagy?”

Mire a tanuló nagyosan ennyit válaszolt: „Én jól, s hámag?” Ezt nem lehetett überelni, hát mindig nekem kellett megmondani, hogy jól vagyok, köszönöm szépen.

A jelenséget kiterjesztve az irodalomra, „Hámaga-szindrómának” nevezem, ugyanis valahányszor afelől érdeklődnék, mi a helyzet, jól érzi-e magát, vagyis hogy van ez a kedves vendégtájainkon, rendszerint az a válasz, amit a diák mond Korondon: „Én jól, s hámag?”

Ami engem spéci illet, igazság szerint volna fogalmam, hogyan is érzem magam ebben a meghitt s megunt, mégis szerethető kis univerzumban.

El is mondhatnám mindenkinek; mégsem mondom el senkinek.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

*Hadnagy József*

## Az én Uram

*Adyra emlékezve*

Az én Uramnak nincs fehér szakálla, sem sötét, sem szürke; nem borzolja szerteszét jövő-menő szelek, hurrikán-bikaszem, nem díszítik csengők palástját, jelmezét. Az én Uram szerény, felejtí jobb kezét, s felejtí a balt is... talán... alighanem, szeret mindent, ami szép és jó: a zenét, a szót, ami kenyér, mert múltja búzaszem. Az én Uram nagy Úr, s szidják, mint a bokrot, ez meg az mért van, ha ő jelen mindenütt? ki távol –, mért épít a távolnak tornyot? s aki közel –, miért venné el mindenünk? Ó, ha tudnék hinni, mint ahogy a gyerek –, aki nem kérdez, csak hisz, hisz, feltétlenül, és imádkozni úgy! Imám görcsös, merev; félek, az én Uram álomba szenderül. Az én Uram kemény Úr, ritkán simogat, nem babusgatja én hitetlen lelkemet. Mint kőműves épít bent: a távlatokat, és mint mikroszkópot állítja szememet. Szemlélni, ami túl a felszínek ködén, tűnő arcon, formán, mit szelek, viharok kevernek-kavarnak a kor hangzóján – fölegyenesevén mondhasam: Itt vagyok!

## Vigasztaló

Az egész világ fél, szorong; állapot már, s úgy rám borong naponta és éjjelente, mint Mednyánszky végtelenje.

Már megint bent, mintha sitten ülnék csíkos, gyűrött ingben a külvilágtól elzárva. Szürke vér folyik a rácsra.

Azért sok minden vigasztal, szobámban az íróasztal, amit fiam rendelt nekem, nád-világos, az életem

lett, annak fontos darabja: van a világra ablaka. Bezárhatnak ismételten, a rabság nem ismeretlen

számomra, voltam bezárva, egy országba, nem szobába; húsba vágott a szögesdrót, eltapostak, mint a hernyót,

vasalt, hideg beton-falak hirdették: SENKI NEM SZABAD. Dehogyan nem! Bent is lehet szabad az ember; a telet

vészeli át valahogyan – fagyosan néz rám, s komoran; hava sötét, sűrű pernye, három hónap végtelenje...

## Hűséges társ

Az ember ilyen: viszonyul,  
ha esik, ő is beborul,  
ha tiszta az ég, felderül,  
ilyenkor nincsen egyedül,  
hűséges társa az árnyék,  
cirógatja levél, ágvég,  
amint sétál a fák alatt,  
felnéz: be jó volna hanyatt  
feküdni egy báránylegőn,  
átlebegni mezőn, erdőn! –  
botor gondolat, az ember  
kísérletezik a nyelvvel  
ilyenkor, mert hát ilyen ő,  
felhőt von rá a bökkenő.  
Kislány tűn' fel kissé odább,  
int, mosolyog, lebeg tovább...

## Mint szél a cédrust

A régmúltban egy gyermek született  
a barmok között, s megfeszítettet:

Isten fiának mondotta magát,  
amikor felnőtt. Bámulom a fát,

s Őt látom benne, a szeretetet,  
mely boldoggá tesz annyi gyermeket.

Nekem remény kell, mit csak e monda  
kínál. Unokám kezemet fogva

vezet, s meg-megráz, mint szél a cédrust:  
„Papa, szereted te az Úr Jézust?”

Mért ne higgyem, hogy a monda igaz?  
Halálra remény nélkül nincs vigasz...



*Linómetszet*

Homa János

## A tékozló fiú álma

És megáll az időtlen idő,  
a homályból ugyanaz jön elő.

Ugyanaz jön elő.  
A ház, a kert, a temető...  
Összetört tükör vagy ablak?  
Elfelejtett árnyak simogatnak.  
Rejtező, szóvalan Isten,  
Hallgat, senkije sincsen.  
Mégis reményt ad e világnak.  
Valami esztelen vonzása  
Az Atyai háznak.

## Falusi idill

Nem vagyunk egyedül.  
Velünk van Nap fivérünk,  
Hold nővérünk,  
Szél öcsénk,  
Víz húgunk.  
Ujjongjunk hát!

Tövíg égjenek a gyertyák,  
Zúgjanak a harangok!

## Istenkeresés

(Egy elmélkedés summázata)

Mottó: „Nem keresnél engem, ha nem  
találtál volna már meg.” (Blaise Pascal)

Van.  
Miért kellene bizonyítani?!  
Mindenhol ott van.  
Titokzatossága mégsem csökken, hiszen  
Lehetetlen leírni a megfogalmazhatatlant.  
Véges lény nem láthat végtelent.

Van.  
Mégis keresem,  
Hiánya mindent átjár.  
Mi lenne velem a lelkemben izzó homály nélkül?  
Leveszem sarum és úgy indulok Felé.

Van.

## pályaudvar

micsoda üresség  
a huzat elviselhetetlen  
egymagam állok itt  
nincs csatlakozás

## Ami megmaradt

*(Pilinszky Jánosnak)*

A kalapácsot eltették,  
a szögeket kihúzták.  
A testet sziklasírba tették.  
A kereszt üresen áll.

Csak a szögek helyének  
irtózatos fájdalma  
marad mindörökre  
a végtelen időben.

## Tehetetlenül állok itt

*(Portugál emlék)*

Állok az óceán partján.  
A hullámok alámossák,  
lebontják a partot, a sziklákat is.  
Látom ahogy  
tehetetlenül alázuhanak  
a szétmorzsolt földdarabok,  
szétmossa őket a víz.  
Elnyeli őket az óceán.

Tehetetlenül állok itt,  
nézem ahogy pusztul,  
de valahol mégis épül egy másik világ.

Az óceán partján állok.  
A hullámok elérik az eget.  
Ott valahol a világ végén,  
belefeledkeztem a végtelenbe.

## Apokalipszis

Akkorra mindennek vége lesz,  
akkorra semmi sem marad,  
csak egy film Isten oltárán  
őriz meg arcokat, hangokat, álmokat.

## Kapcsolat

Az önzés mindent felülírt.  
Hiába mutattam tükröt.  
Nem értett,  
nem értettem.  
Várjuk a végítéletet.

*Johann Wolfgang Goethe*

## Wandrer's Nachtlied

Über allen Gipfeln  
Ist Ruh',  
In allen Wipfeln  
Spürest du  
Kaum einen Hauch;  
Die Vögelein schweigen im Walde.  
Warte nur, balde  
Ruhest du auch.

*Jámbor Ildikó műfordításai*

### 1. Távozó dal

Életem csúcsai  
némák,  
Minden lomb  
lehullta szirmát  
Várj egy kicsit;  
Már a hangok is  
elhalkulnak.  
Minden rosszak  
elvonulnak.

### 2. Az út vége

Éltem csúcsai  
távol,  
Kopasz ágak a  
fákról  
Türelmes légy;  
Jön a némaság  
lassan,  
Örök csend  
lesz a dalban.

### 3. Vándordal, éj előtt

Csönd honol  
a bérceken,  
Nesz sincs már  
a lombokon  
Állj meg itt;  
Elfogytak a madarak  
gond oson!  
Elmerülsz az  
éj alatt.

### 4. Esti vándordal

A hegységben  
már néma csend,  
kopár, üres  
idebenn.  
Hidd csak el;  
a madár se szólal már,  
Várákodd!  
Túl ezen a  
semmi vár.

Sipos Erzsébet

## Örökre megmarad

*Dsupin Pál: Ami szívből jön, megmarad*

Karácsonyra kaptam ajándékba, Dsupin Pál *Ami szívből jön, megmarad* című verseskötetét volt magyartanáromtól, dr. Lisztóczy Lászlótól. Nem is adhatott volna szebb ajándékot!

Tudta, nagyon szerettem és tiszteltem Dsupin Pált. Két népzeneész unokahúgomat, dr. Borosné Toplenszki Tímeát és Magyar Ágneszt is tanította a nyíregyházi főiskola népzenei szakán. Tímeát még a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen is.

Kiváló népzenezőként ismertük, most már tudjuk, hogy kitűnő költő is volt. Műveit olvasva azon gondolkodtam, miért rejtegette előlünk remek alkotásait. Főleg a *Biblia*, az Isten-keresés önmarcangoló kínja, a lét és nemlét, az elmúlás, a világ megfeythetetlen titkainak örök filozófiai kérdései foglalkoztatták.

A költészetébe is zenét tudott varázsolni: „A cimbalomhúrba sodort szavakat”. Csengettyűként csilingelnek a „cs” alliterációi a *Most már csend van* című versében. A *Téli ima* pedig egyetlen bravúros lüktetés.

Szójátékaival nyelvünk kifogyhatatlan gazdagságából merít *Rozé, Színtelen, hangtalan, Zen* vagy *Hol hál a Hold?* című költeményeiben.

A Nap, a Hold, a csillagok, a felhők, a szivárvány gyakori szereplői verseinek. Ezekből az ősi motívumokból építkezik a népzene, a népköltészet is.

Luca, a költő egyik lánya illusztrálta a szép kötetet, s rajzaiban mind megörököltette ezeket az ősi elemeket, megragadta a lényegét.

A vidám és játékos versek mellett mélyen megérintett a bibliai téma költeményeiben. A keresztre feszítést úgy ábrázolja, ahogyan előtte még senki. Vérlázítóan profán, ahogy megtörténhetett a világ legnagyobb koncepciós pere után a legszörnyűbb kivégzési mód. A *kovácsnál* című verse erről szól. A cím még nem sejtet semmit, de az első sorokból már világosan kiderül, hogy miért megy a két római katona vasszeget csináltatni a kovácshoz, majd az ácshez keresztet ácsoltatni, mely „Nehéz lett és kemény”. Aztán a két katona jóízűen megebédelt, „Bort is ittak”, a pribék is éhes volt, hazavágyott a családjához. A két jókedvű ácsinas lányokkal incselkedett az úton, miközben székereken hozták a keresztet. Ő, ahogyan a költő nevezi, mesteri ellentéte mindezeknek:

„...fáradtan remegett a kintől [...]

...bordája törötten sajgott:

és a kereszt alatt:

„Inkább csak por,

Mint ember és fa voltak.”

A nép egy része sajnálta és siratta, a másik, gúnyolta, nevette és megvetette. A vers jelképes értelmű is lehet, arra figyelmeztet, hogy hiába telt el két ezer év azóta, és fejlődött a világ, az emberi természet, az emberi jellem nem változott semmit. A tömeg befolyásolható, manipulálható, közönyösen megy el mások szenvedése mellett.

A kereszt, az egyetemes emberi szenvedés szimbóluma több költeményében is szerepel.

Az *Uram* című versében a közvetlenség, személyesség hangján kéri, hogy részt vehessen a kínok elviselésében:

„Uram, nagyhéten a szöget el ne felejtsd,  
Mert az én kezem kitárva, [...]  
Várom, hogy Krisztusom sorsa  
Engem is egy kicsit utolérjen.”

Ez a mélységes alázat, hit, együttérzés a humánus legmagasabb szintjére emeli költészetét.

Ezt a rendíthetetlen Isten- és emberszeretetet osztja szét közöttünk *Semmi baj* című költeményében.

Mikor Budapesten kollégái, barátai, tanítványai rá emlékeztek, felesége, Pannika, „a drága Édesanya” mindenkit megkínált abból a kenyérből, amelyhez a kovászt még férje készítette. Szétosztotta a fügefa termését is, a fügefát is férje ültette.

A kert növényeiben, gyümölcsfaiban, amelyeket ápolt, gondozott, a „csonka létben” tovább él.

„Nem csak voltam, de veletek vagyok” – ezt üzeni. Úgy érzem én is, hogy mindig közöttünk lesz és versei, mert szívből jöttek, örökre megmaradnak.

(*Dsida Jenő Baráti Kör, Eger, 2021*)

*Sipos Erzsébet*

## Dsupin Pálnak

Duda felhőket nyomorgat a szél,  
eső csepeg,  
furulya ág-bogain láthatatlan kezek  
mennydörgést citeráznak,  
a pásztortüzek fáznak, kialszanak,  
fekete mellényes hegyek,  
visszhangozzák az éneked,  
zsákjából millió csillagot kiold,  
balladát táncol a Hold.



E.A. 11/91. SCHIZO-MEETING I. *[Signature]*

*Schizo-meeting – litográfia (1991)*

Török Nándor

## Dante 700, avagy 2021 a Pokol éve

### *Visszatekintés a Dante-kiállítások, konferenciák és előadások tükrében*

A 2021-es évet nyugodtan nevezhetjük a pokol évének, hiszen a Covid-19 járvány miatt sokan megjárták a poklot. Akár, mert személy szerint is érintettek voltak, akár szeretteik, barátaik, ismerőseik kapcsán. A halálozási adatok (több mint 40000 lélek) mindenképp arról vallanak, hogy a pokol házhoz jött és ideköltözött a földre. (Bár az emberiség mindig is képes volt megteremteni magának a *'gyötrelmek árkat'* a háborúk és más szörnyűségek formájában).

Tavaly volt Dante Alighieri (1265–1321) halálának 700. évfordulója. A *'Theologus Dantes'* (ravennai sírfeliratán így olvasható) jól ismerte a poklot, hisz nem csak az Isteni színjátékban járta be eltévelyedett utazóként, hanem (száműzetése során) még életében megtapasztalta azt. Az élet igazságtalansága rákényszerítette, motiválta, hogy főművében (amiről Babits azt írta, hogy *„a világirodalom legnagyobb költeménye”*) igazságot szolgáltatson, s ő maga pedig az *igaz útra* leljen. Ezzel együtt az emberiségnek is példát és utat mutatott, hogyan lehet a *vad vadonból* kijutni *„az isteni fénnel megvilágított dombra”* (Pokol Kommentár 31.)

Dantéről az egész világon megemlékeztek. Olaszországban hivatalosan március 25-ét Dante-nappá nyilvánították. (A dátum kiválasztását az indokolja, hogy az Isteni színjátékban Dante 1300. március 25-én kezdi el túlvilági útját). A megemlékezések ugyanakkor egész évben folytatódtak, hiszen a 700. évforduló pontos napja szeptember 14-e volt. Hazánkban is több kiállítás méltón megemlékezett róla. A teljesség igénye nélkül néhány helyszín, ahol személyesen is részt vettem:

– A szegedi Somogyi Könyvtár (júl. 22. – okt. 6. *Dante 700* címmel) A tárlatot Kaposi Márton nyitotta meg. A nem túl nagy kiállítás főleg a könyvtár saját anyagára támaszkodott. Néhány antikvítás mellett főleg laikusoknak szóló információ (érdekesség) volt az Új életről és az Isteni Színjátékról, de rendhagyó életrajzi adatokra is rátalálhatott a figyelmes látogató. (például, hogy Dantét 2008-ban rehabilitálta szülővárosa, Firenze és a városi tanács Dante halálos ítéletét, -ami már rég elavult- semmisnek nyilvánította). A szöveges dokumentumokon kívül képzőművészeti alkotások is tarkították a rendezvényt. Említést érdemel Dominico Mastroianni (1876-1962) 42 darabos képeslapsorozata, amelyen az Isteni színjáték énekeit elevenítette fel, szoborszerűen, térhatású technikával ábrázolva az alakokat, tárgyakat és a misztikus környezetet.

– A Petőfi Irodalmi Múzeum (szept.14.-dec.31. „*Silány időből az örökkévalóba*” címmel). A kiállítást dr. Sárközy Péter nyitotta meg (Kurátor: Pál József, Látványterv és tipográfia: H. Kocsis Annamária) A tárlat gazdag volt képekben. Fáy Dezső és Zichy Mihály illusztrációi mellett Kondor Lajos és Giovanni Hajnal rajzait is láthattuk és helyet kapott Kondor Béla *Dante és Vergilius* festménye is. Gulácsy Lajos *Dante* portréja mellett nem hiányozhatott két jól ismert alkotása sem, a *Paulo és Francesca*, s a *Beatrice találkozása Dantéval*. Közöttük jól megfért Arany János *Dante* ódája, Babits Mihály két *Dante* szonettje, és Császár Ferenc *Pokol* fordításának kézirata is. A vitrinek üvege alatt ott volt Babits levele Fáy Dezsőhöz, amikben instrukciókkal látta el az illusztrátort. Több régi kiadású *Dante* könyv mellett Szász Károly 1885-ben megjelent patinás *Komédia* fordítását is megcsodálhattuk.

– A budapesti Zeneakadémia (okt.10.- 24. *Liszt és Dante* címmel). Itt az életrajzi vonatkozásokon kívül Liszt *Dante*-szonátájának és a nagyobb lélegzetű *Dante*-szimfóniának a története volt a legérdekesebb. (A zene és a képzőművészet egymásra hatása oda-vissza, hiszen Lisztre a művészetek iránti nyitottsága folytán nemcsak az írott mű, hanem az Isteni Színjáték ihlette festészet is hatott és a kész zenemű is inspirálta a festészetet). A művet Wagnernek ajánlotta és ajánlását Danténak *Vergiliushoz* intézett szavaival zárta: „*Te vagy a mesterem, a példaképem*”. (Pokol I. 85. Nadasdy ford.) Megtudhattuk azt is, hogy a *Dante*-szimfóniának az 1857-es drezdai bemutatója után sem csökkent a népszerűsége. 1866-ban, Rómában a Galleria Dantesca-t („*Dante-galériát*”) is a szimfóniával avatták fel. A festménykiállítás méltó volt Dantéhoz és Liszt-hez. A Filippo Bigioli vázlatai alapján készült 6×4 méteres monumentális alkotások magukért beszéltek. Az is kiderült, hogy a *Pokol* ábrázolásában Liszt szerette volna összekötni a zenét, a költészetet és a vizualitást egy dioráma előadás keretében (másfél órában egy korabeli mozihoz hasonlóan). Sajnos ez nem sikerült neki, de ehhez kapcsoltan a Gárdonyi-féle *Pokol*-körképről is informális benyomásokat szerezhettünk. Továbbá megismerhettük néhány korabeli, Liszttel is kapcsolatban álló festő művét. Például Ary Scheffer (1795-1858) *Vízió* című képét, ami Dantét és a Fénybe tekintő Beatricét ábrázolja. A másik képe a *Paulo és Francesca megjelenik Dante és Vergilius előtt* volt. Leginkább mégis inkább Gustave Doré lenyűgöző *Pokol*-illusztrációi emlékeztetnek. A kidolgozottságuk és szuggesztív hatásuk maradandó élménnyé vált.

– A Tiszatáj Szalon kamarakiállítása (nov. 15.) Itt Szabó Tibor professzor *Dante*-relikviáiból lehetett csemegézni. (Például Olaszországból egy névre szóló, nehéz *Dante*-emlékérem a dantisztikai kutatásainak elismeréseként, továbbá könyvritkaságok, szobrocskák, személyes tárgyak a vitrinekben. A falon néhány különlegesség is akadt, például Giovanni Hajnal egyik *Pokol* illusztrációja, vagy a kiállítónak saját *Dante*-ábrázolásai, vonalrajzai).

A nagyszerű kiállítások mellett előadások és konferenciák is szép számmal voltak magyar és nemzetközi előadókkal. A kitartó érdeklődők Dantéről és műveiről sok új információval, érdekességgel és tudományos alapú ismerettel gazdagodhattak. Sok ilyen színvonalas konferenciát szerveztek. Például:

– A Magyar Dantisztikai Társaság Pokol Kommentár (szerk. Kelemen János, társszerk. Nagy József, Budapest 2019) bemutatója (szept. 14.) az ELTE Egyetemi Könyvtárban, majd délután megemlékezés és koszorúzás az ELTE Rektori Hivatalának udvarán Dante és Vergilius szobránál.

– A Magyar Irodalomtörténeti Társaság Dante konferenciája Aszódon. (okt.15.) Sajnos nem minden előadó tudott eljönni. A tervezett program:

- „A Hír réve”- Dante és a költői halhatatlanság eszméje az Isteni Színjátékban (előadó: Madarász Imre docens)
- Arany János és Dante (előadó: Szörényi László akadémikus) – elmaradt
- Magyar Dante fordítások (előadó: Mátyus Norbert docens)
- Arany János: Dante című költeménye (előadó: Eisemann György egyetemi tanár) – elmaradt
- Liszt Ferenc: Dante Szimfónia (előadó: Duffek Mihály zongoraművész)

– Szeged–Budapest konferencia „Tudomány és költészet Dante műveiben” (nov. 16–19.) címmel. Helyszínek: a Szegedi Akadémiai Bizottság Díszterme, MTA Díszterme Budapest.

A négynapos előadássorozaton összesen kb. 37 előadó tartott előadást, ebből 7 külföldi (olasz vagy angol nyelven, és néhány előadó internetről jelentkezett be). Az ülések fő témái: Dante és a kereszténység / Dante és a tudomány / Dante Magyarországon / Dante és a filozófia / Dante költészete, poétikája, és nyelvfelfogása / Jog, politika, morál Dante gondolkodásában

Néhány előadascím a teljesség igénye nélkül, szubjektív felsorolásban (érdekes, meglepő, vagy 'magávalragadó' volta miatt):

- Dante 1921 Magyarországon: politika és vallás. Előadó: Pál József
- „A csalásnak e ronda képe”. Dante Geryon értelmezése. Előadó: Süli Tünde
- „Teljes mélységében és egész magasságában”. Giovanni Papini értelmezése – Dante poetikájáról. Előadó: Tóth-Izsó Zsuzsanna
- „Egyetlen intéssel” (Par. XXII:101.) Testbeszéd Dante Színjátékában. Előadó: Vigh Éva
- Két problematikus tercinaról (Pokol I.76-78; Purg. XXX. 73-75.) Előadó: Hoffmann Béla
- A *Codex Italicus* 1 miniatúrái: a Pokol egy sajátos képi kommentárja. Előadó: Draskóczy Eszter

- A gondolkodó lélek, mint az organizmus része: Dante és Aquinói Tamás. Előadó: Borbély Gábor
- Dante és az orosz irodalom. Előadó: Kovács Árpád
- A *Vita nuova* műfajpoétikai aspektusból. Előadó: Horváth Kornélia
- Dante allegória-felfogása. Előadó: Kaposi Márton
- A barátság fogalma és Dante . Előadó: Mátyus Norbert
- Metaforák harca. A bonifáci teokrácia cáfolata Dante állambölcseletében és politikai költészetében. Előadó: Madarász Imre
- A Dante-kódex heraldikai problémái. Előadó: Bertényi Iván
- Dante és Teilhard de Chardin Beatricéje. Előadó: Szabó Ferenc

Ezek után elmondható, hogy jól dolgoztak a Dante-kutatók és alapos, jó munkát végeztek, mert kutatni, háttér munkát végezni, megírni, felkészülni mindenképp kalapemelést és köszönetet érdemel. Természetesen köszönet jár a szervezőknek, támogatóknak is, hogy ezek a kiállítások, konferenciák létrejöhettek. Őket dicséri, hogy a négynapos konferencia-folyamba beiktattak egy témához kapcsolódó művészi előadást is. Dante: Pokol monodrámája minden aktualitásával Gyabronka József (Katona József Színház) előadásában jól kiegészítette a tudományos előadásokat.

Az előadásokon, konferenciákon, kiállításokon kívül örömmel láttam, hogy sok irodalmi folyóirat (pl. az Ezredvég, a Búvópatak, az Agria, a Tiszatáj, a SiopArt) is megemlékezett Dantéről tanulmányokkal, elemző írásokkal, vagy Dantéhoz, Dantéről írt versekkel.

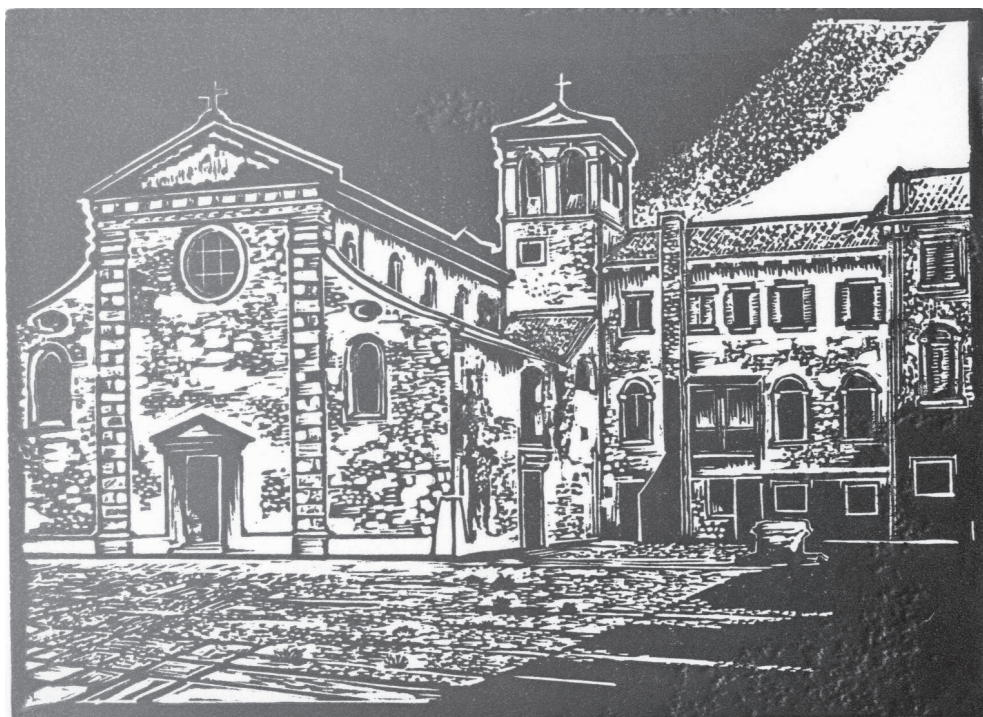
A Dante-évhez és a megemlékezéshez jómagam is hozzájárultam. Volt szerencsém (aktívan is) részt venni Baranyi Ferenc több Dante-estjén. Ezen kívül néhány tisztelgő verssel és három Dante-előadással próbáltam népszerűsíteni Dantét és gondolatait, az alábbi témákban:

- Dante nyomában, avagy Dante és az erény (okt. 16. Költők találkozója, Zamárdi)
- Út a Pokol kapujáig (nov. 2. Proféta Galéria szakrális kiállítás, Budapest)
- Dante jelentősége és erényfilozófiája művein keresztül (dec. 21. Élhető Világ Irodalmi Kör, Fáklya Klub, Budapest)

Zárásként a fent leírtak alapján elmondhatom, hogy Dante a tavalyi évben reflektorfénybe került, továbbra is „élő” (Papinit idézve), és örök aktualitása miatt kell is, hogy éljen (velünk és bennünk). Talán az oktatásban, az irodalomórákon is több idő jut majd a jövőben „a Költők legmagasabbjára”(ahogy Madarász Imre is nevezi a *Dante-tanulmányokban*), de nemcsak az irodalomórákon van ott a helye, hanem az etika- és hittanórákon is. Erényfilozófiája, korát megelőző világlátása,

humanista és erkölcsi elvei ma is aktuálisak. Örök igazság marad: „*Aljas, ki aljas szóra szomjas*” (Pokol, XXX. 148.\_Baranyi ford.) és „*Bűnözve bánni bűnt biz lehetetlen*” (Pokol, XXVII. 119.\_Baranyi ford.)

Az eltelt 700 év alatt sajnos az ember és az emberiség semmit sem változott, ami a hatalomvágyat, a kevélységet, a balhitet, a kapzsiságot és a többi *dantei hitvány dolgot* illeti. Ezért minden módon törekedjünk arra, hogy: „*jót keresni, rosszakat kerülni...*” (Purg. XVI. 75.\_Babits ford), s akkor ez az új esztendő talán már nem a pokol éve lesz.



Venezia – linómetszet (1993)

Török Nándor

## Dante álma

Pipacspír gyolcsruhában,  
vérző láng vörös színében  
látta meg (önmagát szántan)  
szép hölgyét szállni az égen.

Ha álmában eljött, mindig  
angyalok szárnyán szállt lelke,  
de vétlent csak Ámor int így  
örökös kínokba verve:

szívéből (jaj) lakmározva,  
míg álmából fel nem ébred,  
de új nap az új kint hozza,  
így vajúdik az Új élet.

Itt is van pokol a földön,  
már megvalósult az régen,  
a test a léleknek börtön,  
s oly távol az ígért éden,

ahol őt, egy felhőn ülve  
csillagok fényében várja  
az erénytől megszépülve  
a földinek égi párja.

Az egy igaz útra így lelt,  
a tiszta folyót követve,  
s az úton sohasem színlelt,  
azt, okos szóval követte,

hogyan az értelem vitája  
mind győzzön a hitványságon,  
és a *vad vadon*nak tája  
hitványnak ne legyen álom.



Aucassin és Nicolette – linómetszet

*Kántor Zsolt***Podcast***Láncszem*

Jelenleg azoknak a nyelvén beszél,  
akiknek nincs nyelvük.  
Akiknek nincs egyetlen szavuk sem.  
Akiknek a mindenható megengedte, hogy hallgassanak.  
Felőlük zúghat a kagyló, csapdoshat a tenger.  
Szólhat a hegedű. nem hallanak.  
Nézegetik a festményeket és rágják a rágógumit.  
Alszanak.  
A némaság és a csend nem ugyanaz.  
A némaság is egyfajta részvétel a világban.  
De a némák számára egy szín elveszett.  
Vajon valamelyik érzés tudja e helyettesíteni  
a hangok állományát?  
Ki tudja e fejezni a színvilág a csoki papír zörgését?  
A dobpergést? A villamossín csikorgását?  
A d-moll toccata fenségét.  
Aligha. Csak a csend rétegeit tudják kibányászni  
a képzeletükkel.  
S hogy ott mit találnak, azt csak a lélek  
és a szellem fejti meg.

## Plankton

*Lakmusz*

Az egészre tart igényt némely mozzanat.  
Különös szövegek születnek nyomás alatt.  
Melyiket ne akarjam? A részecskék hullámmá  
bomlanak. Majd összecsomósodnak ismét.

Egybeíródik újra az ittlét.  
Mintha azt súgná az éj, nincs vég.  
Éles képeket archivál az agy.  
Elvarrt szálak fölött olló-lelkek  
játsszák el az ítélkező szentet.

Hogy verset ír? Ugyan! Nagy tettetés. Önámítás.  
Nem több a publikálás a lelki nyugalomnál.  
A lét elevenedik meg mégis, ha beszél  
a test a *Tartalommal*.

Nincs időből kirekesztett textus.  
Margón kívül szerettél volna élni. Nem tudsz.



*Borcímke – linómetszet (1985)*

*Simonyi Emő*

## Egy nem muzsikus élménye a muzsikáról

Ma reggel Leopold Mozart vadászkoncertje dobott ki az ágyból. Olyan intenzív és lelkesítő Horn muzsika, ezeket az angolok kedvelik mindmáig a Fuxjagd miatt. Jagdhorn tud szeles friss tereket, tájakat minden füledt koncertterembe befűjni, áthúz a fejek felett és tudsz mélyet lélegzeni. Átrohan rajtad a tüdön keresztül és mozgásba lendíti az ízületeidet. Egy igazi edle Droge! Milyen szép formája a drogozásnak... vadászat nélkül is. Baromi gerjesztő hatása van.

Egy paraszt esküvőt átéltem Steiermarkban egy alpesi hegytetőn lévő Benediktiner vadászkastély dísztermében, teljesen kifestett falakkal, a mennyezeti freskók puttókkal és görög istenekkel benépesítve és a vadász Diana (Artemis) a kíséretével ábrázolva. A falakon 5 méteres képek, a tékozló fiú barangolásai a környezetben álló kastélyok és várak között.

Minden vár ábrázolva és megnevezve, ezeket kötötte össze ennek a strullónak a vándorlása, jól kitékozolta magát, aztán hazatért... Az üppige Gelage az asztalokra halmozva, barokk pompa: torták, vadak s halak, szárnyasok girlandok kígyózása közepett, a látvány leömlött az asztalokról és a fénylő padlón sorakozó hordócskákkal, borosüvegekkel futott tovább.

A közönség megtöltötte a termet, elfoglalta a hosszú asztalokat, egy 200 karú monster, ami mindent ami előtte kínálkozott, a száz kitátott szájba tömködött, csipett, öntött, szívott és ami nem ment le a habzsoló ajkak között, morzsázott, fleckkelt, spriccelt a díszes barokkot idéző trachtokra és a megannyi a már alkoholtól hevesen hullámozó gömbölyű, fodrokkal és csipkével berámázott fedetlen décolletéekba. A közönség hagyományos fodrok és tollak, díszgombok és csattok díszítette öltözékben, összehúzott szemszögből egy színes tollas pihés szárnyas gyülekezetre emlékeztetett, felfuvalkodott begyekkel és knurrogó, csivitelő, csipelő, kotkodácsoló hangzavarral festette alá a látványt.

Ebben a pillanatban a bejárati szárnyak kitérültek és egy vadászkürt belesikoltott a csivitelő morajba, ami egy csapásra megnémult. A horn hangját követte egy második. Megérkeztek a muzsikások. Csak ketten. Muzsikájukkal a több százéves tradíciót élesztették, lassan körbesétálták a termet, behintették, beszórták aranyfénnel ragyogó barokk ritmussal és melódiával a teret és a mind az élő és mind a mennyezetre festett világot. A csillogó vadászkürt erőteljes szele kinyitotta a négyszáz éves ablakokat és egyesült a magas Alpok gomolygó fuvallatával.

A két Bursche fiatal inas alpesi zerge könnyedségével immár egy kisméretű trombitával kezükben, a mélység felett tétovázó párkányra ugrott és folytatta a szót, mint az utolsó ítélet angyalai, mindaddig, amíg az egyik könnyed futó-

lépésben újra a szomszédos termet elérve, először harsogó duót játszottak a nyilasban állóval, azután lassan halkítva játékát egy visszhang módján válaszolt a fő motívumra. Párszor helyet cseréltek, mindig egy más párkányt, vagy az épületmobiliár adta magasztot kihasználva.

Befejezésül megint a Jagdhorn került a kezükbe... a késő délutáni fény megsokszorozta a terem szépségét, fénycsávéi felerősítették a hangszer arany csillogását, a muzsikások fejről a vállukra csúszó világító tincseket, fehér zsabót, a hófehér térdharisnyákat, de már az azon felüli keskeny csípőjükre simuló térdnadrág, mellény eltűnt a homályban. Tutututuuuuuuuu! Ezzel a képpel hagytam el a steirische paraszt esküvő látomását, színhelyét. A többi esemény csak összekarcolta volna ezt a lemezt...



*Salzburgi dóm – linómetszet (1993)*

*Bence Lajos***mellékdal.***Zúzmarás, sivár tájakra lökve  
(Egy szakítás képei)*

Kérdéselvetésemre, hogy  
akarsz-e játszótársam, menedékem  
a halál elleni védőbástyám, szellemi  
társam is lenni?  
meg sem várva a minden kétséget  
eloszlátó, csak egyetlen,  
igenlő „akarok!” rábólintás  
helyett egy cserbenhagyásos gázolással  
egyenlő „nem akarok, rossz irányba  
megy az egész”, visszakozó, naiv  
és gyermekded viselkedésemet is  
felrovo, bumeráng-válasz volt  
a tiéd.

Meg, hogy mit is képzelek, meg  
az univerzum elleni támadást emlegettel,  
s talán ki is kacagtál, öregségemből  
gúnyt űzve- ennyi volt !–  
nyugtáztad, új kapcsolataidat  
emlegetve. Jövődöt más világkép  
jegyében helyezve, titkunkat  
mély titokkolosságokba  
burkolva, elfedve, s vissza  
nem adható szerzői jogdíjat  
emlegetve, „nem folytatjuk ott,  
ahol abbahagytuk”, s a „maradj úgy,  
ahogy most vagy, ilyennek lássalak,  
ha újra találkozunk” folytonosságát  
felrúgva, becsapva magad mögött  
az ajtót, diadalt színélve.

Gyengélkedő szívednek, lelked ajtaját  
hét pecsétetes titokzárral pecsételted le,  
melyen korábban ki-be járhatott szerelmünk,  
„ha megszeretlek kopogtatás nélkül is”,  
s mindennemű más, korlátlan  
bebocsátást és szabad mozgást,  
nyílászáró és más pózokat, technikákat is  
magába foglaló engedményekkel.

Kivonultál: egy véglegesen „ennyi!”,  
s az utána következő „vágás!”  
vezényszavakkal tetézve, titokzatos  
lemeztelenített alakod utáni  
sóvárgásom képi valóságát,  
megtagadását követően,  
dús, az érintés nagyszerűségét  
is pótlándó, ördögi fantáziámra bízva,  
inspiráció-sivár, zúzmarás,  
fagyos, kietlen téli tájakra  
lökted – nemrég kikeletet  
és virágnyílást ígérő – szerelmünket.

*Bakacsi Ernő*

## Szingli

Kinyomta a telefon gombját és lerogyott a székre. Remegtek a kezei az idegességtől, igyekezett megnyugtatni magát. – Az anyjuk szentség! – morogta félhangosan, és még sokkal cifrább káromkodásokat gondolt. Felkelt, töltött magának egy unikumot, aztán rágyújtott egy cigire. Most jólesett a dohányzás, pedig már majdnem leszokott róla. Nagyot szippantott, kifújta a füstöt, úgy érezte, már nyugodtabb. Meg kell nyugodnia, végig gondolni a témát, elemezni a helyzetet, aztán cselekedni. Cselekedni, mert nehogy azt gondolja Erzszi, ez a fúria, hogy győztek. Ki gondolta volna erről a csendes nőről, hogy ilyen. Azt gondolják, hogy röhöghetnek, mert jól átvertek. Engem, Gyors Ágit? Olyan szépen kigondoltam, hogyan irányítom az életem, hogy túljárak az eszükön, mielőtt ezek még egyáltalán az örökségre gondolnának. Erre beleköpnek a levesembe. Azt hiszik, hogy elintézhetnek, hogy én ezt hagyom? És éppen ők, akikre eddig nem is gyanakodtam. Pisti nagybátyámtól tartottam, ő veszélyes volt. Tudom, hogy ő is pályázott a lakásra, megkörnyékezte Palit. De ő már nincs, meghalt. A gyerekei meg mamlaszok, szerencsére van elég bajuk, az foglalkoztatja őket. Palit sem értem. Eddig hihetetlen szívóssággal állt ellen minden burkolt, vagy nyílt kísérletnek, amit a lakásával kapcsolatban tettem, tettünk. Kitűnőnek látszó taktikát gondoltunk ki anyával. Pali is megöregszik, beteg lesz, majd akkor mi segítünk. Úgy tűnik majd, hogy csak mi törődünk vele. Öreg, beteg emberre már jobban lehet hatni. Gyűjtünk számlákat is, hogy bizonyítsuk, mennyit költöttünk rá, nem tudja ezt ellenőrizni senki. Mert ha mégis többen örökölnék a lakást, akkor benyújtom a számlát a többieknek. Így előnybe kerülök, egy része már az enyém is. Megvan a lakáskulcs is. Senkinek nincs csak nekem. Ha kórházba kerül, észrevétlenül beosonhatok, halála esetén ez még sokat érhet. Megelőzhetek mindenkit, én léphetek először. Igaz, ez csak akkor érdekes, ha pénzt találok, mert tárgyat nem vihetek el, azokat a többiek is ismerik. Ahogy Palit ismerem, jelentős összeget rejteget otthon, a bankban nem bízik. És ezt most keresztülhúzták Erzsziék! No, nem! Azt a lakást nekem meg kell szereznem. Elgondoltam már, négy lakásom lenne. Három kiadott lakás bérleti díjából már egészen jól megélnék. Most sem nagyon kell már dolgoznom, de a három lenne az igazi.

Elnyomta a csikket, kiitta az italt, de nem lett nyugodtabb. Magának sem ismer-te be, de az az igazság, hogy csorba esett a hiúságán. És ez jobban bosszantotta még az anyagi dolgoknál is. Okosnak, fifikásnak tartotta magát, és tessék, megelőzték. Még ezt is csak véletlenül tudta meg, de még idejében. Bízik benne, hogy még idejében. Most, hirtelen villant be az agyába, honnan tudják Erzsziék, hogy

Pali a kórházban van? Ő nem mondta el senkinek, vigyázott rá, hogy a rokonságból ne tudja meg senki. Ez is a taktikához tartozik. Valaki mégis értesítette őket, de ki? Kati lett volna, Pali szomszédja? Engem is ő értesített. Telefonált, hogy egy napja már Pali ajtókilincsére akasztva lóg az ételes edénye, nem vette be és nem is nyit ajtót. Rohantam oda, azt gondoltam rosszul van, talán meg is halt. Én veszem kézbe az ügy irányítását, a többi rokonnak nem kell róla tudni, majd én értesítem őket, ha szükséges. Jó hogy van kulcsom, simán bejutottam a lakásba, de nem találtam otthon Palit. Tudtam, hogy nem utazott el, soha nem utazik sehová, csak baj érhetne. Először a rendőrséget kérdeztem, hogy tudnak-e a balesetről, de azt mondták, ilyen személy nem szenvedett balesetet. Aztán érdeklődtem a kórházaknál, fél napomba került, amíg megtudtam, hogy hol van. A kórházba meg nem engedtek be a koronavírus járvány miatt. Csak egy nővérrel tudtam telefonon beszélni, aki elmondta, hogy combcsonttöréssel vitte be a mentő. Visszamentem a lakásba, a pizzamáját és a borotváját betettem egy szatyorba, fogkefét nem találtam, vettem egyet, írtam neki néhány sort és beküldtem a portáról az egyik nővérrel. Ezután látogattam meg Katit, vittem neki egy palack bort, mert alkoholist a lelkem. Özvegy vénasszony, bánatában iszik, legalábbis nekem ezt mondta: Tudod, Ágikám, muszáj innom, hogy kibírjam az életet. Minden alkoholista úgy gondolja, hogy indokolnia kell piálásának okát – gondolta Ági. Mondtam neki, hogy mi történt Palival, intézem a dolgait, ne szóljon másnak. Elbeszélgettünk. Nem, Kati biztosan nem szólt senkinek, különösen nem Erzsinek, hiszen a telefonszámát sem tudja.

Néhány nap elteltével, amikor Palit elbocsájtották a kórházból, tudta meg, hogy Erzsieket a főorvos értesítette. Nem is személyesen Erzsit, hanem az anyját, Rikát. Ugyanis, amikor Pali már hazamehetett, a főorvos megkérdezte tőle, hogy ki a legközelebbi hozzátartozója, kit értesítsenek a hazaszállítása miatt.

Erzsi hívott fel, azt gondolta nem tudok még a balesetről, és a beszélgetésünk végén kinyögte, hogy létezik egy szerződés. Hirtelen levegőt sem kaptam, még most is robbanni tudnék a dühtől.

Amikor már csillapult az idegfeszültsége, amikor már józanabban tudott gondolkodni, rájött arra, hogy neki sürgős tennivalója van. Amikor Pali az élelmiszerüzletben elesett és eltörött a lába, onnan került a kórházba. Ez azt jelenti, hogy lement vásárolni és megtörtént a baj. De ha az ember vásárolni indul, nem gondol arra, hogy nem tud hazajönni. Nyilván nem visz magával semmit a szükséges pénzen kívül. Legfeljebb a személyi okmányát, más iratot, szerződést minek vinné. Az Erzsiekkal kötött szerződése nyilván otthon van a lakásán. Ezt neki látnia kell, meg kell szereznie, hiszen feltétlenül szükséges tudnia a tartalmát, hogy támadni tudjon. Milyen jó, hogy van lakáskulcsom –gondolta, és ördögi fény villant a szemében.

Nem volt könnyű megtalálnia a szerződést, mert Pali lakásában elképzelhetetlenül nagy a rendetlenség. Mindent dugdos, hogy miért, ki ellen, nem lehet tudni. Mindenkiel bizalmatlan. Már csak ezért sem értette Ági azt a szerződést. Hogyan vehették rá azok a szemetek arra Palit, hogy ebbe belemenjen – átkozódott kutatás közben. Szerencséjére volt ideje, nem kellett sietnie, nem zavarta, nem zavarhatta meg senki. Végül megtalálta. Ahogy olvasta az okmányt egyre dühösebb lett. Azok a rohadt szemetek, mondogatta magának félhangosan. Másnap lemásoltatta, az eredetit visszatette a helyére, a másolattal pedig felkereste az ügyvédjét Dr. Keresit. Keresiben bízott, évek óta ismerte, hiszen ő készítette el a Gyula bácsival kötött szerződését és intézte a Magditól örökölt siófoki lakás dolgait is. Meglepte, hogy Keresi nem biztatta, sőt egyáltalán nem javasolta a szerződés megtámadását. A nagybátyja önálló, ép tudattal rendelkező ember, aki a vagyonáról úgy dönt, ahogyan akar. A szerződés aláírásakor tanúk bizonyítják ezt. Orvosi tanúsítvánnyal ezt még meg is erősítették. Formailag sem kifogásolható semmi. Ez a szerződés csak valamelyik fél felmondása esetén veszti el érvényességét. Ha a nagybátyját rá tudja venni erre – tárta szét a karját –ha nem, várni kell. Figyelni az eseményeket, betartanak-e minden kötelezettség vállalást, fizetnek-e a szerződés szerint, és így tovább. Ha valamit nem teljesítenek a leírtak és törvény szerint, akkor léphetünk – fejezte be a jogász.

Ági csalódva távozott az ügyvédtől, de annál nagyobb düh járta át a lelkét. Még orvosi papírt is szereztek, hogy Pali teljesen beszámítható! Még erre is gondoltak! Nyilván érezték, hogy nem tisztességes, amit tesznek. Minden oldalról be akarták biztosítani magukat. De csalódni fognak, ezt én nem hagyom. Nem tudják még, hogy kivel húztak ujjat. Majd sűrűn látogatom Palit, kedveskedek neki. Erzsiek nem tehetik ezt, vidéken laknak. Legfeljebb az a kölök, a fiuk, a Bence, az ő neve szerepel a szerződésben. Most meg tudnám ölni, ha itt volna. Gyűlölettel gondolt arra a fiatalemberre, akit csupán néhányszor látott.

Nem is emlékezett rá, hogyan ért haza, mi történt az úton, még mindig az ügyvéddel történő beszélgetés hatása alatt volt. Leült, rágyújtott és Erzsire gondolt, az unokatestvérére.

Erzsi az unokatestvére volt, Rika nagynénjének a lánya. Kislány korukban minden évben eltöltöttek néhány napot a Halas mamánál, később ritkábban találkoztak, de még évente néhányszor így is. Távol is éltek egymástól, a munka is lekötötte őket. Erzsi a szüleivel Salgótarjánban élt, elvégezte az orvosit, férjhez ment egy jogászhoz, most ők is Tarjánban élnek. Két gyereke született, két fiú, Bence és Lacika. Bence elvégezte a műszaki egyetemet, már dolgozik, Lacika még középiskolás. Sokba kerül Pesten az albérlet, mire Erzsiek kitalálták, hogy milyen jó lenne majd Pali lakása a mérnök úrnak. Az anyjuk istenit, fakadt ki magában újra Ági, pedig a doktornő és a jogász házaspár nyilván nem is keres olyan rosszul. Meg-

kötötték azt a szerződést, persze nem szóltak róla senkinek. Csak most árulta el neki Erzsí, ahogy Pali kórházba került. Ha nincs baleset, még most sem tudja. Pali sem mondta. Igaz, nem volt rá lehetősége sem – ismerte el magának – mert mostanában nem látogatta a nagybátyját. Meg van az öreg, minek menjen hozzá, majd ha úgy érzi, hogy most kell lecsapni, akkor majd igen, akkor majd elmegy. Tegnap találkozott Hajnival, a barátnőjével a Rozmaringban. Ez a presszó, a Rozmaring volt a törzshelyük. Elmondta Hajninak a helyzetet, hogy mi foglalkoztatja most, hogy Erzsíék húzásán teljesen kiakadt, nagyon bántja, hogy átverték. Erre Hajni azt mondja, hogy nem vagy te egy kissé önző, magadnak való? Ezen megütközött, durcáskodott is egy kicsit, hogyan mondhat ilyet a legjobb barátnője? Ő sem érti meg, akkor ki? Még hogy én önző? Ezen most elgondolkodott. Nézzük sorba, van időm. Nem is gondolkodtam még ezen.

Miért lennék én önző? Szemesnek áll a világ – tartja a közmondás. Ez azt jelenti, hogy a régiek sem voltak jobbak a mostaniaknál, nálunk. Most az a módi, hogy valóítsd meg magad, nem számít semmi csak te. Érvényesülj, ha kell, taposs le mindenkit. Éld az életed, ne törődj mással. Mindenki a maga életének a kovácsa. Nem kell szemérmeskedni, rövid az élet és szaros. Használja ki az ember a lehetőségeit. Ha jól belegondolok, a felmenőim sem voltak olyan makulátlanok, a tisztesség bajnokai. Itt van mindjárt az anyai nagyapám, a Halas papa. Sváb volt a lelkem. Amikor a bajor őse valamikor a tizennyolcadik században Magyarországra jött, még Fischernek hívták. A XIX. században, amikor divat volt magyarosítani a neveket, váltott a dédapja Fischerből Halasra. Aztán a fia, a derék nagyapa négy gyereket csinált a nagyanyámnak, majd a háború után, a legnagyobb nyomorban, elhagyta a családját. Elment az új nőjéhez, magával vitte a legidősebbet, Palit. A három kicsi a mamával maradt. Nagyanyám, aki a háztartáson kívül soha nem csinált mást, kénytelen volt dolgozni. A gyerekekre meg a szomszéd vigyázott, még valamilyen otthonban is voltak, amely lelenc féle intézmény volt. Később hazakerültek. Ahogy nőttek, együtt éltek és Klára nagynéném, a Rika felügyelte a kisebbeket, anyámat és Pistit, amíg a mama dolgozott. Aztán a lányok férjhez mentek. Rika egy erdészhez, akiből főmérnök lett az erdészetnél, Salgótarjánban élnek. Anyámat elvette az apám, ők itt éltek Pesten. Pisti is megnősült. Neki sem volt lakás problémája, hiszen katona lett, szolgálati lakásban éltek. Nagyanyám és Pali élt a pesti lakásban. Pali öreglegény maradt, nem nősült meg. Érdekes figura az öreg, azt hiszem ebben az apja, a Halas nagyapa, a ludas. Nem törődött vele, félrecsúszott a gyerek élete. Tehát akkor ő is önző volt? Az hát! Ő is csak magával törődött, nem érdekelte a gyerekei sorsa.

Tehát magával vitte az új házasságba Palit, ahol az asszonynak is volt két gyereke. Jutka néni – így hívták nagyapám második feleségét – mostoha gyereke lett Pali. Úgy is bántak vele. Az akkor nyolcéves fiúcskát egymás után érték a trau-

mák. Heti otthonba adták, ami azt jelentette, hogy hétfőn reggel elvitték az intézetbe és csak szombat délután mentek érte. Jutka néni saját gyerekei közben magán tanárnál tanultak angolul. Az intézeti csibész kölykök hamar kiszúrták a csendes, félrehúzódozó Palit. Csúfolták, megverték. Talán két évig tartott ez, aztán hazakerült. Érezte, hogy csak megtűrik. Azért nagypapa beíratta a gimnáziumba, ahol Pali le is érettségizett. De egyetemre már nem mehetett, dolgoznia kellett. A papa, jó kapcsolatai révén, a MOM-ban szerzett neki állást. Pali becsületes, szófogadó fiatalember volt, de nagyon lassú. Precízen elvégzett minden munkát, de közben elmonfordírozott. Itt is a kollégái céltáblája lett. Sokszor megalázták, még az is előfordult, hogy rázárták a zuhanyozó ajtaját. Sokára tudott csak kiszabadulni, már csak a portás volt az üzemben. Egyre jobban visszahúzódozó lett, nem mert közeledni a lányokhoz sem. Úgy gondolta, megváltozik az élete, ha elvégzi az egyetemet. Beiratkozott a műszakira, de a kishitúsége itt is megnyilvánult. Abbahagyta. Közben már régen az anyjánál lakott. Ahogy dolgozni kezdett Jutka néni, a mostoha anyja, követelte, hogy a fizetését adja haza. Majd kap zsebpénzt, hiszen a családi költségvetéshez neki is hozzá kell járulnia. Ezt be is látta Pali, de nem így. Miután ebből vita lett, elköltözött az anyjához. A mamával lakott a négy gyerek. Idő múltával ketten maradtak, a mama és Pali. Néhány évig így éltek, aztán a nagymama meghalt. Rendszerváltáskor Palit a legelsők között bocsátották el, pontosabban nyugdíjba küldték. Egyedül élt a lakásban, nem volt aki mosson, főzzön, takarítson. Anyám és Pisti öccse néha meglátogatta, de Pali egyre jobban bezárkózott. Nem bízott senkiben, nem érdekelt semmi, tévét sem nézett, eladta a pianínót, nem használta a mosógépet. Így a tévét elvitte Pisti a fiának, anya meg elhozott néhány edényt. Pali lakása egyre borzasztóbban nézett ki, de Pisti és anyám célozgatásait, hogy kössenek eltartási szerződést, vagy valami hasonlót, Pali egyértelműen elutasította. Ekkor határoztuk el anyuval, hogy megszerezzük a lakást, hogy jó lesz az nekem majd Pali halála után.

Külön szobám volt nekem anyuéknál, bőven elfértünk, de azért szerettem volna egy önálló lakást, hogy úgy élhessem az életem, ahogyan nekem tetszik, hogy ne kelljen senkihez sem alkalmazkodnom. Megtudtam, hogy Gyula bácsi, nagypapám tetvére súlyos beteg. Gyula bácsi a feleségével, Zsuzsa néniel éldegélt egy vasúti szolgálati lakásban, melyet megvettek miután a cég ezeket a lakásokat áruba bocsátotta. Gyerektelen házaspár voltak, nem volt más rokonuk csak anyám és testvérei, valamint azok gyerekei. Felkerestem őket. Elbeszélgettünk. Felajánlottam a segítségem, bevásároltam, kiváltottam a gyógyszerüket. Egy idő után szóba hoztam az eltartási szerződést. Nem ment könnyen, de megkötöttük. Haláluk után enyém a lakás. Dolgoztam, kevés volt az időm, és nem is nagyon lelkesedtem az ápolásukért. Anyámat kértem erre, aki ímmel-ámmal segített. Zsuzsa néni egyre jobban elégedetlenkedett, és addig piszkálta az öreget, amíg ő is beleegyezett,

hogyan felbontják a szerződést. Óriási szerencsém volt, mert Zsuzsa néni váratlanul meghalt. Az egyedül maradt Gyulát könnyű volt rábeszélni, hogy ne bontsuk fel a megállapodást. Fél év múlva Gyula bácsi is elment. Némi változtatást tettünk a lakáson, kifestettük és beköltöztem. Önálló lakással rendelkező csaj lettem. Elégedett voltam, tele életkedvvel, még nem töltöttem be a harmincat. Akkor még nem gondoltam, hogy hamarosan több lakásom is lesz. Apám hatvan évesen hirtelen halt meg. Semmi jel nem mutatott arra, hogy közeleg a vég. A boncoláskor állapították meg, hogy több infarktusa volt már, melyeket lábon kihordott. Anyám, visszagondolva életükre, mondta, hogy volt idő, amikor apám néhány napig nagyon levertnek, fáradtnak érezte magát, aztán ez elmúlt.

Anyám még nem volt nyugdíjas, amikor megállapították nála a rákot. Műtét, kezelése, úgy tűnt újra egészséges, meggyógyult. Egyszer összeesett az utcán, onnan vitte be a mentő. Vizsgálatok sora következett. Agydaganat közölte a főorvos. Megműtötték, ezt is kibírta. Ismét helyrejött, még a haja is kinőtt. Aztán, ahogy lenni szokott, jött a gyors vég. Egyedüli gyerek vagyok, újabb lakásom lett, három szobás.

Szüleim a kertemben nyugszanak. Apám épített ott egy kis mesterséges tavat, melyben szökőkút is működik, ha bekapcsolom. Közel van egy terebélyes fűzfa. Apám nagyon szeretett alatta üldögegni. Nézte a vizet és merengett, vagy beszélgettünk miközben állandóan szívta a cigit. Ott helyeztem el az urnáját a tóparton, aztán az anyué is mellé került. Így közel vannak hozzám. Magdi, apa nővére gyakran meglátogat, ha jó az idő, kiülünk a fűz alá. Beszélgetünk, emlékezünk rájuk. Magdi nem csak a nagynéném, a barátnőm is. Egyedül él ő is, Siófokon, így hozta a sors. Mit beszélek, hiszen már ő sincs. Tavaly halt meg. Hetven éves volt, élhetett volna még. Igaz, túlélte a szüleimet, pedig idősebb volt náluk. De hát ki tudja, kifürkészhetetlen ez. Egyiknek ennyit, a másiknak annyit szabott ki valaki, az élet, vagy az Isten, ha van. Tőle is örököltem, egy egyszobásat. Nem nagy lakás, de jó állapotú és sokat ér, a tóparton van. Talán ötven méterre van a víz. Most van három lakásom. Sokba került ez nekem, a legközelebbi szerettem elmentek. Egyedül vagyok, mint az ujjam, ahogy mondani szokták. Most már nem tudok rajta változtatni, nem akarok. Nem érdemes. Vajon jól döntöttem az adott helyzetekben? Azt hiszem, igen. De nem vagyok már annyira biztos benne.

Egyedüli gyerek vagyok, nem született testvérem. Nem tudom milyen több testvérrel együtt élni a gyerekkort. Én jól éreztem magam. Óvodában, iskolában voltak barátnőim, mindig voltak. Néha találkoztam az unokatestvéreimmel. Jó volt az is, beszélgettünk, játszottunk. Nem voltam eminens, de rossz tanuló sem. Érettségi után nem tanultam tovább. Nem volt hozzá kedvem, különösebben nem érdekelt semmi, már ami a szakmát, pályaválasztást illeti. Jó a nyelvérzékem, szerettem idegen nyelvet tanulni. Jól ment az orosz. Valamit mégiscsak csinálnom

kellett, elhelyezkedtem egy cégnél. Nem érdekelt a munkám, untam, rosszul is fizettek. Úgy döntöttem, hogy ráhajtok az orosz nyelvre. Megszereztem a nyelvvizsgát. Taníthattam volna iskolában is, de az nem tetszett. Idegenvezető lettem Budapesten, és fordítottam is. Nem állandó munkák ezek és egyenetlen a kereset is, de ez nem volt probléma. Az összes keresetem megtarthattam, nem kellett hazaadni semmit, anyuékkal laktam és a kosztért sem kellett fizetnem. Volt időm, megtanultam angolul is. Akkor még nem gondoltam, hogy milyen jól jön ez nekem a rendszerváltáskor.

A fordítás jobb, nem köti az embert az időhöz, legfeljebb a határidő szorít néha. Jobban szeretem, mint az oktatást. Nem kell emberekkel, sokszor buta kölykökkel kínlódní. Fordítást ritkán kapok, a jó melóhoz ott is protekció kell. Azért az jó, hogy már válogathatok a jelentkező tanulni vágyók közül. A két lakás jól jövedelmez, nem kell kapkodnom a tanulók után. A magam ura vagyok, nem függök senkitől. Vajon jól döntöttem? Eddig ezen nem is gondolkodtam olyan nagyon. Persze elgondolkodtam egy-egy kapcsolat után, de nem elemeztem ki az életemet. Úgy vélem, jól döntöttem, hogy nem kötöttem össze senkivel sem az életem. Igaz, nem ártana egy gyerek, esetleg kettő az öreg koromra gondolva. Ha egyáltalán jók lennének azok a gyerekek, mert amiket hallok, hogyan bánnak az idős szülőkkel... Ahhoz, hogy öregotthonba kerüljek, nem kell gyerek. De annál vannak jobb megoldások is, hál' istennek van rá pénzem.

Ági szája most mosolyra húzódott, látszott rajta, hogy valahol messze jár, elmélyül valamiben, a szerelmeiben.

Bakfis koromban nem gondoltam arra, hogy egyedül élem le az életem. Álmodoztam, mint minden lány, vártam a nagy őt. Nem siettem, úgy gondoltam, van még időm. Anyámmal nagyon jól megvoltunk, mentünk színházba, moziba és jókat dumáltunk. Szeretek táncolni, eljártam táncházakba, baráti társaságokba. Mindig volt udvarlóm, később barátom, de férjnek egyiket sem tudtam elképzelni. Andris...Jópofa fiú volt, de nagyszájú. Mindig neki volt igaza, legalábbis azt hitte. Állandóan vitatkozott. Peti meg istennek képzelte magát. Igaz, okos volt, de úgy éreztem nem tart egyenlő félnek. Én pedig nem tűröm, hogy nekem parancsolgassanak, hogy valaki magasabb rendűnek érezze magát nálam. Tudom, kompromisszum kell, egymás megbecsülése, elismerése, sőt biztatása, de ez valahogyan nem jött össze. Még Gábor lett volna talán a legmegfelelőbb. Csinos, rendes srác volt, talán kissé mafla is. Könnyen irányítható, hallgatott rám és szeretett is. Már komolyan beszéltünk a házasságról, de az anyja közbeszólt. Valami miatt nem kedvelt engem, nem ilyen feleséget szánt a fiának. Az anyja lett az erősebb.

Aztán jött Kó. Ez egy külön fejezet az életemben. A táncházban ismerkedtünk meg. Nem volt ügyetlen és feltűnt, mert ázsiai volt. Kínaiak nem szoktak ilyen helyre járni. Normál, európai mérete volt, nem kicsi, vékony, mint sok kínai. Ké-

sőbb mondta nekem, hogy azonnal megtetszettem neki a szóke hajam miatt. Általában a sötétebb bőrűek bolondulnak a szóke nőkért. Ki gondolta volna akkor, hogy öt évig élünk majd együtt. A három szótagos neve helyett én mindjárt Kónak szólítottam, amely szótag benne volt a nevében. Nevetett rajta, aztán nekem csak Kó lett azontúl. Elég jól beszélt magyarul, ha elakadtunk, angolra váltottunk. Kereskedő volt ő is, nagykereskedő. Állandóan utazott, így Budapesten nem is volt állandó lakása. Szállodákban, néha bérleményben lakott. Három hónap telt el, amikor hozzám költözött. Nem volt sok cucca, fehérneműek, néhány öltöny. Jól kijöttünk, mert én voltam az úr a háznál. Kó nem szólt bele semmibe, csendes fiú volt. Azért sokat beszélgettünk, sokat megtudtam tőle, de zárkózott maradt. Mintha sohasem tudott volna igazán örülni, szívből nevetni. Ezt kínai mentalitásának gondoltam, mert hiába ismerte jól Európát, az európai embert, ő kínai maradt. Nagyon büszke volt származására, kínai mivoltára. Ez nem zavart engem, szerettük egymást. Elfogadta a környezetem, a szüleim is. Üzleti dolgairól soha nem árult el semmit, de alaposan kihasználtam, hogy sokat utazik. Többször magával vitt engem is. Így jártam több európai nagyvárosban, Egyiptomban. Néha persze hazament Kínába is, néhány hónapot ott töltött. Amikor elintézte ottani ügyeit, jött Magyarországra. Itt futottak össze a szálak, Magyarország volt vállalkozása központja. Aztán véletlenül, az egyik barátja elkottyantotta magát, megtudtam, hogy Kó nős ember. Felesége van Kínában és két gyereke. Hihetetlenül pipa lettem, nem is annyira azért, hogy nős, inkább azért, mert átvert. Ha megmondja az elején, talán elfogadtam volna a helyzetet, de így... Nekem is van önérzetem, azonnal kirúgtam, és napokig bögttem. Nemsokára visszament, és két éve értesített az egyik barátja, hogy Kó meghalt. Nem szégyeltem, megsirattam. Azóta meg... ha kell, akad még pasas.

Hirtelen jött a felismerés, hogy nemcsak Erzsiék a szemetek, a főbűnösök. Benne lehet ebben az Erzsi anyja is, Rika a nagynéném. Micsoda ganék, valószínűleg ő gondolta ki az egészet az urával, a mérnök úrral. Jenőt, Rika férjét rendes fickónak gondolta, de lehet, hogy az is gazember. Kieszelték a dolgot, Erzsiék meg kaptak a lehetőségen. No, várjatok csak, nehogy azt higgyétek, ilyen egyszerű a dolog! Még lehet, hogy az én vagyonomra is fáj a foguk, hiszen ha meghalok, örökölnék. Fél éjszaka ezen gondolkodott, amíg megtalálta a megoldást. Reggel felhívta az ügyvédjét, délután megbeszélték a dolgot. Dr. Keresi elkészítette a papírokat. Miután úgy gondolta, hogy mindent lerendezett, megírta az alábbi levelet a nagynénjének.

„Rika és Jenő!

Közlöm veletek, hogy nem érzem még a halálom óráját, de minden eshetőségre felkészülve elintéztam a végrendeletem. Ezzel a törvényes öröklési rend szerint az utánam valóörökségből kisemmiztelek mindannyitokat, teljes körűen.

A most érvényes öröklési rend szerint egyharmad arányban juttatta volna neked

Rika/ halálom után a gyerekeidnek, majd az unokáidnak) a javaimnak, harmada a Palié, harmada pedig Pisti gyerekeié lett volna, halálom esetén. Most pedig semmi, így sem a Bp. Leány utca 23 kertes házam, sem a Tarka utca 12 2.em.5 alatt lévő, sem a balatoni tónál lévő lakásom, sem a telek eladása utáni anyu féle bank-számlám összege, semmi más ingó vagy ingatlan vagyonom nem lehet a tiétek, a gyerekeiteké, de még az unokátoké sem.

Erről a döntést tavaly november óta a Palival és velem szembeni viselkedésetek miatt hoztam. Ezért írtam végrendeletet. Az a célom, hogy a tiétek ne lehessen semmi, ami az enyém. Méltatlannak talállok titeket az utánam való öröklésre.

Azt akarom, hogy ne lehessen kijátszható, ezért egy példányt az ügyvédnél is letétbe helyeztem, egy példányt pedig az Országos Végrendeleti Intézetben.

Paliról, ha netán előbb halnék meg, mint ő, meghagyással gondoskodom. Tehát valakire, akiben megbízom, ráhagyom a róla való gondoskodást bizonyos összeg keretéig. Ezzel az összeggel nem Pali rendelkezik, az nem az ő tulajdona lesz, tőle az nem örökölheto számotokra. Így tehát az ő közvetítésével sem szállhat rátok semmi a vagyonomból.

Úgy gondolom, hogy a tisztességes ember még idegennel sem köt olyan szerződést, amit ti csináltatok Palival. Az én szememben ez a szerződés örök szégyene a szerződő félnek, de a szüleinek is, akik asszisztáltak ebben. Neked Rika, aki az egyetlen még élő testvéreddel engedted a gyerekednek és az unokádnak ezt a szerződést létrehozni.

A lakás Pali egyetlen vagyona, amiből fedezhette volna a jövőben, ha ellátásra szorul. Erre tettétek rá a kezeteiket oly módon, hogy a Paliról való gondoskodásra, az ellátására semmilyen kötelezettség vállalás nincs a szerződésben. A lakás fele ajándék, a másik fele pedig életjáradék tárgya. A szerződés szerinti összegből az ellátását Pali nem tudja megfizetni, ahogy a lakás piaci árából meg tudta volna. A lakásmaffiától féltettem Palit, de arra, hogy valaki a családon belül forgassa ki a vagyonából, nem számítottam. Nekem van időm megtenni a szükséges intézkedéseket, hogy én magam ne kerüljek a karmaitok közé. Úgy gondolom, ez isteni gondviselés, a viszonzás a sorstól, hogy odafigyeljek Palira, és megismerhettem valódi éneteket.

A kórházból téged értesítettek a balesetről Rika, te pedig csak a szűkebb családnak szóltál, a család többi tagjával, így velem sem közölted. Nem tudattátok velünk és el sem láttátok a kórházban. Mindent én vittem be neki, amire szüksége volt, pizsamát, papucsot, köntöst, fogkefét, törülközőt, fésűt, borotvát. Ez az én megítélésem szerint soha le nem mosható, le nem vakarható gyalázatotok.

Azt gondoljátok ugye, hogy milyen ügyesek vagytok, hogy azt a szerződést sikerült aláíratnotok Palival, amely szerint nincs kötelezettségetek az ellátására, róla való gondoskodásra. Létezik törvényileg szabályozott rokонтartási kötelezettség.

Ezért, ahogy eddig is tettem, Pali ellátásának költségeiről eltettem és ezután is elteszem a számlákat és Pali halála után a munkadíjjal együtt, kamatos kamattal együtt, a szerződő féltől igényelni fogom. Ha szükséges, peres úton rendezzük majd.

Szegény anyám, nem tudom, hogy mit tudott rólad Rika (esetleg rólatok), mert látni sem akart és beszélni sem veled, amikor már bizonyosan tudta, hogy rövidesen meghal. Akkor sem, amikor telefonon próbáltál beszélni vele, és akkor sem, amikor ott álltál a házam előtt. Kimentem hozzátok az utcára, még akkor is csak annyira méltatott téged, hogy kiintett a csukott ablakon keresztül. Akkor én nem erőszakoskodtam vele – egy haldoklóval – hogy mondja el, mi az oka a döntésének. Sohasem mondta el. Tudatnád velem, Rika? Most újra elfogott a kíváncsiság, mi volt annak az oka? Végül bármi is, már én is megismertem a valódi jellemeteket (számomra: jellemtelenségeket). Nem hiszem, hogy a bennem kialakult képet még lehetne tovább rombolni.

A nagymama sírjánál viszont bizonyosan nem leszünk már együtt. Én ugyan nem nagyon hiszek abban, hogy a földi maradványokhoz kötődik a lélek. Mégis, amennyiben a nagymama sírjánál bármiféle erők keletkeznek és hatnak olyankor, amikor te ott vagy, ott vagytok, akik úgy bántatok a fiával, ahogy, akkor én nem kívánok ott lenni a sír mellett veletek. Legyen ez csak maradéktalanul a tiétek, szálljon csak kizárólagosan rátok, megérdemlitek.

Egyébként azt kívánom már most tavasszal a történet valamennyi szereplőjének, hogy visszashálljon rá, amit csinált. Azokra is, akik tényleges résztvevői voltak, azokra is, akik tudták, hogy mi történik Palival, és nem tettek semmit, hogy ne úgy legyen. És azokra is, akik tudtak a 80 éves, egyedül élő családtagról, de nem törődtek azzal, hogy mi lesz vele. Shálljon rátok vissza minden, amit Palival és velem csináltatok. Nem rosszabb, nem több, nem más, de amit magatok tettetek vele és velem, azt igen, azt kapjátok meg ti is az élettől. Szívemből kívánom. Például, amikor az utcáról kórházba visznek, akkor úgy legyetek ott ellátatlanul, mint ahogyan Palit hagyttátok, ti heten:Rika te, a házastársad, a két gyereked, vejed és az unokáid.

Ne is törje magát senki azzal, hogy a bocsánatomat kéri, nincs a számotokra bocsánatom. Nem tudjátok meg nem történtté tenni, hogy a gimnazista osztálytársaimmal való találkozás helyett ijedten szaladgáltam, hogy mi van Palival, pedig csak hívnok kellett volna, vagy egy sms-t kellett volna küldnetek, hogy kórházban van. Amikor a szomszédja hívott, hogy két napi ebédje lóg az ajtaján, az ebédemet otthagya siettem oda, félve nyitottam az ajtót, hogy holtan találok, aztán hívtam a mentőket, így találtam meg több órával a szomszéd hívása után. Ekkor már szerda este volt, hétfőn vitték be. Ezt nem tudjátok meg letagadni, azt sem, hogy én törtem magam, hogy el legyen látva a kórházban, és a lakást olyan

állapotba hoztam, hogy kerekesszékekkel be tudják vinni, és hazaérkezése után kerettel tudjon közlekedni, ekkor kapom a telefonhívást, hogy kinek a felhatalmazása alapján vagyok a lakásban. Ügyvédhez mentem tájékozódni a tulajdonos és a hasznélvező jogairól és kötelezettségéről. Ezt az időt nem tudjátok visszaadni nekem, erre a pénzemet költöttem, ezért sincs a számlákra bocsánatom.

Ti mindannyian egyetemet végeztetek, az ország értelmisége vagytok...na hiszen, szegény hazám! A barátaim az utcán talált kóbor kutyának különbül viselték a gondját, mint ahogy ti az idős, a világban az átlagosnál nehezebben boldoguló, családtagokkal bántatok. Bence még 30 éves sincs, de már ott tart emberi minőségében, hogy megengedte magának azt a megjegyzést, amikor véletlenül a kórházban találkoztunk, hogy ez nem verseny, hogy ki mit hord be neki.

A családom vagytok és a szegyenem.

Gyors Ágnes.”

Letette a tollat, egy pillanatig elmerengett, aztán kiment a konyhába, főzött magának egy kávét. A meleg kávét kortyolgatva lassan, minden kifejezésre figyelve, elolvasta a levelet. Hát... itt-ott lódítottam egy kicsit, mosolyodott el, de nem baj, nem tudják, hogy én sem látogattam mostanában Palit. Ha a szomszédasszony nem szól, még most sem tudnám, hogy baleset érte. Erzsi szólt ugyan, lehet, hogy tényleg nem tudták addig. Nem baj. Jó ez a levél, a szemét anyjukba! Majd most megtudják, hogy kivel van dolguk.

Borítékba tette, ráírta a címet és másnap feladta a postán.

*Saitos Lajos*

## Rögtönzés klavirra...

A bölcsőben még bölcs volt  
aztán tanult és okosodott  
majd tapasztalatot szerzett  
s lett okoskodó amíg el nem  
kezdett botorul butulni –  
ma már kákán is csomót  
kereső zsémbes öregúr  
a szenilitás útján...!

## Rögtönzött négysoros

Mennyi kegyelmi alkalom a versre  
Kinyitni soronként a gondjaidat –  
S mint védőernyő alá ha beállsz is  
Építhetsz magadnak egy lélekhidat!

## Küldetés

Nem hiszek –  
csak az eleve-  
elrendelésben...

Nézd ezt a sok embert!  
...mindnek küldetés-  
tudata van!!!

## Öt sorban

Egyik szemüvegemmel olvasok  
a másikkal vezetek  
de a hang után is elmegyek  
hol suhog a szél – szárnyalok  
s hol zúg egy folyó – evezek...!

## Közlemény

*(Biankó – nem kívánt törlendő)*

Ünnepélyesen ki/bejelentem, hogy  
...-tól/-től befejezem/abbahagyom  
írói/költői tevékenységemet;  
de azért olvasóként még részese  
leszek az irodalomnak...  
S az utánam jövők/nyomulók  
meg fölsóhajthatnak:  
akkor most mindenki  
lépik egyet előre...!

## A sisakrostély mögül

Fölvettem sisakom  
s védekező állásban  
várom pengeváltásaid  
zsebóra-idő-faktor!  
Mutatód hol föl-  
hol meg lenyúlnak  
böknék – és nyalnak  
nyaldosnak pengéként  
a múltó/nem múltó léttel...  
Átellenben egy árnyék-  
arccal a sisakrostély mögött...  
Védekezz!!!

Ködöböcz Gábor

## Okos szívvel és érzékeny elmével teremtett világ

– Kégl Ildikó miskolci kötetbemutatója elé –

Témák, műfajok, figurák és hangnemek színejátszó selyemként való villódzása figyelhető meg Kégl Ildikó közelmúltban megjelent novellásköteteiben. Az *Életszag* (2017); a *Három buszmegállónyi boldogság* (2019) és az *Ásó, kapa, légyapír* (2021) karcsú kötetei mindenekelőtt azt üzenik, hogy a mennyiségileg viszonylag kevés a művészi-emberi minőség tekintetében olykor hihetetlenül sok és súlyos tud lenni.

A nemrég elhunyt Kő Pál, Kossuth-díjas szobrászművész szavait idézve „magas művészetről akkor beszélhetünk, amikor egy műtárgynak hatalma van. Emlékezetes belső ragyogást kölcsönöz számára a szellem, amely létrehozta.” Az etikai fenoménként is roppant figyelemreméltó, olykor eszméltetően fölkavaró Kégl novellákat olvasva önkéntelenül is az identitásra és az integritásra gondolok. Olyan értelemben, ahogyan a „tisztának a tisztát őrizzük meg” költője, Nagy László vall erről a *Fejfáknak fejfa* című versében: „jussomért, legjobb részemért hajtok/ csonkán e mindig hiánnyal síró,/ szimmetriásra tervelt világban”.

Az ilyesféle életpéldával szolgáló művész nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy a trendit, a divatot mellőzve, az árral szemben úszva törekszik a maradéktalan ön-reprezentációt lehetővé tevő tiszta forrás felé. Amiként az a világhírű meditációs mester, Sri Chinmoy kedvemre való szentenciájában szerepel: „Ó, világ, ne köss, ne vakíts meg engem, csak engedj szívem törekvő otthonába visszatérni engem!”

Kégl Ildikó szépprózai műveiben valóságismeret és valóságlátomás kéz a kézben jár. Nemegyszer olyan zavarba ejtő szimbiózist alkotva, hogy alig tudjuk eldönteni, hol végződik egyik és hol kezdődik a másik. A formátumos szerző erős képzelettel kitalált történetei – épp azáltal, hogy léptéket és mértéket adnak a mindennapi létezéshez – szükségképpen részei a valóságnak is. Legújabb kötetének darabjai – mint időutazások, szociofotók, lélekröntgenek, gyorsfényképek, gyásznovellák – ekként tarthatnak számot az olvasó érdeklődésére.

A dolgokhoz, jelenségekhez, emberekhez közel hajoló szemléletmód eredményeként Kégl Ildikó novellái rendre nagy felületen érintkeznek a valósággal, miközben összetéveszthetetlenül egyéni, karakteres vízióval szolgálnak a világról. A mesterségbeli tudást szubjektív hitelességgel vegyítő írások a kellő mértékű stilizáltság és analízis révén az életvonatkozásokat dimenzionálják, az létezőket megemelik, egyszersmind át is keretezik. Így aztán a story és history kettős fénytörésében megjelenő történeteiben a hagyományos és a modern ízlésirány hívei is megtalálhatják az olvasói horizontjuknak megfelelő esztétikai élményt.

Miközben a legszebb lelki energiákból születő Kégl elbeszélések nyelvi erejükkel, artistikus szépségükkel és emberi mélységükkel ajándékozzák meg a reménybeli olvasót, aközben látni, érezni, gondolkodni, egyszerűen: élni segítenek. Ennél többet felelős írástudó aligha adhat az olvasónak.

*(Elhangzott Kégl Ildikó Ásó, kapa, légyapír című kötetének bemutatóján 2021. október 14-én Miskolcon)*



*Ex libris Hegyi Imre – linómetszet*

*Balajthy Ferenc*

## Alfától az Omegáig

Elment az Omega! Kihálnak a fiúk,  
Mint, a véges, veszélyeztetett fajok,  
Történelem sújtotta, régi nemzetek.  
Ami volt, többé az már nem lehet,-  
Visszájára nem fordul az elmúlt idő!

Mert, nem énekel, már nem is kiabál,  
Hová tűnt Léna s a Gyöngyhajú lány?  
Mára elfogyott mind a Tízezer lépés,  
A Petróleumlámpából a csíkos bélés.  
Trombitás Frédi Éjszakai országúton  
Ballag. Égi jel! Fekete pillangót fog.  
Naplemente a Föld árnyékos oldalán,  
Sötét a város, Tűzviharban Rózsafák.  
Régi csibészek, Hűtlen barátok sírnak,  
Hihetem, Minden könnycseppért kár,  
A nagy folyó is fut a Csillagok útján!  
958-as boogi-woogi klubban, Olyan  
Szépen mosolygott az Ismeretlen lány.  
Varázslatos fehér kő, és ő, a Rég várt  
Szerelmem, Napot hoztam, csillagot  
Neki. Nem tudom a neved, Időrabló!  
Ám Volt egyszer egy vadkelet, Az arc,  
Élő Omega és a Végso Testamentum,  
Életfogytig rock „n roll, Végül tangó!

De nem múlhat, és sosem ronthatjuk el,  
Lesznek még, kik Zorán dalát mondják,  
Angyalokkal, és kócos kis ördögökkel,  
Mert, mindig lesz ott fenn egy Ország!

## Sisyphus

*(A Magyar Rajzfilmkirály,  
Jankovics Marcell emlékére)*

Napot görgetett az Égre fel,  
És áll fenn, a Golyópiramis!  
Gyolcsból kitörtek a Magyar  
Népmesék, s élhetnek ma is!  
Gurult a Nap, A Fehérlő fia,  
Minden reggel föl és vissza,  
Mert, állandóan küzdeni kell,  
Ki igazak álmát nem alussza.  
A Csodaszarvast üzni egyre,  
János Vitézt, és Mondáinkat  
Tanúságtevőknek megidézve!

S az Ember, - igazi Tragédiája,  
(Lehet, már örökre ez marad),  
Hogy, az is jobblétre szenderül,  
Kinek, soha sem volna szabad!

## Attila, szólj csak!

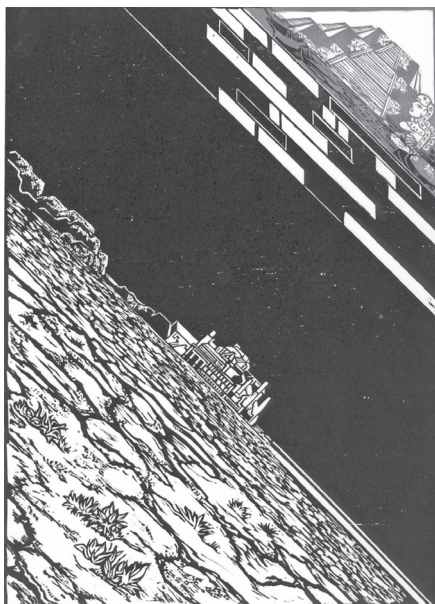
*(József Attila halotti maszkja egy Magyar piramisból)*

Még nem volt krisztusi korú az arc,  
De gyolcsba csavarta kegyetlen idő.  
Bebalzsamozta azt a hű vers, midőn  
Keresztfát ácsolni, – egy sem akart!

Mért ne nyafognék, ha most se késő,  
Bujdokolni, akár ragyogni akarsz?!  
Kint és bent is, öngyötrő lehet e harc,  
Semmi ágán egyedül nem maradsz!

Magyar Piramis, nincs a Földön még  
Egy ekkora Költészet, és ennyi vers, –  
Ha Isten ezzel áld, vagy épp vele ver,

Múmiád, újfent elküldi majd közénk,  
És mi, a szógyolcsot lebontjuk rólad,  
Attila te élsz, írsz, – Attila, szólj csak!

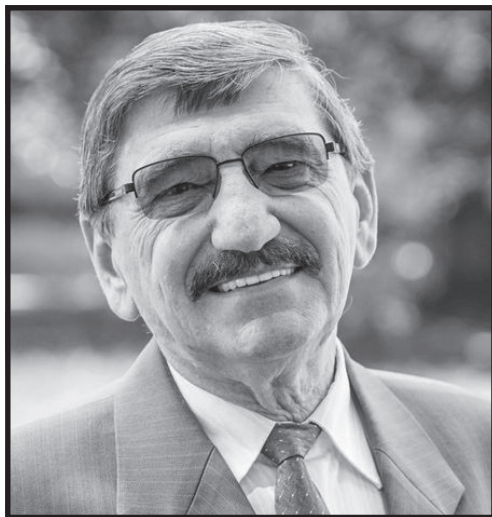


*Terra Madre – linómetszet (1983)*

*Pintér Márta Zsuzsanna*

## In memoriam Varga Gyula

Nagyon nehéz szavakkal emlékezni valakire, aki a gondolatainkban még most is eleven, látjuk a gesztusait, a mosolyát, halljuk a hangját, a hanglejtését, érezzük azt az energiát és életörömet, ami áradt belőle. Pedig már csak a szavak maradtak, hogy megidézzük őt, aki az egész életét a magyar nyelv ápolására és gazdagítására, ennek a csodálatos nyelvnek a szavaira tette fel, szavakra, amelyek összekötnek és szétválasztanak bennünket, szavakra, amelyek nélkül nincs kommunikáció, nincs emberek közötti kapcsolat – vagyis az, ami mindennél fontosabb volt a számára.



Varga Gyula 1973-ban lett tanár, ekkor vette át első, magyar–oroszl szakos tanári diplomáját itt Egerben, hogy aztán élete végéig tanár legyen, egybeforrva azzal a szereppel, ami tanítványok sokaságát, elismerését hozta el számára, s ami fiatalon tartotta őt évtizedeken keresztül.

A diploma megszerzése nem a vége, hanem a kezdete lett annak az útnak, amely folyamatos tanulással járt, például az ELTE-n, majd a doktori képzésben Debrecenben, s ami a tanítás mellett a kutatás lehetőségét is megteremtette a számára.

Hat közoktatásban eltöltött év után, 1979-ben lett az egri főiskola oktatója, azé az intézményé, amelyhez ezután soha nem lett hűtlen, bár egy évtizedig a fiatal besztercebányai egyetem magyar szakos képzésében is részt vett.

Négy évtizedet töltött el Egerben, meghatározó alakja lett a magyar nyelv és irodalom szakos tanárok képzésének. A Magyar Nyelvészeti Tanszék tanáraként nyelvészeti, grammatikai és szemantikai kurzusokat vezetett, szakdolgozatokat, tudományos diákköri dolgozatokat inspirált, diákok sokaságának jelentett meghatározó tanári példát.

Halálának hírére sok egykori, hajdanvolt tanítványa ragadott tollat, hogy leírja, mit jelentett számára Varga Gyula alakja. Legtöbbjüknek ezt: „kiváló tanár, nagyszerű ember volt, sokat tanultam tőle.” A kommunikáció főiskolai szak kidolgozójaként kezdetektől szerepet vállalt a szak köré szerveződő tanszék kialakításában,

melynek először tanszékvezető helyettese, majd 2002-től 12 éven át vezetője lett.

Új szakok, szakirányok, tantervek kidolgozása fűződött a nevéhez, nyughatatlanul kereste az új lehetőségeket, s a 90-es évektől már a kommunikáció, a tanári beszéd érdekelte leginkább. Ő maga is szívesen osztotta meg a tudását az egyetem falain kívül is: népszerűsítő rádióelőadásokkal a Szent István Rádióban, nyelvművelő cikkekkel a nyomtatott sajtóban.

Hamarosan elindult tudományos karrierje is: 1994-ben a nyelvtudomány kandidátusa lett, megjelentek első tanulmányai, szakmai tevékenységének gazdagságát tudományos publikációinak száma mutatja leginkább: 9 könyv, 50 könyvfejezet, 60 tanulmány, sok-sok szerkesztett kötet jelenti ezt a mára már befejezett, de az utolsó pillanatig gyarapodó életművet.

Sok embernek ennyi már elég: éppen elég munkát ad a tanítás és a tudományos kutatás, nem vágyik többre. Varga Gyula tanár úr azonban folyamatosan kereste a tudományos életben, a szakmában, és a magánéletében is a kapcsolódási pontokat, a barátságokat, a közös nevezőt. Már 1979-től tagja lett a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak, 1986-tól pedig a TIT anyanyelvi szakosztályának Heves megyei elnöke. Alapítója és vezetője lett kutatócsoportoknak, konferenciasorozatoknak, egyesületeknek – hívására szívesen jöttek Egerbe a nyelvészet, a kommunikációtudomány, a pedagógia képviselői: tudták, hogy igaz vendégszeretettel fogadja őket, s hogy a szakmai beszélgetések mellett jó szót is kapnak majd az egyetem falai között. Igazi csapatot hozott létre kollégákból, barátokból, diákokból, hogy együtt tegyenek a közös célért. Többeket ő indított el a tudományos pályán, mindvégig segítette és biztatta a fiatalokat.

2006-tól a Miskolci Akadémiai Bizottság kommunikációtudományi munkabizottsága elnökének, 2008-tól a Magyar Szemiotikai Társaság kommunikációs szekciója elnökének választották. Munkáját az Anyanyelvápolók Szövetsége legnagyobb szakmai kitüntetésével, a Lőrincze Lajos-díjjal ismerte el 2017-ben.

70. születésnapjára egy kötetet kapott ajándékba. Ez a kötet is ugyanazt az elismerést jelezte, mint a kitüntetés: a szerzők között ott vannak a legkiválóbb magyar nyelvészek az ország különböző egyetemeiről, kutatóműhelyeiből, s azok az egri egyetemi oktatók, akik évtizedek óta mesterüknek, barátjuknak, kollégájuknak tekintették Varga Gyulát.

Ennek a kötetnek az előszavában azt kívántam neki, hogy még sok, alkotással teli esztendő várjon rá. Csak négy év adatott a hosszú esztendőkhelyett. Már nem tudok kívánni semmit, csak azt: nyugodj békében, Tanár úr.

*Szekeres Mária*

## 2022. Újév előtt

Az Ég, na, az ég oly borús.  
Kutathatatlan felhőnyomulás.  
Egy feketerígó a fűben: remény,  
remény a szívben, kertekben,  
míg galambcsapat röpte volt  
előbb, valami szárnyalás...  
és igen, belül is, valami sziklaszilárd  
TUDÁS, már nem is remény: tudás,  
a biztos prófécia, hogy nyílnak a Könyvek,  
IDŐK belénk, és jön, jön, a nagy idők végén  
a Legyőzhetetlen, széttört valóság-síkjaink fölött...

## Valóságunk széttört síkjain, az IDŐ...

Lelkem fürdik, talán mosódik,  
távoli hangok áramán,  
míg bőrömön érzem,  
tudatom alázatán közelít,  
a Végtelen Szándék  
életem következő,  
még felfoghatatlan pillanatán...

## Istenkép

eltűnt, mint egy érintés,-  
a szívemben...  
átváltozásai az életem!  
elfogadom, vállalom:  
várom  
végső Arcát,  
s lehullok,  
Érte  
égre törve,  
szüntelen...

## éjszaka 2021...

kinyílik az Éj.  
a Csönd ájult varázs.  
benne ring mind ami Szép:  
nincs Szó, nincs Tanács.  
a Végtelen: lehajló,  
rettenetes Irgalom-titok,  
s kint sötétlő felhősuhanás...

*M. Fehérvári Judit*

## A tenger

### *Prózavers Édesapám, Fehérvári Antal emlékére*

A tenger – mondta Antoine. Tudod, a tenger. Kagylómorajlás és minden, ami szép volt valaha. És az emberiség bűnei: Doberdó, Isonzó, Tirol, a Don-kanyar, s még előbb a pestis, a nyomor, mindenféle nyavalyák, s itt van most ez a Covid is. Majd ennek a jajait is magába rejti egy kagyló, s a tengerig sodródnak hangjai, hogy egyszer hatalmas robajjal törjék le a gyilkosok kardjait. Mert itt élnek közöttük ők is, akár a jóság, ami lassan esztét veszítve omlik le, akár egy sziklafal, ami megrogygyant egy lavina alatt.

Majd lesz idő, mikor Pessoa már nem az olvadó hajókat nézi Lisszabon egén, ahogyan Álvaro feje lassan megnyúlva az éjtől beolvad a Tejo folyóba, hanem tovább írja a mondatot. És regénnyé lesznek a katasztrófák. Betűkké, melyeket már senki sem olvas többé, mert Isten hanami fákat szórt szét az úton, hogy boldogságrózsákká legyenek mankai és kaika között. Ez a felejtés első felvonása. Hajók hajtincsei lobognak a széllel, a tengerben rügyeztek mind. Ma párás a hajnal, indulni Ricardónak semmi oka, de nem adja még fel: az éjsötétben a csillagokon dobolni tanul. A vizek futása sohasem egyenes, ezért néha a gödrökben megülő kagylókon egyszerűen átsétálnak az emberek, pedig suttogásaikat hallják, de, hogy mit mesél egy hang, azt sohasem értik meg. És szíveikben lecsorog egy emlék, ami lehet, én vagyok, pedig nem ismernek, de gondolataim fodra bennük sodrozódik tovább, s megörülnek annak, hogy mégis létezik a gyöngyhalász.

\*\*\*

Tudod – mondta Antoine. Nem olyan nehéz visszahajtogatni a szárnyaid, csak ide kell hullnod egyszer. Lebuknod, mint az Angyalok, ha a maradni nem akaró lelkekért jönnek. Felismered, ha valaki itt van. Kibomlik a Nap vitorlája, ha csak egy pillanatra is, szerelmi aktus és Írás. Kitagadnak az evangéliumok, de Isten szemében felsír egy újabb Csecsemő és térdre esik József. Az élet már csak ilyen – folytatta Antoine. Sohasem tudhatod, mikor nyílik egy újabb ablak az Égre. Te magad exponálhatod az expozíciót... Tabula rasa, olvadás és közeledés, akár az évszakok, a kontinensek, a Föld és az Ég.

\*\*\*

Tudod – mondta Antoine. Számtalan sziget, hajótörött, jégtábla és hajóroncs rejt kagylókat. A zárványok és zátonyok között némán érintik egymás lelkeit. A múltat tartják fogva. Azt a múltat, ami a jelent ácsolja szüntelen. Szavakból szőnek kaleidoszkópot, de, ha belenézel, nem azt a valóságot látod, ami az enyém

is, mert holdfényt öntött az emlékfoszlányokba az éj. Így hatnak a vizek pirulái: zsonganak fejedben, s csak egy kagyló az, ami elmesélheti neked a rád tartozó meséket, ami az enyém is, de én nem úgy hallom, ahogyan te. Érted? – kérdezte Antoine, s most először egy mosoly gördült le szája szélén. Huncut volt és mindentudó. Úgy hiszem, itt kezdődött a tárgyalás.

\*\*\*

A fellegek vattacsomóit egy korall tetején pipázza a csönd – merengett el Antoine. Látod? – kérdezte, miközben jobb kezének mutatóujjával a napfényes homokba egy hieroglifát vésett. Bambán bámultam rá. De esküszöm, láttam a piramisok belső, rejtett tájolását, s nem tévedtem el a labirintusaikban, mindent, de mindent felnyársaltak a szemeim, hogy kihűlvén az emlék, majd a fejemben egy soha meg nem jelent leporellóvá legyen. Az emlékek – mondta Antoine – a csillagatlan éjben is világítanak, miként a kagylók héjai is rád mosolyognak. Felfejteni rétegeiket csakis te tudod, csak hallgasd és halld meg a suttogásaikat! És elcsodálkoztam, hogy fér bele a tenyerembe a piramisok összes titka, a régmúlt hajói, mentőcsónakok, morajlások, habok és egy kagyló, ami lehet, én vagyok. Ekkora bonyodalomban azt hiszem, csak a cirkuszra gondoltam, s arra, milyen sok bohóccal találkoztam életemben, kik sohasem tudták magukról, hogy azok.

\*\*\*

Isten is elszunyókál néha – mondta Antoine. És még sincsen sorsa. Ezért Mindenható. Semmi köze a tankokhoz, gránátokhoz, napalmhoz, s azt sem tudja, mikor ki hova lép az aknamezőkön, nem látta a barmokká sülyesztett embereket, sem az atombombákat, s azt sem, kinek a fejében született meg a gondolat, hogy vírusokkal vívjanak háborúkat, s ki hintette el az újabb ipari forradalom ma még lassított filmjeit. Ő az, aki mégis emlékszik minden fényre és rámosdatja az időt az emberiségre, noha nem így indult a történelmi utazás. Hidd el – suttogta Antoine – az ő keze tette gondosan becsomagolva a múltat egy hófehér szirtre, minek habjai kagylókat szórnak a vízbe, hogy meséljen minden emlék, ha felkészültél az útra, hogy átéld a szépet, s a gonoszt egyaránt. Isten szívében nem ez az utazás volt megírva, de semmi sem lehet meglepőbb és szabadabb, mint egy újabb kibontakozás.

\*\*\*

Azt gondolom, Isten dezertált – mondta Antoine. Végül, világának tenger-nagyaként bármit megtehet. Itt lent, a tengernél néha egy szivárvány tetején mégis hintázik, s különös üzeneteket küld kagylóinak az igazság hajóin keresztül, s azok olyanná lesznek, akár a Morse-jelek, csak hallgatni kell és megfejteni a békekötéseket. De azért vigyázz! Nem minden kagylóban lakik a békesség háza, van olyan, amelyik a Mindenség tetejét már megpillantotta, s rádöbrent, a Teremtett világ hazug és az idő meg a tér csak elmélyíti szomorú harsonáját, s nem hisz

többé abban, hogy egyszer majd minden a régi lesz, s legtöbbször ismételt szava a halál. Ha egy ilyen kagylót találsz – mondta Antoine – simogasd meg, szorosan öleld magadhoz, suttogó légy, és igaz ember, aki csak annyit üzen neki, hogy „Higgy!” Isten rejtett polcain nincsenek biztonsági kódok – sóhajtott Antoine -, csak vándorok, utazók, komédiások, s néha napján felbukkan egy-egy Odüsszeusz, ki mindig hazatalál. És kikelnek a csodák, csak alakjuk mindig más. Nem tudni, kik laknak bennük, honnan indultak, s mikor találnak egy mólót, mely alatt eléldéglélhetnek még, hiszen a kagyló sem más, mint egy, az evolúció során ide-oda sodródó élőlény. Az, ahogyan üzen, évezredek szóváltása: meggyőzések, hitetlen irgalom és expedíciók kora és csak az igazgyöngyökben tetőzik a szépség és sohasem írja túl önmagát.

\*\*\*

A kagylók az arányosság titkai. Ilyen egyszerű – mondta Antoine. Persze – folytatta – mindegyik egyéni sorssal bír. A kuszaság elveszi a békességét, s hamisíthatatlanul rányomja a bélyegét a mozdulatlan mozgalmasságra és hiába az abrakadabra, oda a szimmetria. Mégis – szerintem te el sem hiszed –, folytatta Antoine, menetet vágnak az időbe, s szó szerint lefordítják a tenger nyelvét, de még a Himalája csúcsait is, és az Írást mentik ki a felejtésből, aminek minden második sora amputálva, de Lisszabon még él, s Rómával itt ér össze: ablakot nyitnak az elveszett biztonsági kulcsra, s Pessoa a megfejtéssel kitapétázza a tegnapot. A rendezés – mondta Antoine – lekapcsolja majd a lombikokat, a chipeket, s minden más förmedvényt. A múltat, jelent és jövőt ismét mosolygós gyermekek hajtogatják olyanná, amilyen időkről a kagylók mesélnek, mert értik a nyelvüket, s József ismét a három királyt fogadja. Valami véget ért, s átadta helyét egy óra hullott fényes csillag lábnyomának: a valaha volt legszebb tiszta rajznak.

*Farmosi László*

## A Nap imája

Uram én tudom a dolgom öröködöm a halandókon  
Fénybe merítem őket legalább lelkük legyen könnyebb

Uram én magasodból való bár nem vagyok örökkévaló  
Mert bennem a halál egy cseppje hogy fény-ölem éjbe temesse

Uram én tudom a dolgom életet őrzök kilenc bolygódon  
Különös titokkal áldott e-világot és túlvilágot

Uram én vagyok az arcod a harcokon túli harcot  
Mikor egy mosoly óriás talány szívbeáradó óceán

## Opus Magnum

A déli harangszó a Nap kérge  
Isten álmának megélése  
Fehér hógyapot fénylő fészek  
Az óriássá növő lélek

A déli harangszó szent álom  
Angyali béke a világon  
Egyetlen billenése elég  
Tartani a világ tengelyét

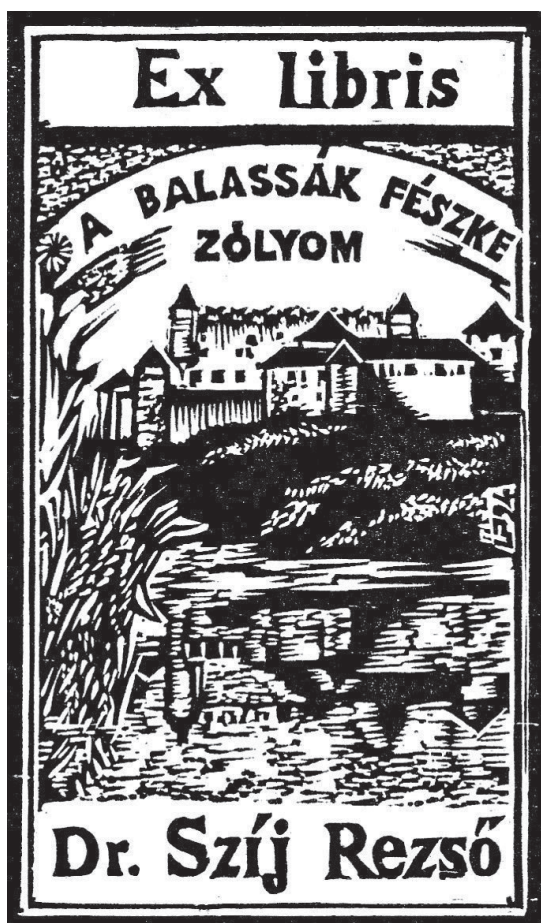
A déli harangszó Miatyánk  
Végtelen öléből száll le ránk  
Mi fenn úgy lenn tanítása  
A halhatatlan áthallása

## Szent Mihály hava

Késik a napkelte ködbe burkolózva az alvó vizeket pára pólya szegi  
Megtérnek a hegyről láthatatlan nyájak koronákat vesztő fák seregei

Árva címerrel a szél zörgette nádas dér deres mezőin kis őzeket léptet  
Lehullott levelek halk tündér tutajok csigaházba vackol szendereg a lélek

Múlik a napkelte száraz fűben szöszöl lépeget meg nem is birkózik a köddel  
Elmerült idő jár barlangi óriás észak tarisznyájú kontinensnyi csönddel



*Linómetszet (1994)*

*Bulla Márta*

## Miféle elementál kerített hatalmába?

Hogy léteznek és láthatatlan mivoltukban működnek, nem kétséges. Megtalálós útvonalunk a cserépfalui fás legelő magasabban fekvő, erdősült részen vezetett. A fás legelő szó szerint azt jelenti, hogy a legelőn, az állatok által legelészett füves területen, ritkásan helyezkednek el a fák. Itt nem akármilyen fákról van szó. Faóriásoknak is tekinthető tekintélyes méretű tölgyek és vad gyümölcsfák uralják a tájat. A helyenként több mint kétszáz éves fák a hely őrzői, nem tudnak szavakkal beszélni, de látványuk a múlttól regélnek. Képzeletünket beindítják, képek sokaságát vetítik elénk, melyekhez a történelemben élő ember tudja magát kötni. Még az időben visszafelé is...

A jelen valóságában nem legelnek az állatok, se a szürkemarha, se egyéb szarvas-marha, se juhok. Az ember a háziasított állataival kivonta magát a természetből. Ebben a világban pedig más törvények uralkodnak. A természet törvényeit figyelő és látó ember tudja, hogy a fák szeretnek kibontakozni, királlyá válni. Az igazi fák a törzsük alatt a gyökérzetükkel mélyen átölelik a földet, a lombkoronájukkal pedig a magasban szétterülnek. Mind ehhez a térben hely kell. Ma az ember sajnálja a fáktól a helyet, a teret és nem ad nekik igazi otthont.

A természet elkezd rendet teremteni. De ez a rend az elején még káosz. Isten és ember képes a rendből káoszt, a káoszból rendet teremteni. Ha a rendből az ember kivonul, ott Isten beavatkozik. Az erdősülő fás legelőkön egy-két éven belül áthatolhatatlan káosz veszi kezdetét. Sűrűn és szaporán növeő aljnövényzet kezdi kiszorítani a fűféléket. A fák terméseiből elő bújík az újulat, mely egy idő után elkezd fojtogatni az idősebb fákat. A vadonélő állatfajok sokasága mellett az elementálok is birtokba veszik a tájat. Vannak pozitív és vannak negatív kisugárzású elementálok.

Én az utóbbiakkal találkoztam, nyilván nem véletlenül. Volt valami kihívás abban, hogy megtaláljuk a legnagyobb, legöregebb faóriásokat a dús alj növényzetként viselkedő újulatban, amik között már szép számmal vannak oda nem illő fajok is. A legelős területről az erdős részre való belépéskor tapasztaltam, hogy megtaláltak az elemi lények. Először a Szilf (tündér), aki becsalogatott a területre, majd a Pigmeus (manó), aki rám uszította a szúnyogok, hangyák és kullancsok áradatát. Akkor próbáltam ellenállni és csak utólag gondolkodom el azon, hogy vajon miért tették ezt velem. Ahogy egyre mélyebbre hatoltunk a sűrűben éreztem, hogy nem kellene itt lennem. Az erdei állatok titkos zugait megtaláltuk. Számos vadat megugrasztottunk. Volt valami fojtogató abban, ahogyan áthatolhatatlanságával védekezett az önmagára hagyatott erdő. Fény és levegő után vágytam. Éreztem az erdő növekedését, erjedését, pusztulását. Az állati és növényi nedvek kiáradását. Valami elutasítás és elhatárolódás fogalmazódott meg bennem. Erre

pedig remekül cuppantak rá az elemi elem-szellemek, amik még jobban húztak lefelé.

Mednyánszky festményei jutottak eszembe. Festmények az erdőkről, fákról, tájakról, amikben ott lebeg leleplezetten számtalan elementál. A látvány szintjén a fényekben rejtőznek, de sokkal inkább tapintható, hallható, minden porcikánkkal érezhető a jelenlétük. Ettől minden több lesz, mint ami. Minden valóságosan helyezkedik el a létezés tág terében. Ez az ábrázolásmód igazából nem szabadít fel, hanem benne tart a képen, elemi erővel magához vonz. Van ebben valami hátborzongató zsenialitás. Ezt a képet hogyan festette volna meg Mednyánszky?

Minden létező gondolata szellemi energiákat teremt. Mindenki gondol valamit. Ezek besűrűsödnek és értékelésünk szerint vagy jó, vagy rossz érzéseket generálnak. Lehet, hogy saját agyszüleményeim vetültek vissza rám és szúnyogok, hangyák és kullancsok képében habzsolták testemet, hogy észrevegyem, minden egy. Azt, hogy még a látszat káoszának is része vagyok, hogy ez nekem is lehetőség a rendrakásra.

Társam az úton a természetre rászövődött. Az extázis állapotában tudatalattiját is mélyen áthatotta a szeretet, a gyökerek és lombok között a törzseket látta és engedte, hogy minden átjárja. Nem is csipkedték össze a szúnyogok, a hangyák és a kullancsok.



*Ex libris – rézkarc (1992)*

Demeter József

## Hosszú hajú hegedű(szó)

*„A szeretetet tanulni kell,  
ahogyan az ember hegedülni tanul.”  
(Lev Tolsztoj)*

Én Istenem, Jóistenem, az unokám \_\_\_\_\_  
Hosszú hajú hegedűt álmodott nekem. Ó,  
Ha úgy tudnék én muzsikálni/hegedülni...  
Feltámaszthatnám a falum béli cigány-  
Prímás barátomat, Dzsávortá Janit, sőt még  
Paganinit is, fel, és! lőn –  
Hiába...Sok hegedű zengedezte, hogy...  
Gyakoroljak, tanuljak meg, de! Télre-  
Kelve a hegedűk elhallgattak. A legszebb  
Hangú, hosszú hajú? Velem tavaszodott ki –  
Minő szerelmesen, ugyanis! Az unokám  
Hosszú hajú Hegedűt festett nekem, és! \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_...*élem időmet,*  
*utazom az időben,*  
*festem álombeli napjaimat*  
*álmodom festett napjaimat...\_\_\_\_\_*

Égi színes szoprán, csiszolt tenor és szikla alt  
Egyesül. Kikeletem húrjain most szél-  
Nyirettyű. Így gyakorol, így tanul – a  
Természet/em/ jó-időül. Tűzzománcoló rózsza-  
Szoprán – verseimben ki dörömböl, vers-  
Soraim közt dörömböl? Mégis-mégis  
Kihallani a szív szólóját, a mennyei hű  
Dallanást, ördögös-angyali hangzást –  
Pa-ga-ni-ni, Pa-ga-ni-ni, ha! Úgy tudnék  
Én – éjjel-nappal, éjjel-nappal...  
Gyakorolni. Fittyet hányva a botfűlű  
Gondolkodókra, te-e, abszolút hallású élet,  
Hosszú hajú, hús-vér-mesteri hegedűn –  
Fény-nyirettyű – néma trilla. Színes szél-  
Csönd, s! Zeng – versenként... Néha-néha.

## Idomárnő

Falusi surmó létemre, városivá vedlettem.  
Idomárnő – a nejem. Ma pediglen, vezér-  
Oroszlán lettem. Bömbölő vad. Ragadozók  
Ádáz ragadozója. Vakcinás feleségemmel  
Szemtől szemben... Koronavírus, kegyelem!  
A nemjóját, mert! Eztán még a sivatag... es –  
Minő porondon remeghet... Dánielként?!...  
Karmom, fogam – titán kemény. A vas-  
Ketrec? Semmi gond. Se retirálás. Nos!  
Támadok. Csípős korbács? Egy kiló vas –  
Egy kiló tollú... Paplanos ágy... Kinek vagyon...  
Igaza, hát. Tonnásodó szenvedély, színesedő  
Bosszúvágó? Vicsorítok – ugrásra készen. És!  
Itt lép életbe – a mese vagy a vicc. Nem  
Mindegy, lévén, hogy! Ő biza nem ijedt meg.  
Lényegek-lényege: az eredmény, mert! A  
Türelem, rózsát terem, ugyebár. Rózsa-  
Bokrot. Tövis nélkül. Közéje-mögéje bújt...  
Búj-búj, zöld ág,  
Zöld levelecske. Is! Nohát, pláne, de!  
Ezzel biza, oroszlán-bősz éneket, nyí-há-há!  
Lóvá tette...  
Kuncogás – vészesen csattog, minthogyha!  
Díszkorbács lenne, és! Álé-hopp!  
Lába között a gerincem. Szőréen a csődört...  
Porzó ég. Tapsvihar. Holott! Hol, itt... Ó,  
Pediglen! Pusztalétünkön kívül – hét-  
Tíz kilométernyire – senki, semmi... Ezüst-  
Zabla? Fényhabzó nap! Ha most – az én  
Versenyem volna, hogy kivágnám, ki én  
A rezet! Két vén trappolómat nézem, nézem.  
Értékelem... Aranypatkó? Mi a manó. Szárny-  
Suhogás. Én Istenem, Jóistenem! Még...  
Pegazus lesz belőlem. Átváltozott környezetem.  
A szigorú tájból, mi lett? Asztal nincsen. Vágott  
Virág? Pázsitos szép völgykelyhekben. Fű, fa,  
Bokor, virágcsokor. Aranyozott rajtam minden –  
Lószerszám. Azt a mesés rézangyalát! Hány  
Karátos ez a nyereg. Gyönyörködve látom,  
Fénylem... Hát! Nem idomár – az én Kincsem?!

## „Van, amihez kell az a négy kéz”

*Jámbor Ildikó beszélgetése Debreczeni Zsóka, szilvásváradai keramikusművésszel*

Debreczeni Zsóka – Pelcz Zoltán keramikusok nemcsak mint alkotóként, emberpárként is példaértékűek voltak számomra. Szilvásváradon otthonuk a teremtés műhelye volt: együtt dolgoztak együtt szépséges tárgyakat hoztak létre, s négy fiút neveltek fel. Házuk, kertjük kiállítások, találkozók, alkotó táborok helyszíne volt.

Köztéri munkáik is ezt az együtt gondolkodást, harmóniát tükrözték, mint például a szépasszonyvölgyi Bacchus, melyet vandálok rongáltak meg, s kőketrecbe kellett zárni. Pelcz Zoltánt elragadta a betegség 2019-ben. Rá egy évre barátai, családja emlékkiállítást terveztek Egerben az EKM Bartakovics Béla Községi Házában. Közben kitört a járvány, s ez a kiállítás is töredékesen valósulhatott meg, hamar be kellett zárni. A megnyitón találkoztunk tavaly ősszel. Mivel ismeretségünk negyedszázados, e-mailben folytattuk a párbeszédet Debreczeni Zsóka-val. Az eseményre így emlékezik:

– 2020 szeptember már a második időpontja volt az emlékkiállításnak, de így sem sikerült elkerülni a járvány második hullámát. Ennek ellenére várakozáson felüli létszámban összejöttünk, Zoli volt évfolyamtársai, barátai, ismerősök. Sokan szerették, ő nagyon jó ember volt. A kiállított anyagot a gyerekekkel úgy válogattuk össze, hogy egy kivételével a saját alkotása, vázák, idolkák a 80-as évekből, diplomamunkái, olyan, amivel a Faenzai Biennálén szerepelt, a nagymamája emlékére készített Corpus, akvarellek, rajzok. Az utolsó, amin dolgozott egy ugró lovat ábrázoló szobor, szeretne volna bronzba öntetni, amit Balázs fiunk megcsináltatott, de ő már nem láthatta.

– **Hogyan alakult ki a közös munka, az együttgondolkodás?**

– Már a kezdetektől 1990 óta alkotótársként dolgoztunk, ettől kezdve a plasztikák „négykezesek”, természetesen a rajzai nem és az a bronz ló, amit a kiállításon láthattál, ami csak az ő munkája. A kiállításon szereplő egy kerámia, ami közös alkotás, a 2019-es keszthelyi Pelso Kerámia és Textil Biennálén a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének a díját nyerte el. Címe: „Navigare necesse est, vivere non est necesse”, Három, félig vízbe süllyedő ladikot ábrázol. Az ihletője egy mártélyi emlékkép, gyakran jártunk oda. Zoli két éve, március 21-én ment el, és az idén május 8-án lenne 64 éves. Elmondhatom, hogy harminchét éve tényleg csak rövid idő kivételével nem dolgoztunk együtt, hiszen a nap 24 órájában együtt voltunk. Felépítettük a házunkat, felneveltük a négy fiunkat. Társam volt mindenben. A kertünk olyan volt, mint egy liget. Zoli nagyon szeretett itt

élni. Amióta elment, sorra betegedtek meg a fáink, ki kellett vágatnom a hatalmas fenyőket, öreg diófát, nyírfákat. Ha nem lennének a fiúk, és nem járnának hozzám haza hétvégenként, lehet, hogy nem tudtam volna maradni. Most dolgozom, megpróbálom felújítani a kertet. Nem hagytam abba a kerámiát sem persze. Van, amit nem tudok egyedül, amihez „kell az a négy kéz”.

– **Milyen keretek között folytatod az alkotómunkát nélküle. Hogyan tovább?**

– Már a betegsége alatt voltak vállalt munkáink, amiket nem tudtunk közösen készíteni, de teljesíteni kellett. Az nehezebb volt, mint később egyedül. Olyan régóta dolgoztunk együtt, mindent megbeszéltünk, nem érzem, hogy változás lenne az utóbbi időszakban született munkáknál. A járvány miatt sokkal kevesebb felkérés van, és azt hiszem, többen nem is mernek keresni így, hogy egyedül maradtam. A galériák közül, akik forgalmazták a munkáinkat már csak egy van, ami működik, és akikkel kapcsolatban vagyok. Különböző díjak készítése miatt keresnek még meg, köztéri munkákra eleve sokkal kevesebb pályázati kiírás van és csak kisebb feladatokat mernék elvállalni amúgy is. Szakrális jellegű, murális munkám volt utoljára nagyobb, amit az ináncsi katolikus templom részére készítettem: egy Feszületet. Ezt még együtt terveztük.

– **Egerben számos köztéri alkotásotok van, és beltéri is. Van-e kilátás újabakra?**

– Most egy tematikus kiállításra csináltam plasztikát, épp akkor fejeztem be, amikor jött a körlevél, hogy a járvány miatt őszre halasztják a beadási határidőt. Hogy időt nyertem, úgy döntöttem, elkészítem az ezzel kapcsolatos többi ötletemet. Zolival mi eléggé zárkóztunk voltunk kifelé, nem jártunk alkotóházakba, régóta nem vettünk részt workshopokon, nem tudnék ezen változtatni. A kapunk, házunk nyitva állt, hozzánk sokan jöttek, szerveztünk mi nemzetközi gyermek képzőművészeti pályázatot, aztán a nyerteseknek táborot, volt a kertünkben házimuzsika többször is, kiváló zenészekkel.

– **Nemcsak munkatársat, barátot és házasársat is elveszítettél...**

– Ami pótolhatatlan, a barangolásaink kettesben a Bükkben, a gombászások. Zoli dombóvári születésű, de nagyon beleszeretett ebbe a vidékbe. Amiket leírtam még szóban nem is tudnám elmondani, nem tudok még sírás nélkül beszélni.

– **A gyermekeid – ha jól tudom – is képzőművészek lettek. Van-e bennük általuk folytatása a megkezdett munkának?**

– Ketten végeztek szobrászként a Képzőművészeti Egyetemen, Balázs Kő Pál tanítványa volt, most érmekkel foglalkozik és a filmgyárban díszletszobrász, Benjaminnak Farkas Ádám volt a mestere, jelenleg ő is a filmeseknél dolgozik. Most a legidősebb fiunk, Dániel is a filmgyárban van, Zoltán pedig gyógyszerész. Két gyönyörű kislány unokánk van, bánatom, hogy az érkezésüket Zoli nem érte meg, pedig nagyon várta őket.

– Gyönyörű környezetben, Szilvásváradon élsz, megéled a tavaszt, s mint a legutóbbi fotón láttam is, a szeszélyes áprilist...

– Hogy mennyire inspirál a lakókörnyezet? Nem tudom megfogalmazni. Nyilván a harmónia, a vidék nyugalma meghatározó volt mindig. Zoli nagyon szerette a lovakat, gyakran jártunk nézni, ahogy kihajtják őket a legelőre. A szomszéd utca végén van az anyakanca ménés istállója. És a pisztráng. Nagyon sok munkánk témái. Amit még nem írtam, Zoli humora, a humor végig kísért az együtt töltött 37 évet, rengeteget nevettünk, annyi gondon átsegített!



*Csillagközi Üzenet – Litográfia (1992)*

*Vasas Tamás*

## Üde bútorok

a bőröm alá költözött idő...

a pulzusom régen  
a szívemből jövő  
összehúzódasok  
váltakozása  
volt.

mára csak elromlott  
karórák kattogása...  
a törött mutatók  
nem mozdulnak,  
csak remegnek  
bennem.

teknősbéka vagyok lovak  
között. a fakó emlékeimmel  
vadállatok kolosszeumában  
mászkalok, keresem  
a kijáratot.

nincsenek rendszerek.

csak az őrzött épületek túlfűtött  
szobáiból figyelem a betolató  
szerelvényeket, ahogy  
a kihalt állomás  
befogadja  
őket.

nem múlik el semmi.

és hogy szép, színes,  
puha és üde?

persze, hogy sebes az idő  
a bőröm alatt, csak a bútorai  
maradtak rendezettek.



*Ex libris – linómetszet*

*Zilahy L. Ágnes*

## Vaskohászat

Vaskó késő hajnalban tért vissza kimenőjéről a főiskolára. Egyenesen a hálókörletbe tartott. Csuklóján viselt karórájára pillantott:

Hogy elröppent az idő! Még van bő egy óráam a délelőtti előadásig – beszélte meg magával.

Majd leragadt a szeme, laposakat pislogott ásítással kísérve. Jó katona módjára, együltében el tudott volna aludni. Nesztelenül osont be a hálókörletbe, társai mélyen aludtak, szerencsére nem zavarta meg nyugalmukat, észre sem vették érkezését. Úgy határozott, kihasználja annak a röpké egy órácskának minden másodpercét, ami ébresztőig még hátra van. Így csak a cipőjéből bújt ki, és úgy ahogy volt, ruhástól elterült az ágyán. Azonnal elaludt.

Hétfőnként, mivel hétfégén sok hallgató kapott eltávot, és a lehető legkésőbb tért vissza a főiskolára, direkt módon, a politikai tanszékvezetőké volt az előadói pulpitus. Tudták, kimenő után sok a kialvatlan fáradt hallgató, és az előadás alatt csak néznek ki a fejükből, ezért nem a szaktantárgyaké volt a főszerep.

A hatalmas, színházteremre emlékeztető előadóteremben egymás mellett, szorosan összetolva asztalok, és mögöttük vasvázás székek sorakoztak. Böven jutott hely minden tanszék hallgatója számára, a közel háromszáz főnek. Közvetlen az első sor előtt a dobogón magasodott az előadói emelvény. Az ablakok előtt vastag sötétítőfüggöny lógott. Két, összehúzható résnyire nyitott szárnya közt a kinti világ szűrt fénye kukkantott be. A plafonról a neoncsövek sárga fényükkel bágyadtan világítottak.

Vaskó a társait leelőzve egyenesen az előadóterembe startolt. Igyekezett helyet keresni magának az első sorban. Tapasztalatból tudta, hogy a monstrum pulpitus a mögül az előadó az ott ülőket nem láthatja, így az alváshiányában szenvedőknek „szabad volt a vásár”. Vaskó is élt ezzel a cseles lehetőséggel. Az előadás megkezdése után az asztalra tette félig kinyújtott bal karját, ráhajtotta a fejét, és átment alvó üzemmódba.

„Foxi-Maxinak” hívták maguk között a hallgatók, a hétfői politikai agymosást, elsősorban a műszaki tiszti pályára készülők. Aznap témaként „a szocialista vaskohászat” szolgált. Az előadó a hallgatók hétfői hangulatának egyhangú monoton szürkeségét próbálta megtörni előadása közben. Amikor mondandójában a szocialista nehézipar fellegvárának tartott vaskohászathoz ért, kezdte érzékelni a hallgatóság figyelmének lankadását. Így aztán, hogy hangsúlyt adjon a hazai „vaskohászat” jelentőségének, a szó elejét a „vaskó”-t erőteljesebb hangerővel nyomatékosította. Vaskó éberalvó lévén, azt gondolhatta, hogy névsorolvasás van. Székét hátrarúgva nyomban felugrott a helyéről:

„Jelen!” – vágta rá, visszaigazolv a megszólítást.

A széke fémesen csattant a mögötte álló padnak. A robajra mindenki felkapta a fejét, magára vonta az egész előadóterem hallgatóságának figyelmét. A teremben állt a némán feszülő csend. Az előadó szava elakadt. Látva a fiú fáradt arcát, bedagadt szemének lapos pislogását, leolvasta róla, hogy fogalma sem volt hol van, és kihasználva az első sor adta menedéket, más vizeken evezett.

A pillanatnyi döbbenet után cunamiként hullámozott a felszabadult harsány nevetés moraja a padok sorai között. Az előadó nem csinált ügyet az egészből. Csendre intette a hallgatókat. Majd folytatta tovább, ahol abbahagyta, a szocializmus vívmányait éltető brosúras szövegét, de a további foglalkozásokon már a pulpitus mögé is be-belesett.



*Franz Kafka – Vödörlovas*

*Benyó Tamás*

## Párbaj

### I.

Egymásba kapva pusztulunk a sorban,  
tégy jeget jel helyett  
homlokom – homlokodra.

### II.

Pupilládon átsütött fény  
a falra tapad, s megmarad.  
Rabja lettem,  
lassan égek a vágycsók őrtüzén.

### III.

Bár, nem látlak,  
ötletté zsugorodtál.  
Némán lapulsz a talpam alatt.  
Együtt csúszunk, nehézkedünk.

## Magam elől

Magam elől hová menekülhetek?  
mint egyhúros hangszere a létnek  
pendülök az idő korlátján  
felbuzog bennem a hagyomány  
köröttem a huzatos cella fala  
hirtelen csap meg az emlékek hada  
gyermekkorom pokoli délibáb  
azóta kívánom inkább a halált  
mintsem a zsugori életet  
Magam elől hová menekülhetek?



*Velencei történet – rézkarc, akvatinta (2011)*

Balázs Sándor

## Egy barátság története levelekben

*Szakolczay Lajos: „Szólíts nyugodtan Gyurkának!” –  
Találkozások Faludy Györggyel (Szerkesztette: Csécsi László)*

Az MMA Kiadó kötete Faludy György Szakolczay Lajosnak írott leveleit tartalmazza. A harmincnégy levél története, melyhez a költő verseket, fordításokat is mellékel, majd egy évtizednyi időt ölel fel. Szakolczay Lajos Magyarországon elsőként írt méltató tanulmányt az emigrációban élő Faludyról. A kalandos történetű szöveg 1982-ben a *Mozgó Világ*ban jelent meg és lavinát indított el. A hatalom válasza nem maradhatott el: igyekeztek minden eszközzel aláásni az irodalomtörténész szakmai hitelét. Sikertelenül. Faludy György pedig barátságába fogadta a tanulmány szerzőjét. A levelek mellett tanulmányok, interjúk, visszaemlékezések és Faludyt méltató külföldi cikkek is helyet kaptak a kötetben, tágabb kontextusba helyezve, színes részletekkel gazdagítva a két irodalomszerető ember kapcsolatát.

*Találkozások Faludy Györggyel*, jelzi az alcím. Gondolhatnánk, hogy a közeli jó barátság emlékezeti, egyben dokumentum nyoma e többnyire levelekből, mégpedig csak az egyik fél részéről érkezett híradásokból álló kötet, amelyet bőséges költemény-gyűjtemény, versfordítás, egy tervezett kötet darabjai egészítenek ki. Izgalmas volna olvasnunk, noha ez lehetetlen – hisz ki tudja hol verődtek szét Faludy György hányattatásai közt – a kötet szerző leveleit is, amelyeket a költőhöz, későbbi baráthoz intézett. Így teljesebb lehetne a kép, e kapcsolat valódi jellege, miként az is, hogyan lobbant fel és aludt el – hirtelen vagy lassan – az idő teltével.

A két érintkező fél, a költő Faludy György és az irodalomtörténész, műkritikus Szakolczay Lajos: szemléletében, gondolkodásmódjában és minden bizonnyal habitusában is igencsak távolállónak tűnhet egymástól. A történetek, a politikai és kulturális körülmények egy adott ponton mégis egymás közelébe sodorták őket. Ennek közvetlen oka, hogy Faludy György éppen, és mint gyakran külföldön élt a 80-as években, csak részben önszántából; a hazai irodalmi vagy kulturális élettel, annak szereplőivel csupán szórványos kapcsolatokat tartott fenn, így itthoni publikációs tevékenységre is csak ritkán nyílt módja. Csaknem vagy jobbra, a szakmai berkeken túl szinte ismeretlen magyar költőnek számított. Persze szamizdat kiadványokban terjedtek elhíresült versei, Villon-fordításai, átköltései, de a szélesebb közönség nemigen tudhatott tevékenységéről. E hiányt, ismeretlenséget vagy elfeledettséget igyekezett orvosolni Szakolczay Lajos, amikor a *Mozgó Világ* hasábjain, 1982 szeptemberében tanulmányt publikált Faludy György látomásai címmel – nem minden következmény nélkül. Noha barátjának nyerte meg

a költőt, kivívta az irodalompolitika haragját. (A barátságra okot adó írásmű és a fogadtatásának körülményeiről, hatástörténetéről szóló visszaemlékezés dokumentumok kíséretében – egyaránt olvasható a kötetben.)

Hogy Szakolczay Lajos írást publikált a Magyarországon nemkívánatos költőről, e tény szorosan kötődik ahhoz a tevékenységhez, irodalomszemlélethez, amely az 1970-es években vált sajátjává, formálódott küldetéssé, mondhatni misszióvá. Szakolczay Lajos ezen időkben valóban a magyar kultúra misszionáriusa volt, s maradt, talán szerényebb hévvel, mindmáig. Elsősorban azon tekintetben, hogy a magyar kötődésű, magyar vonásokat viselő kultúra eseményeit, jelenségeit hazahozta, megismertette az itthoni közönséggel – történhetek azok határainkon túl csaknem bárhol. Természetesen, már csak a hozzáférhetőség miatt is e misszionáriusi tevékenység elsősorban a határainkon túl rekedt magyar kultúrát érintette, s ennek a nyugati magyar irodalom és képzőművészet is lényeges részét alkotta. Hiszen Szakolczayt mindig is az a szándék, igény mozgatta, hogy egységben láttassa a magyar kultúrát, tekintet nélkül arra, hogy keleten vagy nyugaton született meg. A korszakban talán legelszántabban, és szerény követő kíséretében: Szakolczay Lajos az összmagyar-művészeti szemlélet képviselőjévé vált. Így karnyújtása a költő Faludy felé nem további példák nélküli. Hiszen, mint írja: „az egyetemes magyar irodalomnak olyan értékeit zárta el előlünk és az olvasóközönség elől az irodalompolitika és a hatalom, hogy úgy gondoltam: nem lehet tisztességes irodalomtörténész az, aki nem emeli be az értékfolyamba ezeket a kitagadott műveket.” Persze nem csak kitagadott, eltitkolt vagy eltiltott művekről volt szó. Élhetett akár itthon vagy emigránsként külföldön az alkotó, Szakolczay Lajos feladatának gondolta, hogy rangja szerint tudjanak róla. Mert úgy vélte, hogy meg kell mutatnia mindent, amit lehet; mindent, ami az összmagyar-irodalom, kultúra része.

Hogy mi lehetett szándéka e levelek közreadásával Szakolczay Lajosnak, az egyértelműnek tűnik. Emléket állítani és emlékezetünkbe idézni egy költőszemélyiséget és életművét, nem mellesleg megosztani egy barátság korántsem szokványos történetét. Többek között ezért született meg e kötet.

E kötet, noha levelekből, versek gyűjteményéből, s néhány a Faludy-életműhöz fűzött tanulmányból épül fel – valójában egy sors és mentalitás története is egyben. Faludy György, a több alkalommal is emigrációba kényszerült költő különböző helyszínekről mintegy év-tizednyi hosszan postázott levelei elevenednek meg e kötet lapjain. Torontóból, Londonból, néha Budapestről. A levelek java nem szokványos híradás a másik fél felé. Hiszen Faludy György idővel megnyílt, csaknem egész életútjára, annak történéseire, örömeire és személyes megpróbáltatásaira, párkapcsolatokra és alkotói problémákra, visszatérően egy monumentális versfordítás antológia történetére egyaránt kitér. Olykor apró kérdésekben kialakított állás-foglalásaira, mint például hogy miként vélekedett az angolokról, akik állítása

szerint nem tudnak verset fordítani, de különös módon japán és kínai költeményt mégis. És számos egyéb, Faludy kevésbé ismert vagy éppen ismeretlen történetéről, országváltásainak okairól, élet-epizódjairól értesülünk. Így e levelek olvasása nyomán: az életút és életmű egészére is jócskán ráláthatunk.

Közvetve persze Szakolczay Lajosról, e levelek közreadójáról is sok mindent meg-tudunk – például hogy hol és mikor hangzott el a címbeli felszólítás – akihez a költő váltakozó rendszerességgel postázta leveleit. Egy barátság története bontakozik ki, de hogy ez milyen jelleget is öltött, arról a levelek ismerete alapján az olvasó maga hozhat döntést. Szakolczay az kötet alcímében csak ennyit jelez: *Találkozások Faludy Györggyel.*

Hogy a költő értette és tudta a barátságukat megalapozó gesztus – a Mozgó Világban megjelent publikáció – értékét, jelentőségét, erről nem csupán hosszabb-rövidebb levelei tanúskodnak, de egy későbbi ajánlása az 1990-ben megjelent *Erotikus versek* című kötet 72. oldalán is: „Szakolczay Lajosnak, jó barátnak, kollégának és oszlopnak, kihez és melyhez bárkámát már az idegenből kiköthetem.” E rövidke bejegyzés pontosan rögzíti, hogy mi mindent köszönhetek egymásnak: a költő és az irodalomtörténész, kritikus. Persze inkább előbbi az utóbbinak.

Mert miként Szakolczay Lajos jelzi, összegzi eddigi gazdag, termékeny életútjának lényegét: „...én arra tettem föl az életemet, hogy az egyetemes magyar irodalom értékeit, irányzatoktól függetlenül, együtt lássuk! Együtt, hiszen így vagyunk erősek!”

*(MMA Kiadó, Budapest, 2021)*

*Bertha Zoltán*

## Példaképek költői galériája

*Bíró József: Napszentület után*

Az emberpróbáló 2020-as esztendő tragikusan törte derékba a magyar nemzeti meg-maradásakarát és összetartozás-érzet kiadásának lélektisztító folyamatait, az összmagyarság magasabbra emelkedését. A bűnben fogant gyalázatos trianoni békediktátum századik év-fordulóján a monumentális emlékredezvények ellehetetlenülése a világjárvány közepette: mintha sorsjelképi fátumszerűséggel sugallotta volna leveretésekkkel teli történelmi kálváriánk fájdalmas folytonosságát. Ugyanakkor pedig szinte csak tovább edzette azok elszántságát, akik gyászolva-emlékezve rendületlenül törekednek a mégis-túlélés, a csakazértis-visszaerősödés reményét táplálni, s a csonkaságba bele nem törődve és a nemzeti szétszaggatottság összes fájdalmát és keserűségét legyőzve: az újjáépülés esélyteremtő távlataiba kapaszkodni. Felmutatni a magyarság egyetemes és örök értékalkotó küzdelmeinek elévülhetetlen eredményeit, s ezzel is harcolva e nép erkölcsi, szellemi, spirituális kohéziójának kiteljesedéséért. Minden szorító, letaglózó körülmények (Adyval szólva: „muszájságok”) között és ellenére vívni, birkózni, hadakozni – mert kell és lehet „folytatni” az „Életet, az Életet”.

„A mi igazságunk: a mi erőnk” – hirdette prófétai hevülettel Kós Károly a keresztre feszített ország láttán, Trianon után szinte azonnal, hogy lankadhatatlan magyarságmentő erőfeszítésekre buzdítson. 2020 előestéjén pedig az ugyancsak erdélyi Szöcs Géza – mintegy paraklétikus vigasztként (*Cs. királyfi szilveszterkor* című versében) – ezt hangoztatta: „Bor is lesz, búza és békesség,/ s végre igazság tétesség!// Mert ha igazság nincsen benne,/ még a törvény is törvénytelen!// Hozza helyre az új esztendő,/ amit elszúrt a történelem! (...) ez lesz talán az új esztendő,/ melyben talpára áll az ország,// s nem porlik tovább már a szikla,/ s az igazságot zsákkal hozzák// Gáspár, Menyhért és Boldizsár.” A bizakodás azonban megtört: az év őszén maga a költő is áldozata lett a betegség-katasztrófának. Néhány hónapra rá pedig a fájdalmas nemzeti szétszivárgás veszedelmét olyannyiszor megéneklő, szintén erdélyi klasszikus kortárs poéta, Farkas Árpád is távozott.

Lírai hírmondóként mindezt híven idézi fel a hetvenedik életévét nemrégén ünneplő kiváló költő, „egy összetéveszthetetlenül egyedi költészet” (Szigeti Csaba) művelője: Bíró József. A trianoni megtöretés, szétszabdaltatás kínját, az elcsatolt területek megtipportságát és keserveit, s a kényszerű szétszórátás szenvedéseit szuggesztíven sugárzó, betűkihagyásosságával hitelesen érzékeltető versében mintha a zokogás szakadozó ritmusát és hangzását is intonálná és kottázná: „AKI SZ K LYF LD/ : / elszármazott árvájaként/ : / útközben/ : / körültekint/ : / a / : / KIRÁY – HÁGÓ/ : / tetejéről/ : / és/

: / elsírja/ : / magát/ : / AZ/ : / már/ : / pontosan/ : / tudja/ : / sohasem/ : / érhet haza”. Szőcs Géza váratlan elhunytára is félelmes, hideglelős érzetekkel reflektál: „ma éjszaka/ : / belopódzott a halál/ megint belopódzott/ : / lámpafényhályogos ablakomon (...) és zsigereimbe üvöltötte/ : / utolsó lélegzetversedet” (2020. november 5. – *Szőcs Géza emlékére*). Farkas Árpád alakját pedig talán az ő leggazdagabb földi-égi képzetkörének, a fagyot, a fázást, a halált, a betakartatást, a kozmikus eternitást jelképező hó-metaforának az asszociációival eleveníti meg: „láthatatlan – csillagpor/ pilinkél/ szívünkre” (*Áldassék az a nap – Emlékezés Farkas Árpádra*).

A megrendítő veszteségeket elsírató emlékversek úgy állítanak mementót legjobb-jaink-nak, hogy azzal közvetve, képletesen az életfolytatás, a kultúramegtartás, az értékörzés misszióját is szakadatlanul vállalják. Az emlékezősköltészet mindig tiszteltetés, hódolat („hommage”) – és egyben spirituális átívelés a remélt jövőbe, ahol az örök értékek nem fakulnak, hanem tovább ragyognak és eszméltetnek. Ez a küldetése annak a lírai kifejezés-módnak, amely a másakra, a kortárs vagy barát művészre úgy tekint, mintha egyik lennének a sors áldásaiban és nyomorúságaiban. Az összetett költői jelentést és hangulatot az sűríti és rétegezi fokozatosan meg, hogy a versben alakot öltő saját érzésvilág szételemezhetetlenül egygyáramlik a megidézett személyiség valóságos és teremtet világának aurájával (miközben persze a sajátszerűségek sem halványodnak el, csak mindegyik dimenzió, az emlékéllítő és az, aki ezáltal megjelenik – s mindkettő költői univerzuma határtalanul kitágul). A portrévers, a költői arcképfestés nemes, magasztos, fenséges és demonstratív összetartozás-erkölcsöt hirdet (pátosztalanul is), a közös eszmények, szellemi vállalkozások, magasrendű hitek, remények hasonlóságát vagy azonosságát, s a misztériumszerű összehullámmzások és atmoszférikus összefüggések együttesét. „Az ember csak azt idézi, amivel azonos” – szögezi le a rá jellemző misztikus egyszerűséggel Márai Sándor, s valóban, amihez mélységes egzisztenciális közünk van, csakis abból meríthetünk inspirációt, lelki energiát. De idéző és megidézett kölcsönösen át is alakul, meg is változtatják egymást, s így még inkább kibogozhatatlanná válik, melyik üzenet honnan származik – tehát az azonosságot és az állandóságot folytonosan el is mozdítja a szavak és akusztémák titkát feszegető kimondás gesztusa.

Bíró József jubileumi könyve, a *Napszentület után* (2021) már címében is archaikus imádságos, szakrális és folklorisztikus légkört áraszt. Olyan jelentés- és üzenettartalmakat evokál, amelyek közvetlenül a székelymagyar vallási-mitológikus és népdalagyományban gyökereznek, tágabban a „napáldozta”, az „esthajnal” kifejezések látomásos-rituális szemléletformáit is magába öleli. A költő a kortárs magyar avantgárd vagy neoavantgárd irodalmi áramlat (az úgynevezett avantgárd kontinuitás vagy aktuális avantgárd) kivételes egyénisége. A külföldi, nemzetközi modernista kiadványok, folyóiratok, antológiák lapjain a földgolyó minden táján, minden kontinensen (valóban Afrikától Amerikáig, Ázsiától Ausztráliáig és Európa számtalan országában)

bámulatos arányokban publikáló művész alighanem a külföldön legtöbbször megjelenő magyar alkotó, lírikus, „performer”. A lehető legszélesebb körökben elismert és megbecsült – hiszen a jelenkori világirodalom számos klasszikusával mindegyre ugyanazokon a fórumokon, orgánumokban, performansz-műfajokban szereplő – költő, aki világkulturális tájékozódásával, univerzális orientációjával valóban a végtelenre nyitott égbolt alatt építi életművét: azonban sohasem távolodik el saját népe, nemzete örök érvényű tradícióitól sem. Ez a bartóki mélységérzés és magassághorizont, ez a hagyományt és modernséget szervesen ötvöző látás- és megszólalásmód organikusán kapcsolja Bíró Józsefet a világmindenség minden szférájában feltündöklő értéktartományokhoz, az egyetemes emberi kultúra összes eleven vagy újrafelfedésre váró örökségéhez, a különböző művészeti ágak (irodalom, képzőművészet, zene) mértékadó képviselőihez. A vallomásos portré-, hommage- vagy requiem-verseket a félévszázados pályája kezdetétől (*Térérzés*, 1986, *Vénusz légyecsapója*, 1989) a mai napig egyfajta szent megszállottsággal rová költő csaknem félszáz önálló kötetében rendre kidomborodnak ezek a tisztelgő alkotások – a legutóbbiak közül a *Top Secret* (2015), az *Ezidőben* (2018), az *Eo ipso* (2019) lapjait már teljes egészében ezek töltik meg –, amelyek Picassótól Stockhausenig és Arany Jánostól Kocsis Zoltánig sok száz mester, barát, pályatárs jelenségét térképezik föl (egy kolosszális szubjektív enciklopédiát vagy arcképcsarnokot, galériát, lírai panteont boltozva így föl), s a mostani könyv pedig – fantáziadús konstruktivitással megkomponálva – háromszor tizenkettő, azaz harminchat ilyen, gondosan együvé szerkesztett darabot ad közre.

A kötet impozáns és szuggesztív borítóképét (egy hosszúra nyújtott alkonyi ember-árnyképet formázó fotográfiát) a Kossuth-díjas képző- és grafikusművész, a Nemzet Művésze, Orosz István tervezte, készítette. A Magyarország Babérkoszorúja-díjas költőtárs, Zalán Tibor impresszív és megható előszava pedig a szerző stílusában, kvantumsűrűségű töredékmondatokban rögzíti, hogy nincsen itt „semmi ami nincs átgondolásban”, mert „minden el van benne gondolva”, hogy minden költemény (az egyiknek a címével szólva) „szívbelátó tekintetével megsimogat”, halottakat szölongatva és simogatva, s „csontok a csontról fölmerednek”, „hajnalban alkonyban”, „napfelkelte előtt naplemente után”, „szent napszentületkor”, „amikor eljönnek a halottak”, s elmondatik valami: „a csontok mind”, „a csonkolt lét”.

Az újabb magyar költészet történetében különleges az a konfiguráció, amikor a jelbeszédhez, a titkosíráshoz vagy akár a semmihez közelítő avantgárdista intonáció nem szűri ki magából a gyökeres népi, nemzeti, keresztény (s minden más ősvallás, ősmitológia kontextusát mozgósító) gondolkodás és érzelmesség impulzusait. Sőt, valamiféle szintézisbe tömöríti a többféle metafizikai és művészetpoétikai ihletést (mondhatni részint a klasszikus avantgardizmus szellemiségéhez hűen is). Bíró József ennek a termékeny szinkretizmusnak az egyik legkiválóbb mai magyar reprezentánsa. („Bírónak van hite. Nem keresztény, nem buddhista, nem taoista, hanem

mindez egyszerre, egybeötvözve benne mindazt, amit tapasztalatai alapján igaznak, követendőnek talált, gazdagítva még az európai kultúra kezdetének, a görög-római civilizációnak a vallástól már elkülönbözött filozófiájával. Európai és ázsiai egyszerre. Kijelölte és megszenvedte a maga útját a saját maga elé kitűzött megismerés felé, és töretlenül törekszik elérésére. Méltóságát ez is erősíti” – vélekedik erről Szepes Erika.) És a suggesztív gesztusnyelvi hatásalakzatok akárhány bravúros, invenciózus formajátékot és regiszterkeverő transztextuális ötletet mozgósítanak, akármilyen aritmias „vektorokként irányított vessorokat” (Bodor Béla) szikráztatnak, s bármennyi vizuális, akusztikus, lettrista effektust, dekonstruált hang- és szófoszlányt, grafémát és dimenzionista, szuprematista írásjel-kombinációt használnak is fel: kivonhatatlanul bennük lüktet a humán létezés, a passió és a megváltásremény papírra vetített partitúrája, látható-láthatatlan jelző- és utalásrendszere. A velőig megrázó történelmi sorsélmények és gondtapasztalatok szublimált és kísérleti képi, hangi terrénumokban, nyelv- és szövegformákban is keresztként hordozzák lényegüket és jelentőségüket. (Mint csak a rokon lelkületű íróársak között említhető Balaskó Jenő, Turcsány Péter, Hegedűs Mária, Kelemen Erzsébet, Németh Péter Mikola munkásságában is.) Hagyományelvűség és experimentalizmus nemhogy nem feszül disszonáns ellentétbe egymással, de – itt az eklatáns példa rá – egyenesen kiegészítik, átjárják egymást. Ezért nem csúszik ebben a felfrissítő hangfekvésben semmi a hamis pátoz, a túlzó emocionalitás irányába el, de az érzéketlen hiperabsztrakció hidegsége felé sem. Megindító egyensúlya ez emberi melegségnek és elvont eszmeiségnek, konfesszionális, krónikási élményközelségnek és szikárrá rögzülő, tényközlő vagy titoksejtető minimalista tonalitásnak, versbeszédnek. A Bíróról kismonográfiát készítő Kántás Balázs szerint (aki Baán Tibor, Csűrös Miklós, G. Komoróczy Emőke, Gyimesi László, Szepes Erika, Szigeti Csaba, Szombathy Bálint, Zsávolya Zoltán és oly sokak észrevételeit, elemzéseit kamatoztatja): „Bíró József avantgárd–humanista, különös tipográfiai megoldásokat alkalmazó, olykor már-már az emberi nyelv határait is felszámolni látszó költészete” „szervesen folytatja a magyar és a világirodalmi avantgárd tradíciót és töretlenül a másokért való költői beszéd, a szólni nem tudóért való szólás és a velük való közösségvállalás, azaz a képviselési beszédmód jegyében nyilvánul meg verseiben, művét a tőle elidegeníthetetlen humanizmus és spiritualizmus hatja át, ám egyúttal merész irányultságú művészi önreflexióba hajló kísérletezést is folytat.” Parancs János már a költő debütkötetét úgy ajánlotta, hogy benne a nyelvjátékos művész „humanista elkötelezettsége fogalmazódik meg”; évtizedekkel később pedig Zsirai László is akként méltatta a „létértelmezési mozaikot” alkotó szerzőt, mint aki „különc, lázadó, ugyanakkor barátságosan emberszerető, aki szellemi és fizikai energiájának zömét az irodalom és a képzőművészet szolgálatának szenteli.”

Ez a szinte világgép-összegző, számvető könyv, a *Napszentület után* már eltávozott mestereket, mintaképeket, művésztársakat mutat fel – csupa olyanokat, akiket

a közelmúltban veszítettünk el. Visszajáró szellemóriások ők – akik segítenek napjainkban is átmenteni a legszebb és legigazabb humán eszményeket. Értékvédelem, szövetségkeresés, távlatos intelmek expozíciója zajlik ezekben a hat – és kettesével elválasztott – verssorból komponáló-dó darabokban. Nagy László portréverseiről írta Görömbei András: „Példákat állít a közösség elé, közben önmaga eszméit erősíti, gondolatilag, filozófiailag is felvértezi magát. Mintha az értékválsággal küzdő kor által kétségbe vont eszméit, életelveit akarná igazolni a történelem által már szentesített példák megidézésével. A virtuális közösségteremtés küzdelmét látjuk a portréversekben. Értéktanúsító megidézések a portréversek, nemcsak hű jellemzések, hanem igaz önjellemzések, önerősítő művészi szertartások is.” Ez érvényes Bíró József költeményeinek erőteljes etikai és esztétikai (referenciális és artisztikus) szándékára vonatkoztatva is.

A kötetkezdő vers máris éppen Nagy Lászlóra tekint fel; beszédes címe: *Csillagok játszóháza*. A mágikus magyar költészet varázslatos személyiségének nagyságát eképpen érzékelteti: „hallhatom ugyanis visszazeng/ verset deklamál tündérbűvölőt/ :/ aranyvesszővel rajzol tükörre/ emberarcú embert teremtet/ :/ i gé ző/ hol na pot”. Követi őt a „Színész-király”, Latinovits Zoltán, majd az „emberhalász” viselkedésű Csoóri Sándor, akinek biztatása „angyalszárnyak érintése” volt, aztán Berek Kati, Simonyi Imre, Szöllősi Zoltán, az „adomázások véghetetlen sorát” észbe juttató, „huncutul kacsintó” Takács Imre, a „kollaboránshadak ellenében józanésszel” hadakozó Karátson Gábor, az „aprócska, törekeny, gondterhelt” „vacskamati” Vathy Zsuzsa, az anekdotázó Lázár Ervin, a „kistájszólással” „nyugodt-csendesen magyarázó”, „nyílt-szívű”, „segítőkész” Csiki László, a „cigánysorról” jövő Osztóján Béla, a „szövegrajziban” is zseniális Tandori Dezső, a magyar szabadságot börtönviselten is hittel-vérrel képviselő Tóth Bálint (*Zártvers* a keserű szellemességgel rá emlékező vers címe) – és mind a többiek.

E kis tusrajzokhoz vagy rézkarcokhoz hasonlítható jellemfestő miniatűrökben a megjelenített egyéniség egy-egy hétköznapi vonása is felbukkan, de életművének, magatartás-mintájának egy-egy fő jellegzetessége, meghatározó sajátossága, az őt invokáló költő vele kapcsolatos egy-egy találó – közvetlen és bensőséges – emlék-pillanata szintén, s körvonalazódik a hozzá fűződő személyes vagy eszmei viszony minősége is. Kettős tükör: aki emlékezik és akire gondol: összevillan. S a pillanatképekből mindig kitűnik a szellemi jelenség, a fenomén formátuma. Ahogyan Sütő András őrizte meg a helytállás méltóságát, amikor a szóért, az erdélyi magyar kisebbségért szót emelve kellett feláldoznia szeme világát, a „dühödtre vedeltetett” „ótvarcsócselék” martalékaul esve 1990 „fekete márciusában”, Marosvásárhelyen, a békés magyar tüntetőket pogrommal gyilkoló román tömegek indulatát elszenvedve. Amiként Kányádi Sándor életveszélyes körülmények között is őrizte a tisztánlátás megtartó magaslatait – a romániai magyarpusztító terror-hullámok csapkodásakor is („beépített *poloskák* kö-

röttünk”, „amikor kolozsvári lakásodon/ magnetofonból harsány zene” szolt – hogy a lehallgatókészülékek ne tudják kifülni, felvenni a lehalkított baráti beszélgetéseket). Amilyen elkötelezettséggel demonstrálta a felelősségtudatos közösségi létszemlélet örökös igazságát Fekete Gyula is – aki egész életén keresztül apostolként a vállára véve cipelte a magyar népesedés ügyét-gondját, a magyarság demográfiai hanyatlásának terhét („keserves magányban”, „verítékezve” is).

Minden komorság, gondtapasztalás ellenére – vagy éppen azzal együtt – jól eső és üdítő az a tágasság, az a nyitott sokszínűség, tágkeblűség, érzékenység, amelynek levegője a megidézettek sokféleségét övezi. Széles ölelésű, nagy feszítvolságú, összefogó perspektíva bontakozik ki – a legkülönbözőbb művészeti ágak, irányzatok, stílusáramlatok, sajátosság-minőségek, ízlésformák és persze valóságos és szellemi tájak, tájhazák, nemzedékek, világ-képek között, azokat átítelve és színesen egymáshoz tárítva. A nagy közös kulturális memória ébrentartása végett. A kultúrélmények hatalmas, áradó bősége által az emberiség kultúrájának örök ígérő hangulata, atmoszférája lengi át ezt az enciklopédikus látásmódot. Mintha egy nagy kórusmű komplex szövegeit hallanánk. A horizontszélesség Pannóniától (a humán eleganciát megtestesítő Takáts Gyulától) a szobraiban a „megszentelt töviskorona” jelentésalakzatait a legdrámaibb katarzissal kivetítő, megérzőkítő erdélyi Szervátiusz Tiborig és a sziporkázó filozofikus nyelvjátékaival (és lélegzetelállítón mindig „friss fiatalosságával”) lenyűgöző angliai emigráns Határ Győzőig terjed, vagy a „szamizdatlét” hőseként élénk lépő Balaskó Jenőtől a tántoríthatatlan szellemi szabadságharc vágyott sikeréért önmagát is feláldozó, „megrendítő halálhírével” mindenkit felbolydító Csengey Dénesig, a „boldog látomásaival” és feledhetetlenül „megejtő előadásmódjával” lebilincselő Tornai Józseftől a „rögvalóságon” és közben „mindvégig keresztúton” lépkedő Pálínkás Györgyig, az avantgárd világhírű magyar apostolától, Papp Tibortól és a magyar gyermekköltészet fejedelem-asszonyától, Gazdag Erzsitől az „örökségfénnyel” világító néplelek-, népköltészet-tudósig, a „lőtőt lépő” Erdélyi Zsuzsannáig. Ez a panoráma is ékes bizonyítéka, hogy Bíró József verskötetete – ahogyan azt egészében „példás tisztelgésenként” aposztrofálja méltatásában (*Bárka*, 2021/6.) Bakonyi István – valóban a tágasságra mindig nyitottan rezonáló „egyfajta szellemi hazatalálás” és otthonteremtés; valamiféle „nemzeti neoavantgárd” hitelesség tükre; és „nem hagyományos szellemi emlékmű-állítások gyűjteménye” – miközben „mindegyik miniatűrre jellemző ugyanakkor, hogy ráismerhetünk bennük a megidézett alkotó személyiségére, illetve Bíró József földézi személyes emlékeit is velük kapcsolatban”: „találón és pontosan, úgy, ahogy érdemes.”

Költői kiállítás: mások emlékéért is; méltó érték- és önfelmutatás. Ez tehát Bíró József reprezentatív könyvének is a summája, a leglényege.

(*Napkút Könyvkiadó, Budapest, 2021*)

Nagy Zita

## „A szépség halpikkelyeken tündököl”<sup>1</sup>

*Turai Laura – Angelo Minuti: Felfedező útvonal*

Mind a reál, mind a humán területek a valóság – többé-kevésbé – hiteles idomait formázzák. Az elméleti fizika egy népszerű sejtése szerint, a világunk a háttérben munkálkodó kétdimenziós adathalmaz hologramja, térhatású kivetülése<sup>2</sup>, vagyis leegyszerűsítve; létünk egy festmény szegmense a világűr legnagyobb vásznán. Erre szinkronizálom szabadon, hogy 2020-ban, a pandémia alatt, Sacha Jafri, brit alkotóművész megfestette a világ – jelenleg – legnagyobb méretű<sup>3</sup> festményét, az *Emberiség utazása* címmel. Míg a tudomány az élet megértését, addig a művészet a tartalmát kínálja fel. Amikor a magán és kollektív történelmi időnk tréfás trükkjeit táncolja (és ezt mikor nem teszi?), megpörgetve – akárhány sarkából – világunk, akkor annak minden manifesztációja végzetesen pragmatikus, egyszerűs mind végtelenül abszurd.

Ez utóbbival, amely túl van az érthetőn, túl a kimondhatón, ott kezdődik a valódi művészet; amely a valóság igazságát, a felszín mélységét, a lét titkait, a lélek sebeit sejteti, kifejezve azokat akár a kozmosz teljes, fecsegő csöndjével is.

Ilyen, a létezés kendőzetlen, legtisztább, ősi misztériumaira hangolt művészet Turai Laura, fiatal kecskeméti alkotó költészete is. A számos folyóirati jelenlét, a 2010-es *Mágnasangyal*, valamint a *Borostyánfelhő* önálló kötetetek rajzolta ösvényen túl, a 2018-as *Felfedező útvonal*<sup>4</sup> című kötete is kétségtelen a kortárs magyar líra egyik legautentikusabb remekműve.

Mindemellett, két alkotó és két műfaj tökéletes arányú szellemi négykezes kompozíciója is, amelyben különleges tehetséggel elegyedik egymást támogató párbeszédbbe Turai Laura festői költészete és Angelo Minuti poétikus képzőművészete,

<sup>1</sup> Turai Laura: *Mediterranea* című vers

<sup>2</sup> Az elmélet nem jelenti, hogy a világ nem valós, ellenkezőleg; feltételez egy, a világ jelenségeire a fizika által is leírható, mögöttes kódot, amely ráadásul tér-időtől kötetlen kapcsolatban áll az érzékelhető világgal. Bár a sejtést már 1997-ben Juan Maldacena, argentin fizikus felvetette, még teljes bizonyítást nem nyert, de pl. a húrelméleti, a kvantumfizikai és Einstein gravitációs elméletére vonatkozó kutatások, az ellentmondások feloldására tett kísérletek újabb-újabb eredményekkel járnak.

<sup>3</sup> Az eredeti nevén, *The Journey of Humanity* festmény 7 hónapig készült, és megközelítőleg 1596 m<sup>2</sup> (kb. 10 tenispálya) nagyságú

<sup>4</sup> Turai Laura – Angelo Minuti: *Felfedező útvonal*, Print 2000, Kecskemét, 2018

az egyazon töről fakadt „*pengeéles fogalmazásmódjuk*”<sup>5</sup> szimmetriájában. „*Történeteink egyfelé mennek / síkló ragyogásban egy / végtelenül éles toll hegyén.*”<sup>6</sup>

A különböző művészeti ágak lényege megegyező, csupán kifejezési eszközeikben különböznek; így együtthangzásuk mindig izgalmas, de hogy mindez ilyen mély, harmonikus összecsengésben valósul meg, valódi ritkaság.<sup>7</sup> A Magyarországon élő, olasz származású, kiváló szobrász, Angelo Minuti képzőművészeti remekeit a Turai-versekkel való rokoneszmeiség, a létélmény hasonló impressziója hatja át. Az egyedi, lírai szólamokon rezdülő, a sejtelmek mélységéből a rejtélyes magasságok felé ívelő, végtelen- és teljességigényű, tér-időt felfüggesztő, formáin fényárnyékot szelídítő, még grafikáiban is reliefhatású, Minuti-művek vizuális gazdagsága lenyűgöző. Kitartó mozgalmasságuk a Duchamp-féle *Lépcsőn lemenő akt*<sup>8</sup> energiáját idézik, de nem annak zárt, szigorú linearitásával, hanem hajlékony, minden irányba való nyitottsággal. (Szemnek szép vízió, hogy a kötetborító csel-lón játszó grafikai nőalakja a még zene, zeneiség felségterületit is megidézi; képzeletben is hiánytalan művészeti élmény.)

Míg a vizuális művészeteknek az irodalommal szemben megvan az a kifejezői és befogadói szabadsága, hogy formái nemzettől független érthetők, külön ki kell emelni a kötet azon értékét, hogy magyar nyelvű versek, olasz tolmácsolásban<sup>9</sup> is élvezhetők. Miközben a magyar nyelv végtelen képi gazdagságát Turai Laura mesterfokon műveli, addig mellette, akár beszéljük, akár nem, érdemes elveszni és kalandozni az olasz nyelv semmihez nem fogható dallamosságában is.

Nemcsak a kötet verbális és vizuális világa van kifogástalan, szinergikus egységben, de a 15 darab Turai Laura költemény közé, épp harmadnyi, 5 darab Angelo Minuti rövid – de annál többet mondó –, lírai vallomás is ékelődik. Mindezekkel is tovább erősítve a közös mű alapsugallatát, amely az alkotás és valóság töretlen kapcsolatát, azok visszhangjában vice versa egymást meghallva, a létezés dimenzióitól nem eltávolítva, ellenkezőleg, abból építkezve teremt művészetet, és fordítva, a művészetből létezést. „...*Élem időmet, / utazom az időben, / festem álmombéli napjaimat / álmodom festett napjaimat...*”<sup>10</sup> és „*a valóság itt testté válik.*”<sup>11</sup>

<sup>5</sup> dr. Turai G. Kamil esztéta előszava (*Angelo és Laura közös légtérben*) a kötethez

<sup>6</sup> Turai Laura: *Homérosz* című vers

<sup>7</sup> A kortárs irodalomban, költészet és képzőművészet ilyen magas szintű összehangolására jó példa még Vitéz Ferenc debreceni költő számos, ilyen jellegű, nagyszerű munkája

<sup>8</sup> A futurizmus és kubizmus irányzataihoz sorolható olaj-vászon festmény, 1912-ből

<sup>9</sup> Az olasz nyelvű szövegek Csere Veronika és Toldi Dorottya tehetséges fordítói és lektorálási munkái

<sup>10</sup> Angelo Minuti

<sup>11</sup> Turai Laura: *Dialógus* című vers

Turai Laura verseinek tökéletes szerkesztettségei, különleges tömörségei, szélesvásznu szimbólumszerűségei, összefüggő motívumvilágai, gondolatiságának mélységei figyelemreméltón emelik ki költészetét a kortárs magyar irodalmi mezsgyén, művészi eszközei révén akár azokhoz a legnagyobb irodalmi hagyományokhoz hasonlítható, mint például az újholdas – a többek közt, Pilinszky és Nemes Nagy Ágnes nevével is fémjelzett – nemzedék irányvonala.

Művészete látomásos létköltészet; a sejtékig, csontokig hatoló, atomjaira bontott és újra egésszé vált létezés legmélyebb rétegeiből, egyszerre az élet előtti és azon túli, apadhatatlan forrásokból vizionált jelenségek érzék- és érzelemdús pillanatképeinek rögzítése, tūpontos hangulathíradások, felfokozott, űtemes szívhangok. Versei az élet legnagyobb kérdéseivel elegyednek dialógusba, elegáns válaszaikban semmit nem magyarázva, azonban mindet érzékeltetve.

Művészetében megelevenedik a hermetikus költészet eszmeisége; a modern kor, a tömegkommunikáció, a manipuláció által elkoptatott nyelv a valódi igazságok kimondására alkalmatlan; a létezés és a nyelv ősi, misztikus egysége felbomlott, amelyet a Turai Laura versek talányos szóképei, szépen sejtelmes és sejtelmesen szép nyelvhasználata visszaállít; a világ egészét élményszerűen, a létezést a legmélyebb valóság szerint azonosítja.

Objektív líranyelve, képgazdag tárgyiassága, színes, több irányba nyitott metaforavilága, az egyénit egyúttal kollektív, a személyeset egyetemessé, általános értékűvé növeli. Sűrített szerkesztésmódja pedig a lényegre, az alapvető, elemi értékű összefüggésekre koncentrál, amelyben olykor az elhallgatás, a csend is beszédes nyelvi erő.

Művészete a legszélesebb idő- és térbeli távlatok, föld-és kultúrtörténeti korszakok, evilági és transzcendens magasságok, mélységek; anyagi és testetlen jelenségek („mágneséjszaka”<sup>12</sup>, „sziklaálom”<sup>13</sup>), tényszerű és misztikus („sárkánybőr sármja”<sup>14</sup>), „káosz” és „rend”<sup>15</sup> festői együttese. Totális horizontján egyként tűnik elő kezdet, vég, és a „folytonos újrakezdés ígérete”;<sup>16</sup> a „csillámló sötét,” a „felfelé csordogáló vízesés”;<sup>17</sup> a „napmeleg” és „fémhideg,”<sup>18</sup> fent a kozmosz, hold, bolygók, tejút; alant a kő, a szakadék, etc.

Kivételes dinamika, fény-árnyék drámai hatású, de felszabadult játéka futkos

<sup>12</sup> Turai Laura: *Onirica* című vers

<sup>13</sup> Turai Laura: *Folyóbeszéd* című vers

<sup>14</sup> ua.

<sup>15</sup> Turai Laura: *Homérosz* című vers

<sup>16</sup> Turai Laura: *Odüsszeusz* című vers

<sup>17</sup> Turai Laura: *Égi tükör* című vers

<sup>18</sup> Turai Laura: *Onirica* című vers

nemcsak a kötet képeinek, de verseinek világában is; a Turai Laura írások egyik legszebb vonása a sűrűn pergő paradoxonok szelíd kibékítése, a létezést, mint abszolút teljességet értő és érzékelő habitus. „A művészetben minden változásnak a sötét éjszakában kell végbemennie”<sup>19</sup> – állítja Nietzsche, valamint „*az éjszaka a költőké és a megszállottaké*” – vallotta Khalil Gibran<sup>20</sup> (csak megjegyzésképp, van-e egyáltalán költészet bizonyos fokú megszállottság nélkül?), mindezeket jól karakterizálja a kötet szövegvilága is, ugyanakkor felmutatva azt magasabb szintű megértést is, miszerint az ellentétek nem egymást kioltó, de egymást feltételező, szükséges hatások. „*Csak a sötét fémen / csillanhat fény / mint ónixon a tejfehér,*”<sup>21</sup> hasonlóképp, mint William Blake híres művében,<sup>22</sup> a félelmes vad sem létezik a „bárány” nélkül, és egyenlő létjogosultsága lehet a „szörnyűnek” és „szépnek” akár egyazon jelenségen belül. Pilinszky kései<sup>23</sup> munkáiban érzékelhető annak – az egzisztencializmus értelmében vett –, a világba való vetettség tragikumának és szorongásának feloldása, amely Turai Laura költészetének már most sajátja. A lét ilyen mértékű egészen látása és láttatása kivételes érzékenységet és tehetséget kíván.

Olyan költészet hangja ez, amely a „*hegyek ormán*” a „*földet érzi talpa alatt*”, de közben „*merészen az égre mered,*”<sup>24</sup> a csorbítatlan létezés átélésének szabadsága, miként a tigris mintázata is legalább annyira világos alapon sötét, mint sötét alapon világos, örök érvényű, kibékített kettőssége.

(Print 2000, Kecskemét, 2018)

<sup>19</sup> Rüdiger Safranski: *Nietzsche – Szellemi életrajz* (Európa Kiadó, Bp., 2002, ford.: Györffy Miklós)

<sup>20</sup> libanoni származású amerikai költő, filozófus, képzőművész (1883–1931)

<sup>21</sup> Turai Laura: *Beszél a nap az éjjel* című vers

<sup>22</sup> *A tigris* című vers (1794-ből), magyarul Kosztolányi és Szabó Lőrinc fordításában a legismertebb

<sup>23</sup> Pilinszky utolsó pályaszakaszának köteteitől (pl. *Szálkák*, 1972; *Végkifejlet*, 1974; *Kráter*, 1976)

<sup>24</sup> Turai Laura: *Mediterranea* című vers

Lisztóczy László

## Új könyv a gyöngy városról

*Molnár Pál: Gyöngyös, a Mátra kapuja*

A népi mondóka így becézi Heves megye egyik legrangosabb települését, a Mátra és a Palócföld kapuját, szellemi központját:

*Gyöngyös gyöngy város,  
gyöngyöznek borai,  
gyöngynél is gyönyegebbek  
Gyöngyös asszonyai.*

A közelmúltban *Gyöngyös, a Mátra kapuja* címen új könyv jelent meg a „gyöngy város” történetéről. Szerzője a város szülötte, Molnár Pál, aki a település híres gimnáziumában érettségizett 1971-ben. Az egri tanárképző főiskola magyar–történelem szakán diplomázott, majd a Magyar Újságírók Országos Szövetsége posztgraduális újságíró-iskolájában szerzett oklevelet. Újságírói pályáját 1977 nyarán Salgótarjánban a *Nógrád* című megyei napilapnál kezdte, 1986-tól a budapesti *Népszava* szerkesztőségében folytatta. A *Népszaván* kívül a *Magyar Nemzet* és a *Heti Válasz* is közölte írásait. 1992-ben a Magyar Televízió munkatársa lett, részt vett a *Híradó*, a *Gazdatévé* és *A Hét* szerkesztésében. 2004 augusztusától a Magyar Rádiónál is dolgozott. 2009 májusától a Rádió szerkesztőségének a vezető munkatársa volt különféle rangban és beosztásban. Ezt a munkakörét 2015. április 15-én megszakította. Azóta a *preshaz.eu* művészeti hírportál főszerkesztőjeként és online sajtótermékek publicistájaként, hírszerkesztőjeként végzi újságírói hivatását. Kuratóriumi elnöke a 2016. március 9-én hivatalosan bejegyzett Balassi Kard Művészeti Alapítványnak. Számos más irodalmi és művészeti díj alapításában is részt vállalt. Hírnevet elsősorban ezzel a tevékenységével és tizenkilenc – nagyrészt a magyar közélet, irodalom és művészet eredményeit, gondjait firtató – publicisztikai művével szerzett. Több kitüntetés és elismerés tulajdonosa.

A *Gyöngyös, a Mátra kapuja* immár a huszadik könyve. Szülővárosával távozása után sem szakította meg a kapcsolatot. Ahogyan a kötet előszavában írja, mindig jólesett neki, ha egy-egy folyóiratban a szerzők felsorolásakor a neve mellett születési helyként megjelölték Gyöngyöst is: „Nem lehet és szerencsére nem is kell elszakadni ettől a várostól. Könnyű büszkének lenni Gyöngyösre.” Haza-hazalátogatott. Gyakori vendége volt például a Vachott Sándor Városi Könyvtárnak

– melynek könyvében önálló fejezetet szentel –, figyelemmel kísérte a legújabb helytörténeti kutatásokat, kiadványokat.

Örömmel fogadta, amikor a fővárosi Kairosz Kiadótól fölkérést kapott, hogy a „Féltett kishazák” sorozatban írjon könyvet szülővárosáról. Saját vallomásaként is idézhetné Ady Endre *A föl-földobott kő* című versét: hazai viszonylatban, de olykor a határokon túl is „messze tornyokat” látogatott, szédült, elbúsongott és lehullt „a porba, amelyből vétetett”. Sorsa vezérlő eszméjévé avatta Tamási Áron híres mondatát: „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” Gyöngyös jelenti számára az archimedesi pontot, ahová – bármerre veti is a sors szeszélye – mindig hazatérhet. Rendületlen szülőföld-szeretetével receptet állít ki arról is, hogy miként védekezhetünk korunk szellemi pestise, az otthontalanság, a gyökértelenség, az uniformizálódás lélekölő hatalma ellen.

A kötet nem ad átfogó, rendszeres képet a város történetéről. Szerzője nem végzett alapkutatásokat, nem búvárkodott a levéltárakban és a múzeumokban, nem tár föl eddig ismeretlen adatokat és összefüggéseket, nem helyesbít öröklődő tévedéseket és pontatlanságokat. A benne élő Gyöngyös-képet szembesíti és keresztezi néhány, a város történetét föltáró, gazdagító kiadvány tényeivel és megállapításaival. Tíz fejezetében kiragad egy-egy korszakot vagy témakört a „gyöngy város” múltjából, melyet személyes emlékeit idézve, egyszerű és bensőséges hangnemben mutat be. A témakörök színesek és változatosak. Kiváltságos vonzalmat érez az irodalmi és művelődéstörténeti kuriózumok iránt. Stílusát átszővi a személyes érintettség és jelenlét, a hűség és a szeretet érzelmi komplexuma. Voltaképpen mindvégig arra a kérdésre keres választ, hogy mit és miért lehet szeretni a „féltett kishazában”.

Gyöngyös történetének – elsősorban irodalmi életének – a reformkor és az 1848–49-es forradalom és szabadságharc a legszebb, legdicsőbb időszaka. Különösen az ott élő Vachott család büszkélkedhetett számos tehetséggel, szerzett a provinciális határokon túlmutató érdemeket a békés eszközökkel, majd fegyverrel vívott nemzeti önvédelmi küzdelmekben. Molnár Pál fejezetcímében idézi, hogy Petőfi a Gyöngyösön született Vahot Imre javaslatára változtatta a *Kukorica Jancsi* címet *János vitéz*re. Testvérbátyja, Vachott Sándor a március 15-ei forradalom győzelmét követően belépett a gyöngyösi nemzetőrségbe, mellére tűzve a felesége által készített kokárdát, részt vett katonai gyakorlataiban. Készült a délvidéki harcokra is, de időközben anyai nagybátyja, Kossuth Lajos közvetlen környezetében kapott állást. A két Vachott-fiú lánytestvérét, Vachott Kornéliát Erdélyi János vette feleségül, aki szépségével és tragikus sorsával Vörösmartyt és Petőfit is versíráásra ihlette. Zalár József a tavaszi hadjáratban olyan szerepet játszott Damjanich mellett, mint Petőfi Bem apó oldalán: „hadi-poétaként” énekelte meg a hadtest hőseit és hőstetteit. Spetykó Gáspár sem csak lantjával, hanem

kardjával is szolgálta hazája szabadságát és függetlenségét: nemzetőrként harcolt a Délvidéken, társait *Nemzetőri dal* című – az 1848–49-es irodalmi antológiákból rendre kimaradt – versével buzdította helytállásra. A Gyöngyöshöz erős szálakkal kötődő Bajza József *Kossuth Hírlapját* szerkesztette a forradalom hónapjaiban. A legendák sora nem ért véget a szabadságharc vérbe fojtása után sem. Sárosi Gyula, aki Kossuth fölkérésére foglalta rímekbe a forradalom és szabadságharc történetét *Arany Trombita* című elbeszélő költeményében, 1850 és 1852 között álnevet használva Gyöngyösön bujdosott. Viszonylagos nyugalomát, biztonságát és megélhetését a két költő barát, Vachott Sándor és Zalár József segítette. Ebben az időszakban ítélték halálra, és jelképesen ki is végezték. Bár kilétére csakhamar fény derült, a gyöngyösiek között nem akadt árulója, idegenből jött pribékek jelentették föl és juttatták börtönbe.

A felsorolt nevek és adatok többségét Molnár Pál is megemlíti könyvében. Egyetlen félreértését szükséges csupán helyreigazítanunk: Kossuth Lajosnak nem a Csapó, hanem a Vachott család volt a rokona. (A Csapó családot Petőfi múzsája, Etelke tette halhatatlanná: a költő hozzá írta a *Cipruslombok Etelke sírjáról* című ciklusát. Nővérét, Csapó Máriát pedig Vachott Sándor vette feleségül.)

Molnár Pált nem csupán a város szellemi öröksége nyűgözi, nem felejtkezik meg a test kíváncsiságairól, örömeiről sem. Szakszerűen veszi számba a legfinomabb gyöngyösi borfajtákat is. És lírai ihlettel mutatja be a „gyöngy város” elbűvölő környezetét, a Mátra rejtelmes szépségeit, ellenállhatatlan varázsát, ember és természet testvéri egymásrautaltságát és harmóniáját.

A könyv bizonyára jó szolgálatot tesz a városnak, hatékonyan gazdagítja az iránta való rokonszenvet és érdeklődést, növeli idegenforgalmát. És ami ennél is fontosabb: napjainkban, amikor – Tamási Áron szavait idézve – a hegyeket egyenlővé akarják tenni a sík földdel, hogy magunknak zugot soha, sehol ne találhassunk, amikor a kozmopolitizmus, az identitásrombolás, az önfeladás lelki sivárságába, az elvontságok élehetetlen, lakhatatlan pusztaságába próbálnak taszítani minket a disznófejű Nagyúr, Mammon vigécei, zsoldosai és lakájai, Molnár Pál szülőföldje iránti szeretete és hűsége követésre, önvédelemre, ellenállásra ösztönöz.

(Kairosz Kiadó, Budapest, 2021)

## Oláh András Játékaink

### *Kaiser László: Gyerekszoba*

Az ember örök gyerek. Nem is lehet más. Hiszen életének minden pillanata játék és tanulás. Persze komoly játék. Tétje van. A születés pillanatától edződik, készül, helytáll. Önmagáért küzd. Már akkor is, amikor járni vagy beszélni tanul. És később – felnőttként – sincs ez másként. Csak közben folyton nő a tét, s nyomasztja a felelősség. Ilyenkor kezd visszavágnyi a felhőtlennek tűnő gyerekkorba.

Aztán gyermeket nevel, és vele (általa) gyermekké válik ismét. Újra éli a mélységeket és magasságokat. Ezt fogalmazza meg roppant érzékletesen kötetének nyitóversében Kaiser László: „*A szobád nekem galaktika,/ csillagok a játékszerek,/ és nem árvák a felnőttek itt,/ míg nem nőnek fel a kisdeded.// Adoptálj engem, megteheted,/ tegyél gyermekké, gyermekem,/ játsszunk együtt csillaghullásig –/ hullásomig legyél velem.*” (A szobád nekem Galaktika).

A két ciklusból álló versgyűjtemény darabjai a címben jelzett téma (Gyerekszoba) okán lettek összeválogatva az életműből. Az első rész a lányához szóló szeretet-verseket tartalmazza. Az egymásra utaltság és egymásra hangoltság, a féltés, a vágy, az ölelésbe sűrített érzelmek minden versben felbukkan. „*Megszülettél, s megtanultam élni*” – köszöni meg egy érzelmes vallomásban a költő az isteni ajándékot, mellyel egymás őrangyalaivá tette őket („*Ha te nem lennél, én sem lennék*”).

Az együtt eltöltött idő az, amiért érdemes élni. Ezért van az, hogy „*Fénypontja napnak az este lett*”, mert a munkából hazatérő ekkor tölthet önfeledt perceket gyermekével: „*két karod átfon és átölel, / s mindegy, hogy hallgatsz vagy kérdezel*” – fejt ki a *Vallaki altatja gyermekét* című versben. Mert áldás minden együtt töltött perc, minden játék, minden ölelés, minden elsuttogott szó, minden elalvás előtt mese.

Persze a féltés és a félelem az idillbe is bekérezkedik. A „*félelem, hogy többé/ nem leszel velem*”. A végesség tudata sem tudja azonban aláásni az érzelmeket. Tudjuk a kérdést. Ránk olvassa a *Rejtett rettegés* utolsó négy sora: „*mi lesz, ha messze/ visztölem az ég,/ hiány lesz minden,/ hiány – és töredék*”.

A választ azonban már a második ciklus versei kerekítik egészszé. Ebben a szakaszban a költő – kilépve a „*most-pokolból*” – a saját gyermekkori vívódásait álmodja vissza. A talányok és kérdőjelek korát idézi meg. A lehetőségek pillanatait. „*Nem azt csomagolom össze,/ ami voltam, hanem azt,/ ami lehettem volna még*” (Talán). Felnőttként az ember gyakran tekint vissza, próbál mérleget vonni, áttekinteni a jó és rossz dolgokat, a sikereket és kudarccokat, mindazt, ami élményt nyújtott, ami értelmet adott az életnek.

Ha elég bátorságot tud összegyűjteni, akkor szembenézni is tud. Félre tudja tenni a hamis képeket, át tud lépni a sikertelen pillanatokon. Ez utóbbiakból „*Nem őrzök semmit,/ mert nincs miért*” – jelenti ki a költő.

Az örökös úton-lét és a feltarthatatlanul rohanó idő a mulandósággal való fájdalmas szembesüléshez vezet: „Üvölt a *sok emlék, nem hallgat, kiált,/ tegnapok ontják mára a hiányt*” (*Múltak holdudvarán*).

A mindennapok monotoníája a magára maradottság érzetét kelti: „*Magam vagyok nélkülem,/ türelmetlen türelem/ űz bele a holnapba,/ mát akasztok tegnapra*” (*Néma monológ*). A változások pedig – melyekkel szembesülni kényszerül – olykor készületlenül érik. Kapaszkodót keres, amit az emlékek biztosítanak számára. Ezt erősítik a kötet címadó versének (*Gyerekszoba*) alábbi sorai is: „*Innen téged idő űzött,/ s idő röpít vissza majd,/ innen mész el egyszer végleg,/ gyermekkorod addig tart.*”

A költő sajátos szemszögből – a gyerekszobából – tekint a világra és benne saját életére. Nyitott szívvel teszi, és lehetőséget biztosít az olvasó számára is a bepírlantásra: „*Összes ajtómat kitárom,/ és szabad az út befelé:/ utolsó ajtó kilincse/ tékozlásé vagy Istené*” (*Összes ajtómat kitárom*). Kezünknek tehát nem kell a kilincset szorongatnia. Szabadon beléphetünk Kaiser László költői világába, amely – miként azt Sztanó László a kötet fűlszövegében megfogalmazza – a „*gondolatiság s érzelem érzékeny egyensúlyát mutatja*”.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2021)

Sziki Károly

## Szajna-parti összeomlás képe

*Király Béla: Sárgamellényben*

A szerző is vallja, a tapasztalat és időrabló elmélkedés is igazolja: aki markában tartja a múltat, az befolyásolja a jövőt, aki markában tartja a jelent, azé a múlt értelmezése. (Orwell eredetiben: Aki, uralja a múltat (...), az uralja a jövőt is; aki uralja a jelent, az uralja a múltat is.) Francia kristály ez vagy bármi, de amennyire nem igazságos, annyira igaz. Erről a postarabló Rotschild és családja többet tudna mondani. De érdekel is ez valakit, hiszen a tény hitelesíti – bár aligha szentesíti az eszközt...

Ideológiai alkalom a történelem tanítása, a történelemszemlélet csiszolása, a nézetek ütköztetése. De ki él ezzel a lehetőséggel? A nagyképű európai vagy éppen a felfuvalkodott mieink itt, a magyar sztyeppén? Ez az európai dili-egyeztetés a lehetőségekről, mely a szellemi leépülés kifutóján mutogatja Európát.

A kontinens egyik fele még mindig azzal van elfoglalva, hogy a rálöttyintett fasiszta-piszkot valahogy lekaparja ruhájáról, de ez sehogy sem akar neki sikerülni, mert valaki mindig nyom egyet a fűvökán.

Rossz közérzettel fertőzték meg Európát az abból politikai és anyagi hasznot húzó érdekeltek. Kína, Amerika eközben röhögés lufit ereget a megszenteltelenített ég felé.

Király Béla próbálja valós mondatokkal, hosszú elemzésekkel megértetni olvasóival, hogy milyen a mostani bal- és jobboldal, noha a globális nagy baloldali hegemoniát korábbi munkájában már elénk tárta. Ezúttal – kötetének első felében – többek között Roger Scruton könyvének Szajna-parti gondolatait elemzi, és közben jobbra-balra figyelmeztet, hogy meggyőződjön, vajon használható anyagot hoz-e nekünk, gyanútlanoknak a francia társadalom szétmállásának bemutatására.

A szerző jó ideje jelen van a hazai gondolkodásnak abban a szegmensében, amely messzebbre tekint a bel-létnél, összefüggéseket keres a hazai és világjelenségek között, és így távlatba helyezi a jelen rögzös döccenőit. Ő csak nagy jelenségeket, kiemelt személyiségeket elemez, és a hozzájuk kötődő eredményeket veszi górcső alá. Megbízható értékelésnek fogadható el minden mélyre hatoló munkája.

Korábbi kötetéről, a *Harangzúgás vagy laikus humanizmus* címűről már írtam: *főlényes helyismerettel hatol át a befulladt liberális és neoliberalis eszmetanon*. Csak megismételni tudom: jól kiképzett neoliberális oroszlanuszájúakra és a populista újbaloldalra vetíti a reflektor fényét és dobja a könnygáz palackot. Bár mindez csak képletes, ez a kötet is elérheti az olvasók ingerküszöbét.

Király nem ok nélkül vesztegel a francia újbalos problémánál, hiszen ezekből itthon is van bőven. A Szajna-partiakról ezt írja: „nagy változások történtek a francia balol-

dalon belül is hat év alatt. A szemünk előtt fordult az ellenkező végletébe a legtöbb klasszikusan baloldalinak vélt érték, amelyben az idősebb korosztály még felismerte magát. Az irigylésre méltó elődökre visszatekintő francia újbaldal az USA védjegyű génbank egyik béranyája lett Mitterand elnök 1983-as neoliberais fordulata óta"... Továbbtekintve így összegez a szerző: Jacques Julliard, a klasszikus baloldal egyik utolsó mohikánja nem tartja baloldalinak a mai francia „baloldalt” (19. old).

Kemény szavak ezek, de akkor milyennek láttatja az eddig csak igazodó jobboldalt? Olyannak, akik egy mentőövre, egy vérbeli vezéregyéniségre várnak: „a franciák feladata egy, a brit konzervativizmushoz hasonló jobboldalt létrehozni a civakodó áramlatok helyett.” Macron, az egykori szocialista párt prominens, most független, de nem a Rothschild-kasztól, hiszen milliárdosok támogatásával kapta kézhez elnökségét, majd sikerrel vitte padlóra a „hivatalos” jobboldalt. Ezt a tapasztalatot vetíti rá Magyarországra is a liberalizmus-illiberalizmus témakörében a 36 és 37. oldalon. Egyáltalán: van-e még időnk, hogy újragomboljuk a félregombolt kabátunkat? Imádkozhatunk, mert a franciáknál szövetséget kötöttek a baloldal trockista aktivistái a radikális muszlim csoportokkal. Alkalmi szörny-szövetség készül errefelé is. Itt is van már eszem-ISZOMM dínom-dánom, jó lesz vigyázó szemünket Párizsra vetni! Alkalmi szörny-szövetség épül vagy hasznos idiotizmus lépett működésbe a műkörmösnél?

Egy dolog biztos: súlyos árat fizet Európa az illúzióért. Mi pedig még mindig az illiberais illúzióban zöldülünk vagy már megértünk? *Marcell Gauchet* filozófus azt nyilatkozta: ha nem találunk kompromisszumot, nem tudjuk elkerülni a legnagyobb bajt, az illiberais demokráciát. Mi erre a megoldásjavaslat: „nem változtatni kell a világon mindenáron, hanem megőrizni belőle, ami jó volt” (58.old). De kikkel megőrizni? A zöldekkel, „akik a színe váltó baloldal technikai örösei”? Vagy a dominánsokkal, akik képesek ráerőltetni a saját kulturális és politikai termékeiket a társadalom egészére?

Mi a jobboldal feladata ma Európában? A válasz gyors: „*Leépíteni a leépítőket*”, azaz a család, a nemzet, a közösségelvű gondolkodás, a nemiség dekonstruktóereinek szándékos tanításait, média paneljeit (17. old.). Emlékeim szerint: a francia kommunisták csak 1941 nyarától, a Szovjetunió megtámadásától kapaszkodhattak fel a színpadra, addig együttműködtek a megszálló németekkel, közvetve Hitlerrel is. Király Béla néha rövidre fogja: „a baloldal cserbenhagyta a népet, a jobboldal pedig a nemzetet. A jobboldal izomrendszere mögött a konzervativizmus csontváza tapintható.”

(Érzünk-e némi áthallást a csipkézett szegélyű hazánkon belüli arculatokra gondolva? Mert erre a szerző épp elegendő löszert kínál. Amit látunk a francia folyamatban, az nálunk a kezdet vagy a vég kezdete? Látható, hogy egyes politikai csoportok miként élnek meg vallásosságukat. Akár a Szentírásban, sok előírás, parancsolat akad az ember egészséges életvitelével kapcsolatosan – gondoljunk csak az oltásfolyamat kiteljesedése miatti fokozatos szabadságkorlátozásra, mely kezdetben intelem volt, majd pedig parancsá lépett elő. Folytathatjuk a táplálkozással, gyógyulással, erkölcsi

szabályokkal kapcsolatos ószövetségi előírásokkal, nem feledkezve meg az újszövetségi jézusi kettős parancsolatról, az Isten, felebarátaink és önmagunk iránti szeretet parancsának megkövült mivoltáról, ami kötelezettséggé vált. Így parancsszegők és parancsmegtartók társadalma alakult ki: ha nem vagy felebarát és fenyegeted ember-társad meg a globális gyógyulás esélyét, akkor ellenség vagy, „élő akadály” az atlanti elithaladás-elvű mozgalmárainak útjában. Ez a francia modell működésének egyik alapja. Mintha francia szabadkőművesek működését tanulmányoznánk.)

Térjünk vissza Scrutonra, hiszen e könyv gerincét ő jelenti. Az ő olvasottsága évről évre nő a franciák táborában. Három év alatt 3 könyvét fordították le, folyamatosan jelen van a legjelentősebb folyóiratok hasábjain, számos politikus hivatkozik munkáira, tehát jelentős szereplője a francia közéletnek. Király láthatóan tiszteli a filozófust, meg is fogalmazza: őt olvasva megerősítést kapunk, hogy az igazi konzervatív szereti a világot, és olyannak írja le, amilyen, ahelyett, hogy folyton a hátára döntené és erőszakot követne el rajta. Scruton egyébként a Le Figaronak adott interjújában (23-28. oldalon) lesújtó kritikával szól a baloldali ízlésről: „nem tetszik nekik a magántulajdon, tehát meg kell szüntetni. Ez vezetett a Gulághoz... olyan alternatívát kínál a kapitalizmus ellen, amely utópia megvalósíthatatlan”.

Hasonló idézetekkel, lefegyverző részletekkel van tele Király Béla esszégyűjteménye, mely 13 részből áll, és főleg a francia politika lejtmenetét elemzi. A nemzetállamok végállapotba sodrásának szemtanújaként hazugság ideológiákra hívja fel a figyelmet, amelyek célja, hogy demokratikusnak feltüntetett műfogásokkal számolják fel az államok szuverenitását. Az író a demokratikus ténykedések, és a megmaradásra való törekvés helyett szinte csak tragikus dimenziókat lát, miközben a kommunikációs tréningeket, a látványselekvések sokaságát elemzi. Valóban így áll ma Franciaország, amely a korábbi bűvészmutatvány után az összezsugorodásával egyben üzenet is az Unió kerettagjainak? Az újjgyarmatosítók átveszik ezt a csodálatos országot és hol ez, hol az borul lángba és annak újjáépítése már nem az eredeti szekuláris nyomvonalon halad, hanem a kiizzadt, kihazudott újstílust erőlteti a toronyörökre? Mi több: viszsza harap mindenért Trianon? Isten késlekedhet, de nem felejt, ahogyan mi, nemzeti magyarok sem.

Ma nincs biztos helye senkinek, mert a Jelenések könyve még üzenetet tartogat számunkra. Bárki bárhonnan kipenderülhet – még a vírusgyártó maffia is -, mert semmi sem örök. Erről is olvashatunk a *Sárgamellényben* című könyvben. És mond-e még valamit a populizmusnak gúnyolt ellenállás térhódításának a jobb-bal törésvonal? Erre is keresi a választ Király Béla. Őt is izgatja az, ami e sorok íróját: mi a magyarázat arra, hogy az értelmiség a világ minden táján, de hazánkban is többségében baloldali? Hiszen annyiszor becsapta magát és pártolóit ez a közösség és mégis ragaszkodnak hozzá... hiszen végtére ez is egy vallás, a maga evangéliumával és talentumos hirdetőivel. És később – sajnos - a „borzalmak tévedésekké szelidülnek” (25. old.).

A tordai országgyűlés határozata 2018-ban hungarikummá vált, és a határozatban a vallási türelmet, a hit és lelkiismereti szabadság elismerését tisztelhetjük. Ma viszont a földkerekség több - nem keresztény - részén már nem a világosságot adó mécsek örök lángja világít. Nem a hit és jog drága ajándékának lobogó oltári fényében állunk, hanem a halálfélelem kapujában tolongunk. A vallásos ember határozataiban ott van egyfelől a lelkiismereti mérlegeléssel történő döntéshozatal, másfelől pedig a döntéseit meghatározó vallásos életvitel (beleértve a vallássá kövült politikai alakulatokat is). A hiteles határozatok és döntések a lélek békéjének, reménységének zálogai, megalapozva az értékekhez viszonyuló türelmet is.

Király Béla több írásában a mai média-horda mérhetetlen romlaskiterjedéséről ír, mely beágyazta a migrációt és ezzel beárzta a franciák jövőjét. Ezek olvastán felmerülnek a kérdések: mennyiben kell alkalmazkodnunk az uralkodó tendenciákhoz? Az íróra visszavetítve: mennyiben szolgálja csipkézett kontúr-hazánkat (majdnem kultúr-hazánkat írtam) ez a kötet is? Hányan botlanak bele kötetébe, mielőtt végleg elbotlanának a parttalan pártos hőzöngésben? A szerző feltesz egy kérdést, amit a hazai erőfitogatóknak hallaniuk kellene, mert a Szajna-part is valami oknál fogva lett a vízsodrás martaléka: „Hogyan és miért tudta egy maréknyi szélsőbalos értelmiségi, az emberjogi mozgalmával tabutémává tenni az iszlámot a francia politikai térben... ma az a cél, hogy a kisebbséget megkülönböztessék a többségi társadalomtól, amely nemsokára nem is lesz többségi.” Vészesen hasonló a szerző röntgenkép-felvétele a csipketerítő haza eseményeihez hazai eseményekről: „ha kritikát mondanak, a szélsőbal mindjárt tolvajt kiált, vagy intoleráns reakciónak bélyegez. És jóval hangosabban, mint a muszlimok, akik tőlük tanulnak intoleranciát.”

Így lépnek színre a bal és jobb oldal elemzése után a sárgamellényesek, akik a könyv címét adták a szerzőnek. Kik is tulajdonképpen ők? Hogyan vélekednek róluk a balos és muszlim franciák? Ők azok, akiket a trockista baloldal, az alkalmazkodó hivatalos jobboldal és a muszlim franciák „mucsaiaknak”, „borzasztó választóknak” neveznek, ők – Hollande elnök szavaival – a „fogatlanok”. Az iszlám pedig a szegények vallása!? Gondolja ezt valaki így? Akkor gondolja hozzá Szaúd-Arábiát, az olaj monarchiákat, akiknek a pénze az úr Nyugaton. Királlyal érvelve: az újbaloldal szemet huny az erőszakon, mert maga is az erőszak bűvöletében él.

(Az erkölcs, mint legmagasabb emberi érték most hány százalékon áll a mélyhibernált skálán? Villogtatott fanatizmuson túl van csendes hazaszeretet, létezik, lappang vagy működik? Mennyire vagyunk alkalmazkodó képesek, mikor még nem esik le a gyűrű a kezünkről? Hol tartunk, ha ezeket a kérdéseket megválaszoljuk? Araszolgatunk előre vagy csúszunk hátra? A gonoszságot felismeri egyáltalán a hatalom, ha nem is publikálja? Mert apró jelét sem adja, hogy a bűneseteket felismerte és tesz elene! És ha ezt tudjuk, kielemeztük, milyen korlátokba ütközünk, hogy ellépünk tőle?

Az emberben szervesült a gonoszság, hogy ennyi a lélekháborús ütközet? Ki, mi

gerjeszti? Valóban csak a baloldal? Van ebben valami objektív-tudatműködéskezdet? Csírázik vagy csak felpuffadt maghelyzet, mely berothad?)

Továbbra is kérdés, hogy a kezdeti jobbitó jószándék hogyan ment át önmaga el-lentétébe? Talán azért, mert iránymutatást fabrikáltak belőle, kötelezővé tették, s így lett belőle egy diktatórikus vallás. A szlogen-esőben elázik minden, ami ép és száraz volt valaha. Létezik olyan iránytű, amely mutatója sosem fordul el, s a berozsdásodás miatt mindig egy irányba mutat?

Király hidegpgengés gondolati építkezései a keletről nyugatra haladó úton összegyűlt bölcseletből erednek. A Sóváradtól Párizsig, majd vissza Budapestre tartó úton érle-lődnék meg a filozófiai, történelmi és politológusi ismeretei. Így született meg a kiváló esszéket tartalmazó ötödik kötete. Leírásai mindig egy új esemény törzsei lesznek, új történetet írnak - az olvasójában is. Általában a pozitív szöveggörnyezetben kicsiny gazemberek tűnnek fel politikusként, médiasztárként, „eseményforradalmárként”. Sok realitásérzékét elvesztő közismert figurák ismeretlen oldalát világítja meg.

(Mindenkori külső-belső, leírt-kivetített kérdései: a diktatúra gyengül, stagnál, erő-sődik? Esetleg haldoklik? Elkezdődik az árulók, gyilkosok, bűnözők rehabilitációja, mert nem volt igazságszolgáltatás, mint ahogy csipketerítő hazánkban sem?)

Király lényéből fakad a könnyen ömlő kritika, a bátor szószerdet. Írásainak némely szereplőjével személyes kapcsolatban áll, bensőséges viszonyt ápol. Hogy mi vár Euró-pára? Talán e kérdés miatt ír, fordít (ordít) Király Béla. Éhség? Járványok, dogmacsu-szamlás? Polgárháború? A győztesek buta békéje, fegyencek társadalma lesz Európa, hol a béke szigete elsüllyedt, mint Jókai Senki szigete. Minden és mindenki veszélyes, megfigyelt, mert meg kell figyelni?)

A 65 éves szerző annak idején, 1993-ban erdélyi karrierjét megszakítva költözött át a magyar fővárosba, ahol ismét egyetemre járt, lapokat szerkeszt, gimnáziumban tanít, emellett ír és fordít. A csipkés határú anyaországban jár-ke, ahol a fogyasztás és fagyasztás az emberi létezés célja. Abban az országban, ahol a marxisták után maxis-ták vezetnek a listákat, s innen a kérdés: ki fogja olvasni őt? Tényleg hiszi, hogy csiszolt elme-ország lenne e hon? Igaz, hogy a politika néha rászorul a kulturális identitáske-resésre, az önazonosság-tanulmányokra, mert iránytű neki is kell. Ezért gondolom, hogy feladatból ki van adva valakiknek a könyv tanulmányozása. Akinek szólna, a kishon polgára eközben a fogyasztás-fagyasztás kettős blöffjén pörgeti-pergeli a sza-lonnát.

Valamiféle szoborromboló szerep az övé. A saját csatornáján közvetít és leplez le egy-egy felkent alakot, akiket lehet, hogy rendőrök védenek, médiaasszonyok, mé-dialovagok, de Király kijátssza őket s - hopp! - már ott is az asztalon a friss nyom-daszagot árasztó 210 oldalas esszé-interjú kötet. Olyan e kavalkád-hangulat, mit a könyv kavár, mintha gyűrött irkáikkal hónuk alatt idióta agitátorok rohángálnának kelettől nyugatig. Nyüzsgönek, dadognak, köpködnek, rá-ráharapnak a tökmagra és

továbbhúznak. Csak málladozó falrészecskék maradnak a nyomukban. Ilyen gigantikus globáluralomszolgák forgatják ki valójából Európát. Próbát hirdettek, de ez már az előadás, tessék leülni! Azaz inkább felállni, mert a vakolók világhimnuszát következik csasztuskára írva!

Az efféle könyveknek iránytű szerepük kellene legyen. A szerző is ezt reméli, különben minek vágott volna bele ebbe a heroikus munkába. Olvasni sem lehet szokványos módon: kell egy kis háttérzene, főzőtetés-kavargatás közben a konyhában bele-belelézni, vagy gyerekjátékot félbeszakítani egy bekezdése kedvéért. Esszéi és interjúi teljes figyelmet igényelnek. Nem kísérletező esszékötet ez, kevés benne az olvasó-élmény, ezért kell kikötni a figyelmet, ha kézbe veszi az olvasó.

Molnár Tamás és Alain de Benoist a visszatérő szereplői Király Béla könyveinek. A korábbi művében *Alain de Benoist napjaink totalitárius tendenciáiról* címmel olvashattunk egy mély elemzést, illetve Molnár Tamás munkásságáról írt tanulmánya is arról tanúskodik, hogy balos-arcfelismerő radarjait elhelyezte, és a totalitárius atlanti régió beteges nyomulására figyel. *Molnár Tamás francia arcéle* című esszéjében 17 oldalt szentelt Molnár munkásságának egy izgalmas portréban. Molnár is ingerlő balos-arcfelismerő, aki szemtől szemben áll a ballal! Kihagyhatatlan olvasmány, ha közelebb akarunk kerülni a balnak nevezett, de minden káros eszmét magába ölelő, annyi embert leölő eszmetanhoz, korunk kóros ébredőjéhez, mely az Új Világrendnek ágyaz meg, mint egy tömegsírt a mézárások idején.

Pierre Cassen kortárs francia szerzőnek ismételten nagy jelentőséget tulajdonítva (29.oldalon), hivatkozik az általa lefordított *Hogyan lett a baloldal az iszlám szajhája* című könyvére, amiben Cassen intelligens és pontos elemzéssel rukkolt elő és olyan finomságokat tár az olvasó elé, amelyeket módszertanból oktatni kellene. A szerző *Méregzöld félhold...* című esszéje a bevándorlás okát és tényét világítja meg. Mernek-e szembenézni Európa politikusai azzal a ténnyel, ami leamortizálta Franciaországot? Például ezzel: „az Elbától nyugatra nem lehetett sokáig néven nevezni a rendszeressé váló iszlamista erőszakot. Franciaországban a régi és újbalos karrieristák nyomására, a jobboldal statisztálásával a multinacionális óriások, a pénztőke, a banki világ elvárásaihoz alkalmazkodva bíróság elé állítják azt, aki az arabok rabszolgatartásáról szól... vagy felemlégetik, hogy azt a fehérek szüntették meg” (29. oldalon). Király ironikus jelzőt szór a vétkekre, akiket *ártalmiság*-értelmiségnek, vagy *éttermiség*-értelmiségnek gúnyol. Gyakran „másod- és harmadrendű baloldali jómadarak” kerülnek megörökítésre a könyv lapjain.

Olyan író Király Béla, aki néhány ecsetvonással képes bárkiről, illetve annak munkásságáról átfogó képet festeni. És közben figyelmeztet a liberális korrupcióra, az alapvető szabadságjogok elvonására az emberi jogok nevében, az elhallgatás cenzúrájára, a lélekgyarmatosításra, a közelgő lélekglobalizációra. Miért folyamodik totalitá-

rius eszközökhöz a politikai hatalom, a médiára támaszkodva? Ismerős kérdések ezek a Duna-Tisza közben is.

E sorok írójának lenne egy ötlete egy újabb Király által készített Tar Pál interjúhoz. Abban a volt amerikai konzul elmondhatná élményeit arról, hogy miként bábáskodott annak idején Wass Albert magyar állampolgársága megszerzése mellett, ami sajnos kudarcba fulladt. Ezeken a megbeszéléseken magam is részt vettem Bánkuty Gézával, akivel Tar Pál kiváló baráti kapcsolatban állt. Így terítékre kerülhetne *Antall József diplomáciai bravúrja* (116.oldalon) kérdés megválaszolása után *Antall József diplomáciai kudarca* (1991. december 6., amikor azzal a Mikulás ajándékkal tért haza miniszterelnökünk Jeszenszky Gézával Kijevből, hogy lemondunk Kárpátaljáról! Az ukránoké lett!!!

A hosszúra nyúlt könyvismertető ellenére nem tudom elhallgatni a szerző értékes esszéinek címeit, mint például: *Túl az Óperencián, A francia elit magatartása...*, az *Amerikai Sebesült Államok, térdeplő európaiak, Merkel 15 éve kancellár, Montesquieu forog a sírjában* és az *Inognak az eurorendszer alapjai...* Hallatlanul igen izgalmas írásokat tartalmaz a *Sárgamellényben*. Az esszék után 70 oldalon keresztül 12 interjúban – amit nem szabad kihagyni – Király nem csak a zsenijét mutatja meg, hanem a lelki rezdülésének apró részleteit, amely egy valódi írónak, aki nem megrendelésre, hanem saját rezgéshullámainak kérésére dolgozik, példázatosan nagyszerű, emberformáló művész-személyiség felmutatása. Egy tehetséges író adottságaival találkozhatunk, aki nem megrendelésre, hanem önmaga parancsolatára dolgozik. Tanulságos élményben lesz része annak, aki Tar Pál, Szijártó István, André Farkas, Barna Teréz, Gyárfás András, Szappanos Gábor Máté, Bíró Béla, Tüskés Anna, Pánczél Hegedűs János válaszait olvassa. Szíki Károlyt Farkas Árpádról, Garda Dezső történész-politikust pedig a székely autonómia megszerzésének elmulasztásáról faggatja. Az interjúk átfogó értékgerince az erdélyiek túlélésért, megmaradásért folytatott dacos küzdelme.

A szerzőtől már megszoktuk, hogy nem adja mértéken alul könyveinek külalakját. Beszédese ennek a kötetnek is a borítója. A címlap látványa meghökkentő: egy közelgő tragédia szele suhintja meg az olvasót. A cím szinte ráomlik a Le Figaro napilap szerkesztőségének épületére. Mozdulatlanság, ember nélküli csend, kietlen utca. A sárgamellényes tüntetés előtti feszült pillanatot rögzíti a fénykép. Ez a robbanás előtti hangulat rányomja bélyegét az egész kötetre. Kiváló koncepció-kulissza.

Érdemes belelapozni!

(*Magyar Szemle Könyvek, Budapest, 2021*)

*Bakó Judit*

## Újra és újra

És arra gondolt, ha nem is tehetséges, minek neki a sok gond, ami naponta tépi? Miért nem hagyják akkor ezek az ihletek vásárolni, mosogatni, tankolni, élni? Minek neki ez a sok bánat és probléma ami ráadásul még csak nem is saját, mire jó, hogy minden idegen kínban is folyton megtalálja saját magát? Forgolódik az életben, jár-kei a világban, hordozza magában a tompa révületet és a jókedélyű emberkülsőben sokáig elálló, összekevert humort és rémületet. És aztán este, jó ismerősként egy másik benyomás is letelepszik hátul a kanapéra: hogy akkor mindenki más is így érez. Itt mindenki egy-egy ötlet maradéka.

## Tartósított beszéd

Látod még eres, fáradt szemekkel, mik vagyunk? Cukor és víz vagyunk, zsír, só és koleszterin, szűkülő erek rendszerein. Évára, aki megkezdte életünk, paleolit étrenddel emlékezünk. És folyton változik az Isten-forma, mindig újabb divat szerinti a torna. Folyósodik csak egyre a fenék minden pizzában *halálut évék*.

## Türelemkő

Török népmese-könyvet javítok. Összefüggő motívumrendszer. És a sok dev, dervis, padisah, peri és bej megszállja az ember gondolatait, mert folyton-folyton ugyanazok a bűbájok ejtik őket rabul. Úgy látszik – a mesékben is – az ember semmiből sem tanul. Egy padisah lánya már sokadszor túri, hogy erőfeszítése mennyit ér, és cserébe egy fiútól mindig egy tört és egy türelemkővet kér. A lány száján az egész életének története egyszerre kiszalad, a türelemkő pedig ettől egyre csak nő, duzzad, hízik, dagad. Ő addig meséli a sorsát, hogy egy repedés a kőzetre felszalad, és aztán – az összes mesében így van – a türelemkő végül széthasad. De egyik meséből sem derül ki, hogy kellene működnie a kőnek, vagy hogy egyáltalán normális-e az, hogy a türelemkövek nőnek. A kötet végén arra gyanakszom: az emberek közül nem is tudja senki, hogy ha nyugalmat akar (ki)találni annak mégis milyennek kéne lenni.

*Madarász Imre*

## Amerigo Tot hangján

*Nemes Péter: Amerigo. Egy szobrász, aki meghódította Rómát*

Nemes Péter *Amerigo. Egy szobrász, aki meghódította Rómát* című könyve mindenekelőtt jóvátétel és igazságszolgáltatás. Egy kiváló művészen esett igazságtalanságot tesz jóvá. Noha Amerigo Tot, eredeti nevén Tóth Imre (1909–1984) volt a huszadik század második felének egyik legjelentősebb, külföldön is legismertebb és legelismertebb magyar szobrászművésze, egy ideje sznob és ellenséges – legfőképpen azonban inkompetens – hangok kérdőjelezik meg nagyságát. A legújabb – amúgy nívós – Huszárik Zoltán-monográfia szerzője például még a *Szindbád* zseniális filmrendezőjét is megdorgálja *Amerigo Tot*-portréfilmjéért, mondván: „Talán nem a legjobb alanyt választotta, legalábbis az azóta eltelt idő méltatlannak mutatja a szobrászt a róla alkotott képre.” Inkább ez az elhamarkodott pálcátörés méltatlan. Az érdemdús filmtörténetész talán utánanézhett volna annak, hogy Amerigo Totról olyan nagyságrendű személyiségek voltak nagy véleménynyel, Huszárikon kívül, mint Szerb Antal, Federico Fellini, Salvador Dalí, Alberto Moravia, Francis Ford Coppola, Pablo Picasso, Keresztury Dezső, Kerényi Károly, Németh László, Pietro Badoglio, Renato Guttuso, Lénárd Sándor, Elsa Morante, Kardos Tibor, Rónai Mihály András, Juhász Ferenc, Cesare Zavattini, Rózsa Miklós, Karinthy Ferenc, Illyés Gyula, Makrisz Agamennon, VI. Pál, Barcsay Jenő, Szauder József, Melocco Miklós, Sinkovits Imre „és még sokan mások”. Az ő értékítéletüknek higgyünk, vagy a – finoman fogalmazva – más kaliberű kritikusoknak és zsurnalisztáknak?

Nemes Péter szobrász, tervezőgrafikus büszkén vallja magáról, hogy „Amerigo Tot-kutató”. De legalább ennyire író is. És bátor ember. Mert művét alapos kutatások alapján, jó tollal igencsak „kockázatos” műfajban írta meg. Afféle ál-önéletrajzot alkotott, melyben a főhőst mint elbeszélőt szólaltatja meg, mintha maga Tot mesélné el élettörténetét egyes szám első személyben. Az ilyen elbeszélés könnyen és gyakran esik két szék – a monografikus tényyszerűség és a regényes szépirodalom – között a padlóra. Ám Nemes Péternek sikerült megbízható, hiteles pályaképet rajzolni, ugyanakkor lebilincselően izgalmas olvasmányt adni olvasói kezébe. Amerigo Tot ugyanis nemcsak szobrait, hanem életpályáját is műalkotássá formálta. Regénnyé. Kalandregénnyé. Volt minden: börtönrab, lágerfogoly, szökevény, ablakmázoló, portrérajzoló, ösztöndíjas, antifasiszta ellenálló, partizán, futár, háborús hős, szalonszervező, hírességek barátja, filmszínész, tanár, szakácmester... És persze mindenekfölött képzőművész, európai hírű-rangú szob-

rászmester, akit kitüntettek, elismertek mindenfelé: az albán királytól a római pápáig, az Olasz Köztársaságtól a Magyar Népköztársaságig, továbbá Svájcban, Dániában, Belgiumban, Svédországban, Angliában, Franciaországban, az Egyesült Államokban, Japánban, Indiában... Hisz viharos, fordultatos, eseménydús életének sarkcsillaga, vezérmotívuma mindvégig a szobrászkodás maradt. Gáni-usza szülőföldje, majd Németország és Franciaország után Olaszországban, Rómában teljesedett ki, onnan emelkedett világhírré. A magyar-olasz kapcsolatok e kiválósága „meghódította Rómát”, mondhatni, „Urbi et orbi” alkotott – mikor fogja visszahódítani szülőhazáját, Magyarországot? A Szkander bég lovasszobor, a Madách-emlékmű, az Utolsó Ítélet és az Utolsó Vacsora domborművek, a Termini-fríz, az Olivaszüret, a Terített asztal, a Csurgoi Madonna, A béke őre, a szentévi-pápai Aranykalapács, a Szent Péter Bazilika Magyar Kápolnájának relieffei, a Mikrokozmosz a makrokozmoszban, a Mag apoteózisa, a Bandiera fivérek emlékműve és egyéb remekművek megformálója megnyugodhat valahára a hazai földben?

Nemes Péter „életkönyve” értékörzés, már-már leletmentés. Bevezetőjében borzadva olvassuk, hogy „a valamikor a figyelem középpontjában álló, de halála után méltatlanul elfeledett szobrásznak szellemi és tárgyi hagyatéka az utolsó segítségért kiált”, konkrétan „a teljes rajzi hagyatéka szülőfalujának egyik pincéjében porosodik”, Csurgón, a „bronzszobrai öntéséhez szolgáló eredeti gipszformák” pedig „a Római Magyar Akadémia pincéjében” várnak jobb időkre. Vajon az „utolsó segítségért” felhangzó „kiáltást” meghallják azok, akik mindegyre nemzeti értékeink alábecsülését panaszolják, miközben eltékozzolják azokat? Nemes Péter megtette, amit tehetett. Ha Amerigo Tot, „az egyik utolsó romantikus” végre – és végleg – elfoglalhatja az őt megillető helyet a magyarság művész-Pantheonjában, az az ő érdeme is lesz.

*(Európa Könyvkiadó, Budapest, 2019)*

*Frang Gizella***„ami korábban alul volt, most felülre került”***Jezsó Ákos: Mécses a ködben*

Megszokhattuk, hogy ha bestsellereket fogunk kézbe, a fordulatos cselekményszöveg és a gyakran misztikus tartalom odabilincsel a lapokhoz, s így le se tesszük a könyvet, míg a végére nem érünk. Gondoljunk csak Ken Follet, a '80-as évek *The New York Times* listáját vezető szerző regényeire, vagy éppen Dan Brownra, aki a fantasztikus krimi műfajában vezette szintén a *The New York Times* listáját az ezredfordulótól évtizedeken át. De mi is volt főként ez utóbbi szerző sikerének titka? Egyik a fordulatos, a jeleneteket gyorsan váltó és az azonos vagy közeli időben párhuzamos helyszíneken játszódó cselekményű regényszerkezet. A másik nagyon fontos jellemzője pedig a témaválasztás. Olyan történeteket kanyarított, amelyek egyrészt a középkori Európába vitték az olvasót, másrészt a misztikum világába, jobbra a katolikus egyház megidézésével. A hitétől megfosztott világ pedig habzsolta a jól megírt, de teológiai és történelmi csúsztatásokkal, tévedésekkel terhes amerikai ponyvát. Úgy tűnhetett, jó kalandregényt csak a tengeren túl írnak. Erre határozottan rácaffolt hazánkban Jezsó Ákos, aki megmutatta, hogy igenis lehet lebilincselő regényt írni úgy, hogy igaz történetet és morális tartást ötvözz.

Már a 2017-es kiadású Vörös Mágus című regényében – bár a középkor XX. századba áthajló misztikumát is megidézte –, a múlt század valódi történelmét formálta fordulatokban bővelkedő, érdekfeszítő meseszövegszerű, kiváló nyelvezetű regénnyé, ráadásul a fikció mögött jelen van az igényesen felkutatott történelmi háttér is. A Brown-i ponyvával ellentétben Jezsó nem csupán érdekfeszítő, kiváló könyvet kínál az olvasónak, hanem olyan morális tartalmat is felmutat, amivel Emberként lehet élni még az embertelen világban is, s amiben jelen van a hibákat, Isten és ember elleni bűnöket is feloldó keresztényi megbocsátás, szeretet. És nem csupán a Vörös Mágus, hanem az ugyanazon évben megjelent Megyek túlra, majd az idén a nyomdából kikerült Mécses a ködben című regénye is ezeket az erényeket sűríti irodalmi köntösbe.

És ez a legszembetűnőbb különbség a nyugati és a magyar (vagy mondhatnánk, közép - kelet – európai) történelmi kalandregény között! Míg az előző történelmi köntösbe öltöztetett mai, olykor nihilista, máskor hedonista, jobbra az érzékekre ható írás, addig a második az izgalom fenntartása mellett a klasszikus regények legfőbb értékét, az erkölcsi katarzist is megteremti.

Ráadásul Jezsó Ákos történetei nem a távoli múltból, nem idegen világokból

erednek, hanem nemzetünk életéből, sorstragédiáiból. Olyan XX. századi időszakokat dolgoz fel, amelyek ugyan már a mai '50-es korosztály számára is történelemmé váltak, mégsem olyan távoliak, hogy olvasás közben ne gondolnánk szüleink, nagyszüleink vagy dédszüleink életére!

Nem véletlen az sem, hogy az előszót Wittner Mária jegyzi, felidézve a Magyar Golgotát:

”Ahogy a könyv lapjain változtak a képek, a Golgotán éreztem magam, amin nemzetem stációról stációra járja a szenvedés útját. Ha összeszámolom, még a stáció állomásai is megegyeznek. (...) És egyre jelennek meg könyv alakban azok a sebek, amiket közösen kell begyógyítanunk” (9.p.).

Az ilyen regények önmagukban is kuriózumok, hiszen a magyar történelemnek e szakaszáról ilyen témájú, vagyis a magyarság meghurcoltatásáról, jogfosztottságáról szóló regény kevés született. Voltak, vannak szociológiai, társadalmi csoportok problémáit megrajzolók (pl. Sánta Ferenc), a zsidóság vagy más etnikai csoportok tragédiáját középpontba állítók (pl. Kertész Imre, Zsolt Béla vagy Závada Pál), a „disszidens” magyarság szemléletével foglalkozók (pl. Tompa Andrea) vagy éppen a gulyáskommunizmus életérzését felvillantók (pl. Zentai László) – és még sorolhatnánk.

A nemzetben való keresztény szemléletű gondolkodás, elköteleződés, s annak megjelenése a mindennapok ábrázolásában, olyan terület, amelyet finom arányérzékkel és kellő mélységgel megragadni kevesek privilégiuma. Azért erre is akad példa, gondoljunk csak a teljesség igénye nélkül Bodnár Dánielre, Pósa Zoltánra vagy éppen az egyéni és társadalmi felelősséget egyaránt boncoló centenáriumi posztumusz regényre (Levél a város széléről) Surbán Zoltántól...

Jezsó Ákos regénye az emberi értékekre koncentrál, miközben sorsokat elevenít fel, karaktereket rajzol, finom arányérzékkel és kellő mélységgel. Ráadásul karakterei az egykori magyar élet hús-vér szereplői voltak, és a regényben is a valós történelmi helyükön, idejükben mozognak. (A történetbe ágyazott jellemrajzokból külön tanulmányt lehetne írni...)

A szerző nem különböztet meg születés (nem, faj, hit, származás) alapján ab ovo jó vagy rossz embereket. Figurái hús-vér alakok, akik sorsuk változásával lelkükben, céljaikban is formálódva élik meg saját drámájukat. Akár a Megyek túlra, akár a Mécses a ködben karaktereit és katarziszát nézzük, mindegyikben az élet-helyzet és a morál, a test és a lélek között feszül drámai konfliktus.

Katarziszuk a megbocsátás, illetőleg a jó győzelme a rossz, pontosabban az Isten győzelme a Sátán felett, ahogy mindezt az ember saját választásával eldönti. Tömören ezt a Vörös Mágus című regény egyik záró jelenetében fogalmazza meg az egyik főszereplő, Herbert Browszky: „Isten szabad akaratot adott az embernek, hogy döntsön jó és rossz felől. De ez a szabadság nem arra való, hogy a gonoszság

takarója legyen! A szabad akarat csak addig terjedhet, amíg összhangban van az isteni eredetű, szívbe és kőbe írt törvényekkel. Az iránytű pedig a Biblia” (362.p.).

A *Mécses a ködben* című regény története – mintegy a II. világháborút megidéző, európai színterű könyv folytatásaként – az '50-es évek magyarlakta területein játszódik. Valójában mégis sokkal korábban kezdődik: a háború idején, hiszen a korábban megjelent Megyek túltra után ebben is fel-felvillannak az országcsonkítás és a háború szörnyűségei, a ki- és áttelepítések fájdalmai. Ily módon, bár nem sorszámozva, a *Mécses a ködben* című regényben az '56 utáni időszakig terjedően, a korábban megidézett emberi történetek folytatódnak. Legfőbb értékük a hit, vagyis az Isten, maga a haza, a szülőföld és a kultúra, illetőleg a vérségi kötelék, a család.

Természetesen normál békeidőben, kiegyensúlyozott politikai környezetben, stabil anyagi háttérrel mindezt a normarendszert könnyebb követni. De mi történik akkor, ha a társadalom és az egyes ember életében sorsfordító, negatív változások jelentenek új, erőteljes kihívásokat? Mi van akkor, ha tótágast áll a világunk: szellemileg, erkölcsileg és társadalmilag is? Ahogy a regénybeli Mariska kesereg erről Dunaszerdahelyen: „Régen szilárd volt minden. Az erkölcs, az érték ugyanaz volt, mint szüleink és az ő szüleik korában. Tudtuk, ha keményen dolgozunk, akkor elérünk valamit. S minél többet dolgozunk, annál többet érünk el. Most meg... fenekestül felfordult a világ, s ami korábban alul volt, most felülre került” (100.p.).

Vagy ahogy 1950-ben Surbán Zoltán vetette papírra a Minden a más helyén versében (Megfojtott kiáltás, 2016):

*„Buták tudók helyén  
bűnös bíró helyén  
beteg orvos helyén  
börtön kórház helyén*

*Bántás vigasz helyén  
átok áldás helyén  
méreg kenyér helyén  
sötét fények helyén*

*Láger hazám helyén  
semmi Isten helyén  
minden a más helyén  
– jaj, ezt nem értem én.”*

Jezsó Ákos hitelességét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy napjainkban ugyanúgy meg tudta fogalmazni a korabeli emberek gondolatát, ahogyan a nála két emberöltővel idősebb férfi 1950-ben...

A regény tehát nem egyszerűen szereplők „kalandjainak” regénye. Ha csak ennyi volna, nyelvezetével és cselekményszövéssel már akkor is kiállná az idő próbáját. Sokkal több ennél: valódi sorsokat feldolgozó, s az egész magyarság múlt-századi történelmét megidéző történelmi családrege. Mondhatjuk ezt, hiszen Jezsó Ákos alapos történelmi kutatás után fogott bele az írásba, s a történelmi események, helyszínek nem a képzelete termékei. Nem véletlen tehát, hogy a saját őseinek emléket állító írás mottójául Arany János Fiamnak című verséből választott sorokat, s ezt meg is erősíti a szerzői előszóban: „el kell mondani a fiainknak. Mindent. Az igazat. Hogy okuljanak belőle. Hogy jobban csinálják” (11.p.).

Az államhatár által szétszakított ikerpár (Mariska és Rózsika) családjának hányattatása elevenedik meg a lapokon, s velük együtt a magyar nemzet sorsa is. Az indítás is drámai: valahol Szibériában, egy hadifogolytáborban vagyunk, a Magyar Királyi Honvédség Második hadseregének katonái között, akik nyolc eszten-deje robotolnak „Sztálinért és a szocializmusért” (16. p.).

A láger élete a szocialista világ, vagy inkább a diktatúra kicsinyített mása: „Először a saját korlátaikat építették fel. A kerítést, az őrtornyokat (...) Aztán azt a házat építették fel, ahol majd az őrség alszik, s legutoljára a saját barakkjukat” (20.p.). S bár látjuk, a fizikai kerítésekről szól a megjegyzés, micsoda áthallása van!

És végig ezek a korlátok élnek: fizikailag és szellemileg, s e korlátok között kell helytállniuk a szereplőknek. Van, akinek sikerül megőriznie jellemét és túléli a nehézségeket (Ferenc és családja), van, aki kompromisszumokra kényszerülve tud megmaradni (Péter és családja), s van, aki belehal választásába (Kútor Máté). A két főszereplő család helyzete sem egyforma. Egyikük a csonka hazában él, s ugyan azonos rendszerben, mégis más elvárások és más nyomás alatt. Itt „csupán” a diktatúra szörnyűségeivel kell megküzdeni, a környezet árulásaival, embertelenségével, s csak a hasonszőrűek segítségére, ha más nem, lelki támogatására számíthatnak. Az akkor már Szlovákiának nevezett Felvidéken élők azonban már szülőföldjükön sem kíváncsiak, s egy teljes gépezet dolgozik azon, hogy ne csak a politikai ideológiát, hanem az ott élő nem szlovák népesség identitását is megváltoztassák.

És nem csak a légerekben és a hazaúton élik át a testi-lelki kínzást, amikor állatok módjára szállítják őket szalmával leszórt padlójú marhavagonokban, hetekig várakoztatják őket az elosztópontokon, fizikai erőszakkal próbálják meggyőzni őket az új ideológiáról, hanem a szülőföld sem fogadja tárt karokkal a foglyokat. Pedig mennyire vágyják már a hazatérést! Ferencék útjának leírása érezteti velünk azt az örületig fokozódó feszültséget, amit a hazatérő hadifoglyok átélnek, miköz-

ben figyelik, mikor érik el az anyaföldet (és itt a történelmi határról beszélünk). És a Kárpátok vonala után kiszakad belőlük a Himnusz. Az egész szerelvény éneklő, üvölti... Micsoda drámai jelenet! De itt a drámának még nincs vége, hiszen egyrészt szembesülnek a román feliratokkal a magyar állomásokon, másrészt ennyi mély és sokáig elfojtott érzélem után a csonka hazában a hatóságok és a megfélemlített emberek bűnözőkként bánnak velük. Ávósok felhúzott géppisztollyal állják körbe őket Záhonytól és Nyíregyházán is. És még hosszan át kell élniük a bizonytalanság kínját.

Vagy azt az apai kint, hogy a nyolc éve nem látott kislány fél az apjától, nem ismeri meg. Egy másik szülői drámában pedig az apa – a pesti srácokat védendő – saját ávós fiát lövi le...

Ugyanígy a lelki kínok közé tartozik a vívódás: a Párttal vagy nélküle – a család megélhetéséért. A szlovákiai részen pedig ezt tetézi a nemzeti önfeladás kísértete: tehet-e Mariska, a tanárnő, hűségesküt az új államra, s ezzel övét árulja el, amikor csak így taníthatja az ott élő magyar gyerekeket. Anyja a következőképp próbálja lányát a lelki konfliktusból kivezetni: „Légy néped tanítója! (...) Ez nem kollaboráció, hanem a túlélés záloga” (158. p.).

Egyértelmű, hogy az egyes ember döntése nem csupán önmagára és a családra, hanem nemzetére, a nagyobb közösségre is kihat.

Az elszakított Felvidéken, látjuk, minden hazai kín tetézhető: üldöztetésben élnek ott a magyarok a nemzetiség, az anyanyelvhasználat, a kultúra és az értékrend miatt egyaránt. És nem a kisember gyűlölete miatt, hanem a politikai rendszer hatására. Többször is kiderül ez, például Péter internálása idején, amikor a megszökö rab Péterre és az örre zárja a cellaajtót. A szlovák ör Péter emberségére emberséggel válaszol: cigarettával kínálja a magyar férfit, s barátságosan elbeszélgetnek. De azért megjegyzi: „odakint megint gyűlölöm kell magát” (163. p.).

A határ mindkét oldalán ugyanaz a recept: félelemben tartani az embereket... Mindkét magyar területen ugyanaz fogadja a hazatérőket: a kifosztott ország, megnyomorított nép és a kifosztott család. Ferenc feljajdul: „Hol az igazság?” És az abszurd választ a patikustól kapja meg: „Sehol. Az igazság nem létezik, csak hazugság van. (...) Sztálin elvtárs mondja ki, hogy mi az igazság” (48. p.). Péter a határokon átnyúló nemzeti kétségbeesést fogalmazza meg: „Senkit sem érdekel a vesztesek fájdalma” (61. p.).

A Péter–Mariska és Ferenc–Rózsika házaspár mellett egy harmadik páros is megjelenik a regényben, s mondhatnánk, hogy negatív főszereplővé válik. Nem akárki a férfi tagja: Kútor Máté, Ferenc barátjának a fia, akit Rózsikáék bűntudatuk régebben. Máté régóta balos, tehát ebben a történelmi időszakban ő a nyerő. Ávós lesz, e szerep minden negatívumával. De Máté nem látja ezt, mert őszintén hisz a szocializmusban. Megfogadja ugyan, hogy mindig segíteni fog ennek a családnak,

azonban a gonosz eszme átmossa agyát és lelkét, megfojtja lelkiismeretét, pedig gyakran vívódik, ennek ellenére képtelen megtenni a jót. Máté szerelmi története is egy tipikus korabeli kapcsolat: egy „hithű” ávós fiatalember és egy feltörekvő, mélyről indult, ambiciózus lány kapcsolata, ezért nem lehet boldog a kifejelete, s fordul tragédiába. Máté alakja adja az alkalmat a szerzőnek, hogy a párt és az állami élet felső rétegének élethalál harcait bemutassa, valós történelmi szereplőkön keresztül. Így jelenik meg Zöld (Sándor) elvtárs, Péter Gábor, Farkas Vlagyimír, a karhatalom és a szovjet kinyújtott öklei.

Máté és Bözsi idillien induló szerelmi története mellett a pesti srácok generációja is felbukkan, s a korábbi nemzedékek tragikus sorsa után ők már képesek lesznek megváltoztatni a nemzet életét. Ehhez azonban 1956-ra van szükség. Ezért azok a fejezetek, amelyek a forradalmat idézik, a regény csúcspontjának tekinthetők.

Ekkortájt még csak bimbózik a legifjabbak: Laci és Marika szerelme. S bár a forradalmat a szovjet láncfegyverek vérbe fojtják, az élet mégis megváltozik, s mindez a fiatalok sorsában is derűsebb fordulatot hoz. Őket nem a nemzeti sorstragédiák kötik össze vagy választják szét, hanem a közös értékrend, hit, s az a hazaszeretet, amelyet aztán továbbadnak utódukna.

A történelmi hangulatot remekül adja vissza a szerző: részben a környezet és az epizódok leírásával, részben a szóhasználatával, nyelvezettel. Gondoljunk csak arra, hogy a cigaretta hogyan lett cserealap a légerekben, hogy csak a kivételezettek és a párttitkár, ill. annak követői és a besúgók kaphattak. Vagy, hogy a Nyugaton zabrált eszközökkel dolgoznak a rabok (esetünkben a famegmunkáló gépek magyarok) – ez a szabad háborús rablás eredménye... Később felvillantja, ahogy Szlovákiában és Magyarországon, az egykori úri világ épületeibe bevacolt elvtársak és funkcionáriusok hogyan amortizálják le a pompás épületeket, de azért a saját kis szobájukba, irodájukba meghagyják a drága antik berendezést, még ha nem is tudják értékelni... Vagy érdemes megemlíteni azt a drámai leírást, ahogy az asztalos saját, háború előtt megvett, a későbbi rendszer által elzabrált gépei mellett áll éjjeliőrként a tévészcsé telepén...

A narratívából akár egy (láger)szótárat is össze lehetne állítani, hiszen remekül tükrözi a hadifoglyok és a gulágot megjártak szóhasználatát, amiből egyik másik kifejezés a korabeli köznyelvbe is átment: mahorka, láger, barakk, robot, kantin, priccs, harasó, Pravda. És a magyar szocializmus jellemzőit: közös, tévészcsé, kulák, elvtárs, burzsuj, reakciós, teherautó, fekete autó... Vagy éppen a kommunista diktatúrára jellemző demagóg propagandaszövegek is megjelennek: „Horthy vitt ki benneteket és Rákosi elvtárs hozott haza” (37. p.); „A tudomány! Az emberiség legjobbainak zászlóshajója! A tudományos szocializmus mutatja az utat, a fényt a sötétségben, amit Moszkvában emeltek magasra, de már nálunk is világít.(...) Ép-

pen ezért a munka frontján is és az ellenséggel szemben is határozott cselekvést vár tőlünk a Párt!” (119.p.).

Jezsó Ákos regényében a valódi testi-lelki drámákat az ötvenhat előtti nemzedékek élik át teljes mélységben. Ezek egyéni és nemzeti tragédiák, egzisztenciális és érzelmi vívódások. Ezeken keresztül érthetjük meg a cím, a Mécses a ködben jelentését is. A ködös, zavaros környezetben, korban tehát a mécses, amely utat mutat, ezzel a szereplők legfontosabb megtartó erejévé is válik, az erkölcs, az emberség, a Biblia. Talán éppen ezért sem ítél a szerző, inkább próbálja megérteni a feleket: ld. a reszlovakizált rendőr ill. Kútor Máté fanatikus hite, mégis, a történetmondáson keresztül sugallja az olvasónak, hogy nem a világnak, nem politikai eszméknek kell megfelelni, hanem egy magasabb erő adta értékrendnek.

Könyve tehát az igaz, önmagában regényes történetek mesélésén túl az emberi szabadság átértékelése is. Hiszen a lapokon, az emberi sorsokon keresztül az olvasó is megfogalmazhatja magának a rousseau-i sorokat: „Nem az a szabadság, hogy azt teheted, amit akarsz, hanem hogy nem kell megtenned, amit nem akarsz”, vagyis nemet mondhat az rosszra...

*(Magyar Napló - Fókusz Egyesület, Budapest, 2021)*

## Rendhagyó recenzió egy rendhagyó könyvről

*Gál Ildikó: Életem képei*

Hogy miért rendhagyó ez a könyv?

Először is azért, mert nem könyv, hanem négy, egyenként kb. 40 oldalas füzet (*Gyermekevilágom; Első kalandozásaim külföldön; „Film, Színház, Muzsika”* és... *Taní-taní*), amelyek egy tokban foglalnak helyet, és köztük ott lapul egy CD-melléklet is. Másodszor azért, mert nem író írta, hanem egy nyugdíjas magyar–angol szakos tanárnő, akinek ez az első műve: az emlékiratnak, a kordokumentumnak, a pikareszkregénynek, a fejlődésregénynek és a fényképalbumnak sajátos „kevercse”.

És miért rendhagyó ez a recenzió? Először is azért, mert komoly könyvismertetés helyett a könyvet megismerő barátok, volt kollégák véleményéből összeállított válogatás. Másodszor azért, mert ezekből a visszajelzésekből maga a szerző választott ki néhányat.

„A személyes emlékeken túl a könyv elvarázsolt: a természetes, élőbeszédet idéző, közvetlen stílusod, azonban a jól választott, kevésbé ismert idézetek elárulták, milyen a szerző. A könyv külső megjelenése a kedves festménnyel, a négy füzetbe tagolása igen szerencsés; segítette a váltást. A választott személyes fotók és a kedvelt műalkotások fotója erősítette a mondandód. Tanári munkádat a volt tanítványaid minősítették. Boldog ember az, aki a pályája végén ilyen mérleget vonhat. Gratulálok. Örülök, hogy a kollégád voltam.” (*Fekete Györgyné nyugdíjazott magyar–francia szakos tanár*)

„Tegnap este mindvégig a story és a history hibátlan összhangját megvalósító életképeidet bújtam. Egy tágasságra és távlatosságra épülő, fölöttébb rokonszenves értékrendet tükröző világban találtam magam, ami a megragadottság élményével ajándékozott meg. Nincs kétségem afelől, hogy kvalitásos szerző kvalitásos művével állunk szemben. Hálas köszönettel és sok szeretettel!” (*Ködöböcz Gábor főiskolai docens, irodalomtörténész*)

„A könyved roppant érdekes, élvezetes olvasmány. Egy színes, átlagon felül ér-



tékes és eredeti, mégis visszahúzódóan szerény egyéniség pompás, ötlet- és gondolatgazdag bemutatkozása és vallomása. Nem lehet letenni! Még annál is többet, teljesebbet mond rólad, mint amit én kollégádként fölfedeztem és nagyra értékeltem benned. Tanítványaid számára különösen sokat fog jelenteni, de mindenki sokat tanulhat belőle. Műved roppant kiérlelt, letisztult, tökéletes. Nincs benne egy eltévedt vagy fölösleges szó sem. Stílusod és szerkesztőkészséged is kiváló! Szívből gratulálok és köszönöm!” (*Lisztóczy László nyugdíjazott főiskolai tanár, irodalomtörténész*)

„Tetszett a könyved. Érdekes, hogy nagyon sok olyan rész van benne, amelyet én is megírhattam volna (ha úgy tudnék írni, ahogy te). A TANÍ-TANI-t ki lehetne adni pályakezdő magyartanároknak. Sokat tanulhatnának belőle.” (*Batári Antal nyugdíjazott középiskolai tanár*)

„Örömmel vettem át, és másnap már el is olvastam a könyvedet. A benne foglalt értékes gondolataid továbbgondolásra készítenek. Jóleső „irigységgel” veszem észre, hogy milyen szépen, könnyedén vagy képes szép stílusban, megjelenítő erővel fogalmazni. Biztos vagyok abban, hogy a magad és mások öröme, épülésére lesz benned ösztönzés arra, hogy íráskészséged más műfajokban is kamatoztasd. Tisztelettel és szeretettel.” (*Danka Pál nyugdíjazott középiskolai tanár*)

(*Magánkiadás, Eger, 2021*)

Ványai Fehér József

## Ellovan a sorsunk

*Kaiser László: Vándorok, véredek, angyalok; Erkölcs és teljesítmény – Németh László – Béres József*

Egyszerre, pontosabban egymás után olvasom Kaiser László két könyvét, a *Vándorok, véredek, angyalok* című verskötetet és az *Erkölcs és teljesítmény* címűt, utóbbi tulajdonképpen két tanulmány (kisesszé?) Németh Lászlóról és Béres Józsefről. Mindkét könyvet tiszteletpéldányként kaptam a szerzőtől, olvasás közben határozom el, hogy össze-vont recenziót írok róluk.

A válogatott és új verseket tartalmazó kiadvány időben több évtizedet ölel fel, hiszen Kaiser országos lapban először 1979-ben, talán nem véletlenül éppen a Vigiliában publikált verset. A *Vándorok...* borítóját (Baranyi Péter fotójának felhasználásával) Pereszlényi Helga tervezte, a felelős szerkesztő Novák Valentin volt. Hogy mit takar a kissé rejtélyes kötet cím, arra nézvést a felelős szerkesztő mindjárt az elején eligazít bennünket: „Mindenki vándor, ha akarja, ha nem. A két pont közötti úton, ha becsülettel szerzünk valamit, véredeként védjük azoktól, akik véredeként ragadoznak el. Néha magunkhoz ölelünk véredeként, akik mímelik az églakók kinézetét. Önmagunkban is vív az angyal és a véredek. Minden a vándoron múlik. Jó utat választ-e... A rossz úton, ha égre tekintünk, megszabadulhatunk a véredekéntől... A jó úton angyalok vigyázzák a sorsunk. De mindkét út sajátja, adyan szólna, hogy ellovan... Ez ellen protestál a költő... Angyalul. Vándorul.”

Azt már magától a költőtől tudjuk meg, hogy az úgynevezett szocializmus évtizedei alatt igencsak szórványosan írt és szerepelt. Hogy miért? Mert tanult, élt, hol szárnyalt, holt gyötrődött. A kilencvenes évek hozták ki belőle az alkotót, megindultak bőven a versek – úgy látszik, a rendszerváltoztatást ő így dolgozta fel, vagy legalábbis hozzákezdett. Fontosnak érzem, hogy ő minek gondolja saját műveit: „Monológok talán és persze regisztrációi mindannak, ami bennem van és amit magam körül észlelek, tapasztalok, pásztázok”. S hogy mi ezzel a célja? Hogy lásson és látva lássák – az alapvetésből kiviláglik, hogy (mások mellett) mennyire fontos mester számára Ady.

A magam részéről arra vagyok legkíváncsiabb, hogy – évtizedeket lépünk vissza – az adott kor lenyomata mennyire érződik, látszódik a műveken, különös tekintettel a poszt-modern és a kritikai realizmus, neoavantgarde és hagyománytisztelet hosszúra nyúlt csatájára, már ha egyáltalán helyénvaló itt és most ez a megfogalmazás. Nos, benyomásom, hogy az aktor annyira egyéni hanggal bírt már anno és jelenleg is, hogy mélyen nem érintették meg a nagy stílusáramlatok, a sa-

ját feje után ment mindig, megérzéseire hallgatott. És jól tette, mert a reménybeli befogadó, köztük a recensens véleménye az (lehet), hogy ez a költészet rendkívül homogén, mintha egyetlen anyagból kelt volna életre. Persze, azzal a megszorítással, hogy (mint minden jó művészetben) azért magunkra ismerhetünk, mert ha például azt olvassuk, hogy „Nappalok üszkösödnek/fények éjszakához szöknek”, mintha egyenesen a megroggyant kádárizmus leglangyosabb vizében tapicskolnánk. Jóleső érzéssel fedezem fel itt a népdalok hatását, a törekvést az egyszerű, ugyanakkor tüpontos megfogalmazásra, a szolid filozofálgatásra, a mértékletes bölcsekedésre való hajlamot.

Ez a líra a társadalmi kérdések iránti érdeklődésből (is) fakad, de nem szociológiai tantételeket zanzásítva, hanem kellőképpen elemelkedve a valóságtól, a hétköznaptól („Nem tartozol”). Ismét a mágikus cím körül járunk, amely kalandozás során egy fokkal jobban megérthetjük az emberi lélek bonyolultságát: „Ordasbőrben bárány voltam/ bárány-bőrben ordas voltam” („Naplórészlet”).

A magyar irodalomban szép hagyományuk van az anya-verseknek, ezekhez csatlakozik a költő pár opusa, ápolva a nemes tradíciót. A keresztény mitológia kulcsszavai átszívárognak a textuson (passió, húsvétolás, böjt, júdásolás, hozsánna, átok, megváltás, háromkirályok, stb.), minek eredménye az lesz, hogy a Biblia szókinccse kétségtelenül érdekesebbé, többszólamúvá teszi a szöveget. De Kaiser érezhetően a művészet teljes szabadságának híve, hiszen alkalomadtán nem áttal tekintélyt fricskázni sem ebben az élménykörben (időben közel járunk az ezredfordulóhoz): „Gyónások/Áldozások/Fölszentelt papok/Oltárkeresőben” („Kapcsolat”). Olykor úrrá lesz itt némi depresszív hangulat, de kiutat mutat ebből az érzékelhetően mindig jelen lévő istenkeresés. Szintén a problémákon segít túllépni a bűvópatakként fel-felbukkanó szerelmi költészet, a gyermekszeretet felmutatásával pedig mindnyájan beíratatunk az érzelmek iskolájába.

Az ajánlásokból kiderül, hogy kik és milyen értékek hordozói fontosak Kaiser László számára, így szóba kerül Nagy Gáspár, Kőrösi Csoma Sándor, Baranyi Ferenc, Szabó Lőrinc, Csernák Árpád, de idézi Kazinczy Ferencet, Szervác Józsefet, emlékezik Márai Sándorra, és így tovább. Róluk nekem hirtelenjében két kifejezés jut eszembe: tartás, kiállás, melyek igazát az alkotó is vallja.

De leggyakrabban Adyt emlegeti, ami nekem nagyon tetszik, lévén magam is Ady-rajongó. Hogy milyen komoly hatású az Ady-líra, arra bizonyosság, hogy több mint száz évvel a halála után legtöbb igaza ma is áll. De Kaiser nem válik Ady-epigonná, összetéveszthetetlenül saját világa van, mégis jó ráismerni egy-egy jellegzetesen szecessziós hangulatra. Kaiser Ady születésnapjára ír köszöntőt, alkalomadtán idézi, de nem titkolja el tőlünk a rejtély, a nagy előd vonzásának magyarázatát sem: „hanyatló árnyék ha óriási,/félni tanít – és lenni!”

Értjük. Jópofa, ahogy Babitsot („Csak én bírok versemnek hőse lenni”) és megint

Adyt („Én voltam Úr, a vers csak cifra szolgál”) idézve ő maga bevallja, mi lehet az alkotás, az ihlet, alkotó és produkció viszonyának titka: „nem tudom”.

De hogyan jön a verskötet mellé párnak az „Erkölc és teljesítmény?” Vissza-utalok a tartás és kiállítás emlegetéséhez, mert ezen az alapon feltétlenül egy lapon említhető a kettő. A szerző ezt még azzal toldja meg, hogy az Erkölc és teljesítmény két főszereplőjét, Németh Lászlót és Béres Józsefet rendkívüli teljesítményük, hihetetlen, nem evilági moralitásuk okán ma is büszkén emlegethetjük.

Az író nem bajlódik sokat műfaji meghatározásokkal, szerényen a két főhőssel foglalkozó, velük kapcsolatos írásoknak nevezi anyagát – ennél azért jóval többről van szó. A Németh Lászlóról szóló rész például leírható az „esszéfűzér” meghatározással, legalábbis szerintem. Kaiser vallomások előszóval indít, elmeséli, hogyan vezetett útja a két nagyság-hoz. Az író Szegeden Grezsa Ferenc előadásait hallgatva szembesült az Iszony írójának kvalitásaival, hogy műveinek teljességre törekvése garantálja a minőséget, s hogy életünk nagyon sok kérdésére választ ad. Aztán párhuzamot von Berzsényi Dániel és Németh László munkássága között, majd megismertet minket utóbbi nagy művével, a „Berzsényi”-vel. Felsoroltnak Németh emblemikus regényalakjai és drámai hősei, Kurátor Zsófi, Kárász Nelli, Égető Eszter, Kertész Ágnes, akik – és ez Kaiser megállapítása – akár Berzsényi-figurák is lehetnének, hiszen mindegyikőjük vállalja az erkölcsi harcot, és emelkedni, emelkedtetni akarnak... Németh László életét és életművét időben is szemlélhetjük, a felnőttkor küszöbétől indulva a férfikorig jutunk, hogy végül megismerkedhessünk a döntések szorításában moralizáló mester örök dilemmáival. A szellemi kalandozások útján mindenképpen az egyik csúcspont az Égető Eszter, a belátás és édenteremtés regénye.

Németh Lászlót élete során (és utána) sok támadás érte, melyekre az Erkölc és teljesítmény írója céloz is, de szellemi értelemben vett mélyszántást nem végez ezen a téren.

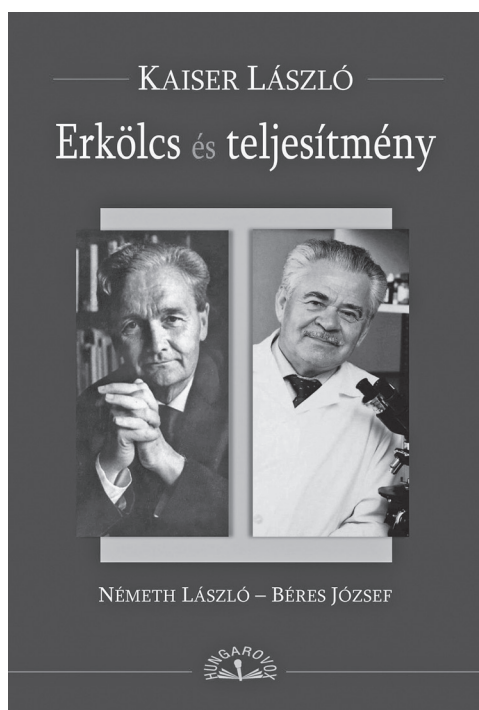
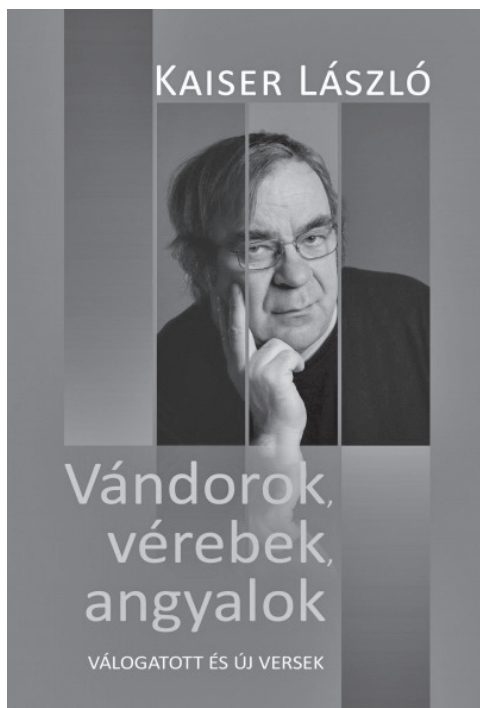
Az erkölc és teljesítmény második felében Kaiser László jó áttekintést ad arról a több évtizedes történetről, amit úgy hívunk: a Béres-sztori. Egy ország ismeri Béres József históriáját, amely a mából visszanézve sikertörténet, bár nehezen indult. Emlékezzünk: a Béres Csepp felfedezője hosszú pokoljárás után lett győztes ember, immunrendszert erősítő, nyomelemeket tartalmazó készítményét gyógyszernek ismerték el, ő maga a legmagasabb kitüntetésekkel kapta meg... Kiváló alanya – s itt, ezen a ponton újra érthető lesz a két figura egymás melletti említése, összetartozása – lehetett volna egy Németh László-drámának. De mindegyik több okból sem kerülhetett már sor... Aczél György arra akarta Bérest rábeszélni, hogy hagyja el az országot, nem véletlen, hogy a feltalálóról szóló Kósa-film évekig dobozban hevert...

A Béres-ügyről végül a kortárs, Fazekas István írt drámát A megvádolt címmel,

ami nem kerülte el Kaiser László figyelmét, előszót közölt a Cédrus Művészeti Alapítványnál, Napút Kiadónál megjelent műhöz. Valóság és metafora fejezet-címmel könyvében bővebben is foglalkozik említett írásművel, sőt végigkíséri a Béres-dráma színpadi útját. Teheti, hiszen változatos pályája során volt színházi dramaturg is...

Kaiser László afféle reneszánsz ember, ha a XXI. kissé zivataros első évtizedében egyáltalán még értelmezhető a fogalom. Nagy magányos és a közélet iránt elkötelezett, hagyománytisztelő és nonkomformista, amilyenek kicsit mindannyian szeretnénk lenni. De mindenekelőtt költő és író, akinek életműve egyre gazdagabb.

*(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2018; 2020)*



Oláh András

## Hencidától Boncidáig

*Kocsis Csaba: Apák napja*

A 2020-ben megjelent „*Megrajzolom az ebédet*” című kötet után újabb gyermek-versgyűjteménnyel lepte meg az olvasókat *Kocsis Csaba*. A könyv egyik érdekessége, hogy több szempontból is tartalmaz családi vonatkozásokat. Egyrészt mert ezekkel az írásokkal a természetjáró és verseket is író édesapjának állít emléket a szerző, másrészt a kiadványt díszítő remek rajzokat a lánya, *Kocsis Boglárka* készítette.

A versek a mindennapok történéseiről, a családi eseményekről, az ünnepekről, a minket körülvevő természet szépségeiről fogalmaznak meg vidám, tréfás, szójátékokra alapozott mondanivalót.

Maga a felosztás is rendkívül ötletes. Az első ciklus (*Daloló*) egy átlagos nap eseményeit vetíti elénk az ébredéstől az esti vacsoráig – az étkezés egyes fázisait játékosan beépítve a gondolat sorba. A tízóráira elfogyasztott csupasz kifli, az elsózott ebéd, a „vacsora csata” mind-mind olyan elem, ami bármely gyerek számára megélt élményként jelenik meg, így rögtön sajátjának érezheti. Ahogy azonosulni tud az elsózott ebédre tett költői javaslattal is: „*Sós a borsó, ez már nem kell,/ eszem tésztát friss retekkel,/ legyen inkább sótlan a tál,/ mind megeszi édesapám*” (*Jól elsóztam*).

A második ciklusban (*Égig érő dobverő*) többször is felbukkan az édesapára történő utalás. A legmeghatóbb talán a farsangi maskarabálra készülődő gyerek töprengése, aki a számtalan ötlet közül végül horgászbotos apajelmezt választja. De felvillan a gyermek ágya mellett üldögélő, gondoskodó apa alakja, és az idősebb szülő játékosan megidézett figurája is: „*Itt a füst, hol az üst,/ apám haja színeziüst*” (*Télen, nyáron apámmal*).

A következő ciklus (*Helycsere*) alapvetően nyelvi játékokra épül. Ugyanakkor vidám barangolásra hívja az olvasót szerte a Kárpát-medencében: „*Hencidától Boncidáig/ elfolyik a sárga lé/ sáfrányos a tyúkhúsleves,/ szél fúj Kolozsvár felé.// Hagymás Makó – Jeruzsálem,/ jaj de hosszú gyalogút:/ háromezer kilométer,/ nem jár arra kisvasút*”. Zseniális ötlet a betűrendbe szedett *Barangoló*, vagy a települést jelző táblák véletlenszerű elhelyezéséből adódó ötlet versbeli felhasználása is: „*Ha Szalkáról érkezem,/ nem állok meg Meggyesen./ Keresztútnál rendőr posztol/ – előtte volt teremőr –/ mutatja, hogy balra Terem,/ jobbra menjek, ott van Ör*” (*Terem-Ör*).

A hónapokat mutatja be nyolcsoros versekben a „*Szeptemberben vár a berek*”

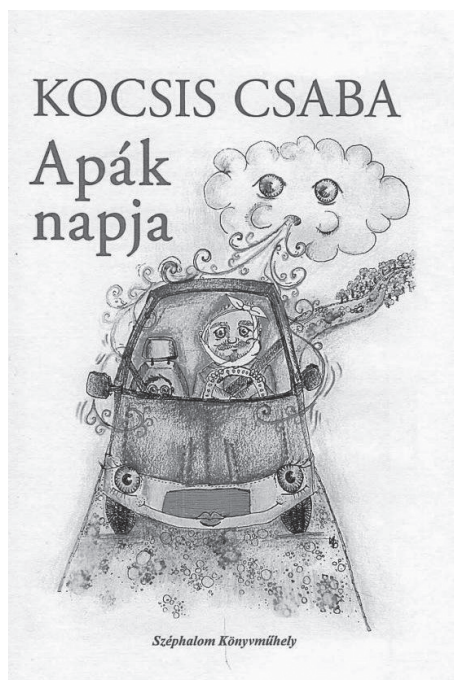
című szakasz. A januári jégvártyás folyótól a májusi eső gyönyörűséges babonáján keresztül a gyertyafényes decemberig kalauzol bennünket a szerző.

A záróciklus (*Mézes-bábos betlehem*) az ünnepeket gyűjti csokorba. A tradicionális ünnepek – az újév napja, a nagycsütörtök, a húsvét, a karácsony (és persze a kötődő népszokások) – éppúgy megelevenednek, mint a születésnap, a gyermeknap vagy az anyák és apák napja. Persze mindegyik versben megjelenik az egyediség. Sajátos hangulatot ad például Kocsis Csaba a húsvéti locsolkodást megörökítő versnek azzal a fordulattal, hogy egy sütleány és egy sütnéfiú szemszögéből mutatja be a történeteket. Vidám gyermeknapi kívánságlistát is összeállít – beleszőve a népi szólásokat is („*felülök a/ trolibuszra,/ elutazok/ Kukutyinba./ Veszek zabot,/ temérdeket,/ minden szemet/ meghegyezek*” (*Gyermeknapos*).

A gyerekek nyelvén megszólalni, írni a legnehezebb vállalkozások egyike. Kocsis Csaba rendkívül üdén, frissen fogalmazza ezeket a gyermekhangra írt költeményeket. Könnyen tanulható, fülbemászó szövegek ezek, amelyekből nem hiányzik a humor és a vidámság sem.

A kötetet ráadásul igazán színvonalas rajzok színesítik – megerősítve a versek hangulatát, tovább színeze a gyermeki fantáziát.

(*Széphalom Könyvműhely, Budapest, 2021*)



Csontos Márta

## 'Mélyfelszíni' kalandozások

Kemenes Henriette: *Odú*

*„A jég alá rekedt ló kifeszített szemgolyóján  
még visszatükröződött a kanyargó út  
és a rongyos szekerek,  
amint lassan haladva  
pótolták a  
jövő patanyomait.”*

(Kemenes Henriette, *Mélyfelszín*)

Különösen szívmengető érzés, amikor egy fiatal költő debütökötétét lapozva eszedbe jut saját első köteted; ahogy megérintetted, végigsimítottad a lapokat megkülönböztető gyengédséggel és figyelemmel, mint amikor egy újszülöttet először magadhoz ölelsz.

Kemenes Henriette költő és műfordító Nagyváradon él, irodalmat és jogot tanult, de verseit olvasva úgy érezzük, mintha természettudós, pszichológus és etológus is lenne egy személyben, sőt egy kicsit látnok is, aki ősi titkokat feltárva a jövőbe lát. Írásaiban a természetélmények és a környezeti impulzusok meghatározók, az étellel szembeni empátiája a teremtés előtti csend és nyugalom érzésével kerít bennünket hatalmába.

Egy különös világot tár elénk annak minden bizonytalanságával, nyomokat hagy, melyek levisznek bennünket a 'mélyfelszínre', elhatalmasodik rajtunk az érintés döbbenete, a szakrális térben megtapasztalható rácsodálkozás ereje. *„Egész kivehetetlenek lettünk, / fehér botos ujjlenyomatok, / mint akik már csak egyre fakuló / fogalmak szintjén léteznek. / Homlokodon ugyanúgy ereszkedik / le a fénről érkező fény, mint a világok / kezdete óta, te sosem születted meg, / és meghalni sem fogsz soha”.*

Ebben a maga teremtette világban nagy biztonsággal mozog a költőnő, sajátos képi világa már az első versek olvasását követően is nyilvánvaló. Hangja az első pillanattól kezdve felismerhető, szükségtelen őt más költők beszédmódjához hasonlítani. Meghökkenítő társítások, látszólag össze nem illő formák, képek és alakzatok alkotnak egy sajátos szöveghálót, s a képek és intuíciók egymáshoz kapcsolódásának folyamatában megnyílik számunkra az odú. *„Titokban kikevert/ festékektől olajos/ ujjakkal nyomkodom/ vissza lelkiismeretem/ kidudorodó sérveit,/ végül, mint a filmekben,/ én itt vagyok, te rám találsz,/ lábamnál a képekkel,/ mert eljövők holnap is.”*

A kötet fülszövegében Kemény István nagyon találóan megállapítja, hogy „Kemenes Henriette hiperérzékeny versei menedéket keresnek az élőlényeknek a fullasztóan szűkös világban, odút, ahol éppen elférünk és még levegőt is kapunk”.

A költőnő egy vele készített interjúban kiemeli a primordális szkaralítás jelentőségét, mely számára visszatérés olyan történelem előtti időbe, amikor még volt esély, hogy bármerre alakuljon a sors. Ezt az állapotot teremti meg azokkal a Szűcs Anna megfogalmazásában megjelenített „bensőséges, sár-és földszagú, égszínű versekből”, melyekkel otthont teremt az otthontalanságban. *„Olyan lassan haladok a tájban,/ hogy jelenlétem kenetlen nyikorgása/ szinte kihallatszik a szimfóniából./ Az árnyalatok réseibe rakódott gondolatokat/ kikaparom közben, gondosan megtisztogatom,/ s a fény felé emelve remélem,/ hogy valamennyin átláthatok”.*

Mircea Eliade gondolatait idézik a versek; a szent tér és időélmények, az élőlények világhoz fűződő kapcsolatai jelennek meg. Ebben a szakrális világban a költő a létezés sajátosságait tárja fel, s mindezt teszi fantasztikusan egyedi képzettársításokkal, vallomásosan, szemléleti és alkotástechnikai gazdagságban. Teremtése egy belső gazdagságból tör elő, ami a szentség betörésével egyidejűleg a teremtő erő világba olvadását is jelenti.

Kemenes Henriette rituálisan is részesévé vált a világvégenek és az újratерemtesnek, életerő-tartalékokat birtokol, amiről egy triptichonban ad tanúbizonyságot (*A menekülésről, A menedékről, A megbocsátásról*). *A menekülésről* soraiból világossá válik a megpróbáltatások sokaságának jelenléte. *„Ami minden hajnalban a tisztáson végigseper / az nem a szél. / Az üldözöttek súlyos kövei / gyomrodból tudód felé igyekeznek”.* A kiszolgáltatottság ténye is nyilvánvaló, a szent tér őselménye beleolvad a profán világba. *„hangtalan megadással csuklasz össze, / mert tudod, zsákmánynak születél.”*

Sajátosan látomásos költészet ez, Jungot is eszünkbe juttatja, hiszen valóban igaz, hogy látomásos módon, az anyag a költő lelkében asszimilálódik, majd a költői élmény szintjére emelkedik. Az élmények, mint sejtelmek vannak jelen, nem lehet őket mindig valóságosnak tekinteni, olykor a költői hangulat erős dominanciája érződik.

Az őselmény megtapasztalása, a visszatérés a lehetőségek világába a korábban említett triptichon második részének, *A menekülésről* című versnek az üzenete. Ez az a hely, ahol sikerült érintetlen földre kerülni, ahol még nincs élet, csak a tárgyiasult mindenség, ahol „üvegállatok közt találsz oltalomra”. Ebben a térben minden légiesen áttetsző és könnyed, s az oltalmat kereső maga is üvegesen átlátszó lénné változik. *„Most már egy vagy közülük,/ belesimulsz a soha véget nem érő, lassú kérődzésbe. (...)/ Ami napfelkelte előtt itt végigseper,/ annak szemeire vakság telepszik,/ s tapogatózva kúszik tovább./ Így örködnek majd feletted/ a/*

*láthatatlan állatok.*” A harmadik rész egyetlen sora „*Megsajnálni egy szörnyet.*”, a megbocsátásról szól, így a befogadó is megkönnyebbül, a beteljesülés lehetőségét érzi. A triptichon meggyőződéseim szerint az egész teremtetéstörténetet magában rejt, ősi bibliai zsoltárok hangulatát idézve.

Spirituális emelkedettséget érzünk, elbűvölő titkok, ünnepi áhítat kísér benünket olvasás közben. Az odúban rejtőzik az istenivel való találkozás, s ez a sejtetés akkor is fókuszban van, ha Isten nincs jelen. A szakrális erő a szenvedését kárpótlást biztosít, lehetőséget az eredeti állapot visszanyerésére. „*Nyirkos göröngyök/ közül bújnak majd elő odúmeleg/ szavaim, és lenyűzött bőrüket/ visszakapják az átfagyott állatok.*”

Verseiben Kemenes Henriette kiéli szabadságát, benyomások, érzések, impresziók sokasága kavarg benne. Feltételezhető, hogy Henriette sokat gondolkodik írás közben, leás a mélyrétegekbe, élmények és sejtések sorait rendezi át újra meg újra, melyek között kezdetben lehet, hogy nincs még koherencia, ezért különleges kombinációk és viszonylatok jelennek meg a költő elméjében. Igaza lehetett Kosztolányinak, mikor azt mondta, hogy a költő nem érti az életet, s azért ír, hogy az írással, mint tettel, megértse.

Kemenes Henriette verseiben a képek mint zuhatagok ömlenek ránk, sodornak, olykor fenyegető súllyal nehezednek ránk, a rohanó élet kiszolgáltatottságában keresik a megoldást. A szabadvers a sötétségből világosságra törő küzdelem a modernségben nyilvánvaló krízishelyzetben. Nincsenek hagyományos lírai kötöttségek, mégis töményen lírai, feltöltve a szubjektum vibráló jelenlétével. A szabadvers térhódításával Mallarmé is megjegyezte: ennek a versvilágnak is vannak kötöttségei, nagyon határozott belső jelentéstartalommal rendelkezik, nem üres szerkezeti váz.

Nem is lehetne szemléletesebb képet festeni, mint ami elénk rajzolódik a *Háromszáz nyúl* soraiban, ahol a feszültséget fokozó felsorolással a személyes történet emberiségtörténétté akkumulálódik. A rohanó vonatablakon keresztül végigfut az élet mindennapjainak gyötrelme, hiszen itt vagyunk a 'rat race' korszakában, ahol a felgyorsult tempó elsodorja, láthatatlanná teszi az értékeket.

*„Ez a belső zakatolás nyomja el  
a világot, talán a kattogás,  
mint mosógépben a fémcipzár,  
mint fogamhoz verődő apró kavics,  
mint hevesen liktető halánték,  
mint szélben kifordult ernyő (...)*

*Kigyúltak arcunk fényreklámjai,  
s mi büszkén hirdettük tányérjaink  
vakító csillogását, miközben  
kiálló bordáink fehérítő fokain  
már a csönd kúszott fölfelé.”*

A versvíziókban a reális és az imaginárius egyszerre, egyazon pillanatban jelentkezik. A költő énképeit ez a két dimenzió modellálja. A képek sajátos asszociációs rendjében csak látszólagos az *dictée automatique*-ra jellemző rendszertelenség, a líra értelmezhetősége a költői sejtésekben mélylélektani szinten rejlik.

Egy recenzió terjedelme nem teszi lehetővé, hogy részletes feltárást végezzünk, mégis, szeretném még kiemelni a *Mese hat megadott szóval* című írást, mely prózaversnek, vagy inkább prózakölteménynek tekinthető. Borsodi László provokatív műfajnak tekint a prózaverset, mert olvasatában nehéz eldönteni, hol a próza határa és hol kezdődik a líra. Az említett versre talán jobban illik a prózaköltemény megnevezés, mert csak látszólag átmenet epika és líra között, líraisága egyértelműen domináns. Visszautal bibliai zsoltárookra, ahol gyakori az ellentételezés és a halmazás. Az ilyen versekben a rímek és a kötöttségek mesterkéeltséget, előre eldöntött szerkesztettséget jelentenének, ami veszélyeztetné az asszociációs kapcsolatok szimultán megjelenését. Ebben a versszövetben, André Breton megállapítására támaszkodva világossá válik, hogy Kemenes Henriette verseiben is az álom és valóság összeolvad valamilyen valóságfelettségben. Prózakölteményeket Határ Győző és Orbán Ottó is írt, hogy csak néhány nevet említsünk. Juhász Ferenc olyan versét, mint a *Harc a fehér báránnyal*, versprózának nevezte.

Kemenes Henriette prózakölteményében a földtörténet és az emberiségtörténet rendkívül szuggesztív leírása történik. Az 'endizmus' gondolatával indít, világvége hangulatot áraszt. „Az utolsó estén csendesen/ vízbe fojtottuk és eltemettük állatainkat, felégettük a házat,/ a kertet, levetettük a ruhánk. (...)/ Vége volt. Eltompult a fergeteg, a csönd pernyéje feketén/ szállt alá. A tükör ott hevert porrá törve csupasz talpunk alatt.” A vég ebben a leírásban nem isteni beavatkozásra történik, egyértelmű az emberélet végét jelentő önpusztítás. Aztán évmilliók leperegtek, majd „kíváncsi, emberforma teremtmények” jelentek meg az új élet kezdéséhez.

Hosszasan idézhetném Kemenes Henriette verseit, több oldalt megtölthetne költői világának bemutatása, nem tudnánk betelni személyisége varázsával, lírájának képi gazdagságával. Hadd idézzem befejezőként Dietrich Bonhoeffer mondatát, mely annyira illik erre a lírára: az egész világ törekeny üvegedény, mely készen áll a szent tartalom befogadására.

(FISZ, Budapest, 2020)

*Rideg István*

## A jász kun öntudat dicséretes dokumentuma

*Jászkunsági évszázadok – Szerkesztette: Bathó Edit*

Bathó Edit, a Jász Múzeum igazgatója a könyv rövid bevezetőjében (*A Jászkunság kutatása konferenciák története*) az erős jász kun öntudat meglétével magyarázza a - történetét, amelynek ez a kötete éppen az ő gondosan megálmodott szerkesztésében jelent meg 2018-ban. Kiadója a Jász Múzeumért Alapítvány. Szép tisztelgés volt ez az immár IX. konferencia-anyag a 2014-ben éppen 140 éves Jász Múzeum előtt is. 24 tudós kutató tette le az asztalra a munkáját! Gyönyörűsége a könyv külleme, a borítón Sterió Károly festménye, a *Néptánc Jászberényben* (1857) örökíti meg a korabeli utcai népünnepély életes pillanatait, és hívogat bennünket is, hogy kinyissuk ezt a gazdag gyűjteményt, amelyben a szerzők jól összeszedett, szemléletesen elrendezett írásai színesítik a jász kun évszázadokat.

Fodor István régész kizárásos mérlegeléssel állapítja meg *Az Észak-Kaukázus és a honfoglalás előtti magyarság* című dolgozatában, hogy „a régészeti adatok semmiben nem támogatják a magyarság kaukázusi jelenlétének ötletét.”

Selmeczi László régész szintén hipotéziseket mérlegel, amikor *A jászok betelepítése a Jászságba* címmel értekezik. Főleg nyolc jeles tudós nézetével szembesül. Hogy mennyi találgatás, cáfolatkísérlet vezet el a biztosan mondható végeredményhez, ezt ízelhetjük Selmeczi okfejtéseiben! Az a biztos, hogy „a négyszállási jászok a 13. század közepén telepedtek le a későbbi Jászság területén”, és „A régészeti leletanyagban semmiféle nyoma sincs annak, hogy a Jászság területére a 14. század közepén tömeges betelepítés történt volna”. (Tehát maradunk az irányadó 1239. március 27-i, illetve az 1246 előtti-körüli dátumnál: IV. Béla fogadja Kötöny kán népét, majd a tatárjárás után behívja a kunokat.)

Pálóczi Horváth András régész *A kunok korai történetének fő problémáit* tárja elénk. Előbb áttekinti a kunok elnevezéseit. „A quman minden bizonnyal színnévből lett népnév, jelentése 'fakó, sápadt.'” A kun és a qun népnév kapcsán előbb Németh Gyulát említi, aki szerint „a qun és quman név egyazon népre vonatkozik”. Vásáry István véleménye szerint „a Quman és Qun nevek összetartoznak, és így a magyar kun név is a kunok egyik önelnevezésére megy vissza.” Györffy György viszont azt tartja, hogy „a kun népnevet a magyarok ragasztották rá a kumanokra.” Ezután a régész „az egész 11-13. századi kun népességre vonatkoztatott kuman, illetve kipsak elnevezés” hátterével foglalkozik. Végül részletesen vizsgálja a 11. századi migráció első-ázsiai hátterét.

Szabó Géza régész dolgozatának címe: *A Nart-eposz a bronzkori és a korai vaskori*

leletek tükrében. Vagyis „a Nart-eposz alapján értelmezhető, bronzkori és kora vaskori leleteinket” vizsgálja: „azokra a csontokra térek ki részletesebben, amelyeket Selmeczi László a legrejtelmesebb állatcsont darabkáknak tart.” A négyszállási középkori jász sírokban ugyanis Selmeczi óvó-, védő talizmánokat talált, állatcsontdarabkákat, nyúl sarokcsontokat, juh asztragaloszokat (ugrócsontok, a lábtő csontjai), „amelyeket nyakba függesztve viseltek, amelyek azonban ékszerként, használati tárgyként nem értelmezhetők”, vagyis szakrális szerepük volt, például termékenységharmonizáló, könnyű szülést elősegítő. A népvándorlással hozható kapcsolatba az asztragalosz-leletek Keletről Nyugatra való elterjedése. Fontos megállapítása a jászokra vonatkozóan: „Az indoíráni népek bevándorlása a késő bronzkor – korai vaskor időszakától a népvándorlások keletről érkező sorozatos hullámai miatt – mint azt a Négyszállás I. temető sírjaiban talált, az oszét területekről a 13. század közepén beköltöző jászok átfúrt asztragaloszai is bizonyítják – a Kárpát-medencében a középkorban is tartott.”

Tálas Nándor történész a kunok taktikájáról értekezik. „A taktikai mozgékony-ságot a nomádok alaposan kihasználták a nyílt mezőkön az ellenség gyalogságával szemben, de a lassabban és merevebben mozgó (mozgatható) európai típusú lovas-sággal is sikerrel mérkőztek meg számos alkalommal.” „A kis létszámú nehézlovas-ság mellett pedig a sereget közepes- vagy könnyűlovasok alkották, a gyalogság gyakran csak elenyésző vagy teljesen alárendelt szerepű volt, általában segédcsapatok alkották.” „A 13. századi ábrázolásokon a mongolokat is gyakran igen nehéz páncélokban láthatjuk.” Részletesen ír az 1099 május eleji przemysl-i csatáról, amikor a kunok Könyves Kálmán királyunk seregét a vár alatt szétverik és hazakergetik. Említi az 1278. augusztus 26-ai morvamezei csatát is, ahol I. (Habsburg) Rudolf német király és IV. (Kun) László hadai legyőzik II. (Premysl) Ottokár cseh király seregét: „a kunok tipikus könnyűlovas harcmódot követtek.” Megállapítja azt is, hogy „a mongolok ellen valós ellenállást szinte csak a kunok tudtak felmutatni.”

Hidán Csaba László régész, történész, harcművészet-oktató azt vizsgálja, milyen a Páncélhasználat a sztyeppei lovas népeknél a 10-13. században. Bőséges tény- és képanyag bemutatása után meggyőző a summázat. „A lóhátról való nyilazás a legfontosabb tényező, ami a sztyeppei nomádok páncélhasználatát kialakította. Akár a szkíták korában, akár a 10. században, akár a késő-középkorban e népek olyan páncélokat használtak, amelyek lehetővé tették a nyilazást előre és hátra egyaránt, valamint a lándzsavívást és a nyeregben a gyors le- és elhajlásokat.” „A nyilazáshoz és a lándzsavíváshoz mindkét kezet használni kell. Éppen emiatt a páncél jelentősége megnő a sztyeppei lovasoknál, mert miután felvették a páncélt, mindkét kezük szabad maradt. Pajzs használata esetén csak az egyik kéz használható támadó fegyver forgatására. A keleti és nyugati harcmód és a páncélhasználat köz itt van a nagy különbség.”

Tóth Péter történész beszámol, milyen volt A jászok adózása a középkorban.

Kifejti: adóztak bizony, csak másképp! Ami valamelyest rámutat a kun és jász öntudat nyitjára is: „*valószínűnek látszik, hogy a jászok, mint királyi jobbágyságok adózása a középkorban megfelelt az egész országban érvényes adózási rendnek. Voltak azonban nagyon jelentős különbségek is: egyrészt a különféle adófajtákat egy rögzített összegben meg kellett váltani, és ez az összeg nem változott, miközben az adófizetésre kötelezettek száma folyamatosan és jelentősen növekedett; ezt a későbbiekben az érintettek bátran értelmezhatték úgy, mint kiváltságos állapotot.*” A census a pénzben fizetendő kilenced, az akó a kilencednek megfelelő terményadó. „*A jász kapitányoknak elsősorban ezt az adót kellett fizetniük, (...) egy kiváltságlevél elárulja, hogy négy szállás – Berény, Fényszaru, Árokszállás, és Négyszállás – 1473-ban 500 forintot fizetett census címen, mégpedig részletben, Szent György és Szent Mihály napján.*” 1514-ben viszont a XXIII. törvénycikkely úgy rendelkezik: „*a királyi birtokokon lakó jobbágyságok, közéjük értve a jászokat és a kunokat is, ugyanazokra az adókra és szolgáltatásokra legyenek kötelezve, mint az ország többi jobbágysága.*” Tóth Péter szerint „*kellett dézsmának lennie*”. Az egyházi intézmények fenntartására szolgált, „*valószínűleg nem a püspököknek szolgáltatották, hanem közvetlenül a papjaiknak.*” A katonai szolgáltról megjegyzi: „*Lehetséges, sőt nagyon valószínű, hogy kezdetben a katonai szolgálat, azaz a személyes hadba vonulás minden arra képes jászt terhel; az is bizonyos azonban, hogy a 15. században már csak a kapitányok voltak kötelezve a hadjáratokban való részvételre.*”

Bánkiné Molnár Erzsébet levéltáros, történész műve a *Jogszokások a Jászkun kerület népeletében*. „*A jogszokásnál nem a bíróság, hanem a közvélemény állít kényszert a norma mögé.*” Majd „*a normáknak legtöbbjét (...) a helyi társadalomnak a jogszokásai közül emelték a jogalkotók a szokásjogba.*” Bőséges példát hoz a helyi gyakorlatból. „*A község közös haszonvételeből a kapitányt a jogszokás szerint egyharmad rész illette.*” „*A redempció előtt a földhasználatot mind a Jászságban, mind a Kunságban a helyi jogszokások szabályozták és a tanács felügyelte.*” „*A tanács állapította meg, hogy a község által a földesúrnak fizetendő árenda összegéből a lakosnak mennyit kell a községbe fizetnie.*” „*A redempciót megelőzően senkinek sem volt olyan szántója, amit a maga örökének tekinthetett. Azt, hogy melyik évben hol és mennyi földet szánthat a gazda, a helyi tanács által koordinált és felügyelt közösségi földhasználat szokásrendje szabta meg.*” A jogszokás, illetve a szokásrend ellen vétkezőket olykor szinte brutális büntetés érte. „*Jászdózsán 1744-ben írásba foglalták, hogy miként és milyen büntetést kapjanak az Isten ellen káromkodók:* „*(...) minden személyválogatás nélkül az Deresben, vagy is a Templomnál lévő kalodában meg csapatik, vagy is Büntettetik ötven pálczával, vagy 50 korbácsval.*”

A régi Nagykunsághoz a tiszántúli kun települések tartoztak. Bagi Gábor történész kutatómunkájának címe: *Megjegyzések a Kőrösön túli nagykun területek kérdéséhez a 15-16. században*. Az „északi irányú visszaszorulás” témáját vizsgálja öt

kungyanús település (Bábocka, Ecser, Fábiansebestyén, Öcsöd és Kunszentmárton) esetében, illetve Hatházi Scibes fia Balázs leszármazottjainak birtoklásait, mert ők azok, akik ezt a vidéket és településeit a Nagykunsághoz fűzik.

Nagy Janka Teodóra etnográfus jogi néprajzi műve *Az öregek megöléséről a vének tiszteletéig a Nart-eposzokban*. Ebben, mint írja: „*az öregek megölését helyezem vizsgálatom fókuszába*”. Hozzáteesszük: az i. e 8-7. században született oszét eposz németely 13-14. századi ciklusában olvasható megölés-motívum önpusztító távoli-kései rokonai még a 20. század művészi feldolgozásaiban is léteztek. Elég, ha csak Sánta Ferenc *Sokan voltunk* (1952) novellájára gondolunk, vagy a japán Fukazava Hicsiró *Zarándokének* (1956) elbeszélésére, amely az „ősi öregasszony-kirakást” örökíti meg. A japán elbeszélésből készült és 1983-ban Cannes-ban nagydíjat nyert Imamura Sôhei-féle film, a *Narajama balladája* az egész világot megrázta.

A tudós rámutat, hogy az öregség helyi értéke a közösség, család, egyén viszonylatában a közösségben elfoglalt szerepétől függ. A település felső részén éltek a harcosok, számukra a legfőbb érték a hősiesség, az erő, bátorság, harci ügyesség. Közéjük tartozott a vén Urizmag. Köztudott volt Urizmag bölcsessége, ravasz bátorsága. A felesége, Satana segítségével sikerül igazolnia, hogy még öregén is hasznos lehet: „*felhívja a figyelmeteket, mekkora sereget kell felszerelnetek*”. Szándéka sikerül, „*a fekete-tengeri király marháiból egy egész évig lakmározta*”, mind a három nemzetség. Később a földművelők nemzetsége a közösség nevében úgy döntött, megölik az otthon maradt vénembert. „*Tort rendezünk, meghívjuk rá az öreg Urizmagot, leitatjuk és megöljük*.” „*Eljött az ideje, hogy az öreg bikánkat levágjuk. (...) Ekkor az öreg Urizmag megértette, kiről is van szó, kitalálta, hogy elérkezett a vége az életének*.” A felesége segítségével megjelenő fia azonban a közösségi szokás ellenében megmenti az életét. Az eposzban tehát arra találunk példát, hogy a legöregebb megölésének szokása elavulóban van.

B. Gál Edit történész a könyv legelgondolkodtatóbb karriertörténetét írja meg: Orczy István, a jászkun „főkapitány”. „*Lipót király 1702. március 22-én az összes kun pusztát 500 000 forintért Ferencz Lajos hercegnek (...) illetőleg a Német Lovagrendnek elzálogosította*”. „*Az elzálogosítás a Jászkunság lakossága számára a kiváltságok elvesztését és a jobbági sorba való süllyedését jelentette*.”

„*1714. május 10-én Ferenc Lajos herceg (...) Orczy Istvánt, Heves és Külső-Szolnok vármegye alispánját (...) nevezte ki a kerületek főkapitányává, és bízta meg a lovagrend inspektori feladatainak ellátásával*.” Tehát „*Orczyt (...) nem a nádor nevezte ki, és nem is tartozott sem neki, sem a helytartó tanácsnak beszámolási kötelezettséggel*.” Alaposan ki is használta a történelmi helyzet adta lehetőségeit. „*1716-ban a kezdődő török háborúk miatt ismét megindult az országban a belső vándorlás. Mivel a Jászkun Kerületben nem volt robotkényszeren alapuló majorsági nagybirtok, s ennek következtében robotszolgáltatás sem, így a terület vonzotta a környező megyék job-*

*bágycsaládjait.” Orczy „Különösen a Nagykinság 18. századi újjátelepülésének volt a szellemi irányítója.”*

A Szeged melletti Kiskundorozsma is neki köszönheti létezését.

*„1731. április 13-án Orczy István római szent birodalmi bárói címet nyert”. III. Károly 1731. április 26-án kiadott oklevelében a Pesti Invalidus Házra ruházta át a földesúri jogokat. A földesúri adminisztrátori tisztséget pár évig „báró Orczy István egész sor vármegyei község földbirtokosa látta el.” Orczy István (1699 – 1749) élelmes ember volt, 1714 és 1733 közötti húszéves „hasznos” inspektori tevékenysége idején lett kismemesből báróvá. „Fekvő birtokainak nagysága meghaladta a 250 ezer holdat.” Ez a harácsoló főúr „korunk hőse” volt.*

Papp Izabella levéltáros tanulmányának címe: *Vándorkereskedőkből redemptusok.* Újabb sikertörténet. A görög vándorkereskedők generációi fokozatosan építik ki a saját karrierjeiket: betelepülés, alkalmazkodás, beilleszkedés, a légüres tér adta lehetőségek felmérése (boltosok, haszonbérlok, hitelezők), kihasználása (kölcsonzés, zálog, földvásárlás, öröklés) révén, s végül a földszerzéssel megtörténik a jászkun jogok megszerzése, a közeleti szerepvállalás.

*„A görög kereskedők a 18. században igen jelentős szerepet játszottak az ország kereskedelmi és hiteléletében.” „Szorgalmuk, kiváló alkalmazkodó képességük és személyi tulajdonságuk is hozzájárult ahhoz, hogy a későbbiek során a kiváltságos közösségek egyenrangú tagjaivá váltak.” A 19. század elején már feltűnnek a magyar nevű görögök. „1802-ben Tóth Mihály és Imre karcagi lakos 6 láncaja földet adott át zálogba Pap István és Szappanos János görög árendásnak 300 forintos tartozásuk fejében.” „(...) a görögök a bolt és a ház megvétele után leggyakrabban kertet, szőlőt vásároltak, hiszen erről mondtak le először tulajdonosaik.” „1834-ben Kondorosi Mihályt Túrkeven tanácstaggá választották.” „Idegen származásuk lassan feledésbe merült, és mint tekintélyes családokat tartották őket számon.” „(...) de a 19. század közepétől a görögök helyét és szerepét a Jászkunságban is a zsidó kereskedők vették át.”*

Szikszai Mihály főlevéltáros munkája az *Így utaztak hajdanán. A Jászság és a Nagykinság úthálózata a reformkorban.* „Különösen rossz volt a helyzet a Tiszántúlon, a Nagykun Kerületben. Hiába vezetett itt Szolnok Debrecen közt a sőt, majd a postaút, a Tiszántúl legmocsarasabb területén kanyargó töltésről rémségeket meséltek az utazók.”

*„A török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc után a Habsburgok megszervezték a rendszeres postajáratokat.” „Sok posta fogadóval kapcsolódott össze: ilyen a ma is álló jászárokszállási fogadó.” „Pestről két nagyobb postavonal vezetett, az egyik Hatvan érintésével Kassára ment, a másik Kecskeméten át Szegedre.”*

*„A só szállítása az egyik legtekélyesebben megszervezett ellátási rendszer volt a 18. században Magyarországon.” „Erdély sóbányáiból a szárazföldi és a vízi utat egyaránt használták. A vízi út a Maros folyón Gyulafehérvártól Szegedig, majd tovább a*

*Tiszán, Dunán Belgrádig, innen a Dráván Eszékig vezetett. A legfontosabb szárazföldi út az erdélyi sóaknáktól haladt Pest felé.* „Ennek jelentősebb állomásai voltak: Déda – Margitta – Székelyhíd – Léta – Pályi – Sáránd – Szoboszló – Nádudvar – Madaras – Fegyvernek – Szentmiklós – Szolnok – Abony – Monor – Üllő – Pest.”

Örsi Julianna történész, társadalomkutató írása az *Első generációs értelmiségiek a Nagyikunországban*. A 18. századtól vizsgálja az értelmiségi pályákat a 21. század elejével bezárólag. „A Nagyikunországban a török kiűzése, az Alföld újranépesedése után idegen származású, elsősorban új (kis)nemesek leszármazottjai kerültek értelmiségi állásokba.” „Az első orvosokat (chirurgusokat) valószínűleg az 1730-as nagy pestisjárvány idején a beszállásolt katonaság és a lakosság életének megmentése miatt ugyancsak a felsőbb szervek küldték a Kerületekbe. (Így került Karcagra Laczka János chirurgus is, az egyik jegyzőgeneráció őse.)” „A helyi értelmiségi réteg kialakulásáról az 1770-es évektől beszélhetünk. Ez a réteg összefonódva a redemptus családokkal részt vett a helyi társadalomirányításában.” „Első generációs értelmiséggel azonban a 19-20. században is találkozunk.” Ők a történelmi (úri) értelmiség mellett a polgári értelmiséget képviselik. „Elv拉斯ztotta őket a származásuk, társadalmi körülményeik, életfelfogásuk és értékrendjük.” „Az 1940-es évek második felében bekövetkezett politikai átrendeződés jó néhány nagyikunági szegény kisdiák részére megnyitotta az utat a továbbtanuláshoz” A szerző politikai karriereket is említ. „A fényes szelek útján helyben is kialakult a paraszt-értelmiségi réteg. Ők alkotják az első generációs értelmiség egyik csoportját. A másik az elüldözött gazdag parasztok leszármazottai, a harmadik a politikai pozíciókba kerültekből kialakult csoport.” Napjainkban „A helycserék, gazdasági-politikai döntések átrendezték a helyi társadalmi hierarchiában a családok, egyének helyét, szerepét. Az értelmiségi pálya veszített vonzerejéből”.

Farkas Kristóf Vince történész *A rejtélyes kiskunfélegyházi kézirat* című cikkében kinyomozza, ki a szerzője a kiskunfélegyházi Kiskun Múzeumban található különös iratnak, amelynek címe: *Jászok és Kúnok Ismérete, és azok Birtokainak Leírása*. Ez a mű *Írattatott Jász Apáthi Várossában 1799ik Esztendőben*. „A teljes kéziratot Tóth János, a Jász Múzeum igazgatója adta ki 1976-ban.” „A leghosszabb leírást Jászberényről olvashatjuk, de Kiskunhalasról, Karcagról, Kiskunfélegyházáról, valamint Kunhegyesről is bő leírás található.” A történész rájön, hogy a nagy helyismerettel rendelkező író írásképe nem lehet azonos idősebb Bedekovich Lőrinc írásképevel, mint korábban hitték, hanem nagy valószínűséggel „Horváth Péter, a Jászkun Kerület aljegyzője és a jászberényi gimnázium igazgatója” a szerző.

Bathó Edit etnográfus „*Szabad valék mint a szárnyas madár...*” Kiss Ágoston jászladányi tanító kéziratot könyve a 19. századból című tanulmánya előljárójában kiemeli a 16. századtól jelentkező kéziratot könyvek jelentőségét, köztük a 18-19. századi „népieket.” Ezután tér rá Kiss Ágoston (1823 – 1891) jászladányi tanító négyrészes kézírásos naplójára. Kiss mindent lejegyez. Hitelesen ír a nagycsaládjukról, a ladányi

iskoláról. Drámaian írja le az 1831-es dühöngő kolerajárvány elleni helyi küzdelmet. 1840-ben, 17 évesen nyakába veszi a világot. Megragadó a daccal teli hősi-romantikus elhatározása: *„Így a sorsom magam kezébe vettem, apám nem gyámolított többé, nem volt vezér, nem volt tanács adó.”* Kismaroson 1841-ben önkéntesnek áll be a császári-királyi hadseregbe.<sup>10</sup> Esztendőre kötelezi el magát katonának: Milánó, Dalmácia. 1848-ban harcol a rácok ellen. 1850-ben Nagyváradon a katonai csendőrség kötelékébe lép, újabb 5 év. Aztán tanító Tiszaföldváron majd Tiszakécskén, Jászládánban: *„végtelen kitartása, tanulni akarása révén mégis elérte, amit annyira szeretett volna, tanító lett.”* Naplójában a megörökitést is a tanító szándék vezérli.

Pethő László szociológus *Egy politizáló menedzser a közelmúltból* című munkája átvilágítja *„a szocialista időszak Jászberényének”* kulcsfiguráját. Gorjanc Ignác (1924 – 1987) életútjának kisebb-nagyobb mozzanatait is érzékletessé tudja tenni. Családja gyökerei a mai Szlovéniába, Celjébe vezetnek. Apja *„Csepelen, a viharos gyorsasággal fejlődő Weis Manfréd Művekben vállal állást.”* Ő is az apja nyomdokain halad. Az *„esztorgályosból – némi munka melletti tanulás árán – mérnök lett,”* *„1953-ban kapott diplomát,”* *„a magas szinten képzett kádernek”* Jászberényt szánták. 1954-ben főmérnök lett, 1955-ben igazgató. 1957-ben indul meg *„az elektromos hűtőszekrények gyártása”*. A Heller-Forgó hűtőtorony termékük *„1958-ban a Brüsszeli Világkiállításon aranyérmet nyert”*. A gyár *„1964. januártól Lehel Hűtőpépgyárként működött, Jászberény lett a központ, ettől kezdve ide tartoztak a budapesti és a sárvári gyáregységek is. Gorjanc igazgató is előbbre lépett, vezérigazgatói teendőkkkel bízta meg a minisztérium.”* *„1967-ben teljes jogú parlamenti mandátumot szerzett.”* *„A hetvenes évek közepére Gorjanc befolyása a csúcsra ért, akkorra egyértelműen tagja lett a magyar elitnek.”* Gorjanc idejében, *„Az adott időszakban látványos jóléti beruházásokat hajtott végre a Hűtőgépgyár.”*

Kiss Erika újságíró, helytörténeti kutató *Jászárokszállás zsidóságának emlékeiből* értekezik. A betelepülésről, a Jászságban szolgált rabbikról, az árokszállási zsidók emlékeiről, a 2000-ben megjelent *Emlékképek* kiadványról. A dolgozatot a *Barangolás a temetőben* zárja. A hat rabbi egyike Kálmán Ödön, aki *A zsidók letelepülése a Jászságban* (1916) című művében pótolhatatlan adatokat, információkat közöl életükről.

Vincze János Farkas történész munkája *A jászládányi zsidóság politikai szerepvállalása*. Többek között ír a betelepülés nehézségeiről, a holokausztig vezető útról, a Kossuth-kultuszról, a megmaradásért való lavírozásról, a kommunista szerepvállalásról. *„Összességében elmondható, hogy a jászládányi zsidóság széles politikai palettán mozgott, a szélsőséges baloldali irányzatoktól az apolitikuson át az egészen konzervatív, néha már-már nacionalista jobboldalig. Jól kitűnik az is, hogy mennyire az egyéni döntések, a családi háttér, a szocializációs környezet a meghatározók, és nem a sokat hallatott sztereotípiák.”*

Cseh Dániel történész politikatörténeti írása az *Önkormányzati választások Jászberényben (1890 – 1902). A hideg polgárháború időszaka*. A kiegyezés előtti politikai kultúra felvázolása után a századvégi pártcsatározások részletekbe menő kusza, szövevényes küzdelmeiről szól. Kiemeli az úri párti Elefánthy Sándor és a paraszt párti Koncsek István szerepét, majd a Szabadelvű Párt térhódítását, gróf Apponyi Albert Nemzeti Pártjának és a Szabadelvű Pártnak az egyesülését 1900-ban.

Kókai Magdolna etnográfus *Az emberélet fordulóihoz fűződő hiedelmek a Jászságban (születés, házasság, halál)* témával foglalkozik a hagyományos paraszti társadalomban. A gazdag tárházú babonás hiedelemvilág mágikusan befolyásoló eljárásainak sorát nyitják meg a *születés* témakörén belül *A lakodalmon végzett mágikus cselekvések*. Ezt követik *A terhességhez és szüléshez kapcsolódó hiedelmek*, illetve *A gyermekágy időszakához és a kereszteléshez kapcsolódó hiedelmek*. A *házasság* körében tárgyalja az ismerkedést, a szórakozási alkalmakat, a szerelmi kötéseket, a jegyességet, az esküvő napján történeteket. A *halál* kapcsán a halál előjeleire, a halál beálltára, a halott mellé helyezett tárgyakra, a halott lelkére vonatkozó hiedelmeket részletezi a szerző. Szükséges néhány példát is idéznünk. „*Ha születéskor az újszülött nagyon sír, goromba lesz, ha kicsit, szelíd lesz.*” „*A lányok cédulákra férfineveket írtak, és belegyűrték egy-egy gombócba, amelyik a főzéskor legelsőnek feljött a víz tetejére, az rejtette a jövődöbeli nevét.*” A kiszemelt legény megszerzésére való volt a *megétetés*: ilyenkor a lány *bájolót* tett a legény étékébe vagy italába, például a pogácsába belesütötte a szeméremszőrzetét. A „*fiúutód születése érdekében azt tanácsolták a férjnek, hogy kössön kostökczacskót a nemi szervére.*” *Analógiás mágia*: „*Petrezselymet kellett vóna lopni, akkor nagyhajú babája lett vóna.*” *Érintkezési mágia*: „*ha az anyát terhessége alatt megdobják, vagy ráesik valamely tárgy, és hirtelen odakap, a születendő gyereken ugyanott és ugyanolyan alakú anyajegy lesz.*”

Bartha Júlia etnográfusa, turkológus témája a *Keleti hatás a népviseletben – a cifraszűr példája*. „*A szűr, ez a jellegzetesen magyar pásztorviselet szűrposztóból vagy abaposztónól készült nagy gallérú viseleti darab.*” Figyelemre méltó, hogy „*a kisázsiai törökök máig viselt pásztorköponyegét aba-nak hívják.*” „*A szűr első írásos említése is csak a 16. század elejéről való, az 1526-1541 között íródott Kazinczy Codex említi. 1570-ből való: „Nicolaus Zywzabó.*” „*A szűr szabását a 19-20. századi darabokból ismerjük. Nem lehet tudni, hogy a megelőző századokban milyen ruhafélékben lapangott. A 19. században a magyar parasztság viselete volt.*” „*A szűröket a galléron, az elejen, az oldaltoldásként szolgáló aszajon és az ujjak végén díszítették.*” A szűrök díszítései tájtípusokban és a tájtípuson belül is különböznek egymástól (Jászkunság-Alföld, Debrecen, Hajdúság, Bihar-Erdély, Felföld, Dunántúl, illetve egyes kun városok sajátos díszítései). A „*cifraszűr viselete a 21. században újra feltámadt*”, „*a Hortobágyon immár évente, június utolsó hetében megrendezik a cifraszűr-találkozót.*”

Mészáros Márta etnográfus dolgozata a *Lakodalmi süttöasszonyok a Kiskunság fal-*

*vaiban és mezővárosaiban. Elgondolkodtató hatással érzékelteti, hogy a lakodalom „hogyan lett egy hagyományokat ápoló, a családi összetartozását erősítő tevékenységből a különlegességet, az egyediséget, sőt a különbséget kiszolgáló üzleti vállalkozás.”* Megváltozott a lakodalmak tartásának ideje és helye. Az 1940-es évek végéig még erősen élt a hagyomány. *„A menyasszony rokonai a lányos család vendégei voltak, míg az esküvő után a menyasszony a férje házába és családjához ment ünnepelni. Éjjélkor a menyasszonyos ház vendégei átmentek a vőlegényes házhoz, őket neveztek kárlátóknak, majd együtt mulatott tovább a vendégsereg. A Felső-Kiskunságban úgy mondták, hogy mire a fektetőre került a sor, addigra átvitték a menyasszonyos háztól a süteményeket.”* És elmaradhatatlan volt a lakodalmi *kulcsos kalács*, amelyet *rostélyosnak* is neveztek. Az 1950-es években és az 1960-as évek elején a *„legfontosabb változás a közös vacsora volt. (...) Legtöbbször a ház udvarán felállított sátorban tartották a lakodalmat. A tevőleges munkának hathatós irányításra volt szüksége. A pörköltfőzést a főzőemberre bízta a család, míg a többi étel elkészítésének tevékenységére fogadták fel a főző- vagy sütőasszonyt.”* Az 1960-as évektől azután a sátoros lakodalmak mellett megjelentek a kultúrházakban, vendéglőkben tartott ünnepélyek. *„A családi főzés fokozatosan elmaradt.”* Az ezredfordulón pedig *„a hivatásos cukrászok veszik át helyüket”*. Régebben a sütőasszonyoknak *„kézzel írott receptes füzetek”* volt. Régebben *„a vendégek összehordták a lakodalmi ételek alapanyagát, majd közösen elkészítették.”* *„Aprósütemények mellett külön szerepelt az újasszony éjjéli kínáló süteménye, amely lehetett hagyományosan rétes, majd ezt felváltotta az >Őszibarack< vagy más különleges sütemény.”* Mindezek helyét *„lassan a nagytőmegű termékeket előállító vállalkozások veszik át.”*

A kötetzáró dolgozat Virágné Juhász-Nyitó Klára etnográfus, zenepedagógus műve. A címe: *Jászsági hagyományok fenntartásának lehetőségei az óvodapedagógiában.* Az országos alapprogramba (játék, verselés, mesélés, ének, zene, énekes játék, gyermektánc, rajzolás, mintázás, kézimunka, mozgás, a külső világ tevékeny megismerése, munka jellegű tevékenységek, a tevékenységekben megvalósuló tanulás) – frappáns módon, nagyszerűen be lehet építeni a jászsági meséket, népi gyermekdalokat, gyerekjátékokat is. Megjelenhetnek itt például az időjósítás, a fiús játék (a kukoricaszárból készített szekér), a lányos játék (a csuhéból készített baba), az *Adj, király katonát* mozgásos népi játék, a *Dombon török a diót* énekes játék és a találós kérdések egész sora.

Azt hiszem, ez a könyv igen színes képekkel gazdagító örökítés. Nagyon jó szolgálatot teljesít, és helyi-közzel nagyon jól hasznosítható a közoktatásban is.

(Jász Múzeumért Alapítvány, Jászberény, 2018)

*Baricz Lajos*

## Az eltelt évet

Az eltelt évet most batyuba kötöm,  
és mint fáradt vándor, vállamra veszem,  
nem nagy a csomagom és mégis nehéz.  
Mennyit nyomhat vajon, mérlegre teszem.

Nehezebb, mint máskor, noha üresebb,  
már-már az üresség a földre teper,  
mert közösségben könnyebb terhet vinni,  
míg magányosként a könnyű is teher.

Hiányoztak a vidám együttlétek,  
mindig lüktető társadalmi élet...  
a közelséget távolságban mértük

szeretteinkért, mert aggódtunk értük.  
Eltelt ez az év, hála legyen érte,  
örüljön, aki évvégét megérte.

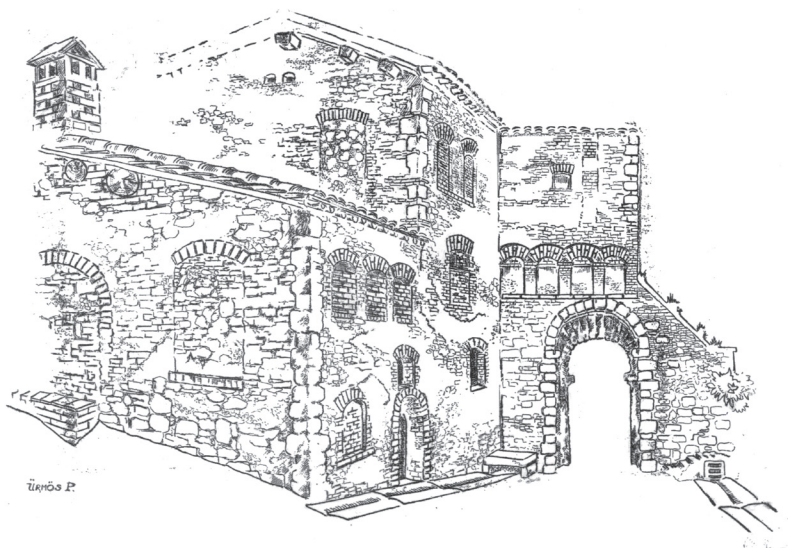
## Minden véget ér

Ami elkezdődött, minden véget ér,  
teljen jól vagy rosszul közben életünk,  
bár rövid az időnk s korlátolt a tér,  
érezzük mint száguld az idő velünk.

Alig kezdtük el, máris itt a vége,  
bár nagy csendességet, karantént hozott,  
gondolni fogunk sokszor még ez évre,  
amely minden embert pórázra fogott.

Sok-sok színes tervünk csak álom maradt,  
alig vettük észre, az év elszaladt;  
mint az elmúlt év, elröppen az élet,

a múltó idő meghozza a véget...  
hisszük, amíg élünk s mikor meghalunk,  
Isten gyermekei, az Úré vagyunk.



Városkapu, Toszkána – rézkarc (1999)

## E számunk szerzői

- Aknyai Tibor (1944) Budapest  
Albert-Lőrincz Márton (1951) Marosvásárhely  
Ambrus József (1966) Lajosmizse  
Antal Attila (1956) Nyíregyháza  
A. Túri Zsuzsa (1971) Genf  
Bakacsi Ernő (1938) Eger  
Bakó Judit (1993) Halásztelek  
Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár  
Balázs Sándor (1967) Budapest  
Baranyi Ferenc (1937) Budapest  
Baricz Lajos (1958) Marosszentgyörgy  
Bartal Klára (1940) Székesfehérvár  
Bence Lajos (1956) Lendva  
Bencze Mihály (1954) Négyfalu  
Bene Zoltán (1973) Szeged  
Benyó Tamás (1971) Naszály  
Bertha Zoltán (1955) Debrecen  
Bíró József (1951) Budapest  
Bozók Ferenc (1973) Budapest  
Bölöni Domokos (1946) Marosvásárhely  
Bulla Márta (1965) Eger  
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger  
Csáky Anna (1938) Győr  
Cseke J. Szabolcs (1947) Győr  
Csontos Márta (1951) Sándorfalva  
Deák-Sárosi László (1969) Budapest  
Debreczeni Zsóka (1950) Szilvásvárad  
Demeter József (1947) Ballószög  
Devecseri Zoltán (1948) Hövej  
Farmosi László (1955) Hatvan  
Fazekas József (1946) Járdánháza  
Fecske Csaba (1948) Miskolc  
Fellinger Károly (1963) Jóna  
Frang Gizella (1966) Sopron-Brennbergbánya  
Gál Ildikó (1952) Eger  
Hadnagy József (1950) Debrecen  
Hajdu Zoltán (1960) Budapest  
Homa János (1956) Eger  
Jámbor Ildikó (1955) Eger  
Jóna Dávid (1968) Mány  
Kaszás István (1954) Székesfehérvár  
Káliz Sajtos József (1950) Soponya  
Kántor Zsolt (1958) Szarvas  
Kellei György (1947) Balatonfüred  
Kégl Ildikó (1976) Miskolc  
Konczek József (1942) Pomáz  
Ködöböcz Gábor (1959) Eger  
Madarász Imre (1962) Üröm  
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen  
N. Borosnyai Katalin (1952) Szentendre  
Németh István Péter (1960) Tapolca  
N. Fodor Iza (1978) Mosonmagyaróvár  
Lipcsei Márta (1943) Nagyváradi  
Lisztóczy László (1941) Eger  
Mihályi Molnár László (1953) Szepsi  
Nagygyörgy Erzsébet (1964) Tiszakécske  
Nagy Zita (1987) Eger  
Oláh András (1959) Mátészalka  
Pataki István (1953) Bihar  
Pintér Márta Zsuzsanna (1961) Eger  
Pozsgai Györgyi (1954) Budapest  
Pósa Zoltán (1948) Balatonföldvár  
Pödör György (1948) Vasszécseny  
Rideg István (1942) Karcag  
Saitos Lajos (1947) Székesfehérvár  
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász  
Serfőző Simon (1942) Eger–Budapest  
Simek Valéria (1953) Bakonycsérnye  
Simonyi Emő (1943) München  
Sipos Erzsébet (1956) Eger  
Szakolczay Lajos (1941) Budapest  
Szekeres Mária (1948) Újrónafő  
Szíki Károly (1954) Eger  
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest  
Tell Imre (1966) Kemenesalja  
Török Nándor (1965) Budapest  
Urbán Péter (1979) Budafoke  
Ürmös Péter (1956) Budapest  
Vasas Tamás (1989) Budapest  
Ványai Fehér József (1959) Gyomaendrőd  
Wilhelm Ottó (1946) Székesfehérvár  
Zilahy L. Ágnes (1951) Székesfehérvár

*E számunk illusztrációi Ürmös Péter grafikusművész munkái.*